

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**1960-1970 DÖNEMİ TÜRKİYE'DE GENÇLİK
HAREKETLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Pelin Tuncer

İzmir-2016

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**1960-1970 DÖNEMİ TÜRKİYE'DE GENÇLİK
HAREKETLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Pelin Tuncer

Yrd. Doç. Dr. Doğan Duman

İzmir-2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “1960-1970 Dönemi Türkiye’de Gençlik Hareketleri” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlardan atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/09/2016

Pelin Tuncer

ÖZ

TUNCER, Pelin; *1960-1970 Dönemi Türkiye’de Gençlik Hareketleri*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2016.

Cumhuriyet tarihinde gençlik hareketleri oldukça uzun bir süreci kapsamakta olup aynı zamanda 27 Mayıs 1960 Hükümet Darbesi’nin ardından yapılan 1961 Anayasası’yla özgürleşen ortamda siyasi hayatı oldukça derinden etkileyen bir faktör durumuna gelmiştir. 1960’ların Türkiye’si eskiye oranla oldukça farklıdır. Ülke bu tarihten önce önemli sosyo-ekonomik değişikliklere uğramış, siyasal anlamda gelenekçi güçler ve yeni güçler arasında bir denge savaşına tanık olmuştur. Bunların yanı sıra dünyada yaşanan gelişmeler de Türkiye’yi etkilemiştir. Bunun sonucunda ülkede farklı siyasal tutumlar ortaya çıkmıştır. Özellikle 1960 ve 1970 yılları arasındaki dönem, Türkiye’de siyasi kültürün ve gençlik örgütlenmelerinin gelecek yıllara da yansiyacak şekilde radikalleştiği bir dönemdir. Kitlesellenen sol ve sağ hareket, İslamcı örgütlenmelerin de etkin hale gelmesiyle giderek keskinleşen gergin bir ortam yaratmıştır. Dinmeyen karışıklıklar içindeki bu yıllarda, Türkiye siyasal hayatına yenilikler getiren siyasi partiler yönetimde söz sahibi olmuşsa da, bu durum gerekli istikrarın sağlanmasında yeterli olmamıştır. Bu siyasi oluşumların ve dönemin dikkat çekici simalarının gençlik üzerindeki etkisi oldukça fazladır.

Bu çalışmada, 1960 ve 1970’li yıllarda örgütlenmiş gençliğin, büyüklü küçüklü gruplar halinde siyasi arenada kendilerine yer bulma çabası ve farklı ideolojik yaklaşımlara sahip örgütlerin döneme yön veren eylem ve hareketleri incelenmiştir. Belirtilen dönemde etkili olan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF), Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (DEV-GENÇ), Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) gibi büyük örgütlerle, bunların yanında diğer küçük örgütlenmelerden bahsedilmiştir. Türkiye’de gençliğin 1960 öncesinden başlayarak içinde bulunduğu durum 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası’na kadar olan süreçte panoramik biçimde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs 1960 Hükümet Darbesi, 1960-1970 Döneminde Siyasal Ortam, Gençlik Örgütleri, Öğrenci Olayları.

ABSTRACT

TUNCER, Pelin; *1960-1970 Period in Turkey Youth Movements*, Master Thesis, İzmir, 2016.

History of the Republic youth movements, comprises a very long process and at the same time the May 27 1960 Coups D'etat is then made with the 1961 Constitution having become free environment is very political life has become a factor that affects the state. 1960's Turkey is very different from that of the compared to the old. Before this date the country important socio-economic changes in the traditional political forces in the new forces and a balance between the war witnessed. As well as that of the developments in the world is also influenced the Turkey too. As a result of different political attitudes in the country has occurred. Especially between the years 1960 and 1970 period of political culture in Turkey and youth organization will be reflected in the next year radicalisation semesters. The left and right movement of the mass, Islamic organization is also increasingly a tense powerful created the atmospheric. Unmitigated turmoil in this years Turkey political life that innovations in the management of political parties, this status has not been sufficient to provide the necessary stability. This political formations and the remarkable person is considerably greater than the effect of youth.

In this study, in the 1960s and 1970s, large and small groups of youth, organised political effort to find a place for themselves in the arena and have different ideological approaches that guide the actions and movements of the period were studied.. During the specified period are effective Idea Clubs Federation (FKF), Turkey's Revolutionary Youth Federation (DEV-GENÇ), Turkish National Student Union (MTTB), Turkey National Youth Organization (TMGT) and Turkey National Federation of Students (TMTF), along with other large organisations such as little is mentioned of the organisation. Turkey youth in 1960 before the situation in the period up to March 12 1971 Military Memorandum tried to be expressed panoramic format.

Key Words: May 27 1960 Coups D'etat, The Political Environment In The Period 1960-1970, Youth Organizations, Student Events.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1960 ÖNCESİ TÜRKİYE’DE SİYASAL GELİŞMELER

1.1.1960 Öncesi Türkiye’de Siyasi Atmosfer.....	4
1.1.1. Demokrat Parti Dönemi.....	8
1.1.2. 27 Mayıs Hükümet Darbesini Hazırlayan Süreçler ve Darbenin Gerçekleşmesi.....	12
1.2. 1960- 1961 Askeri Yönetimi.....	18
1.2.1. Gençliğin 27 Mayıs Karşısındaki Tutumu.....	20
1.3. 27 Mayıs Darbesi Sonrası Siyasi İstikrar Arama Çabaları.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOL GENÇLİK

2.1. Sol İdeolojinin Gelişimi.....	30
2.2. Türkiye İşçi Partisi'nin Kuruluşu.....	33
2.2.1. Türkiye İşçi Partisi ve Karşı Saldırıları.....	35
2.2.2. Türkiye İşçi Partisi'nin Gençlik Üzerindeki Etkisi.....	38
2.3. Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun Kuruluşu.....	40
2.4. Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu.....	44
2.5. Sol Gençlik Kuruluşları ve Eylemleri.....	45
2.5.1. Kanlı Pazar.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİ-MUHAFAZAKAR GENÇLİK

3.1. Türkçülük Kavramı.....	65
3.2. 1960-1970 Dönemi Milliyetçi-Muhafazakar Gençliğin Örgütlenmesi..	67
3.2.1. Milli Türk Talebe Birliği.....	71
3.2.2. Türkiye Milli Talebe Federasyonu ve Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı.....	76
3.3. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi.....	80

3.4. Milliyetçi Hareket Partisi.....	81
3.4.1. Türkiye Ülkücü Gençlik Teşkilatı ve Komandolar.....	85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İSLAMCI GENÇLİK

4.1. Gün Yüzüne Çıkan İslamcı Hareket.....	92
4.1.1. Ticani Tarikatı'ndan Nurculara.....	95
4.2. Milli Türk Talebe Birliği ve İslamcı Söylem.....	98
4.3. Milli Nizam Partisi.....	101

BEŞİNCİ BÖLÜM

12 MART 1971 MUHTIRASI

5.1. 12 Mart'a Giden Yol.....	104
5.2. 12 Mart 1971 Muhtırası.....	111
5.3. Muhtıra Sonrası Yaşananlar.....	113
5.3.1. Muhtıra Sonrası Demokrasi Sorgusu ve Sindirilen Gençlik.....	114
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	120
EKLER	131

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, 1960 ve 1970 yılları arasında Türkiye’de gerçekleşen gençlik hareketleri incelenmektedir. Ülkemizde gençlik hareketlerinin tarihi Cumhuriyet öncesine dayansa da, siyasal iktidarlardan bağımsız ilk örgütlü faaliyetler 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nden sonra başlamıştır. Bu açıdan 1960 ve 1970 yılları aralığı önemli bulunmuştur. Çalışmada Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri ile çeşitli gazete ve dergi arşivleri, konuyla ilgili kitaplar ve makaleler gençlik hareketleri bakımından incelenmiştir.

Beş bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde 1960 öncesi siyasi atmosfer, gençliğin ileride örgütlenmesini etkileyecek olan siyasi olaylar, ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde sırasıyla sol, sağ ve İslamcı eğilimler ile bu eğilimler neticesinde doğan gençlik örgütlenmeleri ve faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Son bölüm olan beşinci bölümde ise 12 Mart Muhtırası’nın sebepleri ve sonuçları gençlik faktörü baz alınarak incelenmiştir.

Çalışmalarım boyunca bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Yrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN’a teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

A.g.d.	: Adı Geçen Dergi
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.g.	: Adı Geçen Gazete
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.r.	: Adı Geçen Rapor
AISEC	: Uluslararası Ticari Bilimler Ekonomi Öğrenciler Birliği
AP	: Adalet Partisi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜTB	: Ankara Üniversitesi Talebe Birliği
AYOTTB	: Ankara Yüksek Okullar Talebe Birliği
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
COSEC	: Dünya Talebe Federasyonları Koordinasyon Sekreterliği
DDKO	: Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEV-GENÇ	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DGDF	: Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu
DÖB	: Devrimci Öğrenci Birliği
DP	: Demokrat Parti
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
HÜ	: Hacettepe Üniversitesi

HÜÖD	: Hacettepe Üniversitesi Öğrenci Derneği
İTOTB	: İstanbul Teknik Okulu Talebe Birliği
İTTA	: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
İTÜTB	: İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği
İTÜÖB	: İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği
İTÜTOTB	: İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okulu Talebe Birliği
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
İÜTB	: İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği
İYOTB	: İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği
İYTOTB	: İstanbul Yüksek Teknik Okullar Talebe Birliği
İYÖD	: İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği
İYÖKD	: İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği
İYTGT	: İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MDD	: Milli Demokratik Devrim
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MLSBP	: Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birlikleri
MNP	: Milli Nizam Partisi
MP	: Millet Partisi
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NAZİ	: Nasyonel Aktivite İnkişaf Derneği

ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ODTÜ-DER	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğrenci Derneği
ODTÜÖB	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SGÖ	: Sosyalist Gençlik Örgütü
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
THKO	: Türk Halk Kurtuluş Ordusu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TİİKP	: Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TMGT	: Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
TMTF	: Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TÖDMF	: Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu
TÖS	: Türkiye Öğretmenler Sendikası
YTP	: Yeni Türkiye Partisi
WAY	: Dünya Gençlik Teşkilatı

GİRİŞ

Tarihsel, sosyal ve politik nedenlerin bir sonucu olarak, Türkiye’de gençlik hareketlerinin siyasi arenanın bir aktörü olarak ortaya çıkışı 1961 Anayasası’nın sağladığı örgütlenme özgürlüğü ve hukuksal güvencelerle oluşmuş olmakla birlikte, gençlik faaliyetleri 19. yüzyılın son çeyreğine kadar dayandırılabilir. Osmanlı Devleti’nin son yıllarında Abdülaziz’in baskıcı yönetimine karşı başlamış olan ve Türkiye’de anayasal sürece geçilmesinde ilk adımın atılmasını sağlayan Yeni Osmanlılar Cemiyeti, gençliğin içinde yer aldığı ilk kuruluşlardandı¹. Devam eden yıllarda Abdülhamit’e karşı oluşturulan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kurulmasıyla yükselişe geçen Genç Türk Hareketi, İkinci Meşrutiyet’in ilan edilmesinde büyük rol oynadı. İkinci Meşrutiyet’in ilan edilmesinin ardından gerici bir ayaklanma olan 31 Mart Olayı’nın bastırılmasını sağlayan Hareket Ordusu’nun yönetim kadrosu da bu gençlerden oluşmaktaydı. İkinci Meşrutiyet sonrası oluşan görece özgürleşen ortam, özellikle Türkçülük düşüncesinin teşkilatlanması açısından oldukça önemliydi. Bu dönemde Türk Derneği (Aralık 1908), Türk Yurdu Cemiyeti (31 Ağustos 1911) gibi yapılanmalar oluştu. 1911 yılında ise bu yapılanmaları temele alan ve dönemin en uzun ömürlü ve geniş kitleye seslenen örgütlenmesi olan Türk Ocakları kuruldu². Örgütlü gençlik hareketleri ise Darülfünun Talebe Cemiyeti ile gerçekleşti. Bu cemiyet Birinci Dünya Savaşı’nda ve Milli Mücadele Dönemi’nde oldukça etkili olurken Cumhuriyet Dönemi’nde daha da güçlendi ve gençlik hareketlerinin merkezi haline geldi. Atatürk dönemi gençlik hareketleri, ülkenin kuruluş ideolojisine uygun olarak resmi politikalar doğrultusunda gerçekleşti. Bunlar; 1924’te Tramvay Şirketi’nin protesto edilmesi, 1928’de kamu araçlarında yabancı dillerin kullanılmasına tepki gösterilmesi, 1933’te Vagon Li (Yataklı Vagonlar) müdürünün

¹ Tefik Çavdar, “Gençlik/Cumhuriyet Döneminde Gençlik”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 3, İletişim Yayınları, s. 807.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Füsun Üstel, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Türkçe'yi aşığılaması üzerine büyük gösteriler düzenlenmesi³, 1934'te Sofya'da Türk mezarlarının tahrip edildiğine yönelik haberler çıkınca mitingler düzenlenmesi, 1937'de Hatay'a yönelik gösterilerin yapılması⁴ gibi milli devletin inşası dönemine paralel olarak oluşan milli kimliğin dışavurumuydu.

Düşünce ve eylem biçimlerinin evrenini bölen ideoloji ve hareket çelişkisini tanımlamak için kullanılan ve kavramsal tarihi uzun zaman önceye dayanan sol ve sağ ayırımının Türkiye'de yaygın olarak kullanımı İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir ve bu yönde ilk küçük örgütlenmeler de bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak dönemin iktidarının sıkı denetimi sebebiyle bu oluşumlar çok da etkili olamamışlardır. Bu yıllardaki gençlik hareketleri uygulanan politika paralelinde sol çizgideki yayınlara yönelik tavırlarıyla öne çıkmıştır. Örneğin; Türkiye'nin dış politikasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin etkili olması üzerine *Tan* gazetesinin buna karşı cephe alması sebebiyle, dönemin iktidarının büyük bir öğrenci mitingini örgütlemesi ve *Tan* gazetesinin tahrip edilip, yayın hayatına son verilmesi olayı ile Ankara'da sol görüşlü üniversite hocalarının protesto edilmesi ve İzmir'de *Zincirli Hürriyet* adlı dergiye yönelik eylemler düzenlenmesi mevcut iktidar güdümünde gerçekleşmiş olaylardı. Çok partili sisteme geçiş hareketi sonucunda kurulan partiler, nüfusun büyük çoğunluğunun kırsalda bulunması sebebiyle, oradaki oyları çekme yarışına girmiştir. Kurulan yerel örgütler hem kırsal hem de kentsel anlamda siyasallaşmayı arttırmış, muhalifleşme belirgin hale gelmiştir⁵. 1950'den sonra hem Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hem de Demokrat Parti (DP) gençler üzerinde etkili olmaya çalıştı. DP iktidarı döneminde, Kore'ye asker gönderilmesi gibi konularda iktidarı destekleyen bir takım eylemler yapılmış olsa da yönetimin baskıcı müdahalelerine paralel olarak gençlik hareketleri de artış gösterdi. 1956 yılında üniversitelerin açılışında öğrencilere söz hakkı tanınmaması ve iktidara karşı yapılan Nisan gösterileri yaklaşmakta olan 27 Mayıs Hükümet Darbesi'nin habercisi oldu⁶. Darbe ardından yürürlüğe konan 1961 Anayasası ülkede eskiye oranla daha demokratik bir ortamın doğmasını sağladı. Bunun yanında dünya genelinde başlayan sağ ve sol kutuplaşması Türkiye'ye de

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şaduman Halıcı, "Vagon Li Olayı: Türkçeye Yapılan Hakarete Basının ve Gençliğin Tepkisi" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, yıl:6, sayı:11, 2007, s.s.63-77.

⁴ Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, c. 1, İmge Kitabevi, Ankara 2004, s.s. 365-374.

⁵ J.M. Landau, *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979, s.2.

⁶ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul, 2007, s.205.

yansıdı. 1960-1970 dönemi Türk siyasi tarihi, iki askeri müdahale (27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhtırası) ile anılmaktadır. Bu süreçte dikkate değer en önemli unsur, gençliğin belki de hiç olmadığı kadar radikalleşip iç siyasette etkin rol oynamaya başlamasıydı. Geçmişten gelen siyasi ve sosyal etkiler ve onların sonuçları gençliğin farklı güzergahlara ayrılmasına sebep oldu. Milliyetçilik, devlet, laiklik, eşitlik, hak, özgürlük gibi kavramlar bu hareketlerin söylemlerine yön veren ilk ideolojik basamaklar oldu.

BİRİNCİ BÖLÜM

1960 ÖNCESİ TÜRKİYE'DE SİYASAL GELİŞMELER

1.1. 1960 Öncesi Türkiye'de Siyasi Atmosfer

1923 yılında Cumhuriyet'in kurulmasıyla başlayan tek partiye dayanan yönetim anlayışı, 1945 yılında çok partili sisteme geçilene kadar devam etti. Cumhuriyet'in ilan edildiği ilk yıllarda değişim, ekonomik ve sosyal alanlara yayılmışken siyasi alanda demokratikleşme hareketleri iki ayrı denemeyle başarısızlığa uğradı. Siyasi rejimdeki bu başarısızlıklara rağmen bireyci parlamenter sistem fikri er geç ulaşılması gereken bir amaç olarak benimsendi. Gelecek yıllarda yaşanan gelişmeler –gerek toplumsal düşünce yapısında meydana gelen değişiklikler gerekse de Türkiye'nin yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı'yla yakınlaşması– demokratikleşme yolunda önemli adımlar atılmasını gerektirdi⁷.

Çok partili hayata geçişteki ilk denemeyi CHP'nin içinden çıkan tanınmış üyeler gerçekleştirdi. 17 Kasım 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, liberalizm düşüncesi ve dini korumak çatısı altında birleşiyor ve Mustafa Kemal ile taraftarlarının karşısında olduklarını belli ediyorlardı. Parti, 5 Haziran 1925'te Şeyh Sait İsyanı'nın (1 Şubat 1925) ardından çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu'yla (4 Mart 1925) kapatıldı. Bu yasanın ardından gelen yıllar Türkiye için reform yıllarıydı. 1922- 1930 yılları arasında gerçekleşen yenilikler ve devrimler hükümet karşısında oluşan muhalefeti arttırmıştı. Bu durumun farkında olan Mustafa Kemal, siyasetteki ve toplumdaki hoşnutsuzlukları gidermek ve hükümetin ekonomik faaliyetlerinde kontrolü sağlamak amacıyla muhalif bir partinin kurulması için Fethi Okyar'a teklif götürdü ve Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930 tarihinde kuruldu. Ancak parti içine gericilerin doluşması üzerine 17 Kasım 1930'da parti kendini feshetti. O

⁷ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.s. 80-81.

dönemde açılan küçük partileri de hükümet kapattı⁸. Zira partinin feshedilmesinden sonra yaşanan Menemen Olayı da çoğu kişi için durumun haklılığını ortaya koyuyordu. Bu iki çok partili hayata geçiş denemesi de peşinde getirdiği olaylarla halkın henüz demokratik bilinç düzeyine erişemediğini gösteriyordu. Mustafa Kemal'in ölümünün ardından İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı makamına gelmesiyle ülkede tek parti rejimi katılaştı. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte ülke ekonomisi iyice sarpa sardı ve özgürlükler giderek sekteye uğramaya başladı. Basın denetim altına alınıp, polisin yetkileri arttırıldı. Oluşabilecek muhalefet örgütlenmelerinin kurulamaması için yasal yollar kapatıldı⁹.

Tek Parti iktidarının halk üzerinde yarattığı hoşnutsuzluk, Batı dünyasının içerisinde yer alabilmek için gerekli olan demokratikleşme adımları ve devletçiliğin savaş ekonomisiyle iyice belirginleşen liberal sınıfa uygun olmaması nedenleriyle Türkiye'de çok partili yaşama geçiş denemesi tekrar başladı. Bunun fitilini ateşleyen olay ise Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde tartışılan "*Toprak Reformu Yasası*" oldu. Çiftçiye toprak dağıtılması ve çiftçi ocaklarının kurulmasına ilişkin yasa tasarısı, 14 Mayıs 1945'te meclise geldiğinde yoğun bir muhalefet tepkisiyle karşılaştı. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun, Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu'na tam destek vermelerine rağmen meclis içindeki toprak sahibi milletvekillerinin muhalefeti üzerine tasarı yumuşatıldı. Ancak tasarı yanlısı isimlerin bu adımı CHP içinden çıkacak olan muhalefeti engelleyemedi¹⁰. 11 Haziran 1945'te kabul edilen ve çoğu hükmü uygulanamayan toprak reformu, DP'nin kurulmasına zemin hazırladı. Aynı tarihlerde bütçe kanuna da tepki gösteren bu isimler 12 Haziran 1945 tarihinde "*dörtlü tahrir*" adlı önergeyi meclis grubuna sunan; Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, ve Refik Koraltan idi. Verilen önergede demokratik bir siyasal düzen, genişletilmiş bireysel özgürlükler ve hükümet üzerinde daha etkin bir meclis denetiminden söz ediliyordu¹¹. Sundukları önerge kabul edilmeyince Adnan Menderes ve Fuat Köprülü eleştirilerini arttırdılar. *Vatan* gazetesinde yer alan parti karşıtı yazılarından dolayı partiden çıkarıldılar. Bu olayı takip eden günlerde muhalif kimliğinden dolayı Refik Koraltan partiden ihraç edildi. Son olarak Celal Bayar 2 Aralık 1945'te verdiği basın

⁸ Karpat, **a.g.e.**, s. 153.

⁹ Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 144.

¹⁰ Necdet Tuna, "Toprak Reformu Nasıl Engellendi?", **Cumhuriyet**, 11 Kasım 1976.

¹¹ Kongar, **a.g.e.**, s. 145.

özgürlüğünün genişletilmesi ile ilgili önerge, meclisten geçmeyince kendi isteğiyle partisinden ayrıldı. Bu dönemde İsmet İnönü muhalefet partisi kurma fikrine olumlu bakıyor ve bunu kendisi de dile getiriyordu. Çok partili yaşama geçerek Atatürk devrimlerini tamamlamak istiyordu¹².

Tarihler 7 Ocak 1946'yı gösterdiğinde DP kuruldu. Parti programı hazırlandığında kuruluş amacı şöyle açıklandı: “*Siyasi hayatımızın, birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyeti’nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadıyla kurulmuştur*¹³.” Programda cumhuriyet en iyi yönetim biçimi olarak tanımlandı. Parti programından dikkat çeken başlıklar ise şöyleydi; cemiyet, kooperatif ve sendikaların kurulması gerekli görülüyor, gizli oy açık sayım ilkesi ile milletvekilliği seçimlerinin tek dereceli olması gerektiği savunuluyordu. DP’nin CHP’den en büyük farkı liberal ekonomiyi benimsemesiydi. İktisadi hayatta özel teşebbüs ve sermayenin faaliyeti destekleniyordu. Tarımda kooperatifleşme ve çiftçiye kredi verecek mahalli bankalar kurulmaya çalışılacağı sözü verildi. Bunların yanında insan hakları ve özgürlüklerinin genişletilmesi yönünde çalışmalar yapılacağı programda yer aldı. Din hürriyetinin diğer hürriyetler gibi kutsal ve dokunulmaz olduğu vurgulandı. Partinin milliyetçilik anlayışı ise şöyle tanımlanıyordu: “*Yurttaşlar arasında müşterek bir tarihin yarattığı kültür ve ülkü birliğine ve her türlü ayırıcı temayülleri reddeden bir milliyetçilik telakkisine bağlıyız*¹⁴.” şeklindeydi. Toplam 85 maddeden oluşan 1946 yılı DP programının altındaki imzalar ise; eski Başbakan Celal Bayar, Kars milletvekili Fuat Köprülü, İçel milletvekili Refik Koraltan, Aydın milletvekili Adnan Menderes tarafından atıldı¹⁵.

DP’nin kuruluşu siyasi arenada büyük bir etki yarattı. Bu durum, o tarihe dek tek başına iktidar olan CHP’nin uyanmasını sağladı. DP’nin kısa sürede kendine taraftar toplaması ve söylemlerinde CHP’yi özgürlükler ve demokrasi açısından eleştiriyor olması bazı yenilikleri getirdi. Üniversitelere özerklik verildi, örgütlenme hakkı tanındı, basın suçları affedildi, işçiler için sigorta güvencesi getirildi, ağır vergiler kaldırıldı, İsmet İnönü’nün “*değişmez başkan*” unvanı kaldırıldı, tek

¹² Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 202-203.

¹³ **Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, Doğu Matbaası, 1949 s.49.

¹⁴ **A.g.e.** s.50.

¹⁵ Ahmad, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s.126.

dereceli milletvekili seçimi yasası hazırlandı. 1946 yılının eylül ayında yapılması planlanan belediye seçimleri aynı yılın mayıs ayına, 1947 yılının mart ayında yapılması gereken genel seçimler ise 1946 yılının temmuz ayına çekildi. Bunun sebebi DP'yi hazırlıksız yakalamaktı. DP kurulalı henüz 4 ay olmuştu ve örgütlenmesini tam olarak sağlayamamıştı. Bu durum muhalefetin tepkisine neden oldu. 26 Mayıs 1946'da gerçekleşecek olan yerel seçimlerin boykot edilmesi kararı alındı. Bu kararın alınması üzerine katılım gerçekten oldukça az oldu¹⁶. Yerel seçimlerin sonucunda CHP birinci parti olarak çıktı¹⁷.

21 Temmuz 1946 genel seçimleriyle demokratik düzene geçişin denemesi yapıldı. Milletvekilliği seçim yasası değiştirildi ve ilk kez tek dereceli seçime gidildi. Çok partili hayata geçişin bu denemesinde CHP 395, DP 66 ve bağımsızlar 4 milletvekili çıkardı¹⁸. Ancak bu seçim açık oy gizli sayım ilkesiyle yapıldığı için o ve onu izleyen yıllarda *şaiBELİ seçim* olarak anılacaktı. 5 Ağustos 1946'da Türkiye'nin ilk çok partili meclisi açıldı. Çok partili meclisin ilk işlerinden biri cumhurbaşkanı seçimlerini gerçekleştirmek oldu. CHP kanadı İsmet İnönü'yü, DP kanadı ise Fevzi Çakmak'ı aday gösterdi. İsmet İnönü 388 oyla cumhurbaşkanı seçildi. CHP artık halkın partisi olmadığını anlamıştı. Partiyi 23 yılın verdiği ağırlıktan kurtarabilmek için Şükrü Saraçoğlu başbakanlıktan alındı, yerine Recep Peker getirildi. Ancak iktidarın bu hamlesi meclis içinde gerilimi daha da arttırdı. 7 Ocak 1947'de DP'nin Birinci Kurultayı toplandı. Celal Bayar yeniden başkan seçildi ve "*Hürriyet Misakı*" yayınlandı. Buna göre; anti demokratik yasalar kaldırılmalı, vatandaşın oyu güvence altına alınmalı, devlet başkanlığı parti başkanlığından ayrılmalıydı. Bu demokratik taleplerin yanı sıra kongrede Osman Bölükbaşı'nın İsmet İnönü'ye "*kızıl sultan*" diye hitap etmesi büyük tepki yarattı. İsmet İnönü bunun üzerine parti başına bir vekil atadı ve tarafsız görünmeye çalıştı. Bu tarafsız görünüm 12 Temmuz Beyannamesi'yle pekişti¹⁹. Bu beyanname adeta muhalefetin varlığının teminat altına alınmasıyla birlikte çok partili rejimin kimlik kartıydı. Böylece İsmet İnönü partiler üstü bir rol üstlenmiş oluyordu²⁰. CHP içerisindeki muhalefet Recep Peker'in

¹⁶ Yasin Kayış, "1946 Belediye Seçimleri ve Basın", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VII/16-17 2008/Bahar- Güz, ss. 397-419.

¹⁷ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, c. 4, Bilgi Yayınları, Ankara, 1999 s.230.

¹⁸ Ahmad., *Demokrasi Sürecinde...*, s.38.

¹⁹ *Ulus*, 12 Temmuz 1947.

²⁰ 12 Temmuz Beyannamesi ilk olarak 11 Temmuz 1947'de radyodan duyurulmuş ardından 12 Temmuz 1947'de gazetelerden yayımlanmıştır. Bildiri muhalefete güvence vermesi açısından oldukça önemlidir. İnönü, bildiride iktidar ve muhalefet arasındaki görüşmelerden bahsetmiş, iki taraf

istifasını, Hasan Saka'nın ise başbakanlığını getirdi. Bu arada DP içinden de muhalefet sesleri yükseliyordu. DP içinden bir grup partiden ayrılarak 20 Temmuz 1948 tarihinde Fevzi Çakmak önderliğinde Millet Partisi (MP)'ni kurdu²¹. Böylece DP kendi içindeki sertlik yanlılarından arınmış oldu. 1950 seçimlerine böyle bir siyasi havada gidildi²².

1.1.1. Demokrat Parti Dönemi

Türkiye, 1949-1950 döneminde Başbakan Şemsettin Günaltay'ın CHP içerisinde otuzlar olarak bilinen ılımlı milletvekillerinin desteğiyle oluşturduğu kabine ile yönetildi. 1950 seçimleri²³, bu kabinenin önderliğinde 16 Şubat 1950'de partilerin uzlaşmasıyla düzenlenen yeni seçim kanunuyla gerçekleşti. Açık oy gizli sayım ilkesi, tek dereceli seçimler, liste usulü çoğunluk sistemiyle daha demokratik bir seçime gidilmiş oldu. Artık seçmen listelerinin denetimi idari makamlarda değil yargıda olacaktı. Ayrıca partilere devlet radyosundan propaganda konuşması yapma olanağı eşit biçimde sağlandı. 14 Mayıs 1950'de gerçekleştirilen genel seçimler CHP için büyük bir hüsrana sonuçlandı. DP yüzde 55 oy oranıyla 416 milletvekili elde etti. Bu durum DP'nin TBMM'nin yüzde 85'ini oluşturacağını ortaya koyuyordu. CHP'nin oy oranı ise yüzde 39 ile 69 milletvekilini TBMM'ye gönderebileceğini gösteriyordu. MP' den 1 ve bağımsız adaylardan 9 kişi meclise girebilmişti²⁴.

Seçim sonuçları CHP cephesinde şaşkınlıkla karşılandı. Seçim öncesinde İsmet İnönü kendi önderliğinde yürüttüğü seçim kampanyası kapsamında yaptığı mitinglerde büyük bir coşkuyla karşılaşmıştı. Ayrıca çoğunlukçu sistemin CHP'nin iktidara gelmesinde büyük bir katkı sağlayacağı düşünülüyordu. Ancak beklenen

arasındaki beklentileri açığa vurmuştur. Bildirinin amacı iktidar ve muhalefet arasında çözülemeyecek hale gelen sorunlara yansız bir gözle bakmaktır. Bkz. Fehmi Akın, "12 Temmuz Beyannamesi'nin Türk Siyasi Hayatındaki Yeri ve Önemi" **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s:7 s.98.

²¹ MP'yi kuran grup 12 Temmuz Beyannamesi'nin ardından DP kurucularını İnönü ile uzlaşarak partiyi danışıklı bir muhalefet haline getirmekle suçlayıp partiden ayrıldılar. DP içinde başlayan mücadele parti içinde bölünmeye yol açtı. Parti içinde tam bir denetim sağlanamadığı için DP Genel Yönetim Kurulu bazı üyeleri ihraç etti. Bu olayın ardından bazı milletvekilleri tepki göstererek istifa ettiler ve "Müstakil Demokratlar Grubu"nu kurdular. Bu grubun katılmasıyla kurulan MP'nin kurucu üyeleri arasında Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan gibi isimler yer alıyordu. MP, Türk siyasi hayatında etkin bir rol oynamadıysa da DP'yi sert bir politika izlemeye zorladı. Cemil Koçak, "Siyasi Tarih (1923-1950)" **Çağdaş Türkiye Tarihi** c.4, Cem Yayinevi, 1989, s.s.151-152.

²² Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı; **Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu**, Doğan Kitap, İstanbul, 2006, s.s.11-17.

²³ 14 Mayıs 1950 seçimleri "Beyaz İhtilal" olarak tanımlanır. Bkz. Birand, Dündar, Çaplı; **a.g.e.**, s.17.

²⁴ Birand, Dündar, Çaplı; **a.g.e.**, s.s.17-25.

olmadı ve tek parti döneminin getirdiği toplumsal muhalefet iktidar olarak DP'yi seçti²⁵.

Seçimlerin ardından 22 Mayıs 1950'de meclis toplandı ve bu toplantıda Celal Bayar büyük bir çoğunlukla cumhurbaşkanı seçildi. Celal Bayar hükümeti kurma görevini Adnan Menderes'e verdi. Böylece DP'nin iktidarlık dönemi resmen başlamış oldu. Bunun ardından açıklanan hükümet programında; millet iradesiyle iktidara geldikleri, özel teşebbüs ve yabancı sermayenin destekleneceği, iktisadi kalkınma sağlanacağı, grev hakkının kanunlaştırılacağı, aşırı sol örgütlenmelere izin verilmeyeceği, dini okulların açılması gerektiği belirtildi. DP, iktidarı boyunca tek parti dönemi CHP'sini halkın üzerinde bıraktığı izlerle eleştirmeye devam etti. Programında belirttiği iktisadi kalkınmayı Marshall Planı ve çeşitli yerlerden sağlanan kaynaklarla gerçekleştirdi. Kırsal anlamda refah, tarımsal üretimin yüzde 70'lere ulaşmasıyla sağlandı. Artık traktör gibi modern tarım araçları çiftçiler tarafından kullanılıyordu. Milletle bütünleşmeye önem veren DP karayolları yapımına önem verdi ve küçük yerleşim birimleri şehir merkezlerine bağlandı. Programda yer almasına rağmen grev hakkı konusunda bir düzenleme yapılmadı. DP iktidarı boyunca halkın milliyetçi ve dinsel duygularını körüklemekten kaçınmadı. Halkın başından beri sıcak yaklaşmadığı ve muhalif olduğu, ezanın Türkçe okunması konusunun üstüne gidildi ve ezan Arapça okunmaya başlandı. Tarikatlarla olan ilişkiler derinleştirildi. Bu olay Başbakan Adnan Menderes'in Nur cemaatinin lideri Said-i Nursi'nin elini öpmesine kadar gitti²⁶. Hükümet programında yer aldığı üzere İmam Hatip Okullarının sayısı bir hayli arttı. İslamcı sağ açık bir biçimde desteklenirken sol eğilimin hiçbir türüsüne izin verilmedi. Komünizmle Mücadele Derneği ve Milliyetçiler Derneği'nin faaliyetlerine ses çıkarılmadı. Zaten bu derneklerin kurucuları DP'de milletvekili ya da bakandı²⁷.

DP dönemi dış politikasında Sovyet tehdidiyle karşılaşınca kendisine en yakın müttefik olarak ABD'yi seçti. Başbakan Adnan Menderes bu yeni müttefikin haberini ise şu sözleriyle verdi, *"...Birleşmiş Milletler idealine samimi bağlılığımızı tekrara lüzum görmüyoruz. Ananevi İngiliz ve Fransız ittifakına ve Birleşik Amerika ile en sıkı dostluk ve işbirliğine dayanan, dostluklarına daima sadık kalan uzak yakın ve büyük küçük bütün milletlerin istiklal ve toprak bütünlüklerine hürmetkar olan dış siyasetimizin*

²⁵ Ahmad, a.g.e. s.s.53-54.

²⁶ Kongar, a.g.e., s.151.

²⁷ A.g.e., s.s.151-153.

*sulhçu mahiyeti bütün dünyaca malumdur*²⁸.” Aslında Türkiye ile Amerika arasındaki yakınlaşma 1946 yılının Nisan ayında ABD büyükelçisi Münir Ertegün’ün naaşının, dönemin en büyük Amerikan savaş zırhlısı olan *Missouri Zırhlısı*’yla getirilmesiyle oldu. Böylece ABD Türkiye’nin yanında yer alacağını açıkça belirtmiş oluyordu. Bunu Truman Doktrini ve Marshall Yardımı izledi. Giderek bağımlılık haline dönüşecek olan bu yakınlaşmayı Kore Savaşı ve NATO üyeliği takip etti. Menderes hükümeti özellikle NATO üyeliğiyle Sovyet tehdidi endişesini ortadan kaldırmayı hedefledi²⁹. Ayrıca Türkiye bu dönemde Balkan ve Bağdat Paktlarının oluşturulmasında aktif rol oynadı.

Dış politikada birlikte hareket eden iktidar ve muhalefetin bu uyumu 1952 yılında DP tarafından gündeme getirilen “*CHP’nin haksız iktisapları*” sorunuyla tekrar bozuldu. CHP’nin tek parti döneminde elde ettiği tüm mallar haksız yere kazanılmış olarak görülüyor ve tüm malların hazineye aktarılması isteniyordu. Siyaseti saran bu gerilim havası Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman’ın vurulmasıyla zirveye çıktı. 1954 seçimleri yaklaşırken 10 Kasım 1954’te Mustafa Kemal Atatürk’ün naaşı Anıtkabir’e nakledildi, Millet Partisi gericilik suçlamasıyla kapatıldı ve CHP’nin tüm mallarına -Ulus gazetesi de dahil olmak üzere- el konuldu³⁰.

DP iktidarı döneminde ülkenin ekonomik yapısında yaşanan köklü değişiklikler toplumsal değerlerin de değişmesine yol açtı. DP iktidarının ikinci yarısına gelindiğinde bürokrasi sınıfının aydınlar ve öğrencilerle olan çatışması belirgin hale geldi³¹. Gazeteci Kenan Bulutoğlu ,1958 yılında Vatan gazetesinde yayınlanan yazısında aydınlar ve gençlerin geri plana itilmesinden bahsetti ve sözlerini “*İçinde yaşadığımız toplumda gençleri küçük yaşlarından itibaren yakalayan bu bezirgan değerler hiyerarşisi, parayı ve onun verdiği iktisadi hakimiyeti ellerinde tutanlarla, kültüre sahip olan ve nemalandırmayı deneyen çilekeş aydınları gitgide birbirinden ayırmaktadır.*” şeklinde sürdürdü³².

²⁸ Kazım Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, Ak Yayınları, İstanbul, 1968, s.s.363-364.

²⁹ Sedef Bulut, “Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s:41, Mayıs , 2008, s.s.35-61.

³⁰ Birand, Dündar, Çaplı, **a.g.e.**, s.s.25-31.

³¹ Alpay Kabacalı, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri** Güner Yayınları, İstanbul, 2007, s.109.

³² Kenan Bulutoğlu “Biz Aydınlar Sınıfı” **Vatan**, 31 Temmuz 1958.

DP iktidara geldikten sonra komünist- sosyalist seslerin tamamen karşısında dururken, muhafazakar-milliyetçi tabanın oluşturduğu hareketlere daha ılımlı yaklaştı. DP iktidara gelmeden hemen önce 10 Nisan 1950’de Kurtuluş Savaşı kahramanlarından Mareşal Fevzi Çakmak hayatını kaybetti. Fevzi Çakmak Cumhuriyet kurulduğundan beri anti-komünist tavrıyla biliniyor ve bu sebeple tutucu çevreler tarafından oldukça destekleniyordu. 1944 yılına kadar 23 yıl genelkurmay başkanlığı yaptı, fakat 12 Ocak 1944’te *Askeri ve Mülki Tekaüt Yasası*’na gereğince emekliye ayrılmak zorunda bırakıldı. Fevzi Çakmak’ın bu sebepten dolayı İsmet İnönü’yle arası açıldı. 1946 seçimlerinde CHP’nin karşısında yer aldı ve DP listesinden bağımsız aday olarak meclise girdi. 19 Temmuz 1948’de MP’nin kurucusu Osman Bölükbaşı’nın yanında yer aldı. Fevzi Çakmak’ın ölümü kendisini destekleyen tutucu ve ırkçı-turancı kesim ile o dönemde seçimlere hazırlanan DP iktidarına bu durumdan faydalanma fırsatı verdi³³. Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), Türk Gençlik Teşkilatı ve Türk Ocağı; Fevzi Çakmak’ın öldüğü gün radyo yayınında müziğin kesilmemesini, radyonun basın yayın genel müdürüne telgraf çekerek durumu protesto etti. Ertesi günlerde protesto gittikçe yayıldı, yüzlerce insan sokaklara döküldü. İstanbul’dan ve çeşitli illerden çok sayıda öğrenci gösterilere katıldı. Tören günü cenaze namazının ardından yüzlerce kişiden oluşan kalabalık bir grup, resmi cenaze merasimini dikkate almayarak tabutu Arapça tekbirler eşliğinde mezarlığa kadar götürdü³⁴. Çeşitli gazetelerde olaylara irticanın karıştırıldığı belirtildi. Konuyla ilgili 72 kişi gözaltına alındı. Duruşmalar sürerken DP’nin iktidara gelmesiyle birlikte genel af çıkarıldı ve bu sanıklar da aftan faydalandılar³⁵. Gelecek yıllarda bu olaylar Milli Yol dergisinde şu şekilde değerlendirildi:

“...10 Nisan sabahı koca Mareşal’in gözlerini yumduğu haberi şehre derhal yayılmıştı. Yüzbinlerce İstanbullunun gönülleri arasında garip bir şekilde anlaşma varmış gibi bağlar kurulmuş, başka zamanlar herkesin kendi işinde gücünde olduğu vurdumduymaz bir ruh taşıyan şehir sanki o güne mahsus bir aile imiş gibi bir hal almıştı. Herkes içli duygulu idi. Bir öksüzlük havası ortalığı sarmıştı.

Ama o da nesi? Radyolar, sanki milletin inadına, durmadan en şen ve şakrak havaları çalıyorlardı. Bu elbette bir yanlışlık olacaktı. Kırtasiyecilik yüzünden emirlerin zamanında ulaşamamasından doğan bir yanlışlık... Ama

³³ Kabacalı, **a.g.e.**, s. 110.

³⁴ Emin Özdemir, “Amerikan Belgelerine Göre Türkiye’de Demokrasili Yıllara Geçişte İnanç Hürriyetinde Yaşanan Gelişmeler (1946-1952)”, **Tarih Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, sayı:10, s.72, 2013.

³⁵ Sabahattin Nal, “Demokrat Parti’nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 60-3**, ss. 145-146.

bu acayip 'yanlılık' bir türlü durmuyordu. Aksine, azdıkça azıyordu. Hala inanamayan bir hayretle halk resmi binaların bayraklarına da baktı. İnanılmaz şey ama gerçektir: Bayraklar da yarıya indirilmiş değildi.

Vilayete, başka resmi makamlara, radyo idaresine telefonla ya da şahsen yapılan müracaatlar bütün o gün ve akşam durmadan devam etti. Her yaştan her meslekten ve her siyasi inançtan kimseler soruyordu:

Niçin, niçin böyle yapılıyordu? Niçin Türk ordusunun yaşayan en büyük askeri ölmüşken, Türk radyoları durmadan bayram ediyorlardı? 'İlgililer' buna doğru dürüst cevap veremiyorlardı. 'Emir'den 'Yukarı'dan 'Ankara'dan bahsederek bir şeyler geveliyorlar, kendi insanlıklarından utanır gibi ezilip büzülüyorlardı. Tabii onlar da insandı, onlar da bu halden üzgündüler, ama ne yapsınlar, nihayet emir kulu idiler.

Şehrin bu hal karşısında ıstırapı damla damla gittikçe kabararak taşıyordu. Halk açıkça söylenmeye başladıkça hava gittikçe gerginleşiyordu. Subaylar susuyorlardı ama havadaki meçhul kahteliğe karşı yumruklarını sıkarak gibi bir halleri vardı. Gençlik artık kendini zorlukla tutuyordu. Mareşal'in Teşvikiye'deki mütevazı evi, şehrin kalbi, manevi merkezi haline gelmişti. Ziyaretçiler muazzam bir nehir gibi durmadan akıyordu. Akşama doğru gençlik cenazenin bulunduğu eve topluca, sakin ve vakur bir saygı ziyaretinde bulunmaya karar verdi. Kafilenin yolu Harbiye'deki radyoevinin önünden geçiyordu. Kafile radyoevinin önünde hala devam etmekte olan çalgı neşriyatına karşı teessürünü belirttikten sonra radyoevini geçti ve Teşvikiye'ye doğru yoluna devam etmek istedi. İşte o zaman birdenbire karşılına çıkan coplu polisler gençliğin yolunu kestiler ve gençleri kıyasıya dövmeye başladılar. Bir yandan da yakalayabildikleri gençleri otomobillere atıyor ve Emniyet Müdürlüğüne getiriyorlardı.

Bu gençler, yolda ve Emniyet Müdürlüğünde dayak, hakaret ve eziyetin her türlüüne maruz bırakıldılar. Sanki onlara karşı her türlü anlayış ve müsamaha göstermeyi yasak eden ve onlara karşı durmadan daha hırslı kin hareketlerini teşvik eden gizli kinin baskısı boyuna devam ediyor ve havayı zehirliyordu...³⁶

1.1.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi'ni Hazırlayan Süreçler ve Darbenin Gerçekleşmesi

1954 yılından sonra DP politikasına yasaklar, cezalar ve ihraçlar egemen oldu. 1954 yılı seçim sonuçları tekrar DP'yi iktidar partisi yaptı. DP yüzde 57.50 oy oranı ile 502; CHP yüzde 35.29 oy oranı ile 31; Cumhuriyetçi Millet Partisi 5; bağımsızlar ise 3 milletvekili çıkardı. Ancak bu seçim sonuçlarının ardından DP'ye oy vermeyen Kırşehir il statüsünden çıkarılarak Nevşehir'e bağlı bir ilçeye; Malatya ise ikiye bölünerek bir yarısı Adıyaman iline dönüştürüldü. Bu durumu demokratik olmayan bazı kararlar izledi. Radyo siyasal partilere kapatıldı, memurların siyasal hakları kısıtlandı, yargıç ve profesörlerin erken emekli edilebilmelerine olanak

³⁶ **Milli Yol**, 13 Nisan 1962 s.10.

tanındı, memurların çalışma sürelerine bakılmaksızın işten el çektirilmelerini mümkün kılan yasa çıkarıldı, basına yasaklar ve cezalar geldi. Bu yasaklar toplumsal gerginliği arttırırken ordu içinde de tansiyon yükselmeye başlamıştı. İlk iktidara geldiğinde askeri kanatın bir kısmı içinde DP'ye karşı duyulan sempati giderek antipatiye dönüştü. Ordu içerisinde başlayan bu gerginliğin başında Adnan Menderes'in "*Gerekirse orduyu yedek subaylarla yönetirim*" sözü geliyordu. DP'lilerin subayları aşağılayıcı söylemleri, "*Hizmet eri davası*", subayların ekonomik sıkıntı çekmeleri, Marshall Planı kapsamında ülkeye gelen Amerikalı subaylar, İsmet İnönü'nün mecliste ağır ithamlarla eleştirilmesi ve ezanın Arapçalaştırılması gerginliği iyice arttırdı³⁷.

Basına yönelik baskı tüm hızıyla devam ediyordu. Metin Toker'in sahip olduğu Akis Dergisi'nde çıkan Adnan Menderes ve grubuna yönelik eleştiriler içeren "*Kedi olmayınca fareler cirit atar*" başlıklı yazısı sebebiyle Cüneyt Arcayürek tutuklandı³⁸.

DP'li bakanlar hakkında çıkan yolsuzluk haberleri huzursuzluğu arttırdı. Yapılan bu yolsuzluk haberleri sonucunda ispat hakkı ortaya atıldı. Eğer gazetelerde yayınlanan yolsuzluk haberleri hakkında dava açılır bu durum mahkemeye taşınırsa haberi hazırlayan gazeteci bunu ispatlayabilecekti. Ancak Adnan Menderes bu hakkın mecliste geçirilmesini istemedi. İspat hakkı sorunu sonucu, DP'den ayrılan ve ihraç edilen milletvekilleri 19 Aralık 1955 tarihinde Hürriyet Partisi'ni kurdular³⁹.

³⁷ Birand. Dündar, Çaplı, **a.g.e.**, 31-36.

³⁸ **A.g.e.**, s. 35.

³⁹ İspatçılar ya da 19'lar olarak adlandırılan milletvekillerinden dokuzu DP'nin 4. Büyük Kongresine kısa bir süre kala partiden ihraç edildi. Bu isimler; Ekrem Hayri Üstündağ, Ragıp Karaosmanoğlu, İsmail Hakkı Akyüz, F. Lütfi Karaosmanoğlu, Sefaettin Karanakçı, Behçet Kayaalp, Ziyat Ebuziyya, Sabahaddin Çıracıoğlu, Mustafa Timur'du. Yapılan ihraçları protesto etmek amacıyla kongreye katılmayarak istifa eden isimler ise; Şeref Kamil Mengü, Raif Aybar, İbrahim Öktem, Muhlis Bayramoğlu, Fethi Çelikbaş, Enver Güreli, Ekrem Alican, Mustafa Ekinci, Kasım Küfrevi'dir. Bu isimlerin arasından Seyfi Kurtbek Adnan Menderes'in tarafına geçtiğinde on sekiz kişi kalsalar da hareket 19'lar olarak adlandırılmaya devam eder. Bkz: Diren Çakmak, "Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)", **Akademik Bakış Dergisi**, c.2, sayı.3, Kış 2008, ss. 153-154. Hürriyet Partisi'nin kurulacağı 16 Kasım 1955'te Ankara'da düzenlenen basın toplantısıyla duyuruldu ve parti resmi olarak 19 Aralık 1955 tarihinde kuruldu. Partinin genel başkanlığına F. Lütfi Karaosmanoğlu getirildi. Partinin ikinci başkanı Enver Güreli ve genel sekreteri İbrahim Öktem oldu. Partinin genel idare kurulu üyelerini ise Ekrem Hayri Üstündağ, Turan Güneş, Şeref Kamil Mengü, Safaeddin Karanakçı, İsmail Hakkı Akyüz, Zeyyad Ebuziyya, Ekrem Alican, Feridun Ergin, Mustafa Ekinci, Şekip İnal, Muhlis Ete, İhsan Hamit Tiğrel ve Raif Aybar oluşturdu. Bkz. **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1955. Parti 28 Kasım 1958 tarihinde kendini feshetti ve CHP saflarına katıldı.

6 Eylül 1955'te İstanbul ve İzmir'de yaşayan Rumların evlerine saldırıldı. Bunun sebebi basında; Kıbrıslı Rumların Türklere karşı bir hazırlık içinde olduğu ve Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı haberlerinin yer almasıydı. Gün içinde devlet radyosundan da Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı haberi duyuruldu. Bu haberin doğruluğu henüz anlaşılmadan üniversite öğrencileri İstanbul'da eylemler başlattılar. Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin yaptığı çağrıyla MTTB gibi öğrenci örgütleri Taksim Meydanı'nda protesto mitingi düzenledi. Bu mitingin ardından Beyoğlu'ndaki azınlık dükkanlarına saldırılar başladı. Menderes ilk olarak yaptığı açıklamada bu haberlerin Türk halkını öfkeliendirdiğini dolayısıyla olayların spontane geliştiğini söyledi. Ancak birkaç gün sonra yaptığı açıklamada yaşanan olayların komünistler tarafından planlandığını öne sürdü. 9 Eylül 1955'te sorumlu olarak 2000'in üzerinde insanın "*komünist*" görüşleri nedeniyle tutuklandı. Ancak, gerçekleşen saldırıların gerçekte devletin yöneticileri tarafından planlandığını gösteren dayanaklar da vardır. 1955 saldırıları sonucunda İstanbul'da Rum-Ortodoks cemaati ülkeyi terk etmeye başladı. Sayıları giderek artan bir şekilde göç eden Rumlar; Yunanistan, Avustralya ya da Kanada'ya gittiler⁴⁰.

1956 yılına gelindiğinde Adnan Menderes askerlerle olan mücadelesini sürdürdü. 10 Nisan 1956'da Gaziantep'te yapılan mitingde tepkisini şöyle koyuyordu: "*İhtilal yapılmaması için gerekli yasalar çıkarılır*⁴¹". Bu sözlerinden sonra, 23 yargıç emekli edildi. Resmi şahıslar hakkında kötü düşünce içeren yayınların yasaklanmasıyla ilgili basın yasası çıkarıldı. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasaklandı⁴².

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan genel seçimlere, 1946 seçimleri gibi şaibe iddiası damgasını vurdu. Seçim günü henüz oy kullanma süresi henüz tamamlanmamışken saat 14.00'ten itibaren DP'nin birinci olduğu iller radyodan açıklanmaya başlamış, seçmen üzerinde DP'nin iktidar olduğu algısı yaratılmaya çalışılmıştı. 1957 seçimleri sonucunda, DP yüzde 47.87 oy oranıyla 424, CHP yüzde 41.09 oy oranıyla 178, Osman Bölükbaşı'nın Cumhuriyetçi Millet Partisi yüzde 7.13

⁴⁰ Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s.s.13-50.

⁴¹ Birand. Dündar, Çaplı, **a.g.e.**, s.39.

⁴² **A.g.e.**, s.s.39-40.

oy oranıyla 4,Fevzi Lütü Karaosmanoğlu'nun Hürriyet Partisi yüzde 3.83 oy oranıyla 4 milletvekili çıkardı⁴³.

14 Temmuz 1958'de Irak'ta Abdülkerim Kasım ve Abdüsselam Arif'in önderliğinde gerçekleşen askeri darbenin etkileri Adnan Menderes'in yaptığı açıklamalarda yerini buldu. Adnan Menderes konuşmalarında Irak'ta yapılan bu darbeyi sert bir üslupla eleştirdi. Bu darbenin ardından Türkiye'nin Irak'a müdahale edeceği söylentileri çıktı. Konuyla ilgili olarak dönemin Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu Daily Mail gazetesinde yayınlanan demecinde Türkiye'nin Irak'a ordu çıkarabileceğini söylemesine rağmen daha sonra yaptığı açıklamada⁴⁴ bu haberlerin gerçeklerle alakası olmadığını söyledi⁴⁵.

1950 yılında büyük bir halk desteğiyle iktidara gelen Adnan Menderes 1957 seçimlerinde oy oranlarının azalması ve muhalefetin güç kazanmasıyla zor duruma düşmüştü. Ülkede ekonomik sıkıntılar, eleştirilen iktidar politikaları ve bundan oldukça rahatsız olan askeri cuntalar vardı. İşte böyle bir ortamda 1960 Darbesi'nin ilk ayak sesleri duyuldu. Darbe hazırlığı içinde olan yapılanmanın başında Yarbay Faruk Güventürk yer alıyordu. Güventürk, yapılacak olan girişimde önder olması için dönemin milli savunma bakanı Şemi Ergin ile konuştu ancak Ergin bu öneriyi kabul etmedi. Subaylar darbe hazırlığındayken hiç beklemedikleri karşı bir hamle kendi içlerinden geldi. Sami Kuşçu adlı bir binbaşı 9 cuntacı subayın isimlerini Adnan Menderes'e verdi. Ancak Sami Kuşçu'nun elinde yeterli delil bulunmadığı için subayların yargılanması 6 ay sürdü ve mahkum edilmediler. Sami Kuşçu ise orduyu isyana teşvikten 2 yıllık ceza aldı. Dokuz subay olayı böylece kapanmış oldu. Eski komitacı olan Celal Bayar bu konunun üstüne giderken Adnan Menderes bunu

⁴³ Kongar, **a.g.e.**, s. 154.

⁴⁴ Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu TBMM'de yaptığı konuşmada Irak'a asker gönderileceği konusunu şu sözlerle inkar etti: "Binaenaleyh, bu bizim asker göndermemiz, Irak'a girmemiz vesaire hususundaki bütün haberler herhangi bir asıl ve esastan aridir. Tekrar ediyorum: Lübnan meselesinin bir dahili mesele olduğunu iddia edenler Sovyet blokuna mensup veya nötralist memleketlerdir. Bizim, müttefiklerimizin kanaati ise tamamıyla aksidir. Biz ve müttefiklerimizin hariçten ihdas edilmiş ve beslenmekte olan yıkıcı bir faaliyet karşısında, bilvasıta bir tecavüz karşısında bulunduğumuz kanaatindeyiz. Yukarıda söylediğim gibi, Türkiye'nin asker gönderme ve saire gibi hareketleri mevzu bahis değildir. Böyle bir vaziyet mevzu bahsolsa idi elbette ki, seferberlik, fevkalade tedbir hali alınmak icap ederdi. Böyle haller alınmış mıdır? Hayır. Ama Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bu hadise karşısında müteyakkız bulunmadı mı ve dostlarını ikaz etmedi mi? Elbette ki, etti. Bizim politikamız hadiseler karşısında miskinane kabuğuna çekilmek değildir. Bütün ihtiyatı tedbirleri almaktır. Eğer bunun aksini tatbik etmek istiyorlarsa biz kendileriyle hiçbir zaman beraber değiliz. Karşımızda müteyakkız bir Hükümet, bir iktidar var." Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, İnikat:87 c.4, (21.08.1958) s.849.

⁴⁵ Zühtü Arslan, **Türk Parlamento Tarihi/ TBMM 11. Dönem (1957-1960)**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, c.1, s.s.17-18.

orduya ait bir yara olarak gördü. Celal Bayar ilderide gazeteci Cüneyt Arcayürek'e "9 Subay olayı iyi değerlendirilse 27 Mayıs olmazdı" diyecekti⁴⁶.

İktidar partisi kendisine yönelik muhalefeti bastırmak ve DP'nin gücünü ortaya koymak için Vatan Cephesi'ni oluşturdu. Cepheye katılımların üst düzeye çıkarılması amaçlandı ve ülke genelinde teşkilatlanmaya önem verildi. Radyoda her gün cepheye katılanların isimleri duyuruldu. DP'nin bu hamlesi toplumsal kutuplaşmayı hızlandırdı. DP'nin bundan sonraki antidemokratik hamlesi Tahkikat Komisyonu'nu kurmak oldu. CHP ve faaliyetleri mercek altına alındı, tüm siyasi faaliyetler yasaklandı. Komisyon, keyfi yargılama gibi olağanüstü yetkilerle donatılmıştı. Ayrıca basın bir şekilde komisyonun aleyhine yayınlar yapamayacaktı. İşte DP'nin bu son hamlesi kendi sonunu hazırlamada büyük bir etken oldu. İsmet İnönü'nün mecliste yaptığı konuşmada "*Şartlar tamam olunca ihtilal milletler için meşru bir haktır*" cümlesini kullanması DP'nin sonunun çok yakın olduğunu gösteriyordu. İsmet İnönü bu sözleri nedeniyle on iki oturum ceza almış, Ulus Gazetesi kapatılmıştı. Ancak muhalefet bu şekilde susturulamadı. 28 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi önünde toplanan öğrenciler, "*Kahrolsun Diktatörlük*", "*Özgürlük İstiyoruz*" sloganlarıyla eylem yaptılar. Eyleme polis müdahale edince bir öğrenci yaşamını yitirdi. Olaylar kontrolden çıkması üzerine ordu takviye güç olarak çağrıldı. Eylemcilerle karşı karşıya geleceğini sanan ordu büyük tezahüratlarla karşılandı. Üç öğrencinin hayatını kaybettiği bu eylemler sonrasında artık ordu halk desteğinin arkasında olduğunu biliyordu⁴⁷.

5 Mayıs 1960'ta Cumhuriyet tarihinin ilk sivil itaatsizlik eylemi olan 555K - 5. ayın 5. günü saat 5'te Kızılay'da- DP aleyhtarı olan öğrenciler tarafından gerçekleştirildi. Ankara'da Atatürk Bulvarı'nda toplanan gençler daha sonra Sıhhiye tarafından gelenlerle birleşti. O sırada hava limanından dönmekte olan Celal Bayar ve Adnan Menderes olayların ortasında kaldı. Kalabalık kitlenin ortasında kalan Menderes "*Benden ne istiyorsunuz?*" diye sorduğunda karşıdan aldığı tek yanıt "*İstifanı!*" şeklinde oldu⁴⁸. Hükümet cephesinden olayların değerlendirilmesi içişleri bakanlığı tarafından yapılan yazılı bir açıklamayla oldu. Açıklama metni şöyleydi;

⁴⁶ Birand, Dündar, Çaplı, **a.g.e.**, s.s. 47-57.

⁴⁷ Şükran Özkaya, **Adım Adım 27 Mayıs**, İleri Yayınevi, İstanbul 2005 s.112.

⁴⁸ Turan Feyizoğlu, **Türkiye'de Devrimci Gençlik Hareketleri Tarihi 1960-68**, Belge Yayınları, İstanbul, 1993, s.38.

“5 Mayıs 1960 günü saat 17-18 sıralarında önceden tespit edilmiş olan parola ile ve planlı olarak Kızılay Meydanı'nda ve çoğunluğu öğrenci olduğu anlaşılan birkaç yüz kişilik bir topluluk tarafından, gösteri düzenleneceği ve bunun bir merkezden yönetilmekte olduğu istihbar edilmişti. Nitekim bu gösteri aynı gün ve saatte devlet dairelerinin mesailerini bitirdiği bir zamanda ve normal günlerde dahi Kızılay ile Sıhhiye arasında görülmekte olan alışılmış kalabalığın yoğunluk oluşturduğu bir zamana rast ettirmek suretiyle yapılmak istenilmiş ve başlangıçta emniyet ve asayiş kuvvetleri tarafından bu bölgede alınmış bulunan önlem sayesinde önlenmiştir. Göstericilerin taktiği, kalabalık halk grupları arasına karışmak ve dağınık bir şekilde mevzii topluluklar halinde, marşlar söyleyerek yürüyüşe geçmek şeklinde tertiplenmiştir. Bu gösteri sırasında olay yerine Sayın Cumhurbaşkanımızla, Meclis Başkanı ve Başbakanımızın ani olarak gelmeleri üzerine, dağınık bir vaziyette halk arasına serpilmiş olan 200-300 kişinin dışında büyük bir vatandaş topluluğunun sakin ve lehte olarak yaptıkları muhabbet ve bağlılık tezahüratı arasında, göstericilerin yapmak istedikleri aleyhte tezahürat başarısız kalmış olmakla beraber, kanunsuz ve düzen bozucu hareketlere teşebbüs eden birçok saldırgan da yakalanarak hakkında sıkıyönetimce kanuni soruşturmaya derhal geçilmiştir. Bir merkezden yönetildikleri sabit olan ve pek genç yaş öğrenci ile işsiz güçsüz takımının birleştirilmesi suretiyle yapılmak istenilen ve derhal dağıtılan bu gösteri hareketi karşısında, muhterem halkımızın gösterdiği olgun ve yüksek seviyeli hattı harekete karşı şükran ve takdirlerimizi muhterem kamuoyuna arz ederiz⁴⁹.”

16 Ekim 1958'de Osman Bölükbaşı'nın önderliğinde Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Türkiye Köylü Partisi'nin birleşmesiyle Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) kuruldu.

Hükümet darbesinin giderek yaklaştığı günlerden 21 Mayıs 1960'ta Ankara'da Harbiyelilerin sessiz yürüyüşü gerçekleşti. Öğlen 14.00'da askeri öğrenciler ve sınıf subaylarının önderliğinde başlayan yürüyüş rütbeli askerlerin de dahil olmasıyla giderek büyüdü. Yol kenarlarında bekleyen halk da Harbiyelilere destek tezahüratlarında bulundu⁵⁰. 23 Mayıs 1960 günü Çankaya'da Celal Bayar, Adnan Menderes ve kabineden bazı bakanlar toplantı yaptılar. Toplantının ana gündem konusu, hükümet karşıtı bu gösterilerin nasıl yatıştırılabileceğiydi. Krizi çözebilmek için bazı bakanların değiştirilmesi gerektiği önerisi getirildi fakat Adnan Menderes bunu bir zaaf olarak gördüğü için öneriyi reddetti. 25 Mayıs 1960 günü Eskişehir'i ziyaret eden Adnan Menderes burada subaylar tarafından açıkça protesto edildi. 26 Mayıs günü yürüyüş yapan üniversite hocaları Menderes tarafından eleştirildi. Yaptığı konuşmada gösteri yürüyüşünü gerçekleştiren öğretim görevlileri için “kara cüppeliler” benzetmesini kullanan Menderes, kendi konuşmasının

⁴⁹Milliyet, 6 Mayıs 1960

⁵⁰Hürriyet, 1 Haziran 1960.

yayınlanmasına yasak koydurttu. Nitekim ertesi günün gazeteleri Menderes'in bu konuşmasını değil, yapılmış olan hükümet darbesinin haberlerini vereceklerdi. 27 Mayıs 1960 günü Cemal Madanoğlu etrafında örgütlenen cunta hükümete el koyduğunu açıkladı. Darbenin emir komuta zinciri içerisinde olmasını isteyen subaylar İzmir'de emekliliğini bekleyen Orgeneral Cemal Gürsel'i kendilerine lider seçtiler⁵¹.

Türkiye'yi askeri darbeye götüren bu olaylar zinciri ordunun da kutuplaşmaya itilmesinin bir sonucuydu. Örneğin; İstanbul, Ankara ve İzmir'de yapılan hükümet karşıtı gösteriler yapan öğrencilere yönelik müdahalelerde polisin yerine ordunun görevlendirilmesi bu karşıtlığı giderek arttırdı. Böylece silahlı kuvvetler kendilerini gerçekten siyasetin içinde görmeye başladılar. *Ordu, yerleşmiş olan siyasal tarafsızlık görevi tehlikeye girdiği için müdahale etti. Ya tüm muhalefeti bastırmak için isteyerek Menderes'in aleti olacaktı ya da hem Türk demokrasisini hem de partiler üstü durumunu korumak için kendi girişimi ile müdahale edecekti*⁵².

1.2. 1960-1961 Askeri Yönetimi

27 Mayıs Darbesi gerçekleştirildikten sonra yönetimi, Milli Birlik Komitesi (MBK) adı verilen başkanlığını Orgeneral Cemal Gürsel'in yaptığı 38 kişiden oluşan askeri cunta ele aldı⁵³. Darbe gerçekleşmişti ancak ortada henüz bir siyasal plan yoktu. Askerler yönetimi derhal sivil bir hükümete bırakmaktan yanaydılar fakat MBK içinde bir grup subay buna karşı çıkmaktaydı. Başlarını 27 Mayıs sabahı darbe bildirisini okuyan Alparslan Türkeş'in çektiği bu 14 kişilik grup, Cemal Gürsel'in

⁵¹ **Milliyet**, 28 Mayıs 1960.

⁵² Landau, **a.g.e.**, s.12

⁵³ MBK üyeleri; MBK başkanı Orgeneral Cemal Gürsel (Kara Kuvvetleri Komutanı), Orgeneral Fahri Özdilek (Birinci Ordu Komutanı), Ankara Kumandanı ve MBK İkinci Başkanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu (Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanı), Ankara Valisi Tuğgeneral İrfan Baştuğ (Genel Kurmay Personel Başkanı), Tuğgeneral Sıtkı Ulay (Kara Harp Okulu Komutanı), Başbakanlık Müsteşarı Kurmay Albay Alparslan Türkeş, Kurmay Albay Fikret Kuytak, Kurmay Albay Osman Köksal, Kurmay Albay Şinasi Orel, Hava Kurmay Albay Haydar Tunçkanat, Hava Kurmay Albay Mucip Ataklı, Kurmay Albay Ekrem Acuner, Kurmay Albay Muzaffer Yurdakuler, Kurmay Albay Sami Küçük, Kurmay Yarıbay Mustafa Kaplan, Kurmay Yarıbay Rafet Aksoyoğlu, Kurmay Yarıbay Sezai Okan, Kurmay Yarıbay Suphi Karaman, Kurmay Kıdemli Binbaşı Mehmet Özgüneş, MBK Genel Sekreteri Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı, Kurmay Binbaşı Kadri Kaplan, Kurmay Binbaşı Ahmet Yıldız, Kurmay Binbaşı Suphi Gürsoytrak, Kurmay Binbaşı Şefik Soyuyüce, Kurmay Binbaşı Şükran Özkaya, Kurmay Binbaşı Vehbi Ersu, Deniz Kurmay Binbaşı Selahattin Özgü, Deniz Kurmay Binbaşı Münir Köseoğlu, Tank Binbaşı Dündar Taşer, Tank Binbaşı Muzaffer Karan, Piyade Binbaşı Fazıl Akkoyunlu, Kurmay Yüzbaşı Muzaffer Özdağ, Kurmay Yüzbaşı Emanullah Çelebi, Kurmay Yüzbaşı Kamil Karavelioğlu, Kurmay Yüzbaşı Numan Esin, Kurmay Yüzbaşı Orhan Kabibay, Kıdemli Yüzbaşı İrfan Solmazer, Kıdemli Yüzbaşı Rıfat Baykal, Jandarma Yüzbaşı Ahmet Er. Suavi Aydın, Yüksel Taşkın; **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.s.68-69.

desteklemesiyle Cemal Madanoğlu'nun gerçekleştirdiği tasfiyeler sonucu komiteden uzaklaştırıldı. Bu olay tarihe “*on dörtlerin tasfiyesi*” olarak geçti. MBK, ilk olarak ülkeyi çıkmaza sürükleyen isimlere ağır cezalar verilmesi için çalışmalar başlattı. Sayısı 400'ü aşan DP'li yargılandı. Bunu sonucunda Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Dış işleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu idam edildi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise yaşı gerekçe gösterilerek ömür boyu hapse mahkum edildi. Diğer DP üyeleri de farklı sürelerde hapis cezasına çarptırıldılar. DP'lilerin siyasi arenadan tamamen uzaklaştırılmasının ardından MBK, DP yönetiminin izlerini silmek için çalışmalara başladı ve bu anlamda bazı reformlar yapıldı. MBK reformları yaparken yalnızca kurumsal alanla sınırlı kalmadı. Grev hakkını, toprak reformunu anayasanın bir gereği olarak gördü. Ülkede farklı ideolojiyle ortaya çıkan siyasal seçeneklerin de gelişmesine karşı çıkmadılar⁵⁴. Basının özgürleşmesi yolunda bir takım adımlar atılarak basında sansürün kaldırılması ve kapatılan gazetelerin yeniden çıkarılması sağlandı. Ekonomik alanda yiyecek fiyatlarını denetim altına alma girişiminde bulunuldu. Ayrıca “*sekiz saatlik çalışma günü*” gibi sosyal niteliği olan kararnameler yayımlandı⁵⁵.

MBK, 1924 Anayasası'nı yürürlükten kaldırarak yeni bir anayasa hazırlanması için ülkenin aydınlarını topladı. Bu kişilerin içinde Sıddık Sami Onar, Tarık Zafer Tunaya, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Ragıp Sarıca, Naci Şensoy ve İsmet Giritli gibi isimler yer alıyordu. Hazırlanan anayasa 9 Temmuz 1961'de yapılan referandumla yürürlüğe konuldu. 27 Mayıs Askeri Darbesi'ne karşı halktan belirgin bir tepki gelmemişti ancak oylamaya sunulan anayasa referanduma katılımın yüzde 81 oranında olması, yüzde 61.5'nin evet, yüzde 38.5'nin hayır oyu vermesi MBK'nın Türkiye'nin tamamında desteklenmediğini gösteriyordu. Yeni anayasa 1924 Anayasası'nın demokratik ve laik niteliğini taşımasının yanı sıra sosyal bir nitelik de taşıyordu. Kişisel haklar devlet tarafından güvence altına alınmıştı. TBMM'ye ek olarak Senato eklendi ve darbeyi gerçekleştiren subaylar sivil hükümeti denetleyebilmek adına senatör olarak kaldılar. Ayrıca önder olarak seçilen Cemal Gürsel cumhurbaşkanlığına atandı⁵⁶.

⁵⁴ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998 s.378.

⁵⁵ Landau, a.g.e. s.13.

⁵⁶ Hikmet Özdemir, “Siyasal Tarih (1960-1980)” **Türkiye Tarihi/Çağdaş Türkiye 1908-1980**, c.4, Cem Yayınevi, 1989, s.s.200-204.

MBK'nın bu faaliyetleri siyasi yapıyı kökten değiştirmiş olmasa da anayasayla birlikte daha ılımlı bir hava yaratıldığı söylenebilir. Yönetimde etkili olan askerler tarafından 22 Şubat 1962 ve 20-21 Mayıs 1963'te ordu içinden Talat Aydemir tarafından gerçekleştirilmek istenen iki darbe girişimi önlendi. 30 Kasım 1961'de sıkıyönetimin bitmesiyle birlikte askerlerin gücü elinde tuttukları ve sivil yönetim üzerindeki denetimlerinin devam edeceği anlaşılıyordu⁵⁷.

1.2.1. Gençliğin 27 Mayıs Darbesi Karşısındaki Tutumu

27 Mayıs 1960 Darbesi'nin ardında aşikar olan güç orduyken, en büyük desteği sağlayan da gençlerdi⁵⁸. Bunun en büyük kanıtı 28-29 Nisan olaylarının birinci yıldönümünde İstanbul'da düzenlenen gösterilerdi. Anma için İstanbul Üniversitesi bahçesinde toplanan MTTB öğrencilerine İstanbul Vali ve Belediye Başkanı, okulun öğretim üyeleri, MBK temsilcileri ve ordu mensupları katıldı. İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Ayhan Efeoğlu, İstanbul Üniversitesi adına Orman Fakültesi Dekanı Selahattin İnal, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Fahri Özdilek, Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Cemal Tural, İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Tümgeneral Refik Tulga gibi isimler bu törende konuşmalar yaptı⁵⁹. Bu durum 27 Mayıs Hükümet Darbesi'ne gençlerin karşı olmadığını göstermiştir. Halktan hiçbir tepki görmeyen ve gençlerin desteğini alan MBK, eğitim seferberliğine girişti. Köylerde yol ve okul yapımına başlanırken, seferberliği arttırmak için lise mezunu gençlere yedek subay öğretmenlik hakkı verildi. Öğrenci kuruluşları bu gelişmelere olumlu bakıyordu. Yine bu dönemde Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'na (TMGT) radyoda "*Gençlik Saati*" programı yapma olanağı tanındı. Bu programlarda, gençliğin 27 Mayıs'a ve Türk Silahlı Kuvvetlerine olan inancı ve bağlılığı dile getiriliyordu. MTTB de MBK'nın seferberlik hareketine katıldı. Bu doğrultuda 1963'te Doğu şehirlerine bir ekip gönderdi⁶⁰. 1964 yılında Doğu şehirlerini dolaşan ekip, bu şehirlerde açılması düşünülen çalışma kamplarının yerlerinin tespiti, köyün sosyal, ekonomik kuruluşunu, kültür ve ahlakını değerlendirmek için ön bir doküman toplanması, köyün ve köylü yaşantısının filmle ve fotoğrafla tespiti gibi görevlerle Erzurum,

⁵⁷ Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)**, c.2, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, ss. 117-121.

⁵⁸ Bedri Baykam, **68'li Yıllar Eylemciler**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s.15.

⁵⁹ **Cumhuriyet**, 30 Nisan 1961.

⁶⁰ **Milliyet**, 11 Nisan 1963.

Kars, Ağrı, Van, Bitlis, Muş, Bingöl, Elazığ olmak üzere programdaki 12 ilin 8'ini dolaşabildi. Aynı yıl Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF), “Çalışma Kampları Komitesi” ni kurdu. Komite, *Uluslararası Çalışma Kampları* adında Van, Tunceli ve İzmir köylerinde kamplar kurdu. Bu kamplara Türkiye’den ve başka ülkelerden öğrenciler katıldı. Gençlerin yaptığı bu geziler ve yedek subay öğretmenliği uygulaması gençleri Anadolu gerçeğiyle tanıştırdı. Bu tanışma gelecek yıllarda yaşanacak olan gençlik hareketlerinin kökenini oluşturacaktı⁶¹.

Gençliğin 27 Mayıs lehindeki duruşu Adalet Partisi(AP) döneminde de devam etti. AP iktidarının çabalarıyla 22 Mart 1963’te serbest bırakılan DP’liler gençliğin tepkisiyle karşılaştı. 24 Mart 1963’te, 27 Mayıs düşmanlığını protesto eden gençler Ankara’daki AP Genel Merkezi binasını taşladı. 24 Mart 1963’te İstanbul’da Beyazıt’tan Şişhane’ye yürüyen bir grup genç, 27 Mayıs’a karşı yayınlar yapmakta olan *Yeni İstanbul* gazetesine bayrak astırmak istedi. İstekleri yerine gelmeyince binayı taşladılar. Bu olaylar iki gün daha sürdü. Bu olayların ardından MTTB, Celal Bayar’ın serbest bırakılması sebebiyle şu bildiri yayımladı:

“1- 27 Mayıs bir mefkûredir(ülküdür). Bu mefkûreyi hazmedemeyen gafillere gençlik olarak ihtar etmenin zamanı gelmiştir.

2- Milli menfaat mihverinde gençlik ve ordunun kucak kucağa olduğunu ve olacağını bir kere daha ispat etmiş bulunuyoruz. Anayasa teminatına dayanan temel kurumlara lisanen ya da fiilen tecavüze Tedbirler Kanunu’nun tatbik edilmeyişini şiddetle protesto ederiz.

3- Düşük iktidarı kalkan olarak kullanıp, menfur fikirlerini yaymaya çalışanlar, şunu bilmelidirler ki, bir gün kendiliğinden hakikat zincirinin halkaları arasında boğulmaları mukadderdir.

4- Türk gençliği hiçbir siyasi emelin, gayrikanuni ve gayrimillî bir ideolojinin vasıtası olamaz ve olmayacaktır⁶².”

1.3. 27 Mayıs Darbesi Sonrası Siyasi İstikrar Arama Çabaları

28 Mayıs 1960-5 Ocak 1961 ara dönem hükümetinin ardından sivil yönetime geçildi⁶³. 13 Ocak 1961’de siyasi partilerin üzerindeki yasak kalktı ve yeni partiler

⁶¹ Kabacalı, **a.g.e.**, s.s.157-159.

⁶² **Ulus**, 28 Mart 1963.

⁶³ 27 Mayıs ara dönem hükümeti: Devlet Başkanı, Başbakan ve Milli Savunma Bakanı Orgeneral Cemal Gürsel, Devlet Bakanı Mustafa Amil Arus, Nasır Zeytinoğlu, Hayri Mumcuoğlu, Tümgeneral Muharrem İhsan Kızıloğlu, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Orgeneral Emin Fahri Özdilek, Adalet Bakanları Abdullah Pulat Gözübüyük, Mustafa Amil Arus, Hüseyin Avni Göktürk, Milli Savunma Bakanları Orgeneral Emin Fahri Özdilek ve Korgeneral Hüseyin Ataman, İçişleri Bakanı Tümgeneral Muharrem İhsan Kızıloğlu, Dışişleri Bakanı Selim Rauf Sarper, Maliye Bakanları Kemal Kurdaş ve Ekrem Alican, Basın- Yayın ve Turizm Bakanları Selim Rauf Sarper ve Zühtü Tarhan,

kurulmasına izin verildi. 27 Mayıs öncesinin iki partisi, CHP ve CKMP siyasal yaşamlarına kaldıkları yerden devam etti. 11 Şubat 1961’de Ragıp Gümüşpala’nın kurduğu AP ile 13 Şubat 1961’de kurulan ve genel başkanlığına Ekrem Alican’ın getirildiği Yeni Türkiye Partisi (YTP)⁶⁴,nin de katılımıyla 15 Ekim 1961 tarihinde genel seçime gidildi⁶⁵. CHP’ye karşı DP’nin mirasçısı bu üç partinin aldığı yüzde 62’lik oy oranı Menderes’in zaferi olarak yorumlandı⁶⁶. 10 Kasım 1961’de hükümeti kurma görevi İnönü’ye verildi. Hiçbir parti CHP yönetiminde çalışmak istemiyordu fakat askeri müdahaleyi tetikleyecek siyasi bir kriz yaratılmak istenmediği için CHP-AP koalisyonuna gidildi. 20 Kasım 1961’de hükümet kuruldu⁶⁷. Ancak AP lideri Ragıp Gümüşpala kabineye girmeye ikna edilemedi. Birinci koalisyon dönemi altı ay sürebildi. Bu dönem hükümetinin ilk sorunu uzun zamandır süren ekonomik durgunluğa son vermektir. Ancak bunu gerçekleştirmek siyasi iktidarın istikrarına bağlıydı ve koalisyon hükümeti buna yardımcı olamazdı. Diğer bir yandan askerin eli yönetimde hissediliyordu⁶⁸. MBK üyelerinden bazıları 1961 genel seçimleri sonrasında ‘*Her ne kadar seçimler istenildiği ve düşünüldüğü gibi sonuçlanmamışsa da şimdilik askeri bir müdahale yapmaktansa, CHP’nin öncülüğünde yeni bir TBMM bir defa daha denenmelidir, eğer başarılı olamazlarsa, o zaman müdahale ederiz*⁶⁹’ şeklinde konuşuyorlardı. 22 Şubat 1962’de Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat

Ulaştırma Bakanı Tuğgeneral Sıtkı Ulay, Tarım Bakanları Reşat Aktan, Osman Tosun ve Feridun Üstün, Milli Eğitim Bakanları Fehmi Yavuz ve Bedrettin Tuncel, Gümrük ve Tekel Bakanı Fethi Aşkın, Ekonomi ve Ticaret Bakanları Cihat İrem, Mehmet Baydur ve Fethi Aşkın, Çalışma Bakanı Cahit Talas, Mehmet Raşit Beşerler, Ekrem Alican, Bayındırlık Bakanları Daniş Koper ve Tuğgeneral Sıtkı Ulay, Sanayi Bakanları Muhtar Uluer, Emin İplikçi ve Şahap Kocatopçu, İmar ve İskan Bakanı Orhan Kubat, Fehmi Yavuz ve Ali Mukbil Özyürek. Aydın, Taşkın; **a.g.e.** s.70.

⁶⁴ YTP, 1950’li yıllarda ispat hakkı sebebiyle DP’den ayrılıp Hürriyet Partisi’ni kuranların akımından geliyordu. 1961’de parti kurulduğunda Deniz Baykal gibi öğretim üyeleri de parti içinde yer aldı. Bkz. Çavdaroğlu, **a.g.e.**, s.111. Partinin önderi ve eski maliye bakanı olan Ekrem Alican oldukça ılımlı bir siyaset izlese de kitleleri kendisine çekmede AP kadar başarılı olamadı. Landau, **a.g.e.**, s.24.

⁶⁵ 1960- 1980 döneminin en yüksek seçmen katılımının yaşandığı bu seçimde (yüzde 81.41); CHP yüzde 36.7 ile 173 milletvekili, AP yüzde 34.7 ile 158 milletvekili, YTP yüzde 13.9 ile 65 milletvekili CKMP ise yüzde 13.7 ile 54 milletvekili çıkardı. Çoğunluk sisteminin uygulandığı Cumhuriyet Senatosu’nda ise AP 71, CHP 36, YTP 27, CKMP 16 senatör kazandı. Hikmet Özdemir, **a.g.e.** s. 207.

⁶⁶ Özdemir, **a.g.e.**, s.207.

⁶⁷ 20 Kasım 1961’de kurulan Birinci Koalisyon Hükümeti şu kişilerden oluşuyordu: CHP: Başbakan İsmet İnönü, Devlet Bakanları Turhan Feyzioğlu ve Avni Doğan, Adalet Bakanı Sahir Kurutluoğlu, Savunma Bakanı İlhami Sancar, Dışişleri Bakanı Selim Sarper, Maliye Bakanı Şefik İnan, Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu, Bayındırlık Bakanı Emin Paksüt, Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş; AP: Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Akif İyidoğan, Devlet Bakanları Necmi Öktem ve Nihat Su, İçişleri Bakanı Ahmet Topaloğlu, Ticaret Bakanı İhsan Gürsan, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Suat Seren, Gümrük ve Tekel Bakanı Şevket Pulatoğlu, Tarım Bakanı Cavit Oral, Ulaştırma Bakanı Cahit Akyar, Basın Radyo ve Turizm Bakanı Kamuran Evliyaoğlu, İmar ve İskan Bakanı Muhittin Güner. Ahmad, **a.g.e.**, s. 264.

⁶⁸ Ahmad, **a.g.e.**, s.266.

⁶⁹ Yılmaz Öztuna, Ayvaz Gökdemir, **Türkiye’de Askeri Müdahaleler**, Tercüman Yayınevi, İstanbul, 1987 s.145.

Aydemir, 27 Mayıs Askeri Darbesi'nin hedefine ulaşamamış olması, MBK'nın milli ruhu yaratamamış olması, parlamentodaki siyasilerin halkla silahlı kuvvetleri karşı karşıya getirmeye çalışması, 1961 seçimlerinden istikrarın hakim olacağı bir sonuç çıkmaması ve reformların gerektiği gibi ele alınmıyor oluşu sebeplerinden dolayı askeri darbe girişiminde bulundu⁷⁰. İnönü'nün askeri müdahale tehdidini başarıyla önlemesi siyasi konumu güçlendi. 7 Mart 1962'de "*Milli Huzuru Bozan Filler Hakkında Kanun*" devrimlerin korunması amacıyla çıkarıldı⁷¹. Bu esnada gençlik örgütleri de Türk ordusuna bağlılıklarını bildiren bildiri yayınladılar⁷². Darbe girişiminin önlenmesinin ardından muhalefet partilerinin darbecilerin affına karşılık DP'lilerin kısmi affını istemeleri, AP'nin uzlaşmadan uzak tavrı ve 22 Şubat'a destek verenlerin mevcut kadroyla demokrasinin gerçekleşmeyeceğine yönelik sözleri nedeniyle 30 Mayıs 1962'de İnönü istifa etti⁷³. 30 Haziran 1962'de YTP'nin CHP ile koalisyona sıcak bakması ve AP'de meydana gelen ılımlılar ve aşırılar ayrışması sebebiyle ikinci koalisyon hükümeti CHP, YTP, CKMP ve bağımsızlar arasında kuruldu⁷⁴.

Tercüman gazetesinde 2 Ekim 1962 tarihinde Ankara'da İnönü aleyhine yürüyüş yapan bir grup öğrenciye bir yüzbaşının müdahale etmesi ve onun ardından öğrencilerin Tercüman ve Yeni İstanbul gazetelerini tahrip etmeleri ancak Zafer gazetesine yönelen öfkenin polisler tarafından önlendiğiyle ilgili bir haber çıktı. 3 Ekim 1961 tarihinde bu haberi sayfalarına taşıyan Tercüman gazetesi hükümetin devletin malı olan Zafer gazetesini koruduğunu ancak Tercüman ve Yeni İstanbul gazetelerine yönelik saldırılara izin verildiğini yazdı⁷⁵. Cumhuriyet gazetesinde ise bu haber "*Halk Hükümet Aleyhinde Gösteri Yapan Bir Grubu Linç Etmek İstedi*"⁷⁶

⁷⁰ **Vatan**, 22 Haziran 1962.

⁷¹ **Hürriyet**, 28 Şubat 1962.

⁷² **Ulus**, 24 Şubat 1962.

⁷³ **Ahmad, a.g.e.** s.s.267-268.

⁷⁴ 30 Haziran 1962'de kurulan İkinci Koalisyon Hükümeti şu kişilerden oluşuyordu: Başbakan İsmet İnönü, Devlet Bakanları Turhan Feyzioğlu ve Hıfzı Oğuz Bekata, Savunma Bakanı İlhami Sancar, İçişleri Bakanı Sahir Kurutluoğlu, Eğitim Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu, Bayındırlık Bakanı İlyas Seçkin, Gümrük ve Tekel Bakanı Orhan Öztrak, Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş, YTP: Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ekrem Alican, Devlet Bakanı Raif Aybars, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Yusuf Azizoğlu, Tarım Bakanı Mehmet İzmen, Ulaştırma Bakanı Rifat Öçtem, İmar ve İskan Bakanı Fahrettin Kerim; CKMP: Devlet Bakanı Hasan Dinçer, Adalet Bakanı Abdülhak Kemal Yörük, Ticaret Bakanı Muhlis Ete, Basın Radyo ve aTurizm Bakanı Celal Karasapan; Bağımsızlar: Devlet Bakanı Necmi Öktem, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Maliye Bakanı Ferit Melen. Ahmad, a.g.e. s.269.

⁷⁵ **Tercüman**, 4 Ekim 1962.

⁷⁶ **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1962.

şeklinde yer buldu⁷⁷. Nadir Nadi ise “*Bitmemiş Senfoni*” adlı başyazısında ise olayı şu şekilde değerlendirdi:

“Bir devrim sonrası içinde kurulan bir iktidar, o devrimin nedenlerini dikkate almaksızın, sanki işler eski düzen üzere pekala yürütülebilirmiş gibi bir yol tutarsa, toplum bünyesi bu halden rahatsızlık duyar. Daha açık bir deyimle, devrimin yıktığı zihniyete toplum bünyesinde yeniden serilip genişleme imkanları sağlanırsa o devrim yarım kalmış, hedefine varamamış sayılır. Bu takdirde devrimden yana kuvvetlerle devrime karşı kuvvetler arasında, bir gün feci bir şekilde patlak vermesi mukadder bir çatışma, yarı gizli yarı açık bir şekilde sürüp gider.

Önceki akşam Ankara’da geçen üzücü olaylar, 15 Ekim seçimlerinden bu yana belirtilerine sık sık rastladığımız sosyal rahatsızlığın gittikçe ağırlaştığını en görmez gözlere bile sokacak kadar önemlidir. Bu olayları doğuran nedenler ortadan kaldırılmadığı takdirde yarın şu ya da bu yöne doğru genişleyebilecek çok daha tehlikeli olaylarla karşılaşacağımızdan hiç şüphe edilmemelidir.

27 Mayıs’ı geride bıraktığımız son iki buçuk yıl boyunca biz burada bir noktaya ısrarla dokunduğumuzu hatırlıyoruz: Bu devrim, bir takım insanları değil, bir zihniyeti yıkmak amacı ile göz alınmış ve başarılmıştı. Bu itibarla, hürriyet ve demokrasi parolası altında düşük yönetim temsilcilerine yurdumuzda söz hakkı tanımak onlara Anayasanın mahkum ettiği bir devri açıkça ve hasretle anma imkanını sağlamak, hürriyeti ve demokrasiyi bir yana bırakmamız, ilk önce devrim psikolojisini anlamamak ve sosyoloji kanunlarını hiçe saymak demek olurdu. Böyle bir davranış, eskilerin deyimi ile düpedüz (tabiat-ı eşya) ya aykırı idi.

1923’te Saltanatı, 1924’te Halifeliği yıkan Türk devrimcilerinin aradan bir iki yıl geçer geçmez padişahlık ve halifelik temsilcilerine yurdumuzda söz hakkı tanıdıklarını farz ediniz. 27 Mayıs’tan sonra yavaş yavaş gelişen politik durum, nihayet bugün bizi işte böyle acayip bir ortama sürüklemiş gibidir. İkinci Dünya Savaşı sona erdiği gün Fransa’da Petain’in, İtalya’da Mussolini’nin, Almanya’da Hitler’in yüz binlerce, milyonlarca taraflısı vardı. Her üç memlekette de anayasalarını değiştirerek devrimiz şartlarına uygun tamamıyla hür ve demokratik rejimler kurdular. Fakat ne yaptılar? “Yurdumuza hürriyet getirdik’ gerekçesine dayanarak yıkılan zihniyetlerin temsilcilerine yeniden palazlanıp teşkilatlanma hakkı tanıdılar mı? Böyle yapsalar, o memleketlerde İkinci Dünya Savaşından sonra gördüğümüz huzur, refah ve ilerleme ortamı gerçekleşebilir mi idi? Ve böyle yapmadıkları için bu memleketlerin hürriyet düşmanı olduğunu iddia eden bir kişi çıktı mı?

Ne yazık ki, başta Sayın İnönü, biz soyut demokrasi kahramanları milletçe onaylanan yürürlükteki Anayasamızın mahkum ettiği bir devre karşı özlem duyulmasını bu özlemin halk önünde açıkça ifade edilmesini, hatta o devri getirmek amacı ile teşkilat kurulmasını hoş görürler.

Bir devrimden sonra bir karşı devrim tehlikesini inkar edecek değiliz. Bu da eşyanın tabiatından doğma, fizik diyebileceğimiz bir tepkidir. Fakat devrimi temsil eden, devrimden aldıkları güçle iş başına gelen bilinçli

⁷⁷ İrfan Neziroğlu, **Türkiye’de Askeri Müdahaleler ve Basın (1950-1980)**, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, 129-130.

iktidarın başlıca görevi, karşı devrim dediğimiz yenilmiş kuvvetleri sindirmek, onları gayrimeşruluğunun karanlık duvarları arasında zararlı zihniyetleriyle ve kötü özelemleriyle baş başa bırakmaktadır.

İş başındaki sorumlular bu esas görevlerini kavramakta daha fazla geciktirilirse memlekete yazık olacaktır⁷⁸.”

Koalisyonda yer alan partilerin 17 Kasım 1963 yerel seçimlerinde kötü performans göstermeleri sebebiyle koalisyondan çekilmeler başladı ve İnönü, 2 Aralık 1963'te istifa etti. 25 Aralık 1963'te İnönü ve bağımsızlar üçüncü koalisyon hükümetini kurdular⁷⁹. Bu koalisyon döneminde Kıbrıs sorunu, toprak reformu, Nurcular gibi dini grupların tekrar canlanması olayları yaşandı. 21 Şubat 1964'te İnönü'ye suikast girişimi yapıldı. Kıbrıs sorunuyla ilgili dış ilişkilerde başarıyı yakalayamayan hükümet muhalefet tarafından eleştirildi. 1964 yılının sonlarına gelindiğinde AP'nin başına Süleyman Demirel geldi⁸⁰. İnönü, bütçe görüşmelerinden sonra AP, CKMP ve YTP'nin çabalarıyla istifa etti. 20 Şubat 1965'te Suat Hayri Ürgüplü'nün başkanlığında sağ görüşlü partilerin desteklediği dördüncü koalisyon hükümeti kuruldu⁸¹. 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimler yapıldı. Bu seçimlerde AP yüzde 50.48 oy oranıyla 240 milletvekilini meclise soktu ve tek başına iktidara geldi. CHP yüzde 27.44 oy oranıyla 134, MP yüzde 5.97 oy oranıyla 31, YTP 3.55 oy oranıyla 19, Türkiye İşçi Partisi (TİP) yüzde 2.83 oy oranıyla 15, CKMP yüzde 2.14 oy oranıyla 11, bağımsızlar ise yüzde 3.04 oy oranıyla 1 milletvekilini meclise sokabildi⁸².

⁷⁸ Nadi, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**, Sinan Yayınları, İstanbul, 1972, s.s.160-161.

⁷⁹ 25 Aralık 1963'te kurulan Üçüncü Koalisyon Hükümeti şu kişilerden oluşuyordu: CHP: Başbakan İsmet İnönü, Başbakan Yardımcısı Kemal Satır, Devlet Bakanları Vefik Pirinçcioğlu ve İbrahim Saffet, Adalet Bakanı Sedat Cumralı, Savunma Bakanı İlhami Sancar, İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, Eğitim Bakanı İbrahim Öktem, Bayındırlık Bakanı Arif Onat, Ticaret Bakanı Fenni İslimyeli, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemal Demir, Tarım Bakanı Turan Şahin, Sanayi Bakanı Muammer Ertem, Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, Turizm ve Tanıtma Bakanı Ali İhsan Göğüş, İmar ve İskan Bakanı Celalettin Uzer, Köy İşleri Bakanı Lebit Yurdoğlu, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hüdayi Oral; Bağımsızlar: Devlet Bakanı Malik Yolaç, Dışişleri Bakanı Feridu Cemal Erkin, Maliye Bakanı Ferit Melen, Gümrük Bakanı Mehmet Yüceler, Ulaştırma Bakanı Ferit Alpiskender, Ahmad, **a.g.e.** s.276.

⁸⁰ **A.g.e.**, s.s. 277-278.

⁸¹ 20 Şubat 1965'te kurulan Dördüncü Koalisyon Hükümeti şu kişilerden oluşuyordu: Bağımsızlar: Başbakan Suat Hayri Ürgüplü, Dışişleri Bakanı Hasan Işık, Bayındırlık Bakanı Orhan Alp; AP: Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel, Maliye Bakanı İhsan Gürsan, Eğitim Bakanı Cihat Bilgehan, Ticaret Bakanı Macit Zeren, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Faruk Sukan, Gümrük ve Tekel Bakanı Ahmet Topaloğlu, Çalışma Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Sanayi Bakanı Ali Naili Erdem, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Mehmet Turgut; YTP: Devlet Bakanı Şekip İnal, Tarım Bakanı Turhan Kapanlı, Ulaştırma Bakanı Mithat Şen, İmar ve İskan Bakanı Recai İskenderoğlu; CKMP: Devlet Bakanı Mehmet Altınsoy, Savunma Bakanı Hasan Dinçer, Adalet Bakanı İrfan Baban, Köy İşleri Bakanı Seyfi Öztürk; MP: Devlet Bakanı Hüseyin Ataman, İçişleri Bakanı İsmail Hakkı Akdoğan, Turizm ve Tanıtma Bakanı Ömer Zeki Dorman, **a.g.e.**, s.281.

⁸² Çavdar, **a.g.e.** s. 152.

AP'nin tek başına iktidarda olduğu 1965-1969 döneminde CHP hem iktidarla hem de kendi içinde savaşım içindeydi. Parti içinde İnönü'ye karşı muhalefet yükselirken, CHP politik anlamda “*ortanın solu*” anlayışını benimsedi⁸³. Bu anlayış sağ partilerin içinden özellikle AP tarafından oldukça eleştirildi. “Ortanın solu, Moskova yolu” sloganı hemen hemen tüm sağ partilerin gösteri ve toplantılarında sık sık kullanıldı⁸⁴. İnönü'nün bu anlayışı benimsemesinde TİP'in oldukça büyük bir etkisi vardı. Çünkü 1960'tan sonra sol düşüncenin gelişimi gençliği etkilemiş ve özellikle üniversite gençliği TİP'e yönelmeye başlamıştı. 1960 öncesinde CHP etrafında toplanan sol gençlik bu kez TİP'in çevresinde kenetlenmişti⁸⁵. Nadir Nadi “*ortanın solu*” anlayışını “*Solun da Solu Vardır*” adlı köşe yazısında şu şekilde değerlendirdi:

“Ortanın solu formülü ile gerici ve tutucuları sinirlendirerek üzerine şimşekler çeken, hatta komünistlere yüz veriyor diye aleyhinde propaganda yapılan CHP Genel Başkanı Sayın İnönü Trabzon'da muazzam bir kalabalık önünde yaptığı konuşmada, önceki gün ortanın solu nedir, nihayet açıkladı. Meğer ortanın solu dedikleri her vatandaşın kazancına göre vergi alınması, her vatandaşa sağlık hizmetlerinin parasız olarak sağlanması, her Türk çocuğunun okuma ve toplum içindeki ilerleme kapılarının açık bulundurulması, toprak reformu gibi, Anayasamızın da öngördüğü, demokratik rejimle yönetilen hemen bütün Batı ülkelerinde çoktan uygulandığını bildiğimiz bir takım sosyal adalet ve sosyal güvenlik ilkelerine bağlanmak; o tedbirlerin bizde de yürürlüğe konması uğruna çaba harcamak demek imiş.”

Bunun böyle olduğunu biz biliyorduk. CHP'ye karşı savaşan öteki partilerin, özellikle de AP'nin de bunu böylece bildiğinden şüphe etmiyorduk. Ne yaparsınız ki seçim fırtınasının demagojik çalkantıları arasında gemisini kurtarmaya çalışan politika kaptanları, Sayın Genel Başkanın formülünü kendilerini kurtaracak bir cankurtaran simidi sandılar, dört elle ona yapışarak, 'İşte bakınız, Paşa memleketi sola kaydırıyor, Ruslara göz kırpmıyor!' diyerek o pek masum deyiimi sanki bir suç belgesiymiş gibi göstermeye yeltendiler.

Çok partili hayatımızın yirmi yıllık geçmişi hesabına bizce asıl hazin olan bu gibi geri ve ilkel metotlarla politik sonuçlara varılabileceğinin düşünülmesidir. Eğitim birliği ve zorunluluğu kanununu biz Kurtuluş Savaşı'nın en buhranlı anlarında onaylamıştık. Düşmanı Anadolu topraklarından denize döktük, fakat aradan kırk yılı aşkın bir zaman geçtiği halde bugün hala o kanunu uygulayamıyoruz. Okuma yaşında çocuklarımızın büyük bir kısmı bugün de okuldan yoksun. İlk eğitim davasını vaktinde çözebilseydik şimdi toplum katında yükselmek isteyen gençlerimize yeteneklerine göre yetişme imkanını ya bulurduk ya da bu imkanı arayanlara içimizden kimse kem gözle bakamazdı. Kazanca göre vergi ilkesinin başlangıcı da Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarına kadar gider. Türk ordusu

⁸³ Milliyet, 29 Temmuz 1965.

⁸⁴ Çavdar, a.g.e. s.154.

⁸⁵ Kurtul Altuğ, 27 Mayıs'tan 12 Mart'a, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1991. s.280.

Sakarya gerilerinde ölüm kalım davası uğruna kadın, erkek, çoluk çocuk bütün gücünü seferber etmeye hazırlandığı sıralarda Büyük Millet Meclisi Başkomutan Mustafa Kemal'e vatandaşları, kazançlarına göre değil, tüm varlıklarını göz önünde tutarak vergilendirmek yetkisini tanıdı. Halk sağlığını korumak, memleketi sıtma, verem, frengi gibi belalardan kurtarmak amacı ile devletçe girişilen çabalar Cumhuriyet'in ilk yıllarına rastlar. Bataklıklar kurutulmuş, dispanserler açılmış, vatandaşlara parasız ilaç dağıtılmıştır.

Tuttuğumuz bu yolda sebat etmesini bilseydik bugün ortanın solunda çok daha refahlı, çok daha ileri bir hayata kavuşmuş olurduk. Yapamadık. 1945'ten sonra yürürlüğe koyduğumuz demokratik hayatı kendi elimizle kısa zamanda soysuzlaştırdık, profesyonel bir politikacı esnaf türedi. Bunlar özgürlük rejimini halktan oy koparıp iktidara geçme ve orada işi yürütme anlamına yordular. Vatan, millet, din, iman edebiyatı ile de vatandaşı bir süre oyaladılar. Tutulan yolun yanlış olduğunu söyleyenleri de ilkin demokrasi düşmanı, çatlak sesli, sapık gibi deyimlerle sonra da düpedüz komünist, Rus uşağı diyerek suçlamaya yeltendiler.

Ama görülüyor ki yirmi yıllık taktik artık iflasa yüz tutmuştur. Bu hep böyle gidemeyecektir. Ortanın solunda yer alan, daha doğrusu tarihsel yerinin neresi olduğunu hatırlayan Sayın İnönü, kendinden daha solda bulunanlara kızmamalı, onlara tahammül etmeli, hatta onları sevimli saymalıdır. Çünkü CHP'nin bulunduğu yer bugün Batı demokrasilerinde politik eğilimler yelpazesinin bir hayli sağında kalmaktadır. Oysa, özgürlük içinde hızla kalkınmanın ilk şartı, solun hakkını inkar etmemektir.⁸⁶”

Ortanın Solu anlayışı CHP'nin 18. kurultayında partinin politikası olarak belirlendi. Bu kurultayda Bülent Ecevit'in Ortanın Solu kitabı delegelere dağıtıldı. Benimsenen yeni anlayış parti içinde muhalefeti arttırsa da 1970'ten sonra önemli hale gelen toprak reformu, halk sektörü, köy-kent gibi söylemlerin temelini oluşturmuştur. CHP'nin 1969 seçimlerinden önce yayınladığı “*İnsanca Bir düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz*” adlı CHP'nin düzen değişikliği programı, Türk solunun güçlenmesine katkıda bulundu. 1969 seçimlerinde CHP, Güven Partisi ve Türkiye Birlik Partisi'nin kendisinden ayrılması sonucu oy kaybına uğramasına rağmen CHP'deki oy kaybı bu iki partinin aldığı oydan daha azdı. Bu durum CHP'de yeni bir oy tabanının oluştuğunun bir göstergesiydi. 1972 yılında Ecevit Genel Başkan oluncaya kadar izlenen politika nedeniyle parti içinde kutuplaşmalar oldu⁸⁷.

AP'nin 1965 yılında iktidara geldiği dönemde sağ ve sol arasındaki ayrım gittikçe keskinleşti. Bu kutuplaşmada mevcut iktidarın da payı büyüktü. AP yönetiminin sağcı muhafazakar gençleri desteklemesi iki grup arasındaki olumsuz havayı iyice gerdi. Bu dönemde iktidar yanlısı derneklere yardımlar yapıldı. Örneğin,

⁸⁶ Nadi, a.g.e., s.s. 235-237.

⁸⁷ Gülsüm Tütüncü Esmer, “Propaganda, Söylem ve Sloganlarla Ortanın Solu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c.10, s:3, 2008 s.s.77-78.

MTTB' ye İstanbul Genel Meclisi'ndeki AP'lilerin oylarıyla 1967'deki bütçeden 80 bin lira verildiği açıklandı. Ayrıca, 1966 yılında MTTB başkanı seçilen Rasim Cinisli gelecek seçimlerde AP'den milletvekili seçildi⁸⁸.

18 Haziran 1968'de CHP Genel Başkanı İsmet İnönü basın toplantısı düzenleyerek gençlik meselelerinin çözülmesi gerektiğini söyleyerek mevcut iktidara yüklendi. Bu olayın ardından 21 Haziran 1968 günü, öğrenci boykotları konusu CHP tarafından meclise taşındı⁸⁹. CHP sözcüsü Nihat Erim, gençlerin “*esasen yerden göğe kadar haklı olduklarını*” vurgulayarak bu hareketleri “*genç kuşağın patlaması*” olarak nitelendirdi ve taleplerin değerlendirilmesi gerektiğini söyledi. Erim'in konuşması şu şekildeydi:

“21 Haziran 1968 tarihinde TBMM'de yapılan konuşmalarda CHP Grubu adına söz alan Nihat Erim konuşmasında şunları söyledi: “Bu, bir patlamadır. Genç kuşağın patlamasıdır. Gençliğimiz esasında yerden göğe kadar haklıdır. Üniversitelerimiz ve genel olarak bütün eğitim sistemimiz baştan sonra reforma düzeltilmeye muhtaçtır. Üniversitelerimiz reform istiyor. Bunda şaşacak, üzülecek bir nokta yoktur. Dünyanın her yerinde bu ihtiyaç duyulmaktadır. Rejim ve ortam farkı ne olursa olsun gençler üniversite için istediklerinde birleşiyorlar. Diyorlar ki, üniversitelerin yönetiminde biz de söz sahibi olalım. Profesörler üniversiteye bütün vakitlerini versinler, imtihan usulleri ıslah edilsin, ders verme ve öğretme şekli modern teknik ve ilerlemeye ayak uydursun, sonra, üniversiteyi bitirip hayata atılan gençlerin durumu var. Önümüzdeki yıllarda liselerden gelecek on binlerce gence yetecek imkandan üniversitelerimiz mahrumdur. Liseyi bitiren çocuklar ne yapsın? Dilediği fakülteye giremez. Tüm eğitim sistemimiz ıslah edilmelidir. Şimdiki eğitim sistemi Fransa'nın Napolyon usulü liselerin taklididir. Fransızlar kendileri bundan kurtulmak için yıllardır çeşitli reformlar peşindedir. Eğitimde eşitliği henüz sağladık. Uygulamada eşitlikten uzağız. Köylü çocukları ilköğretimden ileri pek ender gidebiliyor. Vakit kaybetmeden sekiz yıllık ilköğretimi mecburi kılmanın tedbirleri alınmalıdır ve bu sekiz yıl sonunda hayata atılan genç, bir meslek öğrenmiş olmalıdır. Kurtuluş bundadır⁹⁰.”

Ayrıca aynı gün İstanbul Üniversitesi'nde öğretim görevlileri ile Boykot ve İşgal Komitesi üyeleri ile bir araya gelerek uzlaşma sağlamaya çalıştı⁹¹.

AP iktidarı, öğrenci hareketlerinin kabul edilebilir bir yanı olmadığını söylerken; TİP bir bildiri yayınlayarak öğrenci isteklerini destekleyeceğini açıkladı. Mecliste bunlar konuşulurken işgal ve boykotlarını sona erdiren öğrenciler, Ankara ve İstanbul savcılıkları tarafından kovuşturmaya tabi tutuldu. Öğrenciler, anayasanın 254. ve 514. maddelerine göre boykotun ve işgalin suç olmadığını savunuyorlardı.

⁸⁸ Kabacalı, a.g.e. s.166.

⁸⁹ Hürriyet, 22 Haziran 1968.

⁹⁰ Feyizoğlu, a.g.e. s.454.

⁹¹ Milliyet, 22 Haziran 1968.

Başlatılan soruşturma nedeniyle İstanbul Üniversitesi'nde öğrenciler imza kampanyası düzenledi ve ilk gün beş yüzü aşkın imza toplandı⁹².

AP iktidarına direk olarak yönlendirilen tepkilerden biri de, iktidarı Atatürk'e ve yurttaşlara şikayet etmek ve tam bağımsızlık isteklerini duyurmak için gençlerin yaptığı "*Tam Bağımsızlık İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü*" idi. Yürüyüşü, Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB), 27 Mayıs Milli Devrim Derneği, TMTF, TMGT, Ankara Üniversitesi Talebe Birliği (AÜTB), Hacettepe Üniversitesi Talebe Birliği, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Talebe Birliği örgütleri gerçekleştirildi. Yürüyüşü düzenleyen gençler amaçlarını şu şekilde açıkladılar:

"1919'da başlayan Mustafa Kemal Devrimi kendisinden sonra gelen yöneticiler tarafından saptırılmış, Cumhuriyet'in bütün kurumları yozlaştırılmıştır. Bugün Türkiye'miz dünyada ilk antiemperyalist ve ilk antikapitalist devrimi gerçekleştiren Mustafa Kemal'e rağmen yabancıların desteklediği karşı devrimlerin etki alanına girmiştir. Biz Mustafa Kemal gençliği olarak, saptırılan devrimi rayına oturtmaya azimliyiz, kararlıyız. Bugün başlayan yürüyüşün amacı budur⁹³."

29 Ekim 1968 sabahı Ankara'dan Samsun'a giden gençlerin yolu izinsiz gösteri yürüyüşü yaptıkları gerekçesiyle polis tarafından kesildi. İfadesi alınıp serbest bırakılan gençler 10 Kasım sabahı topluca Anıtkabir'e çelenk koyup eylemlerini sonlandırdılar⁹⁴.

⁹² **Cumhuriyet**, 9 Temmuz 1968.

⁹³ **Ulus**, 31 Ekim 1968.

⁹⁴ **Milliyet**, 11 Kasım 1968.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOL GENÇLİK

2.1. Sol İdeolojinin Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gelişen fikir akımlarına bakıldığında sosyalizm ya da sol ile ilişkili kayda değer bir hareket görülememektedir. Dönemin en önemli sorunu ülkeyi kurtarmak olduğundan Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık ve Osmanlıcılık fikirleri Türk aydını tarafından benimsenmişti. Benimsenen bu akımlar sosyo-ekonomik gerçekleri temele almıyordu⁹⁵. Türklerin önderliğinde kurulan ilk sosyalist parti 1910 yılının Eylül ayında kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası'ydı. 1913 yılına kadar yaşamını sürdürebilen bu parti yapay bir kuruluş olmaktan öteye gidemedi⁹⁶. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan sosyalist partiler ise şunlardır: 1918-1922 yılları arasında Sosyal Demokrat Fırkası, 1919-1922 Türkiye Sosyalist Fırkası, 1919-1923 Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'dır⁹⁷.

Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde Sovyetler Birliği'yle ılımlı ilişkiler içine giren Türkiye'de sol düşüncenin gelişmesine hoşgörüle bakıldı. 1920 yılında İslam ve Bolşevizm'i tek çatı altında birleştirmeyi amaçlayan ancak sadece altı ay varlığını sürdürebilen Yeşil Ordu Cemiyeti kuruldu. Devlet yönetiminin isteği ile kurdurulan Komünist Fırka ve Türkiye Komünist Fırkası'nın ömrü de oldukça kısa sürdü. Bu partiler çevrede ciddi bir etki yaratmadı. Ayrıca Mustafa Kemal karşıtı kişilerin parti içine doluşması bu partilerin kapatılmasına sebep oldu. 1920 yılında Bakü'de Mustafa Suphi tarafından kurulan Türkiye Komünist Partisi Anadolu'da sol düşüncenin örgütlü hale gelmesini sağladı. Ancak parti resmi olarak hiçbir zaman

⁹⁵ Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*, BDS Yayınları, İstanbul, 2000, s.21.

⁹⁶ Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 2002, s.26.

⁹⁷ Tunçay, *a.g.e.*, s.s.38-42.

tanınmadı. 1922 yılından itibaren Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, Türkiye Komünist Partisi'nin yasal organı haline geldi. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi kapatılınca da çalışmalarını yer altından sürdürmeye başladı⁹⁸. İkinci çok partili hayata geçiş denemesi ise 1930 yılında Abdülkadir Kemali'nin Ahali Cumhuriyet Fırkası'nı kurmasıyla gerçekleşti. Parti 1931 yılında kapatıldı. 1945 yılında tek parti rejiminin sona ermesiyle birlikte, 1946 yılında Esat Adil Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurdu. Yine aynı yıl Türkiye Komünist Partisi'nin yasal organı sayılacak olan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kuruldu. 1948 yılında Arif Oruç Müstakil Türk Sosyalist Partisi'ni kurdu. 1950'de Demokrat İşçi Partisi Orhan Arsal öncülüğünde kuruldu ancak parti 1955 yılında kendiliğinden kapandı⁹⁹. 1954 yılında sol ideolojinin önemli isimlerinden biri olan Hikmet Kıvılcımlı'nın kurduğu Vatan Partisi uğradığı koğuşturmalar sonucu 1957 seçimlerinden sonra siyasetten çekildi. DP döneminde sol düşünce baskı altında tutuluyordu. Alaaddin Tiritioğlu ve Atıf Akgüç'ün 1960'ta kurdukları Sosyalist Parti'nin, Adnan Menderes yönetimi tarafından solcuları kontrol altında tutmak için kurulan güdümlü bir parti olduğu iddia edilmiştir. Alaaddin Tiritioğlu MP'nin eski avukatlarından¹⁰⁰.

1900'lü yıllardan 1960'lara dek Türkiye'de sol ideolojiler ve partiler ülkede yaşanan savaşlar, kurtuluş mücadelesi ve devrimlerde hep geri planda kaldı. Solun zayıflığı, gelişecek sosyo-ekonomik ortam bulamamasından kaynaklanmaktaydı. Ülkede sanayinin ve işçi sınıfının bulunmaması, ulus-devlet yaratma sürecindeki baskın olan fikir ve uygulamalar solun gelişmesine imkan sağlayamamaktaydı. Cumhuriyet kurulduktan sonra sanayinin gelişmesine bağlı olarak artan işçi alımları sınıf bilincinin daha da körelmesine yol açmıştır. Kamu sektöründe işçi olarak çalışan kişiler kendilerini devlet memuru olarak görmekteydiler. Bu da güçlü bir işçi sınıfının dolayısıyla sosyalizmin gelişmesini engellemekteydi. Sol düşüncenin gelişmesini engelleyen bir başka faktör sosyalizm uygulamasının ilk kez Sovyetler Birliği'nin kurulmuş olmasıyla duyulmasıdır. Öte yandan yıllarca Ruslarla savaş haline olan bir toplumun sosyalizme sıcak bakması da mümkün değildi¹⁰¹.

⁹⁸ Abidin Nesimi, **Türkiye Komünist Partisi'nde Anılar ve Değerlendirmeler (1909-1949)**, c.1, Promete Yayınları, İstanbul, 1979, ss.52-75.

⁹⁹ Nihat Sargın, **TİP'li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler**, c.1, Felis Yayınevi, İstanbul, 2001 53-54

¹⁰⁰ Aclan Sayılğan, **Soldaki Çatlaklar**, Uygur Yayınları, Ankara, 1966, s.360.

¹⁰¹ Ünsal, **a.g.e.** ss.32-33.

TİP'in kuruluşuna kadar sol partiler burjuva kökenli aydınların kurdukları partiler olmaktan öteye gidemedi¹⁰². 1961'de sol düşünce yapılan yeni anayasayla birlikte kendine gelişecek ortam buldu. Türk toplumu bu anayasayla birlikte gittikçe hızlanan değişim temposuna girdi. Yeni koşullar sosyal adalete önem veren sendikacıların ve toplumcu aydınların ortaya çıkmasını sağladı. İşçi hareketleri, topraksız köylülerin toprak talepleri ve girişimleriyle birlikte akademisyenler ve öğrencilerin toplumsal sorunlar üzerine eğilmeleriyle geniş bir kesim üzerinde etki uyandırıyor¹⁰³. 1954 yılından itibaren yayınlanmaya başlayan Forum dergisi ilerici demokratik bir çizgide yazılar yayınladı. 27 Mayıs Askeri Darbesi'nin ardından Sadun Aren, Türkkaya Ataöv, Nejat Erder, Yahya Kanbolat, Suat Aksoy, Burhan Cahit Ünal, Hasan Hüseyin Korkmazgil gibi "*Toplumcu Akım*"a mensup kişiler Forum bünyesinde toplandı. 1962 yılının Mayıs ayından sonra Forum yöneticileri sol görüşlü yazarlara yer verdikleri gerekçesiyle kurulan baskıya direnemediler ve dergiyi toplumculara kapattılar. Bu toplumcular kendilerine 20 Aralık 1961'de yayınlanmaya başlayan Yön dergisinde yer buldu. Yön dergisi kendilerine "*Sol Kemalistler*" diyen bir grup aydın tarafından kuruldu. Derginin yazı işleri müdürü Doğan Avcıoğlu'ydu. Derginin kuruluşunda önemli rol oynayan diğer isimler ise Mümtaz Soysal ve Cemal Reşit Eyüboğlu'ydu. Yön hareketinin içinde Forum dergisinden çıkan yazarlar, ileride TİP'in kurulmasında rol oynayacak kişiler, CHP'nin sol kanadında yer alan aydınlar vardı. Bu kişilerin Yön dergisinde bir bildiri yayınlamak kendileri gibi düşünenlerle bir araya gelmeyi amaçladıklarını duyurdular¹⁰⁴. Bildiride sosyalizm kelimesi geçmemesine rağmen Doğan Avcıoğlu'nun ileride yayınladığı "*Niçin Sosyalizm?*" başlıklı makalesinde "*Sosyalizm, hürriyet düzeni içinde hızla kalkınmak isteyen memleketimiz içinde tek çıkar yol*" olarak tanımlandı¹⁰⁵. Sol hareketteki bu yükseliş karşı tepkiyi geciktirmedi. Yine aynı yıllarda kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleri devlet eliyle desteklendi, devlet radyosundan anti- komünist propagandalar yapıldı ve İmam Hatip Liseleri'nin sayıları arttırıldı¹⁰⁶.

¹⁰² A.g.e., s.45.

¹⁰³ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.370.

¹⁰⁴ **Yön**, 20 Aralık 1961 s.13.

¹⁰⁵ **Yön**, 31 Ocak 1962 s.9.

¹⁰⁶ Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler 1908–1998**, c. 2, İstanbul Tekin Yayınevi 1987, s.s.258–549.

2.2. Türkiye İşçi Partisi'nin Kuruluşu

1900'lü yılların başlarından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna dek birçok sol örgütlenme bu coğrafyada kendine yer bulmaya çalıştı. Ancak Türk siyasi hayatını temelden etkileyen ve sol düşüncede aydınlanmayı sağlayan iki hareket vardı. Bunlardan ilki Mustafa Suphi'nin 10 Eylül 1920'de kurduğu Türkiye Komünist Partisi; diğeri ise işçi sendikacıları tarafından 13 Şubat 1961'de kurulan TİP'ti. TİP 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından oluşturulan yeni anayasanın sağladığı demokratik ortamda ve ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş'ın yumuşamaya başladığı dönemde kuruldu. TİP' in doğduğu 60'lı yıllarda Türkiye eskiye göre oldukça farklılaşmıştı. Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana geçen yıllar Türkiye'nin önemli sosyo-ekonomik değişimler geçirmesine neden olurken siyasal yaşamda da güç dengesinin değişmesi anlamında önemli değişiklikler yaşandı. İşte TİP bu siyasal dengelerin bir anlamda kendi lehine olacak şekilde değişmesi ve dış dünyada yaşanan gelişmelerin ülke içi tutumu etkilediği bir ortamda doğdu. TİP'i kuran sendikacılar 1960'ların tek işçi sendikası olan Türk-İş'in sol kanadında yer alan kişilerce kuruldu. Bu kişiler arasında; Kemal Türkler (Maden-İş Genel Başkanı), Şaban Yıldız (Teksif Yönetim Kurulu Üyesi), Rıza Kuas (Lastik- İş Genel Başkanı), Kemal Nebioğlu (Toğ-İş Birliği Sekreteri), Avni Erakalın (Sendikalar Birliği Yönetim Kurulu Üyesi), Salih Özkarakbay (Basın Teknisyenleri Sendikası Yönetim Kurulu Üyesi), İbrahim Denizcier (Sendikacı), Adnan Arkın (Basın Teknisyenleri Sendikası Yönetim Kurulu Üyesi), Hüseyin Uslubaş (Yaprak Tütün El İşçileri Sendikası Başkanı), Ahmet Muşlu (T. Birleşik Gıda İşçileri Sendikası Genel Başkanı), Saffet Göksüzoğlu (Kimya-İş Başkanı) Avni Erakalın, genel başkanlığa; Kemal Türkler, ikinci başkanlığa ve genel sekreterliğe Şaban Yıldız getirildi. Kurucular arasında bulunan Saffet Göksüzoğlu ve Hüseyin Uslubaş, Ahmet Muşlu'nun polis hesabına çalıştığı iddia edildi ve partiden ihraç edildiler¹⁰⁷. TİP'in tüzüğünde partinin karakteri ve amacı şu şekilde ifade edilmiştir:

“Partinin karakteri; TİP Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (ırgat ve küçük köylülerin, aylıklı ve ücretlilerin, zanaatkarların, küçük esnaf ve dar gelirli serbest meslek sahipleri ile ilerici gençliğin ve toplumcu aydınların) kanun yolundan iktidara yürüyen, siyasi teşkilatıdır. TİP yurt ve dünya olaylarını Türk işçi sınıfı ve emekçi halk yığınları açısından değerlendirir;

¹⁰⁷ Murat Belge, “Türkiye İşçi Partisi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c.8, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983,s. 2120.

onların menfaatlerini savunur; hak ve hürriyetlerinin gerçekleştirilmesi için mücadele eder. Ulusun büyük çoğunluğunu meydana getiren emekçi halk yığınları, bütün zenginliklerin, bütün değerlerin gerçek yaratıcısı, sosyal gelişmenin biricik itici kuvvetidir. Üstelik bu işin ağır yükünü de onlar taşırlar. Bundan dolayı emekçi halk yığınlarının hak, hürriyet ve menfaatleri için mücadele etmek, aslında Türk ulusunun bütünüdür hakları, hürriyetleri ve yüksek menfaatleri için mücadele etmektir. TİP ırk, din, mezhep, deri rengi, kadın erkek ayırımı gözetmeden ve hangi sınıftan gelirse gelsin, parti program ve tüzüğünü benimsemiş, emekten yana olan bütün yurttaşlara saflarını açık tutar. TİP'in amacı, anayasa ve kanunların tanıdığı hak ve hürriyetlere dayanarak, programında açıklanan esasları gerçekleştirmektir. Türkiye'nin ileri bir toplum haline getirilmesi işi ile, emekçi halk yığınlarının yurt işlerinde söz ve karar sahibi olmaları, insanca yaşama şartlarına kavuşmaları işi, bir tek davanın birbirine bağlı bölümleridir; biri gerçekleştirilmeden öteki gerçekleştirilemez. Çünkü emekçi halk yığınlarının, insanca yaşama şartlarına kavuşmaktan doğan inanlı ve şevkli çabası sağlanmadıkça, Türkiye kalkınmaz, çağdaş medeniyete ulaşamaz. Bu gerçeği iyice kavrayan TİP'in programında açıklanan amacı, özet olarak şudur: İşçi sınıfını ve bütün emekçi halk yığınlarını, eğitip aydınlatarak, ulusal kalkınma ve ilerlemenin bilinçli itici kuvveti haline getirmek; Anayasa teminatı altında olan hak ve hürriyetlerine sahip çıkacak işçi sınıfının ve emekçi halk yığınlarının, yurt işlerinde söz sahibi olmasını sağlamakla, büyük toprak sahiplerinin ve şehirli büyük sermayecilerin, demokratik rejimi aksatan, ekonomik kalkınmayı, sosyal ve kültürel gelişmeyi frenleyen, sosyal adalet ve güvenliğe karşı koyan, zararlı nüfuz ve hakimiyetlerini önlemek; sanayileşmeye öncelik veren, planlı, emekten yana ve emekçi halk yığınlarının iştiraki ile işleyen bir devletçiliğin, ulusal ekonomide, sosyal ve kültürel hayatımızda düzenleyici ve yönetici temel kuvvet olmasını sağlamak; özel sektörü, ulusal ekonominin genel plana bağlı yararlı bir kesimi haline getirmek; ve böylece siyasi demokrasiye ekonomik ve sosyal bir öz kazandırarak, daha ileri bir toplum düzenine, demokratik yoldan geçiş şartlarını hazırlamak; bu maksatla: a)ulusal ekonomide kilit taşı vazifesi görenlerden başlayarak ve ekonomik kalkınma ve sosyal ilerlemenin gerekli kıldığı bir sıra izleyerek, büyük üretim ve mübadele araçlarını devletleştirmek b)kurulmamış temel sanayi kollarını devlet eli ile, devlet malı olarak kurmak ve işletmek; c) topraksız veya az topraklı köylüyü topraklandırmak ve en yeni araçlarla, en ileri teknikle donatarak, en verimli işletmecilik sistemi içinde (devlet numune çiftliklerine, üretim kooperatiflerine ve özel işletmeciliğe yer veren bir sistem içinde), çalışmasını sağlamak; şehirle köy arasındaki, köyün geri kalmasına sebep olan temelli ayrımları gidermek; d)sanayi ve tarımda kalkınıp ilerleme, belirli bir eğitimden geçmiş emek gücüne ve kadrolara ihtiyaç gösterdiğinden, genel ve teknik eğitimi ekonomik kalkınmaya paralel olarak, ivedilikle yaymak ve ilerletmek; e)ekonomik kalkınma ve kültürel ilerleme birbirini karşılıklı olarak etkilediğine ve amaç sadece üretimde verimi arttırmak olmayıp, kafa işçiliği ile kol işçiliği arasındaki ayrımları kaldırarak, bütün yurttaşların kişiliklerini sonuna kadar geliştirmelerini sağlamak olduğuna göre, halk yığınlarının yaratıcı güçlerini açığa çıkaracak kültür çalışmalarına, hız vermek; yurt ölçüsünde kültür merkezleri kurmak; f)herkesi iş-güç sahibi etmek; işsizliğe kesinlikle son vermek ve ulusal gelirin dağıtımında emeğe göre gelir ilkesini hakim kılmak; yani herkese yaptığı işe göre ücret, aylık ve gelir sağlamak; g)ulusal varlığımızı ve bağımsızlığımızı her şeyin üstünde tutan ve bütün devletlerle eşitlik içinde dostluk münasebetleri kurmayı amaç bilen, Birleşmiş Milletler Anayasasına bağlı, kurtuluş savaşı Türkiye'sine yaraşır, barışçı bir dış politika savunmak; böylece ulusal üretimi, ağır sanayi ve ileri teknik temeli üzerinde, toplumun

ve emekçi halk yığınlarının boyuna artan her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için hazırlanmış bir genel plana göre, ahenkli biçimde geliştirmek; ve 'İNSANIN İNSAN TARAFINDAN SÖMÜRÜLMESİ SİSTEMİNE SON VERİP', Türkiye'yi, halkı artık yurt işlerinde gerçekten söz ve karar sahibi olan ve kardeşçe dayanışarak, işbirliği ederek hürriyet ve eşitlik içinde, her bakımdan insanca, dopdolu yaşayan, medeniyeti ve kültürü ileri, tam bağımsız, insanlığın hizmetinde, barışçı, tam demokratik bir ülke haline getirmektir. Halkın oyu ile kanun yolundan iktidara gelen TİP, halkın oyunu kaybedince, yine kanun yolundan iktidardan çekilir¹⁰⁸."

Sendikacılar TİP'in "Türkiye'de ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için" ortaya çıktığını ifade ediyorlardı. TİP'in programı bilim adamları ve uzmanların katılımıyla hazırlandı. Demokratik söylemi koruyan, eksiklikleri olsa da sol çizgiyi yansıtan bir programdı¹⁰⁹. TİP ortaya çıkışı itibariyle her ne kadar sosyalist bir parti olarak görülse de parti programında "sosyalizm" kelimesi yer almadı. Sosyalizm ifadesi ancak Malatya Kongresi'nde dile getirilmiş ve partinin hedeflerinden biri olduğu belirtilmiştir¹¹⁰. Partinin kuruluşu ilk başlarda büyük bir etki yaratmadı. Bu nedenle Türk-İş çevresi yeni bir Çalışanlar Partisi kurma hazırlığına girişti. Bu girişimi daha çok Yön dergisi etrafında toplanan aydınlar destekliyordu. TİP kurucuları bu girişimi önlemeye çalıştı ve partinin canlanması ve daha çok taraftar toplayabilmesi için güçlü bir genel başkan adayına ihtiyaç duyuldu. O genel başkan uluslararası hukuk dalında öğretim üyesi olan Mehmet Ali Aybar olacaktı. 8 Şubat 1962'de Mehmet Ali Aybar'ın genel başkan olmasıyla birlikte farklı kesimler de parti bünyesine katmaya başladı. TİP, özellikle aydınlar ve sol görüşlü öğrencilerin desteklediği bir parti haline geldi¹¹¹. 1960'ta kurulan Türkiye Sosyalist Partisi de partinin genel sekreteri olan Minetullah Abdullah'ın çabalarıyla TİP saflarına katıldı. Bu gelişmeler sonucunda Çalışanlar Partisi kurma fikri de ortadan kalkmış oldu. TİP, çeşitli sol çevreleri ve anlayışları bir araya getiren bir koalisyon olarak gelişimini sürdürdü¹¹².

2.2.1. Türkiye İşçi Partisi ve Karşı Saldırıları

Mehmet Ali Aybar'ın genel başkan seçilmesiyle birlikte adeta yeniden doğan TİP bir yandan etki alanını genişletirken diğer yandan sağcı grupların hedefi haline

¹⁰⁸ Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1962, s.s.5-8.

¹⁰⁹ Ünsal, a.g.e. s.3.

¹¹⁰ Mustafa Şener, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/ Türkiye İşçi Partisi, C:8 /SOL, s.359.

¹¹¹ Belge, a.g.m., s. 2131.

¹¹² A.g.m., s.2120.

geldi¹¹³. TİP toplantıları saldırıya uğramaya başladı. Ayrıca TİP'in komünist propaganda yaptığı iddia ediliyordu. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'i fahri başkan olarak seçen Komünizmle Mücadele Derneği TİP'e karşı yapılan saldırılarda başrolde yer alıyordu. 11 Kasım 1962'de Türkiye İşçi Partisi'nin İstanbul Beyazıt'ta, Beyaz Saray'da düzenlediği toplantı basıldı ve TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'a karşı söylemler içeren "*TİP' in Genel Başkanı Aybar Kimdir?*" başlıklı bildiriye dağıtıldı. Bu saldırı gençlerden de tepki gördü. İktisat Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı Fethullah Kakioglu TİP'e yönelik yapılan saldırıyı şu sözlerle kınadı: "*Türk gençliğinin faşizme karşı olduğu ve bunları kaldırmaya azmettiği kesinlikle bilinmelidir. Ağabeyi Kamuran Evliyaoğlu ile dahi kafaları birbirine uymayan kafatasçı Gökhan Evliyaoğlu'nun yayınıyla hareket eden güruhun değil gençlikle, mütevazî Türk halkıyla bile alakasını düşünmek zordur. Bütün benliğimizle faşizme karşıyız. Memleket huzursuzluğunun gerçek sebebi yeni yeni ortaya çıkıyor*¹¹⁴." 8 Aralık 1962'de TİP' in Gültepe'deki Şişli İlçe Merkezi'nin açılışı sebebiyle düzenlenen toplantı basıldı ve partililere saldırıldı; "*Komünistler Moskova'ya*" sloganları atıldı. Bu baskınlarda birçok TİP'li yaralandı¹¹⁵.

TİP, parlamentoda ilk kez 1963 yılında Niyazi Ağırnaslı tarafından temsil edildi. Ağırnaslı, MP listesinden senatör olarak seçilmiş daha sonra TİP üyesi olmuştu. Böylece anayasada iptal davası açma hakkı kazanan TİP, ilk olarak Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerine dava açtı. Cumhurbaşkanı kontenjanından senatoya giren Esat Çağa da TİP' e katıldı. 1963 yerel seçimlerine dokuz ilde katılan TİP, ülke genelinde yüzde 77.64 katılımın olduğu seçimde 37.898 oy aldı. 1963 yılında parti programının hazırlanmasına ağırlık verildi. Programda Türkiye sorunlarından, toprak reformunun gerekliliğinden, milli burjuvazinin varlığından, devletleştirilmeye ağırlık verileceğinden bahsediliyordu. Bu haliyle TİP'in programı diğer siyasi partilerin programlarından pek farklı değildi. Programda ayrıca "*kafa kol emeği ayrımının kaldırılması*" gerektiğinden bahsediliyordu. Partinin 9-10 Şubat 1964 tarihinde gerçekleşen birinci büyük kongresinde program kabul edildi¹¹⁶. 1965 yılında ulusal artık(millî bakiye) sisteminin seçimlerde

¹¹³ Mehmet Ali Aybar'ın genel başkan seçilmesiyle birlikte; Genel Sekreterler, Orhan Arsal ve Kemal Sülker; üyeler, Rüştü Güneri, İbrahim Denizci, İsmail Topkar, Rıza Kuas, Kemal Türkler, Cemal Hakkı Selek oldu. Daha sonra İsmail Topkar ve Rüştü Güneri partiden ihraç edildiler. **A.g.m.** s.2121.

¹¹⁴ **Vatan**, 13 Kasım 1962.

¹¹⁵ Kabacalı, **a.g.e.**, s.161.

¹¹⁶ Partinin İzmir kongresinde Fethi Naci, Edip Cansever, Demir Özlü, Muzaffer Buyrukçu gibi aydınlar partiden ayrıldılar. Programın kabul edilmesinin ardından parti içindeki yapılanma şu şekilde

uygulanmaya başlamasıyla TİP o güne kadar hiçbir sol partinin yapamadığını gerçekleştirerek meclise 15 milletvekilini sokmayı başardı. TİP milletvekilleri meclise girdiklerinde yaptıkları konuşmalarla dikkatleri çektiler. Anayasa Mahkemesi'ne en çok dava açan TİP temsilcileri oldu. Parlamentaoya girdikten sonra TİP'e yönelik saldırılar görece azalsa da bu kez siyasi parti grupları TİP'in çıkışlarından rahatsız olmaya başladı¹¹⁷.

20-24 Kasım 1966 yılında Malatya'da gerçekleşen ikinci büyük kongrede "Milli Demokratik Devrim"(MDD) ve "Sosyalist Devrim" tartışmaları çıktı. Bu tartışmalar parti içinde bölünmelere yol açtı. Mihri Belli'nin öncülüğünde örgütlenen MDD'ciler devrimin zinde kuvvetler yani sivil asker aydınlar liderliğinde yapılacak bir darbe sonucu gerçekleştirilebileceğine inanıyorlardı. Malatya'daki kongrenin ardında MDD'ci grup içinde yer alan kişilerin tasfiyesi başladı¹¹⁸. Yine aynı kongrede TİP doğu illerindeki sorunların üzerine de eğildi. 1967 ve onun sonrasındaki yıllarda *Doğu Mitingleri* düzenlendi. Doğu Mitinglerine Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) ve Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (DEV-GENÇ) üyeleri de aktif olarak katıldı¹¹⁹.

1967 yılında TİP'i kuran sendikacılar tarafından Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kuruldu. Böylelikle partinin işçiler üzerindeki ağırlığı da arttı. 1968 yılında Ankara'da toplanan üçüncü büyük kongrede Mehmet Ali Aybar, Sadun Aren ve Behice Boran arasında anlaşmazlıklar yaşandı. başlamıştı. DİSK'in ve Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS) TİP'ten uzaklaşmasıyla Parti içerisinde tartışma ortamı hakim olurken bir takım tikanıklıklar yaşanmaya başladı. 1969 genel seçimlerine böyle karışıklıklar içinde giren TİP, ulusal artık sisteminin de kaldırılmasıyla birlikte seçimlerden yalnızca iki milletvekilini meclise sokabildi. Bu başarısızlığın ardından 1969 yılının Kasım ayında Mehmet Ali Aybar genel başkanlıkta istifa etti. Yerine sırasıyla Mehmet Ali Arslan, Şaban Yıldız genel

oldu: Merkez Yürütme Kurulu; Mehmet Ali Aybar (başkan), Rıza Kuas (genel sekreter), Cemal Hakkı Selek (genel sekreter), Kemal Sülker, Nihat Sargın, Salih Özkarabay, Kemal Nebioğlu, Doğan Özgüden, Sina Pamukçu, Behice Boran, İsmet Sungurbey, Şinasi Yeldan, Cenani Güngördü. Genel Yönetim Kurulu; Ahmet Top, İbrahim Çetkin, Tarık Ziya Ekinci, Sadun Aren, Yahya Kanbolat, Şevki Erencan, Rahmi Eşsizhan, Sait Burçin, Şaban Erik, Reşit Güçkiran, Niyazi Ağırnaslı, Esat Çağa, Ali Karcı, Mecit Çakır, Abdülğatur Demir, Canip Yıldırım, Minnetullah Haydaroğlu, Yunus Koçak, Moris Gabbay, Kemal Bilbaşar, Yılmaz Halkacı, Adnan Cemgil, Osman Sercan, Hikmet Karakaya, Şaban Yıldız, Sakıp Bulutlu, Kemal Türkler, Yücel Kıvılcım oldu. Murat Belge **a.g.m.**, s.2122.

¹¹⁷ Ünsal, **a.g.e.** s.6.

¹¹⁸ Mehmet Ali Aybar, **TİP Tarihi**, c.3, BDS Yayınları, İstanbul, 1988, s. 51-53.

¹¹⁹ Ünsal, **a.g.e.** 8.

başkanlığa getirildi. 1970 yılında Behice Boran'ın genel sekreterliğe seçilmesinin ardından Mehmet Ali Aybar partideki görevinden istifa etti. 1968-1971 tarihleri arasında Türk tarihinin en bilinçli işçi hareketi yaşanırken TİP buna seyirci kaldı. 29-31 Ekim 1971 tarihinde yapılan TİP'in dördüncü büyük kongrede Behice Boran genel başkan seçildi. TİP'in özellikle dördüncü büyük kongrede bölücülük faaliyeti yaptığı gerekçesiyle Yargıtay Başsavcılığı tarafından dava açıldı. TİP 20 Temmuz 1971'de kapatıldı. Partinin kapatma gerekçesi şu şekilde açıklandı:

“TİP yönetim kurulunca dördüncü büyük kongreye sunulan rapor, dördüncü büyük kongre kararının altı sayılı bölümü, “Faşizme Hayır” ve “Faşizme Karşı Birleşelim” başlıklı bildirimler ve Merkez Yürütme Kurulu kararı üzerine eğitim ve örgütlenme bürosunca ve eğitim gereği ile hazırlandığı anlaşılan ders notları içinde açıklanan fikirler Anayasanın 57. maddesi ilkelerine ve 648 Sayılı Siyasi Partiler Kanununun 89. maddesindeki yasaklara aykırı nitelikte görüldüğünden ve böylece Anayasaya aykırı düştüğü sonucuna varılan Türkiye İşçi Partisi'nin temelli kapatılmasına 20.7.1971 tarihinde oy birliği ile karar verilmiştir¹²⁰.”

2.2.2. Türkiye İşçi Partisi'nin Gençlik Üzerindeki Etkisi

TİP, sendikacıların kurduğu bir parti olsa da gençlerden uzak değildi. TİP'in kuruluşu üniversitede okuyan, sendikal yaşamla bir şekilde ilişkisi olan gençler arasında heyecan yarattı. Mehmet Ali Aybar'ın genel başkanlığa getirilmesinden sonra gençlerin TİP'e olan yönelimleri arttı. Böylece 27 Mart 1963 günü TİP Gençlik Kolları kuruldu. Genel Başkan Ali Yaşar seçilirken, sekreter Ali Babaoğlu, İstanbul İl Gençlik Örgütü Başkanı Nurer Uğurlu, genel sekreter de Nurkalp Devrim oldu. 28 Ekim 1962'de yayınladıkları bildiri ise şöyleydi:

“Ulusumuzun iç ve dış sömürgeciliğe karşı kazandığı zaferle varılan cumhuriyetin 39. yıl dönümünü kutlamaktayız. Türk gençliği olarak Cumhuriyet Bayramımızın ne anlam taşıdığını biliyoruz. Türk ulusu, iç ve dış sömürgeciliğin baskısı altında ezilirken, büyük Atatürk, bu savaşı önce dış sömürgecilere, sonra iç sömürgecilere karşı yönetilmesinin asıl amacını gençlik olarak her zaman ve her yerde savunacağımız bildiririz. Cumhuriyet. Türk ulusunun kazandığı bir bayramdır. Cumhuriyet Bayramımızın anlamı ve Atatürk devrimlerinin asıl amaçları, bir takım çıkarıcıların kendilerini ön planda tutmaları sonucu unutuldu. Atatürk devrimlerini savunanlar toplum karşısında suçlandırılmaya kalkındı. Bunların bu çıkarıcıların nasıl bir amaç uğrunda çalıştıklarını artık biliyoruz. Ve şunu bir daha söylüyoruz ki, büyük Atatürk cumhuriyeti ve devrimleri soylu ve güçlü Türk gençliğine emanet etmiştir. Atatürk gençliği, cumhuriyetin ve devrimlerin bekçisi olduğunu bir

¹²⁰ **Milliyet**, 21 Temmuz 1971.

daha bildirir, ulusumuzun kendi kaniyla kazandığı ve kurduğu cumhuriyetin 39 yılı kutlu olsun¹²¹.”

Ayrıca gençlik kollarının kurulmasının ardından bu örgütlenmenin yalnızca üniversite içinde kalmayacağı emekçi gençlerle üniversite öğrencilerinin bir arada hareket edeceği açıklandı. FKF'nin ayrıca kurulmasıyla TİP'li üniversite gençliğini içinde bir kitle örgütü aracılığıyla güçlendirmek, yepyeni bir gençlik hareketi yaratmak hedeflendi¹²². FKF kurulduktan sonra parti içinde TİP Gençlik Kollarına mı yoksa FKF'ye mi ağırlık verecekleri konusunda anlaşmazlıklar yaşandı. Daha sonra yapılan parti toplantısında gençlik kollarında çalışanların hemen hemen hepsinin üniversite öğrencisi olduğu, üniversite gençliğini partiye gençlik kollarıyla bağlamaktansa kulüpler yoluyla kanalize etmenin daha doğru olduğu görüşüne varıldı. Çünkü gençler arasında fikir kulüpleri daha yaygındı.

TİP yöneticilerinin çabalarıyla Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) kuruldu¹²³. DDKO'lar ilk olarak Ankara'da örgütlenirken daha sonra İstanbul ve doğu kentlerine yayıldı. Amaç olarak şunları benimsemişlerdi:

“1. Üniversitelerdeki Kürt gençlerini belirli bir kültür çalışması içine çekmek, aralarında maddi dayanışmayı kolaylaştırmak;

2. Türkiye'deki ırkçı-şoven, resmi ideoloji kaynaklı bütün şartlanmaları kırmak, halkların kardeşçe ve eşitçe yaşayabilmeleri yönünde mücadele veren demokrat ve devrimci kuruluşlar yelpazesinde yerlerini almak olarak belirlenmişti. Bu amaçlara uygun olarak teorik, ideolojik konularda seminerler ve konferanslar düzenleyerek özellikle ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme hakkı konusunda çeşitli sol çevreler arasında geniş ve yaygın tartışmalar yapılmasını sağlamak¹²⁴”

1968 yılında başlayan üniversite boykotları ve işgalleri konusunda TİP ile gençler arasında anlaşmazlıklar çıktı. TİP yöneticileri gençlerin bağımsız olarak hareket etmelerini doğru bulmuyorlardı. Öte yandan MDD'ci grup işgal ve boykotları desteklemekteydi. Bu nedenle gençlerin büyük çoğunluğu TİP'ten uzaklaşarak MDD'ci kanada doğru kaydı. Aydınlık dergisi çevresinde toplanan bu gençler öncelikle FKF'yi ele geçirdi. Onun ardından DEV-GENÇ'in içinde yer alan bu gençler radikal örgütlenmeler içine girerek 1970'li yılların başında TİP'e bağlı Sosyalist Gençlik Örgütü'nü (SGÖ) kurdu. SGÖ, Gençlik dergisi aracılığıyla

¹²¹ Turhan Feyizoğlu, **Fikir Kulüpleri Federasyonu / Demokrasi Mücadelesinde Sosyalist Bir Öğrenci Hareketi**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2004 ss.114-115.

¹²² Feyizoğlu, **Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2007 s.110.

¹²³ Çavdar, **a.g.e.**, s.188.

¹²⁴ **A.g.e.** ss. 188-189.

sosyalizmin öğretilmesini ve sosyalist devrimi temel amaç olarak benimsedi. SGÖ'nün Genel Sekreteri Nihat Akseymen, “*Sosyalist Gençlik Örgütü'nün Kuruluşu Üzerine*” adlı yazısında gençliğin genel ilkelerinden bahsederken gençliğin tanımını şu şekilde yaptı: “*Gençlik ayrı bir sosyal sınıf ya da tabaka değildir. Her genç içinde bulunduğu sınıfın özelliklerini yansıtır. Sosyalistler, gençlikten, işçi ve öteki emekçi sınıf ve tabakaların gençliğini anlar. Yalnızca üniversitelilere gençlik demek doğru değildir. Çünkü üniversite küçük burjuva ortamıdır, kökeni yaşaması ve genellikle gideceği küçük burjuva saflarıdır. Bu nedenle, gençliği üniversitelerle sınırlamak, yalnızca küçük burjuvazinin gençliği gençlik sayılır demektir. Oysa her sınıf ya da tabakanın gençliği vardır. Ancak, sosyalist bir örgütlenme, kitle anlamında, işçi ve emekçi sınıfların gençliğini içine alır. Bu kesimleri derleyecek eylem biçimleri koyar, buna yönelik eylem sürdürür. Gençliğin belirleyici özelliğinin üretim süreci dışında olması görüşü yanlıştır. Üretim süreci dışında olanlar yalnız üniversiteliler değildir. Görüldüğü gibi gençlik kavramının doğru çözümlenmesi sınıfsal olarak konur. Bu sınıfsal tahlil yürütülürken aynı anda yaş ögesi de söz konusu olur. Bizler hem yaş faktörünü hem de aynı zamanda genç insanların sosyo-psikolojik durumlarını göz önüne almalıyız¹²⁵.” Ancak örgüt gençler üzerinde büyük bir etki yaratmadı. 12 Mart 1971 Muhtırasından sonra kapatıldı¹²⁶.*

2.3. Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun Kuruluşu

FKF, 17 Aralık 1965 tarihinde kurulsada Fikir Kulüpleri'nin tarihi daha eskidir. İlk Fikir Kulübü 14 Kasım 1952 yılında Ankara'da kurulan Ankara Üniversitesi Hukuk Mensupları Fikir Kulübü'dür. Bu kulübün ilk genel kurulu 25-26 Kasım 1956 tarihinde yapıldı¹²⁷. İlk yönetimde yer alan kişiler Altan Öymen, Hüsamettin Cindoruk, Suna Tezcanel, Nahit Özkutlu, Adnan Güriz, Tekin Bürzumar, Necmi Abadan ve Gülsen Daldal'dı. Bu üyeler yaptıkları ilk toplantıda kulübün genel başkanı olarak Nahit Özkutlu'yu seçti. Bu kulüp fikir hürriyetini savunmayı amaçlıyordu ve yayınladıkları bildiride amaçlarını şu şekilde açıklıyorlardı:

“Fikir, insanlık hayatının ve gelişmesinin ana unsurudur. Fikrin insan ve cemiyet bakımından gerçek değerini kazanması ve kendisinden beklenen vazifeyi layıkıyla yapabilmesi ancak fikir hürriyetinin varlığıyla mümkündür. Politikadan ve her türlü ideolojik propagandadan uzak olarak fikirlerin tam bir hoşgörülük ve mevcut kanunlar sınırı içinde münakaşasını amaç edinmiş bulunuyoruz¹²⁸.”

¹²⁵ Feyizoğlu, **Fikir Kulüpleri Federasyonu Federasyonu...**, s. 225.

¹²⁶ Ünsal, **a.g.e.** s.9.

¹²⁷ Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009. s.522.

¹²⁸ Feyizoğlu, **a.g.e.**, s. 8.

Ankara Üniversitesi Hukuk Mensupları Fikir Kulübü; 1 Aralık 1952’de konuşma usul ve adabı üzerine etkinlik, 10 Aralık 1952’de İnsan Hakları Günü nedeniyle etkinlik, 7 Şubat 1953 günü Behçet Kemal Çağlar’ın katılımıyla “500 Yılda Bu Yana Türk Şiiri” adlı konferans, 30 Ocak 1954 günü Ankara’da yayımlanan fikir dergilerinin temsilcilerinin katılımıyla bir panel düzenlediler. 1954 yılında ise başkanlığa Sadık Tanrıverdi getirildi. Fikir Kulüpleri bir federasyona dönüştürüldüğünde de bu faaliyetleri artarak devam edecekti. Örneğin; 28-29-30 Mart 1967 tarihlerinde yapılan seminerlerde oldukça farklı anlayışlara sahip kişiler kapitalizmin gelişmesine yönelik fikirlerini gençlerle paylaştılar. Bu seminerlerle Türkiye’nin sosyal ve ekonomik yapısı anlaşılmaya çalışılıyordu. Mart ayı boyunca süren seminerlere Sencer Divilçioğlu, Sadun Aren ve Hikmet Kıvılcımlı gibi isimler katıldı. 2 Nisan 1967’de Nihat Sargın “Türkiye’de Gençlik ve Öğrenci Hareketleri” konulu bir seminer verdi. Konuşmasında 27 Mayıs’tan sonra gelişen gençlik hareketlerinin dinamizmini yitirmeden devam edeceğine inandığını belirtti¹²⁹.

3 Ocak 1956 tarihinde yine Ankara’da fakat bu kez Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde Fikir Kulübü kuruldu. Kulübe üye olan gençler genel olarak Forum Dergisi çevresinde toplandılar. Başkanlığa Ertuğrul Baydar getirildi. SBF Fikir Kulübü’nün kurulmasıyla ilgili bir değerlendirmeye Turhan Feyizoğlu kitabında şu şekilde yer verdi; “Fikir Kulüpleri 1955-56 yıllarında Siyasal Bilgiler Fakültesi içinde, CHP’ye eğilim duyan ve DP’ye karşı muhalefeti destekleyen hocaların katkısıyla bir kısım sol, bir kısım liberal özgürlükçü öğrencilerin ittifakından doğmuş ve o günlerde çıkmakta olan ‘Forum Dergisi’ ile de fikir yönünden beslenerek kurulmuştur¹³⁰”. 13 Mart 1956’da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Fikir Kulübü kuruldu. Diğer bir fikir kulübüyse İzmir’de 1959 yılında Ödemiş Fikir ve Sanat Kulübü adıyla kuruldu. Kurulan fikir kulüpleri çoğunlukla komünist öğretiyi yaymakla itham edildi. Fikir Kulüplerine bağlı öğrencilerin yaptıkları ilk örgütlü hareket 555K olayı oldu. Fikir Kulüplerinin merkezi konumunda Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) yer alıyordu. 27 Mayıs Hükümet Darbesi’nin ardından yapılan 1961 Anayasası’yla özgürleşen ortamda kulübe 1964 yılında ilk sosyalist başkan olan Ömür Sezgin seçildi. Ömür Sezgin’in başkan seçilmesiyle diğer fakültelerde de Fikir Kulüpleri hızla arttı. 1965 yılına gelindiğinde

¹²⁹ Kavga, 15 Nisan 1967 s.3.

¹³⁰ Feyizoğlu, a.g.e., s.84.

birçok üniversitenin Siyasal Bilgiler Fakültelerinde Fikir Kulüpleri kurulmaya başladı.

Öğrenciler ile TİP üyesi gençler, 22 Nisan 1965'te Ankara'da *Dönüşüm* adlı dergiyi çıkardılar. Derginin “*Bağımsız Türkiye İçin*”, “*Sosyalist Türkiye İçin*” gibi sloganlarla çıkması üzerine dergi karşıt grupların saldırısına uğradı. Aynı yerde *Orkun*, *Ötüken* ve *Toprak* dergilerini satmaya gelen ve kendilerini milliyetçi-mukaddesatçı olarak adlandıran grup, *Dönüşüm* dergisi satanlara “*Komünistler Moskova'ya*”, “*Kahrolsun Komünistler*” şeklinde bağırarak İstiklal Marşı'nı söylediler. İki grubun arasında çatışma çıkınca bazı gençler gözaltına alındı¹³¹.

Forum dergisinin etrafında toplanan gençler, kendi fakültelerinde de Fikir Kulüpleri'ni kurmaya başladı. Bu kulüpler FKF'nin temelini oluşturdu. SBF öğrencileri tarafından çıkarılan bu dergi daha sonraları federasyon kurulunca yerini *Kavga* adlı dergiye bıraktı¹³².

Fikir Kulüplerini tek bir federasyon çatısı altında toplama düşüncesi 1965 yılında ortaya atıldı. Böylece 17 Aralık 1965'te beş fikir kulübünün katılımıyla federasyon kuruldu ve başkanlığa ilk seçilen isim SBF'de okuyan Hüseyin Ergün oldu¹³³. Hüseyin Ergün askerlik sebebiyle başkanlıktan ayrılmak zorunda kalınca İzzet Polat Ararat 22 Ocak 1967'de Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun ilk genel kurulunda seçilerek genel başkanlığı üstlendi. 1967-1968 yılları arasında başkanlığını sürdürdü. Bu yıllarda FKF örgütlenmesini hızlandırdı. Başlarda sadece SBF, Ziraat, Hukuk, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi (DTCF), Yüksek Öğretmen Okulu gibi okullarda örgütlenen federasyon sonraları İstanbul, İzmir, Adana, Erzurum, Adana gibi illerde de örgütlendi. FKF'ye baskıların arttığı dönemde Vietnam'da kurşuna dizilen bir gence yönelik örgütü ve sorunları işleyen “*Bir Türk Devrimcisi*” imzasını taşıyan iki mektup yayımlandı:

“Buradan yüzyılların yoğurduğu Anadolu halkı içinden sana yazmak hem şevk hem garip bir burukluk veriyor içime. Hepimiz senin bir halkası olduğun insanlık zincirinde yerimizi almaya çabalıyoruz. Burada düşman napalm kullanmıyor, daha sessiz kemiriyor içimizi. Bize gazoz içirerek, margarin yedirerek, bebelerimizin geleceğini karartma çabalarıyla, petrolümüzü, madenlerimiz, giderek ahlakımızı yağma ederek ezmeğe çalışıyor bizi. Düşman sizin orada olduğu denli korkunç yöntemlerle çalışıyor

¹³¹ Feyizoğlu, *Türkiye'de Devrimci Gençlik...*, s.239.

¹³² Kabacalı, *a.g.e.*, ss.165-166.

¹³³ Feyizoğlu, *Fikir Kulüpleri Federasyonu Federasyonu...*, s. 16.

ülkemizde de. Ve kardeşim 'Kendi köpek döllerimiz' düşmandan daha çok biz daha fazla bize düşman. Bize yani Türk halkına onun umuduna ve geleceğine.

... Ortalık ışıyacaksa, tek tek kişilerin küçük sanılan çabalarıyla ve o çabaların birliğiyle ve hep birliğiyle ışıyacak. Benim üyesi olmaktan onur duyduğum bir gençlik örgütü var. Fikir Kulüpleri Federasyonu. Bu örgüt Türkiye'deki bütün gençlik örgütlerinden değişik. O, kendi kendini var etti. Kurtuluşu, işleyişi, politikası ne herhangi bir egemen sınıfın itkisine bağlıdır ve hatta ne de devrimci bir kuruluşun kanadı altındadır. Halkın itkisiyle topluma borcunu ödüyor. Bu örnekler derinliğine ve genişliğine çoğalacak. Türkiye'de ve her yerde insanı, insanın özünü yıkmaya yönelen hangi güç varsa alaşağı edilecek. Bu yüzden ki sana yazıyorum can yoldaşım, kardeşim...¹³⁴”

Federasyonun ikinci genel kurulu gergin bir havada geçti. Çünkü FKF içinde MDD'cilerin muhalefeti baş göstermişti¹³⁵. Sayılğan, FKF içinde önemli bir kısmı oluşturan bu muhalif hareketin keskin şekilde bölünüp üç ana gruba ayrıldığını Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi(THKP-C), Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu(THKO), Türkiye Komünist Partisi- Marksist Leninist Hareketi(TKP-ML), bu grupların da ileride terör hareketlerinin temelini oluşturduğunu yazmıştır¹³⁶. 23-24 Mart 1968'de toplanan FKF'nin İkinci Kurultayı'nda MDD'yi savunan Doğu Perinçek genel başkan olarak seçildi. MDD görüşünü savunan grup kurultayda şu görüşlerini açıkladı:

“1. Milli demokratik devrimi savunduğu gerekçesiyle ihraç edilen Ankara Üniversitesi Ziraat ve Veteriner Fakülteleri Fikir Kulüpleri, FKF'ye geri alınmalı; ODTÜ Fikir Kulübü'nün FKF'ye katılımı derhal bu kongrede onaylanmalı; İstanbul'da Deniz Gezmişlerin Devrimci Öğrenci Birliği'nin (DÖB) FKF'ye katılması sağlanmalı; böylece sosyalist gençlik bir araya getirilmeli.

2. FKF'nin emperyalizme karşı olan bütün gençlik örgütleriyle cephe birliği sağlanmalı.

3. FKF, SBF'li küçük bir kliğin güdümünde, içine kapalı, pasif ve aynı zamanda gençlik kitleleriyle birleşmeyen sekter bir örgüt durumundan kurtarılmalı; gençlik kitlelerinin mücadelesine önderlik eden aktif ve militan bir örgüte dönüştürülmeli.

4. Bütün bunları gerçekleştirebilmek için, emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı bütün halkı ve bütün gençliği birleştiren ideolojik ve siyasal çizgi (MDD stratejisi) tutarlı olarak benimsenmeli ve uygulanmalı¹³⁷.”

¹³⁴ Ali Yıldırım, **Belgelerle FKF/DEV-GENÇ (1965-1971)**, Yurt Kitap Yayın, Ankara, 1988, s.162-165.

¹³⁵ Sayılğan, **a.g.e.** s.523.

¹³⁶ **A.g.e.** s.526.

¹³⁷ Feyzioğlu, **a.g.e.**, s.25.

Kurultaydan sonra TİP ile bağlarını koparan FKF devrimci gençlik hareketinin önünde yer aldı. Aynı çizgide yer alan diğer kuruluşlarla birlikte Devrimci Güç Birliği'nin(DEV-GÜÇ) kuruluşunda etkili rol oynadı. 27 Mart 1968 tarihinde kurulan DEV-GÜÇ'ün yürütme kurulunda 27 Mayıs Milli Demokratik Devrim Derneği, FKF, DİSK, TMTF VE Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu) TÖDMF yer alıyordu¹³⁸. 8 Temmuz 1968'de FKF'nin başına Zülküf Şahin geldi. Bu yönetimin ilk işi DEV-GÜÇ'ten ayrılmak oldu. 1969 yılının Ocak ayında yapılan üçüncü kurultayda ise MDD'cilerin desteklediği aday Yusuf Küpeli genel başkanlığa seçildi¹³⁹.

FKF'nin en önemli özelliği açıkça sosyalizmi benimsemiş olmasıydı. Devletten tamamen bağımsız bir şekilde örgütlenmişti. Kuruluşunda ya da DEV-GENÇ'e dönüşümünden sonra hiçbir resmi makamdan maddi ya da manevi yardım almadı. O dönemde TMGT ve TMTF gibi öğrenci kuruluşları devletten her yıl maddi yardım alıyorlardı¹⁴⁰. Milliyetçiler Derneği, Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği, İlim Yayma Cemiyeti gibi kuruluşlar iktidar politikasının güdümünde hareket ediyorlardı¹⁴¹.

2.4. Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu

FKF, 9-10 Ekim 1969 tarihinde yapılan Beşinci Olağanüstü Kurultayı'nda DEV-GENÇ adını aldı. MDD'cilerin desteklediği ve Üçüncü Kurultayda genel başkan seçilen Yusuf Küpeli'nin yerine Atilla Sarp seçildi. Yeni bir tüzük hazırlanarak işçi ve köylü gençlik arasında da örgütlenme kararına varıldı¹⁴². FKF'nin DEV-GENÇ'e dönüşmesinden sonra 12 Ekim 1969 tarihinde genel seçimler yapıldı. MDD'ci kesim bu dönemde parlamento dışı muhalefet tezini savunuyordu¹⁴³. Dönemin TİP milletvekili Çetin Altan'da gerçek muhalefetin bu şekilde gerçekleşeceğini yazdı¹⁴⁴.

Aydınöglü, Türk solunun kökenini bulmanın mümkün olacağı tipik bir DEV-GENÇ önderini *"Yön okuyucusu, TİP üyesi ve şu ya da bu ölçüde bir MDD*

¹³⁸ Yıldırım, **a.g.e.** s.232.

¹³⁹ Feyizoğlu, **a.g.e.** s.29.

¹⁴⁰ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Dosya No:4727, Sayı:1105, 20 Temmuz 1961.

¹⁴¹ Feyizoğlu, **Fırtınalı Yılların Gençlik...**, s. 109.

¹⁴² Hüseyin Akyol, **Türkiye'de Sol Örgütler- Bölüne Bölüne Büyümek**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2010, s.52.

¹⁴³ Feyizoğlu, **Mahir On'ların Öyküsü**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2007, ss. 179-180.

¹⁴⁴ Çetin Altan, **Suçlanan Yazılar**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1975, ss. 157-178.

militanıdır” şeklinde tanımlamıştır¹⁴⁵. FKF’den DEV-GENÇ’e dönüşüm sürecinde federasyon tamamen TİP’ten koştı. TİP’li gençler yeni kuruluşu burjuvazi bir örgüt olarak görürlerken DEV-GENÇ bünyesindeki isimler kendilerini sosyalist gençliğin önderleri olarak görüyorlardı¹⁴⁶. DEV-GENÇ’liler kısa süre içinde eylemciler olarak radikalleştirdi. Bir taraftan sosyal olaylar konusunda faal olarak eylemler düzenlerken diğer taraftan üniversitelerde akademik reformların tapılması için görüşler ileri sürdüler. Yoğun olarak kendini ülkenin sorunları içinde bulan kuruluş üyeleri kendilerini ülkedeki radikal politikaların merkezi olarak görmeye başladı. Bu radikalleşme 1970’li yıllarda gerçekleşen gençlik hareketlerinin de hazırlayıcısı oldu. DEV-GENÇ’in 1970’te başlattığı gerilla hareketi ülkede yükselen siyasal krize ve sosyal çatışmalara yön verme ihtiyacından doğmuştu. Silahlı mücadele kuruluş için siyasal görevlerden kurtulma çabasıydı. Ancak bu hareketin siyasal sonuçları olumlu etkiler bırakmadı¹⁴⁷.

DEV-GENÇ içinde de devrimin hangi yolla yapılacağı tartışması vardı. Bu nedenle federasyonun başkanı sık sık değişiyordu. DEV-GENÇ’in son genel başkanı 1970 yılında gerçekleşen altıncı kurultayda seçilen Ertuğrul Kürkçü oldu. 12 Mart 1971 Muhtırası’ndan sonra pek çok gençlik örgütü gibi DEV-GENÇ’te kapatıldı. Bazı yönetici ve üyelerine dava açıldı. Kimileri 141. Maddeden dolayı ceza aldılar. DEV-GENÇ’ten çıkan kadrolar daha sonra kurulan THKP-C, THKO, TKP-ML ve Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) gibi başlıca örgütlerin kurucuları arasında yer aldı¹⁴⁸.

2.5. Sol Gençlik Kuruluşları ve Eylemleri

1967 yılında gençlik eylemleri oldukça arttı. Bu eylemler daha çok oturma, toplantı, bildiri dağıtma gibi hareketleri kapsıyordu. Zamların protesto edilmesi, Temel Hak ve Özgürlükleri Koruma Kanunu Tasarısı’nın basın toplantısı düzenlenerek ve tasarı yakılarak protesto edilmesi, Vietnam Savaşı’nı protesto edilmesi, SBF Fikir Kulübü’nün siyasetle uğraştığı gerekçesiyle hükümet tarafından kapatılması üzerine bildiri yayımlanması, TMGT tarafından ekonomik bakımdan geri kalmış ülkelerde Amerika’nın merkezi haber alma örgütü olan Merkezi İstihbarat

¹⁴⁵ Ergun Aydınoglu, *Türk Solu/ Eleştirel Bir Tarih Denemesi (1960-1971)*, Belge Yayınları, İstanbul, 1992, s.137.

¹⁴⁶ *Türk Solu*, 28 Ekim 1969, s.22.

¹⁴⁷ Aydınoglu, *a.g.e.* s.s. 141-145.

¹⁴⁸ Akyol, *a.g.e.* s.52.

Teşkilatı (CIA)'nın oyunlarını ortaya koymak üzere afiş bastırılması gibi olaylardır¹⁴⁹. TMGT yine bu dönemlerde “*Açlıkla Savaş Kampanyası*” düzenleyerek yürüyüş yaptı ve konuyla ilgili bir sergi açtı¹⁵⁰. Bu dönemdeki diğer eylemler arasında seyyar satıcıların yürüyüş düzenlemesine destek olmak, Elmalı'daki toprak işgaline destek vermek, Singer grevine¹⁵¹ katkıda bulunmak yer alıyordu. Görüldüğü gibi öğrenciler, kendileri dışındaki kitlelerin de eylemlerine destek vermeye başlamışlardı. TMTF, İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği (İTÜTB), İstanbul Yüksek Teknik Okulu Talebe Birliği (İYTOTB), İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okulu Talebe Birliği (İTÜTOTB) ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği (ODTÜÖB)' nin çıkardıkları “*Singer Damgalı Malların Ardındaki Oyun ve Grev*” adlı yayında, “*Yabancı Sanayii Teşvik Kanunu'yla, montaj sanayiyle ve daha beter içimize giren, sömürü ağını kuran yabancı şirketler meselesinin yeniden gözden geçirilmesi lazımdır. Dış ticaret devletleştirilmelidir.*” sonucuna varıldı. Aynı kuruluşlar özel okulların durumuyla da ilgilendiler. Yayımlanan “*Özel Yüksek Okullar ve Ardındaki Oyun*” başlıklı kitapçıkta, özel yüksekokulların kurulmasının anayasaya ters olduğu iddia edildi ve mevcut özel yüksekokulların devletleştirilmesi istendi. Ankara Üniversitesi Talebe Birliği'nin yayınladığı “*Zeytinyağı Sahtekârlığı ve Sonrası*” isimli kitapçıkta, İzmir'de bulunan Gomel firmasının İtalya'ya ihraç ettiği 530 ton dolayındaki zeytinyağında İtalyan makamlarınca madeni yağ tespit edilip geri gönderilmesi, iç pazarda satılan yağların da madeni yağla karışık olduğunun fark edilmesiyle başlayan skandal konu edildi¹⁵².

Özel okullar sorunu gençliğin gündeminde olan başka bir konuydu. Soruna herhangi bir çözüm bulunamaması ve eğitimin ciddiyetten uzak hale gelmesi özel okulda okuyan öğrencileri de rahatsız etmekteydi. Gençliğin önemli bir bölümü ise özel okulları bir ticari işletme olarak görüyordu¹⁵³. 20 Kasım 1967'de İstanbullu öğrencilerin Ankara'ya yürümesiyle son bulan “*Özel Okullar Devletleştirilmelidir*” eylemi yapıldı. Eyleme katılanlar halkçı eğitime son verilmek istendiğini bu nedenle özel okulların açıldığını ve ticari kazançlar sağlandığını, anayasaya dayanarak

¹⁴⁹ **Gençlik**, Mayıs 1967, s.111.

¹⁵⁰ **Gençlik**, Haziran 1967, s.112.

¹⁵¹ 1964, 1967, 1969 yıllarında yaşanan Singer Grevleri, ABD kökenli bir şirket olan Singer'in ülkede yükselen ABD karşıtlığının ve antiemperyalist mücadelenin simgesi haline gelmesiyle yaşandı. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Zafer Aydın, **Grevden İşgale Singer Eylemleri**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2015.

¹⁵² Kabacalı, **a.g.e.**, s.169.

¹⁵³ Harun Karadeniz, **Olaylı Yıllar ve Gençlik**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2015, s.90.

eğitimin devletleştirilmesi gerektiğini, aksi durumda Türkiye’yi zor dönemler beklediğini bildirimlerinde ifade ettiler¹⁵⁴. Yürüyüşe katılan TMTF, İTÜTB, İYOTTB, İTÜTOTB, ODTÜ-ÖB kuruluşları görüşlerini kamuoyuna ve yetkililere duyurmayı amaçladılar. Öğrencilerin ellerinde “*Anayasa dışına düşmüş, eğitim düzeni için direniyoruz*”, “*1 diploma 20 bin lira*” yazan pankartlar taşıdılar¹⁵⁵. Konuyla ilgili olarak yürüyüşü düzenleyen kuruluşlar siyasi partilere birer mektup gönderdiler. Mektubu yanıtlayan partilerden CHP ve TİP devletleştirmeden yana olduklarını ifade ederken; TİP, TBMM’ye devletleştirmeyi öngören bir kanun önerisi sundu. Güven Partisi, konuyla ilgileneceğini ve incelenmesi için elinden geleni yapacağını belirtti. Gönderilen mektuba cevaben bir açıklamada bulunmayan AP’nin Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem ve Devlet Bakanı Seyfi Öztürk, demeçlerinde özel yüksekokullarının devletleştirmesinin gereksiz ve olanaksız olduğunu söylediler. Özel yüksekokullar daha sonra devletleştirildi¹⁵⁶.

5 Haziran 1964 tarihinde Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesini önleme amaçlı ile ABD Başkanı Johnson’un Başbakan İsmet İnönü’ye gönderdiği mektup, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerinin gerginleşmesine yol açtı. Daha sonra Türkiye’deki Amerikan üsleri mevzusu gündeme geldi ve gençlik içinde antiemperyalist dış politika izlenmesi gereği üzerinde durulmaya başlandı. Yaşanan bu gelişmelerden sonra, İkinci Dünya Savaşı’ndan beri Türkiye’yi ziyaret eden Amerikan 6. Filo’suna karşı gençlikte bir tepki meydana geldi. Filonun her gelişinde protestolar yapıldı ve bu protestoların büyüklüğü giderek arttı. Bu muhalif tepkiler nedeniyle, Amerikan 6. Filosu 1969 Kanlı Pazarı’ndan sonra Türk limanlarına uğramadı ve bu durum 12 Mart dönemine kadar devam etti¹⁵⁷.

1968 yılında sol görüşteki gençlik örgütleri tarafından iktidara yönelik sert protesto eylemleri yapıldı. DÖB¹⁵⁸, 7 Mart 1968 tarihinde İstanbul’da, Fen Fakültesi konferans salonunda toplanacak olan 44 ülkeden 200 temsilcinin katıldığı ve Başbakan Süleyman Demirel’in açılış konuşması yapacağı haberi alınan Uluslararası

¹⁵⁴ Yıldırım, **a.g.e.** ss. 169-170.

¹⁵⁵ **Milliyet**, 21 Kasım 1967.

¹⁵⁶ Kabacalı, **a.g.e.**, ss.171-172.

¹⁵⁷ Kabacalı, **a.g.e.**, s.169.

¹⁵⁸ DÖB, merkezi İstanbul’da olma üzere Deniz Gezmiş, Cihan Alptekin, Ahmet Özdemir, M.Lütfü Kıyıcı, M.İlker Gürkan, Deniz Çamlıbel, Eray Karabilgin, Cevat Ercişli, Zeki Diren, M.Mehdi Beşpınar, Ender Ünay, Salim Kurul, Selahattin Okur tarafından kuruldu. Birliğin amacı, ülkede devrimci düşüncüyü ve eylemi yaşatmak ve yaymak olarak açıklandı. Bkz. Turhan Feyizoğlu, **Deniz/ Bir İsyanının İzleri**, Belge Yayınları, İstanbul, 1994, ss.140-144.

Ticari Bilimler Ekonomi Öğrenciler Birliği (AIESEC) 20. Genel Kurulu toplantısında yabancı delegelere ülkede demokratik ortamın olmadığını dile getiren sloganlar atarak eylemini gerçekleştirdi. Açılış konuşmasını yapmak için Demirel yerine Devlet Bakanı Seyfi Öztürk gelince protesto bakanın konuşması sırasında salonun balkonunu doldurmuş olan yüzü aşkın öğrenci ile başladı. Konuşması engellenen Seyfi Öztürk, “*Bu hareketin Türkiye’de demokrasinin yerleştiğine dair en güzel delil olduğunu*¹⁵⁹” söyledi. Protestoyu gerçekleştiren öğrencilerden Bozkurt Nuhoğlu, Rıfat Çaldırık, Mehmet Beşpınar ve Mustafa Lütfü Kıyıcı adlı öğrenciler “Vazifeli Devlet Bakanı’na hakaret ve hükümetin manevi şahsiyetine tahkir” suçlarından dolayı tutuklandılar. Deniz Gezmiş, Raif Ertem, Mustafa Gürkan, Hayri Eroğlu, Sait Bülbül, Rahmi Aydın adlı öğrenciler ise polis tarafından aranmaya başlandı¹⁶⁰. Tutuklanandan protestoculardan biri olan Mustafa Lütfü Kıyıcı yıllar sonra AIESEC olayının kendileri için çok önemli bir olay olduğunu belirtti. Bu olayla kendileri için tabu niteliğinde olan hapisane gerçeğiyle yüzleştiklerini söyledi¹⁶¹.

Sol görüşlü örgütlerden biri olan ve Türkiye’nin tam bağımsızlığı fikrini benimseyen Türkiye Devrimciler Güç Birliği 1 Nisan 1968 tarihinde gerici akımların giderek kuvvetlendiği gerekçesiyle kuruldu¹⁶². Birlik, “*Tam Bağımsız Türkiye*”yi kurmak ve bugünkü anayasanın bütün hükümlerinin gerçekleştirilmesi için çaba sarf edilmesi amacını taşımaktaydı. Birliğin başkanlığına tabii senatör Kadri Kaplan getirilirken, sekreterlik görevini sırasıyla TMTF, FKF, DİSK ve TÖDMF yerine getirdi. Türkiye Devrimciler Güç Birliği’ne katılan kuruluşların çoğu gençlik örgütüydü. Bunlar; TMTF, TMGT, AÜTB, Fen Fakültesi Öğrenci Derneği, ODTÜÖB Fikir Kulübü, SBF Öğrenci Derneği, Erkek Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Cemiyeti, Ankara Yüksek Okullar Talebe Birliği (AYOTB), Tıp Fakültesi Talebe Birliği, Hacettepe Üniversitesi Öğrenci Derneği (HÜÖD)’dir. Bu örgütlere ek olarak; 27 Mayıs Milli Devrim Derneği, DİSK, TÖS, TÖDMF, Basın Sendikası, Mülkiyeliler Birliği de Türkiye Devrimciler Güç Birliği çatısı altında yerini aldı. Ancak birlik var olduğu süre boyunca önemli etkinliklerde bulunmadı¹⁶³.

¹⁵⁹ **Milliyet**, 8 Mart 1968.

¹⁶⁰ **Cumhuriyet**, 8 Mart 1968.

¹⁶¹ Kabacalı, **a.g.e.**, s.174

¹⁶² **Akşam**, 2 Nisan 1968.

¹⁶³ Kabacalı, **a.g.e.**, s.175.

NATO'ya yönelik tepkilerde gençler yine faal olarak yer aldı. İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği (İTÜÖB), İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okulu Talebe Birliği (İTÜTOTB), FKF önderliğinde toplam on yedi kuruluş, 14-19 Mayıs 1968 tarihlerini "NATO'ya Hayır" haftası olarak ilan ettiler. 13 Mayıs 1968 gecesinden itibaren harekete geçen gençler, caddelere yazı yazmaya, afişler asmaya başladı. Ancak solcu grupların yaptıkları bu faaliyetler sağcı gençlikten tepki gördü. Eylem yapanlar sağcı grupların saldırısına uğradı. 13 Mayıs gecesi polis 106 öğrenciyi yakalayıp gözaltına aldı. Ertesi gün Taksim Meydanı'nda basın toplantısı düzenleyen gençler, NATO amblemini yaktı. Olay gazetelerde şu şekilde yer buldu:

"Üniversite ve yüksekokullara bağlı 16 öğrenci örgütünün düzenlediği, 'NATO'ya Hayır Haftası', bu sabah olaylı başlamıştır. Hafta ilişkisiyle yerlere yazı yazan, broşür dağıtan solcu öğrencilerle sağcı öğrenciler arasında Çarşıkapı'da bir çatışma olmuştur. Polis yere yazı yazan 106 öğrenciyi karakollar vasıtasıyla toplamış, sonra serbest bırakmıştır.

Solcu öğrenciler, NATO amblemini temsilen yapılan mavi beyaz renkli büyük bir yıldız Taksim'de yakarak haftayı açmışlardır.

Öğrencilerden Çetin Uygur, Veysi Sarısözen, Nihat Emeksiz, Osman Saffet Arolat, İsmet Hancıoğlu, Nihat Özgür sabah saat 06.30'da Çarşıkapı'da yerlere yaz yazmaya başlamışlardır. Bu sırada Çarşıkapı'daki İlim Yayma Cemiyeti Talebe Yurdu'ndan çıkan 40 kadar öğrenci, 'Akşamdan beri sizi bekliyoruz. Satılmış komünistler Neredesiniz?' diye bağırarak taş ve sopalarla saldırmışlar., toplum polisi olayı yatıştırmış ve yazı yazan öğrencileri Emniyet Müdürlüğü'ne götürmüştür.

Taksim Anıtı önünde yapılan basın toplantısında 'Amerika'nın kendi düzeni için NATO'yu kurduğunu ve ülkeleri kendi yarattığı umacı, komünizm tehlikesiyle korkuttuğunu' belirttikten sonra 'Emperyalizme, Amerika'ya karşı ve emekçi çoğunluktan yana oldukları için NATO'ya karşı olduklarını' söylemişlerdir. Gençler 'Amacımız, bağımsızlık sorununu, genç ve aydınların sorunu olmaktan çıkartıp, emekçi halkımıza mal etmektir' demişlerdir¹⁶⁴.

Hafta boyunca kuruluşların afişleme ve yazı yazma faaliyetleri devam ederken İstanbul'un Taşlıtarla, İstinye, Pendik ilçelerindeki açık hava sinemalarında halka açık toplantılar düzenlendi. 19 Mayıs 1968 tarihinde Aziz Nesin, Çetin Özek ve Selahattin Hilav'ın katıldığı bir açık oturum yapıldı. Kampanya Ankara'daki gençlerin de desteğini gördü ancak polis duruma müdahale etti. Buradaki eylemler de

¹⁶⁴ Milliyet, 15 Mayıs 1968.

gençlerin gözaltına alınmasıyla sonuçlandı. Eylemlerin bu kadar büyümesi iktidarı oldukça tedirgin etti¹⁶⁵.

28 Mayıs 1968’de birçok üniversitenin ziraat fakültelerinde boykotlar başladı. Bunun sebebi, Tarım Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulan, “*Belirli Süreli İşlerde Çalıştırılacak Yevmiyeli Personel Yönetmeliği*”nin Ziraat Fakültesi’nde eğitim gören burslu ve burssuz öğrenciler arasında, mesleğe başladıklarında büyük gelir farklılıkları yaratacağı gerekçesiydi. Erzurum, Ankara ve İzmir Ziraat Fakültelerinde boykot başlatıldı. Bu boykotlarda aynı zamanda ülkenin tarım politikası ve eğitimle ilgili istekler de öne sürüldü. Boykot ilk başladığı yer Erzurum Üniversitesi Ziraat Fakültesi’ydi. Ardından Ankara Ziraat Fakülteleri de boykot kararı aldı. Boykotu başlatan öğrenciler istediklerini aldılar. Yürürlüğe konan kararname kaldırıldı ve fakülte yönetmeliklerinde öğrencilerin istedikleri gibi değişiklikler yapıldı. Böylece boykot 24 Haziran 1968 günü sona erdi¹⁶⁶.

10 Haziran 1968’de Ankara Üniversitesi’nde DTCF’li öğrenciler fakülteye daha fazla söz hakkı almak amacıyla boykota başladılar. DTCF başkanı Celal Kargılı’nın açıkladığı bildiriye şu talepler yer almaktaydı:

1. “Fakülte dekanı ya Atatürk ilkelerine saygılı olmalı ya da görevini derhal terk etmelidir.
2. Fakülte mezunları layık oldukları görevlere layık oldukları ücretlerle atanmalıdır.
3. Filolojilerde Latince dersleri kaldırılmalıdır.
4. Lisan barajı tamamen kaldırılmalıdır.
5. Öğrencilere Şubat hakkı verilmelidir.
6. Belge tamamen kaldırılmalıdır.
7. Harçlar dondurulmalıdır.
8. Birinci sınıftan sınav kaldırılmalıdır.
9. Filolojilerde üçüncü sınıfta sınav kaldırılmalıdır.
10. Yönetmelik öğrenci lehine değiştirilmelidir.
11. Fakülte yönetimine öğrenciler de katılmalıdır.
12. Fakülteye öğrenci alımı belli bir oranda yapılmalıdır.
13. Bir günde birden fazla sınav yapılmamalıdır¹⁶⁷.”

Bin kadar öğrenci, taşıdıkları “*Çoğumuz fakir çocuklarıyız*”, “*Hakkımızı almak için kararlıyız*”, “*Köhne sistemi istemiyoruz*”, “*Üniversitede reform*” yazılı pankartlarla Milli Eğitim Bakanlığı’na sessiz bir yürüyüş gerçekleştirdiler. Yürüyüşün sonunda Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem’le görüşen öğrenci

¹⁶⁵ Kabacalı, a.g.e., s.s.175-177.

¹⁶⁶ *Hürriyet*, 25 Haziran 1968.

¹⁶⁷ *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1968.

temsilcileri, taleplerini bakana iletiler ve bu talepler kabul edilince boykot 22 Haziran'da sona erdi¹⁶⁸.

1968 Haziran'ında Ankara'da çok sayıda boykot başladı. 10 Haziran 1968 tarihinde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri, 12 Haziran'da Fen Fakültesi öğrencileri, onların ardından 14 Haziran 1968'de İktisadi ve Ticari İlimleri Akademisi ile Gazi Eğitim Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi (HÜ), Sağlık İdaresi Yüksek Okulu ve Erkek Teknik Öğretmen Okulu boykot ve işgale başladılar. 12 Haziran 1968'de başlayan İÜ Hukuk Fakültesi işgali şu şekilde başladı:

“İÜ Hukuk Fakültesi öğrencileri bugün reform isteğiyle boykota başlamışlar ve sınavların yapılmasına engel olduktan sonra rektörler binasını, profesörler evin, Hukuk Fakültesi'ni işgal edip büyük demir kapıları kapayarak, merkez binaya el koymuşlardır. Öğrenciler, Rektör Ekrem Şerif Egeli'yi istifaya çağırarak otomobiline binmesine mani olmuşlardır. Rektör, bu durum karşısında, lastiklerinin havası indirilen otomobilini terk ederek yan kapıdan dışarı çıkmıştır.

Öğrenciler, Hukuk Fakültesi'nin telefon santrali ile teksir odasını işgal ettikten sonra, isteklerini bildiri ile açıklamışlar ve Rektör Egeli'nin odasına giderek kendisiyle görüşmüşlerdir. İÜ ve Hukuk Fakültesi Yönetim Kurulları, rektörün başkanlığında toplantı yaparak durumu görüşmüşlerdir. Öğrenciler, saat 11'e doğru yayınladıkları ilk bildiri de isteklerini şu şekilde sıralamışlardır:

- Fakülte yönetimine kayıtsız koşulsuz ortak olmak ,
- Olanaksız öğrencilere burs sağlanması,
- Öğrencilerin barınacağı yurtların sağlanması (Bu konuda hükümetin bütçeye ödenek koyması şartı ile)
- Bugüne kadar öğrenci aleyhindeki tüm yönetmeliklerin iptali.

Hukuk Fakültesi İşgal Komitesi imzası ile yayınlanan bildiri de 'Hiçbir kuruluşa bağlı olmaksızın bozuk öğrenim düzenini yeniden kurmak için tüm arkadaşları göreve çağırıyoruz' ibaresi de bulunmaktadır¹⁶⁹.

Aynı boykot ve işgaller İzmir'de de başladı. Önce Ziraat Fakültesi, onun ardından Ege Özel Mimarlık Okulu ve İzmir İktisadi ve Ticari İlimleri 14 Haziran 1968'de, Ege Üniversitesi Fen Fakültesi 15 Haziran 1968'de, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi 17 Haziran 1968'de boykot ve işgal kararı aldı. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi de 14 Haziran 1968 tarihinde boykota başladı. Eskişehir ve Ankara Kız Olgunlaşma Enstitüsü de boykota katıldı. İstanbul'da ise Florence Nightingale Yüksek Hemşirelik Okulu 16 Haziran gecesi okulu işgal edildi. Ankara SBF boykota katılmamasına rağmen iki yüz kadar öğrenci, 18 Haziran 1968'de Milli

¹⁶⁸ Kabacalı, a.g.e., s.s.185-186.

¹⁶⁹ Milliyet, 13 Haziran 1968.

Eğitim Bakanlığı'na yürüdü. İTÜ'de ve ona bağlı fakülte ve yüksekokullarda 13 Haziran 1968 tarihinde işgal başladı. İstanbul'daki işgallere her fakültede bir işgal konseyi ve bunların üzerinde İTÜ İşgal Konseyi kuruldu¹⁷⁰. Aynı işgal komiteleri 11 Haziran 1968 tarihinde Deniz Gezmiş önderliğinde örgütlenen öğrenciler tarafından İstanbul Üniversitesi boykotu başladığında kurulmuştu. İstanbul Üniversitesi'nde başlayan boykotu İktisat Fakültesi'nde bulunan boykot izledi. Gençlik olaylarının 1968'de bu denli artmasının sebebi, öğrencilerin mevcut öğretim düzenini reddetmesiydi. Üniversitede yeni değerler ortaya konuluyor ve daha demokratik bir ortam yaratılmaya çalışılıyordu. Bu değerler ortaya konulurken üniversitelerin örgütlenişi ve hedefleri eleştiriliyor, mevcut yönetim kadrolarının öğrenci kararlarına uyması bekleniyordu. Öğrenciler kendilerini yurt problemleri üzerinde daha yetkin görüyor ve üniversite yönetiminde söz sahibi olmak istiyorlardı¹⁷¹. Ülke genelinde üniversitelerde boykot ve işgale başlanılan tarihler şu şekildeydi:

FAKÜLTE	BOYKOTA BAŞLADIğI TARİH
İTÜ-Makine-Maden-Elektrik-İnşaat-Kimya-Mimarlık-Fakülteleri ve Maçka Teknik Okulu	Boykot; 17 Haziran 1968 Fiili İşgal; 18 Haziran 1968
Şişli Özel İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi	Boykot ve fiili işgal; 14 Haziran 1968
Işık Mühendislik ve Mimarlık Yüksek Okulu	Boykot ve fiili işgal; 15 Haziran 1968
Diğer Yüksek Okullar	Yüksek Özel Okul sahipleri vali ile yaptıkları toplantıdan sonra okulları bir hafta süre ile kapatılmış ve boykota başlamaları önlenmiştir.
Devlet Güzel Sanatlar Akademisi	Boykot; 17 Haziran 1968 Fiili işgal; 19 Haziran 1968
Milli Eğitim Bakanlığı Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü	Boykot ve fiili işgal; 18 Haziran 1968

¹⁷⁰ Kabacalı, a.g.e., s.186

¹⁷¹ Karadeniz, a.g.e., s.s. 134,135.

İÜ Hukuk Fakültesi	Boykot; 11 Haziran 1968 Fiili işgal; 12 Haziran 1968
İÜ Edebiyat Fakültesi	Boykot; 12 Haziran 1968 Fiili işgal; 14 Haziran 1968
İÜ İktisat Fakültesi	Boykot ve fiili işgal; 12 Haziran 1968
İÜ Tıp Fakültesi ve Cerrahpaşa Tıp Fakültesi	Boykot ve fiili işgal; 14 Haziran 1968
İÜ Dişçilik Fakültesi	Boykot ve fiili işgal; 15 Haziran 1968
İÜ Eczacılık Fakültesi	Boykot ve fiili işgal; 15 Haziran 1968
İÜ Kimya Fakültesi	Boykot ve fiili işgal; 15 Haziran 1968
İÜ Orman Fakültesi	Boykot; 4 Haziran 1968 Bitiş; 14 Haziran 1968
Florance Nightingale Yüksek Hemşirelik Okulu	Boykot; 16 Haziran 1968
Ankara DTCF	Boykot ve fiili işgal; 1 Haziran 1968
Ankara Hukuk Fakültesi	Boykot ve fiili işgal; 2 Haziran 1968
Ankara Sağlık Okulu	Boykot; 14 Haziran 1968
Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi	Boykot; 15 Haziran 1968
Ankara Fen Fakültesi	Boykot, 13 Haziran 1968
Ankara Ziraat Fakültesi	Boykot; 4 Haziran 1968
Ankara İlahiyat Fakültesi	Boykot ve fiili işgal; Mayıs ayı
Hacettepe Üniversitesi	YOK
ODTÜ	YOK
Gazi Eğitim Enstitüsü	Boykot; 14 Haziran 1968
Ankara Eczacılık Fakültesi	YOK
Ankara TIP Fakültesi	YOK
Ankara Veteriner Fakültesi	YOK
Siyasal Bilimler Fakültesi	YOK
İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu	Boykot ve fiili işgal; 18 Haziran 1968
Yüksek Denizcilik Okulu	Boykot ve fiili işgal; 19 Haziran 1968
İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi	Boykot ve fiili işgal; 14 Haziran 1968

İstanbul Eğitim Enstitüsü	Boykot ve fiili işgal; 18 Haziran 1968
Maçka Yüksek Tekniker Okulu	Boykot ve fiili işgal; 19 Haziran 1968

Tablo 1:Boykot ve işgale başlanan tarihler¹⁷²

Solcu öğrencilerin yoğun boykot çalışmalarına karşı sağcı öğrenciler İstanbul Üniversitesi'nde 14 Haziran 1968'de Asayiş Komitesi'ni kurup bildiri yayınladılar. Fakat Edebiyat Fakültesi ertesi gün solcu öğrencilere geçince İşgal Komitesi kurularak karşı bildiri yayımlandı¹⁷³.

24 Haziran 1968 tarihinde FKF İstanbul Üniversitesi'ndeki işgallere karşılık senatonun tutumunu kınayan bir bildiri yayınladı. Bildiri şu şekildeydi:

"1. 12 Haziran'da başlayan, kaynağını tüm öğrencilerden alan işgal ve boykot hareketleri meşrudur. Bu meşruluk, işgal komitelerini muhatap almasa dahi, yetersiz de olsa üniversite içi değişikliklere karar veren İstanbul Üniversitesi Senatosunca bizzat tescil edilmiştir. Meşruluğun diğer ispatı, 27 Mayıs Devrimini meşru kılan ilkedir. Bu ilke hareket yöneticilerinin, tüm tabanın desteğini ve gücünü sağlamasıdır.

2. Bütün bunlara rağmen, İstanbul Üniversitesi Senatosu bilerek ya da bilmeyerek şöyle bir oyun içindedir ve öğrenci hareketinin meşruiyetine şu biçimde gölge düşürmek istemektedir.

- a. Tüm öğrencinin temsilcisi İşgal Komiteleri İcra Konseyini İstanbul Üniversitesi Senatosu muhatap almak istemektedir.*
- b. Görüşmelere yanaşmadan 23 Haziran'da işgalin kalkmasını şart koşmuştur. 1 Haziran'da okul açılacaktır.*
- c. El altından kıskırttığı birtakım kimseleri 23 Haziran ve 1 Temmuz'da üniversitede olay çıkarmaya zorlayacaktır.*
- d. Şüphe yok ki, burada düşünülen ve istenen, meşru öğrenci gücünün, hareketi kırmaya kalkışanları bertaraf etmesi ve kan dökülmemesidir.*
- e. Demagojiyle, kürsülerinin verdiği yetkileriyle boykot ve işgal hareketinin meşruiyetine gölge düşüremeyenler, bu yolla İşgal Komiteleri İcra Konseyini kanun dışı yollara saptırmak isteyeceklerdir.*
- f. Meşru hareketler ancak gayri meşru yollarla kırılır. İÜ Senatosu bunu bilmektedir ki, bu yola sapmaktadır.*
- g. Eğer oyunları başarıya ulaşırsa, gayrimeşru duruma düşecek olanlar kardeş kanı akmasına sebep verebilecek bir inat içinde ve kurnazlıkla, İşgal Komiteleri İcra Konseyi ile görüşmeyi kabul etmeyen Senato üyeleridir.*

Senato üyelerine sesleniyoruz;

Anayasamızın başlangıç kısmını bir kez daha okusunlar. Haksız yönetime karşı direnmenin meşruluğu orada yazmaktadır.

¹⁷² Akşam, 20 Haziran 1968; aktaran, Feyizoğlu, **Türkiye'de Devrimci Gençlik...**, s.s. 451-452.

¹⁷³ Kabacalı, **a.g.e.**, s.189

İşgal Komiteleri İcra Konseyi, haksız bir fiili ortadan kaldırıcı haklı bir direnme içindedir. Bu direnime karşı durmak, oyunları hazırlamak elbette 'Bozuk düzenin sahiplerince vazgeçilmez bir haktır.

Ancak, tarihimizde, öğrenciyi öğrenciye kırdırarak, ikbal sürdüren hiçbir Üniversite Senatosu görülmemiştir. Eğer Türkiye'mizde bu endişe verici durum yaratılmak isteniyorsa, sonucun yükleyeceği sorumluluklara da katlanmak gerekecektir.

FKF İstanbul Sekreterliği, öğrencinin birlik ve beraberliğini bozucu her girişimin karşısında olduğunu bir kez daha kamuoyuna duyurmak ve sayın rektörün şahsında tüm senatoyu realist olmaya davet etmek gerektiğini duymuştur¹⁷⁴.

İstanbul Üniversitesi'nin hemen hemen tüm fakültelerinde boykot ve işgaller yapıldı. Ayrıca tüm komiteleri kapsayan İşgal Komiteleri Konseyi kuruldu. Rektör ve Üniversite Senatosu, işgalci öğrencilerle herhangi bir pazarlığa oturmak istemiyorlardı. Sağ görüşlü öğrencilerin yönetimindeki TMTF ve MTTB, öğrencilerin temsilcisi sıfatıyla senato ve rektörle ilişki kurmak istediler. Hukuk, İktisat, Tıp, Eczacılık, Fen, Kimya, Cerrahpaşa Tıp, Edebiyat Fakülteleri ile Gazetecilik Enstitüsü Boykot ve İşgal Komitelerinin oluşturduğu "İcra Konseyi" bir bildiri yayımlayarak bu durumun karşısında olduklarını açıkladı¹⁷⁵. Bu olayların ardından İstanbul radyosunda Abdi İpekçi'nin yönettiği açık oturumda Rektör Ekrem Şerif Egeli, İşgal Konseyi temsilcisi Toygun Eraslan'la karşı karşıya gelmeyi kabul etti. Yapılan görüşmede öğrenci isteklerinin kabul edilebilir olduğu görüşüne varıldı. 26 Haziran 1968'de yapılan toplantıda öğrenci isteklerinin çoğu kabul edildi ve işgalin kaldırılması için anlaşıldı. Üniversite 27 Haziran 1968 tarihinde tekrar açıldı¹⁷⁶. Abdi İpekçi işgallerin kaldırılmasını başyazısında şu şekilde yorumladı:

"Sağduyu galip gelmiş, herkesin beklediği uzlaşma sağlanmıştır. Gerçi şu anda varılan anlaşma prensip anlaşması niteliğinden ileri gitmemiş ve uygulama konusundaki görüşmeler henüz sonuç vermemiştir. Ama öyle umuyoruz ki son dakikada yeni bir aksilik çıkmazsa işgal ile birlikte İstanbul Üniversitesi'ndeki buhran sona erecek, ileri sürülmüş istekler üzerinde serinkanlı çalışmalar yapmak imkanı doğacaktır.

Bu dönemde çözümü gereken ilk problem sınavlarla ilgilidir. Bilindiği gibi yarıda kalan sınavlar büyük bir öğrenci kitlesini mağdur durumda bırakmıştır. Ailesinin yanına bir an önce dönmek zorunda olan büyük çoğunluk, günlerdir ne olacağını bilmeden beklemektedir. Her geçen gün onları hem maddi yönden zarara düşürmekte, hem de sınava hazır kıvamdan uzaklaştırmaktadır. Bu bakımdan sınavların bir an önce başlaması öğrenciler için yararlı ve zorunlu gözükmektedir.

¹⁷⁴ **Türk Solu**, 25 Haziran 1968 s.16.

¹⁷⁵ **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1968.

¹⁷⁶ Kabacalı, **a.g.e.**, s.189.

Oysa hareketi yöneten öğrenciler işgali kaldırma kararı alırken boykota devam edeceklerini bildirmişlerdir. Bunda haksız değildirler. Çünkü işgale son verildikten sonra ellerinde isteklerinin kabulü için kalan tek baskı aracı boykottur. İşte problem bu noktada doğmaktadır: Boykottan vazgeçerlerse etkili olmak imkanını kaybedecekler, fakat boykotu sürdürmek öğrencileri güç durumlara düşürecektir.

Bu çıkmazdan kurtulmak için makul bir yol bulunabilir. Şöyle ki:

İsteklerin bir kısmı kanun yolu ile yapılması mümkün hususlar veya uzun vadeli işlerle ilgilidir. Boykotu bunlar sonuçlanıncaya kadar sürdürmek herhalde düşünülemez. Dolayısıyla bir kere boykottan beklenecek baskıları üniversite yetkili organlarının kendi imkanları içinde derhal yerine getirebileceği hususlar için kullanmak ve bununla yetinmek gerekir. Bu ayrımı yapınca durumun sanıldığı kadar kuşku verici olmadığı görülecektir. Çünkü bu tür isteklerin önemli bir kısmı senato tarafından esasen kabul edilip karara bağlanmış durumdadır. İşte dava, geri kalanların görüşmesine derhal başlayıp hızla sonuçlandırmaya bağlıdır.

Sınavların bir an önce düzenlenmesi herkesin yararına olduğuna göre boykota ilk fırsatta son vermek gerekir. Bu bakımdan hareketi yönetenler görüşmeler sırasında umdukları anlayışı bulunca, boykotu müzakerelerin sonuna kadar beklemeden kaldırmakla isabetli davranmış olacaklardır. Hiç değilse isteklerini çözüm yoluna bağlayan fakültelerin boykotuna, ötekileri beklemeden son verilmelidir. Böylelikle hem güç durumdaki öğrencilerin sayısını bir an önce azaltmak hem de uzlaşmanın iyi sonuçlarını ortaya koyup henüz anlaşmaya varamayanları etkilemek mümkün olacaktır.

Dileğimiz üniversite organlarının öğrencilere boykotu kaldırmak fırsatını en kısa sürede vermeleri, öğrencilerin de böyle bir fırsatı elde eder etmez kullanmalarıdır¹⁷⁷.

1962 Küba Bunalımı esnasında ABD Türkiye'ye yerleştirdiği füzeleri söktü. 1964-1965 yıllarında başlayan Kıbrıs Bunalımında Türkiye'yle ilişkileri iyice çıkmaza giren ABD, Türk ordusunun adaya çıkartma yapması durumunda 6. Filoyla karşılaşacakları yönünde uyarılarda bulundu. Böyle bir ortamda ABD Akdeniz'de görev yapan filosunu İstanbul'a gönderiyordu¹⁷⁸. 1967'de Amerikan 6. Filosunun İstanbul'a gelmesiyle 6. Filo olayları başladı. Ant dergisi Amerikan 6. Filosunun "sadece gövde gösterisi yapmak ve mürettebatına kadın sağlamak" amacıyla İstanbul limanına demirlediğini yazdı¹⁷⁹. FKF üyesi gençlerden Şafak Kurtal, Hüseyin Karslı, Hasan Özaslan, Adnan Elçi açlık grevine başladı. Ancak polis tarafından gözaltına alındılar. Tepkileri dinmeyen gençler Taksim'de çadır kurarak eylemlerine devam ettiler. 6. Filonun İstanbul'dan ayrılması üzerine Taksim'de ABD bayrağını yakarak açlık grevine son verdiler. Gelecek yıl ABD'ye yönelik tepkiler

¹⁷⁷ *Milliyet*, 27 Haziran 1968.

¹⁷⁸ Cengiz Özakıncı, *İrtica 1945-1999*, Otopsi Yayınları, 1999, s. 21.

¹⁷⁹ *Ant*, 17 Ekim 1967 s.12.

Amerikan 6. Filosunun gelmesiyle yoğunlaştı. 15 Temmuz 1968'de İstanbul'a gelen Amerikan 6. Filosu geldikleri gün İTÜ öğrencileri tarafından protesto edildi. Öğrenciler Dolmabahçe rıhtımına inerek bayrakları yarıya indirdiler ve İstiklal Marşı'nı okudular¹⁸⁰. İTÜTB başkanı Harun Karadeniz “Türkiye'nin tam bağımsız olduğuna inanmıyoruz ve onun için de bayrakları yarıya kadar çekiyoruz” sözlerini söyledi¹⁸¹. Devam eden günlerde artan olaylar sebebiyle toplum polisi, Taksim civarında İTÜ'lü öğrencilerden on bir kişiyi gözaltına aldı. Gençlerin gözaltına alınma gerekçesi, “Toplum ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası”na ters eylemlerde bulunmalarıydı. Mahkemeye çıkarılan gençler, ilk duruşmada serbest bırakıldılar. Daha sonra öğrenciler eylemlere kaldıkları yerden devam ettiler. 17 Temmuz 1968 akşamı, toplum polisi İTÜ etrafında kuşatmayı daralttı. Gece saat 01.00 sıralarında toplum polisi yurdun önünde birkaç öğrenciyi gözaltına alırken, öğrenciler de bir emniyet amirini yurt binasına soktular. Olaylar bu hale geldikten sonra olay yerine bir inzibat birliği geldi ve gençlerle polis arasında bir barikat kurdu. Bu sırada birlik komutanı albayla görüşen öğrenciler, eğer polisin elindeki iki arkadaşları geri verilirse, öğrenci yurdunda tuttıkları emniyet amirini serbest bırakacaklarını söylediler. Albayın polis ve öğrenciler arasında arabuluculuk yapması üzerine emniyet amiri ve bir öğrenci karşılıklı olarak serbest bırakıldı. Bunun ardından yurt binasına operasyon düzenlendi¹⁸². Feyizoğlu, yurt binasında yaşanan olayları şu şekilde aktarmıştır:

“Saat 01.00: Teknik Üniversite’de Durum: Üniversite bahçesi öğrencilerle dolmuştu. Alacakaranlıkta, üniversitenin karşı kaldırımındaki toplum polisi dizisinin Opera Binası önüne kadar uzandığı görülmüyordu. Öğrencilerle polis arasında ise 40 kişilik inzibat grubu, bahçe parmaklıkları önüne arkasını duvara verip yerleşmişti. İnzibatlar başlarında albayları ile yüzleri toplum polisine dönük üniversitelileri arkalarına aldılar.

Saat 01.30: Karanlıkta, toplum polisi ile inzibatlar arasından, caddenin tam ortasından Amerikalı erlerin kollarını kadınların boynuna atmış, güle oynaya geçtikleri görüldü. Üniversite bahçesine yerleşmiş öğrencilerden bir kısmı, inzibat dizisini arayıp caddeye çıktı. Amerikalı erlere laf atıldı. Erlerin dönüp cevap vermesi üzerine öğrencilerden caddeye ilerleyenler oldu. Bunun üzerine toplum polisi birden harekete geçti. Göz açıp kapayana kadar geçen kısa bir kargaşalıkta, karşı kaldırıma geçen öğrencilerden biri polis otosuna atılıp hapsedildi. Bunu gören öğrenciler, caddenin ortasına kadar ilerlemiş, eline bir öğrenci daha geçirmeye uğraşan bir polis komiserini son hızıyla sürükleyip yurt binasına soktular. Komiser epeyce hırpalanmıştı. Talebe Birliği odasına getirildi.

¹⁸⁰ Aydın Çubukçu, **Bizim 68**, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2004, s.77.

¹⁸¹ **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1968.

¹⁸² **Milliyet**, 18 Temmuz 1968.

Saat 01.45: Teknik Üniversitesi'nin hemen önünde bekleyen inzibat erleri arasında bir huzursuzluk başlamıştı. Toplum polisine karşı olduklarını hissettiriyorlar, binaya yaklaşmak isteyen polisleri bırakmıyorlardı. Bu arada Beyoğlu İnzibat Bölge Komutanı Hikmet Silahçioğlu, ellerinde toplum polisini komiserini rehin tutan üniversitelilerle görüşmek istediğini söyledi. İçeri alındı. Albaya öğrenciler, polisin elinde bulunan arkadaşlarına karşılık komiseri takas etmeyi teklif ettiler. İnzibat albayı, toplum polisi ile görüşmek üzere ayrıldı.

Saat 02.30: İnzibat albayından bir ses çıkmamıştı. Bu arada öğrenciler Teknik Üniversite karşı kaldırımında yerleşen toplum polisine "Kalkan Tak" emri verildiğini duydular. Elleriinde coplari hazır olan polisler, öteki ellerine de kalkanları aldılar. Bu hareket üzerine, öğrenci birliği, Teknik Üniversite Rektörü Bedrettin Karafakioğlu'na telefon etti. Gece yarısı bu ani telefonun şaşkınlığına uğrayan rektör, öğrencinin 'Toplum polisi yurda gitmek niyetinde, ne yapalım?' sorusuna, 'Yurt bizim üniversitemiz sınırları içinde değildir. Bizim, yurt ile ilgimiz yok.' Cevabını verdi.

Saat 02.45: İnzibat albayı toplum polisinin öğrencilerin elinde bulunan komiser ile esir alınan öğrenciyi takas etmeyi uyumlu karşıladığını bildirdi. Bunun üzerine komiser, birkaç öğrenci nezaretinde, cadde ortasına götürülüp serbest bırakıldı. Buna karşılık da, toplum polisi, otomobil içinde hapsedilen Teknik Üniversiteliyi azat etti.

Saat 03.00: Serbest bırakılan üniversiteli, gömleği kan içinde kalmış vaziyette, arkadaşlarının arasına döner dönmez kendini unutup, polis otosu içinde bulunan ve Orman Fakültesi'nden olduğunu sandığı bir üniversitelinin ağır bir şekilde dövüldüğünü anlatmaya başladı.

04.30: Hava iyice gerginleşmişken, Opera Binası önünde polislerin birden ellerinde taşlarla Teknik Üniversite yurduna doğru hücumla geçtikleri görülünce, bahçe önünde sıralanan inzibat orada kalmamak için çekildi. İnzibatın çekilmesi ile polis iç havluya doldu. Öğrenciler, yurt binasına girip demir kapıları kapadılar. Fakat coplu ve kalkanlı polis demir kapıyı da zorlayıp binaya girmeyi başardı. Hızla birinci kat işgal edildi. Elleriine geçirdikleri öğrenciyeye coplari ile hücum eden polis grubu, birinci katı tararken ikinci kata da yeni bir ekip doldu. Yataklarında yatan öğrenciler copla uyandırılıp merdiven başlarına sürüklendi. Bu arada, biri de dövülerek merdivenden aşağı atıldı. Yurttaki olayları karşı evlerden izleyenler bu sırada, ikinci katta yatan öğrencilerden birinin bir toplum polisi tarafından tutulup pencereden aşağı atıldığını gördüler. 'Öldürün piçleri!... Komünistlere vurun!' diye bağırarak polisler, yakaladıkları öğrencileri sürükleyerek götürmeye başladılar. Bunun üzerine bir kenara çekilen inzibat erleri harekete geçtiler. Önce, yurt bahçesindeki polisleri birer birer caddeye çıkarırlarken toplum polisine direnmeler başladı. Erilerden biri, polisin mücadelesine dayanamayıp silahını çekti. Toplum polisi birden inzibati karşısında silahını çekmiş görünce binada fazla kalmadı ve yurt boşaltıldı.

Saat: 05.00: 15 Dakika kadar süren çatışmadan yurt binasının ve bahçesinin önü kan içinde kalmıştı. Öğrencilerle çatışarak toplum polisi ekibi geri çekilirken, başka bir ekip alalacele bu kan izlerinin yanına toplanıp, kireç ve zift ile izleri kapatma işine girişti. Birkaç dakika içinde izlerden çoğu temizlenmişti. Fakat pijamaları, külotları, atletleri ile caddelerde sürüklenen öğrencilerden geri kalan, kolu kopmuş gömlekler, kırık gözlükler, yırtık atletler hala yurt içinde yayılmış duruyordu.

Saat 05.30: Teknik Üniversiteli öğrencilerden geri kalanlar, ellerinde pankartlarla yürüyüp Taksim Anıtı'na gittiler. Pankartlar anıta bırakıldı, geri döndü. Aradan birkaç dakika geçmeden yine toplum polisinden bir ekp anıtın yanındaki pankartları imha etmeye başladı.

Saat: 06.00: Pankartlardan geriye birkaç sopa ve yırtık kağıt ile bez parçaları kalmıştı. Külot ve atletle sokağa dökülen öğrenciler ise ilk tedavileri yapılmak üzere hastanelere gittiler¹⁸³.

Bu olaylar sonucu Alpaslan Ertuğrul ve Kerim Taşgören ağır yaralanırken, Vedat Demircioğlu hayatını kaybetti. Baskından sonra 32 öğrenci, 8. Sulh Ağır Ceza Mahkemesi'ne çıkarılıp tutuklandılar. Ancak yapılan bu müdahaleler öğrencilerin daha büyük tepkisine sebep oldu. İTÜ önünde toplanan öğrenciler 6. Filo'nun bulunduğu yöne doğru harekete geçtiler ve burada da olaylar çıktı. 19 Temmuz 1968'de Trabzon'da Karadeniz Teknik Üniversitesi öğrencileri olayları protesto etti. Protestoda eylem yapan öğrencilerle polis arasında çatışma çıktı¹⁸⁴. 20 Temmuz 1968 tarihinde İTÜÖB, İTÜTOTB, İYTOTB, FKF, İstanbul Üniversitesi Diş, Orman ve İktisat Fakülteleri Talebe Cemiyetleri miting düzenlediler. Yine aynı gün düzenlenen "Amerika'yı Kınama Mitingi"nde FKF ve MTTB'li gençler arasında çatışma çıktı¹⁸⁵.

Amerikan 6. Filosu olayları sonucu yaşamını yitiren Vedat Demircioğlu'nun cenaze töreni de olaylı geçti. 25 Temmuz 1968 tarihinde Vedat Demircioğlu'nun cenazesinin İstanbul'da tören yapılmasına izin verilmeyerek direk Konya'ya gönderilmesi öğrencilerin tepkisine yol açtı¹⁸⁶. Sabahın erken saatlerinde üniversitede toplanan gençler ilk olarak Dekan Reha Poroy'un konuşmasını dinlediler. Dekan, Vedat Demircioğlu'nun öldürülmesini görevinin en acı hatırası olarak niteledi. Profesör Tarık Zafer Tunaya da konuşma yaptı. Sembolik bir cenaze töreni yapan öğrenciler boş bir tabutla yürüyüşe geçtiler. Gençler "Polis copuyla öle arkadaşımıza son görevimizi yapmamıza, tabutuna el sürmemize, sırtımızda taşımamıza engel olunmuştur. Ancak bu sembolik tabutla bu görevimizi yerine getireceğiz" dediler ve yürüyüşe geçerek "Katil Sükan", "Hükümet İstifa", "Satılmış Demirel" şeklinde sloganlar attılar. Gençler Cağaloğlu meydanına geldiklerinde toplum polisiyle çatıştılar ve karşılıklı yaralananlar oldu. Gençlerin polise taşlı saldırısının ardından polisler geri çekildiler. Aralarında Emniyet Müdür

¹⁸³ Feyizoğlu, a.g.e., s.s.478-479.

¹⁸⁴ Cumhuriyet, 20 Temmuz 1968.

¹⁸⁵ Cumhuriyet, 21 Temmuz 1968.

¹⁸⁶ Hürriyet, 26 Temmuz 1968.

Muavini İbrahim Ural'ın da bulunduğu yaralılar olay yerinden uzaklaştırıldı. Polis tarafından yakalanan öğrencilerin tartaklanması halkın tepkini çekti. Polise yönelik taş yağmuru polislerin de öğrencilere taş atmaya başlamasıyla sürdü. Bu sırada olaylara karışan sağcı bir grup da polislerin yanında yer alarak eylemci öğrencilerle çatıştı. Bu eylem olayların tırmanmasına yol açtı. Olay yerine 200'ün üzerinde inzibat eri sevk edildi. Öğrenciler inzibatları “Yaşasın ordu, toplum polisi geldiği yere geri gitsin!” diye bağırarak karşıladılar. Çatışmaların hafiflediği sırada İÜ öğretim üyelerinden Tarık Zafer Tunaya, Çetin Özek, AYTEKİN ATAAY, Necip Kocayusufpaşaoğlu, Aydın Aybay olay yerine geldiler. Olaylarda kız öğrenciler de dövüldü. Olayların ardında öğrenci liderlerinden Celal Doğan, Deniz Gezmiş, Bozkurt Nuhoglu ve Mustafa Gürkan öğretim üleriyle bir toplantı yaptı. Ardından öğrenciler ikinci yürüyüşlerini gerçekleştirdiler. MTTB binasından da dışarıya bağlanan hoparlörlerle sürekli yayın yapıldı ve komünistlere karşı cihat ilan edildi. 60'lı yılların en büyük öğrenci polis çatışmalarından biri yapılan tutuklamalarla sona erdi¹⁸⁷.

9 Aralık 1968 tarihinde İÜ Hukuk Fakültesi'nde düzenlenen forumda öğrenciler, işgal ve boykot olaylarından sonraki kazanımlarını değerlendirdi. Bu forumda demokratik fikri üzerinde duruldu¹⁸⁸.

24-30 Aralık 1968 tarihleri arasında “Ortak Pazara ve Montaj Sanayine Hayır Haftası” düzenlendi. İlk gün İTÜ'de sergi açan gençler, yaptıkları eylemi halka ve basına duyurmak için, montaj sanayinin en yoğun yapıldığı yerler olan İzmir ve İstanbul illeri arasında yürüyüş yaptılar. Montaj sanayinin bir sömürü olduğu ve Türkiye'nin Pazar haline getirildiğini söyleyen bir bildiri yayınladılar¹⁸⁹.

1968 yılının Kasım ayında Ankara Büyükelçiliği'ne Robert William Komer'in atanması gençlik içinde büyük tepkilere neden oldu. Gitgide yükselen Amerikan aleyhtarlığı bu olayda da kendini gösterdi. 27 Kasım 1968'de FKF Başkanı Zülküf Şahin tarafından başlatılan kampanyada Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın büyükelçilikten sunulacak olan güven mektubunun kabul edilmemesi isteniyordu. Ertesi gün FKF'ye bağlı öğrenciler Atatürk Havaalanı'nda protesto gösterisi düzenleyip polisle çatıştı. 29 Ekim 1968 tarihinde İÜ Fikir Kulüpleri

¹⁸⁷ Milliyet, 26 Temmuz 1968.

¹⁸⁸ Kabacalı, a.g.e. ss. 203-204.

¹⁸⁹ A.g.e. s.204.

tarafından yayınlanan bildiride ise Robert William Komer'den "*Vietnam Kasabı*" olarak bahsedildi. Komer'in Vietnam Savaşı'nda milliyetçileri tasfiye eden bir CIA adamı olduğu öne sürülmekteydi. 6 Ocak 1969'da ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş'ın yemek daveti üzerine üniversiteye giden Komer'in arabası üniversite öğrencileri tarafından ters çevrilerek yakıldı. Olay sonrası Rektör Kemal Kurdaş yaptığı açıklamada;

"Türkiye'de fikir özgürlüğünün kurulması ve korunması için yıllarca inatla savaşmış bir insan olarak bu hareketi şiddetle takbib ediyorum. Bu zorbalık hareketi yalnız memleketimizin değil üniversitemizin de gerçek düşmanlarının eseridir. Fikir özgürlüğünü yurttan ne kadar korumuşsak, bu zorbalık hareketlerine de o kadar inançla karşı koyacağız. Benim kanaatimce, Türk Amerikan dostluğu bu hareketten zayıflamış olarak değil, kuvvetlenmiş olarak çıkacaktır" sözlerini kullanırken, Ankara Büyükelçisi Komer *Müttefik bir ülkenin temsilcisinin büyük bir Türk Üniversitesi rektörü tarafından öğle yemeğine davet edildiği sırada otomobilinin ufak bir grup tarafından devrilip ateşe verilmesi üzücü bir husustur*" şeklinde açıklamalarda bulundu¹⁹⁰. Dışişleri Bakanlığı ODTÜ öğrencilerini suçlayan bir bildiri yayınladı. Olayla ilişkisi olduğu belirlenen Halil Çelimli, Kasım Çelik, Yusuf Aslan, İrfan Uçar, Tuncay Çelen, Seçkin İnceefe, İbrahim, İbrahim Seven, Mustafa Akgül ve Coşkun Eroğlu tutuklandı¹⁹¹.

2.5.1. Kanlı Pazar

10 Şubat 1969 tarihinde Amerikan 6. Filosunun tekrar İstanbul'a geleceği duyuruldu. Bunu protesto etmek amacıyla gençler tarafından bastırılan broşürler toplatıldı, öğrencilerden Necmi Demir ve Yusuf Gömleksiz daha filo gelmeden tutuklandı¹⁹². İslamcı bir çizgide yayınlanan Bugün gazetesinde ise 6. Filonun İstanbul'a gelmesinin bir zararı olmayacağı yönünde yazılar yayınlanıyordu¹⁹³. Askeri kuvvetler ve polis eşliğinde Dolmabahçe ve Beşiktaş'a demirleyen 6. Filo gemileri gençlerin eylemleriyle karşılaştılar. Gençlik önderlerinden Harun Karadeniz olaylara meydan vermeden yürüyeceklerini söyledi ancak polisler öğrencilere müdahale edince 15 öğrenci yaralandı, 20 öğrenci ise gözaltına alındı¹⁹⁴. Bugün gazetesi yaşanan protestoları "*Tarihimizin en kara günü: Beyazıt Kulesi'ne kızıl*

¹⁹⁰ **Milliyet** 7 Ocak 1969.

¹⁹¹ Kabacalı, **a.g.e.** ss. 201-202.

¹⁹² **Hürriyet**, 10 Şubat 1969.

¹⁹³ **Bugün**, 10 Şubat 1969.

¹⁹⁴ **Hürriyet**, 12 Şubat 1969.

bayrak asıldı” şeklinde duyurdu¹⁹⁵. Yüksek Öğrenim Gençliği'nin 16 Şubat'ta Taksim meydanında buluşup 6. Filoyu protesto edeceklerini söylemesinin ardından aynı gazetede “*Namaza Davet*” başlığıyla bir çağrıda bulunuldu:

“... Bir müddetten beri kılmaya başladığımız Cemaat-i Kübra ile Sabah Namazları'nın faydasını hepimiz gördük. Önümüzde 16 Şubat Pazar günü büyük bir cemaat halinde sabah namazı kılmak üzere bütün mümin kardeşlerimi Bayezit Camii şerifinde toplanmaya davet ediyorum. Aziz Kardeşlerim! Koşunuz! Cemaate koşunuz! 16 Şubat Pazar günü, gün doğmadan Bayezit camiinde toplanınız! Kafirler bizim cemaatimizi görünce hapi yutar zaten¹⁹⁶.”

12 Şubat 1969'da üniversiteli gençler yeni bir yürüyüş düzenlediler. İÜ'de yaptıkları kısa bir forumdan sonra yürüyüşe geçen gençler Adliye Sarayı önünde yargıya güvendiklerini söylediler. Buradan İstanbul Belediye Sarayına yürüyen gençler, Amerikan helikopteri ile 6. Filo'ya giden İstanbul Belediye Başkanı Fahri Atabey'i protesto ettiler. Öğrenciler yaptıkları açıklamalarda toplum polisinin lağvedilmesini istediklerini söyledi¹⁹⁷.

13 Şubat 1969 tarihinde Amerikalı askerlerin İstanbul'un eğlence yerlerinde dolaştıkları haberi duyulunca Çemberlitaş Kız Talebe Yurdu öğrencileri Bayezit Meydanı'na doğru yürüyüş düzenlediler. Kız öğrenciler ellerinde “*Türkiye 6. Filonun Genelevi Değildir*”, “*ABD, Seni İstemedik, İstemiyoruz, İstemeyeceğiz*”, “*Halide Edip, Bayrağını Yıllar Sonra Taşıyoruz*” pankartları vardı¹⁹⁸.

Bugün gazetesinde ise namaza çağrı devam ediyordu: “*Kızilları boğmanın vakti geldi. Kızıl emperyalizmin para ile tutulmuş uşaklarını en ufak kıpırdanışta gebertmek için ant içildi. Yarın Bayezit Camii şerifinde büyük bir cemaat halinde sabah namazı kılınacaktır. Bütün Müslümanlara duyurulur*¹⁹⁹.” Gazetenin yazdıklarına göre, cinsel açlığını ve eğlence ihtiyacını karşılamak için İstanbul'a gelen askerleri kovmak kafirlikti. Kızıl uşaklar adını verdikleri eylemcilerin, ülkenin geleceğini tehlikeye attıkları da yazılanlar arasındaydı. “*Cihada Hazır Olun*” başlıklı çağrı şöyleydi:

“*Bilmiş olunuz ki büyük fırtına patlamak üzeredir. Müslümanlar ile kızıl kafirler arasında topyekün savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. İmtihan günleri gelip çatmıştır. Müslüman kardeşim sen bu savaşa bitaraf kalamazsın. Komünizm küfrüne karşı derhal silahlan! Stalin ve benzeri deccallerin piçleri*

¹⁹⁵ **Bugün**, 12 Şubat 1969.

¹⁹⁶ **Bugün**, 13 Şubat 1969.

¹⁹⁷ **Milliyet**, 13 Şubat 1969.

¹⁹⁸ **Hürriyet**, 14 Şubat 1969.

¹⁹⁹ **Bugün**, 15 Şubat 1969.

olan kızıl veletler bütün Müslümanları karşılarında bulmalıdırlar. Onlarda taş, sopa, demir, molotof kokteyli mi var? Biz de aynı silahları kullanmaktan aciz değiliz. Herkes vazifesine koşsun. Komünistler ve onları destekleyen hain şahıs ve zümreler kahredilsin! Deccaller yıkılsın! Ey necip millet uyan ve davran! Üç buçuk soysuz nelere cüret ediyor! Hamle kafirlerden gelsin. Gelir gelmez savaş kösleri çalsın. Bayraklar yükselsin hareket başlasın. Ey deccal veletleri! Ayağınızı denk alın, Allah'ın kulları geliyor! Kalkın ey ehli İslam, davranın! Müslümanlar komünizmle çarpışan devlet kuvvetlerine yardımcı olsunlar. Komünistlerin amansız düşmanı olan Genelkurmay Başkanı Cemal Tural Paşa, anti komünist faaliyetlerinde milletçe desteklensin. Kaderi ilahi bu kumandana tarihi bir hizmet verirse, Müslümanlar ona yardımcı olsunlar. Bilsinler ki seçimsiz başa gelecek iktidar onları doğrayacaktır. Vesselam alel mücahidin. Bir şeyler olursa, silahlar patlar patlamaz vazifeye koşmaya çalışacağız. İnşallah kızıl kafirlerin, deccal uşağı dinsizlerin tepelerine birer intihar uçağı gibi ineceğiz²⁰⁰.”

16 Şubat 1969 tarihinde Türkiye’de o güne kadar gerçekleştirilen en büyük anti-emperyalist kitle gösterisi düzenlendi²⁰¹. Taksim Meydanında “Emperyalizme ve sömürüye karşı işçi yürüyüşü” düzenleyen solculara Dolmabahçe ve Beşiktaş camilerinde namaz kılıp Taksim’e çıkan sağcıların saldırmasıyla çatışma çıktı. Solcu gençler ve işçilere “Kahrolsun Komünistler” sloganlarıyla saldırıldı. Zayıf polis koridorunu aşmakta zorlanmayan sağcılar “Vur Allah için vur...”, “Komünistleri geberteceğiz” diyerek hücumla geçtiler. Çıkan çatışmalarda iki kişi öldü, 114 kişi yaralandı. Ölen kişilerden Turan Erdoğan 19 yaşındaydı ve öğrenciydi. Ali Turgut Aytaç ise 37 yaşındaydı. Çatışmada taş, bıçak, şiş, sopa, demir çubuk, molotof kokteyli kullanıldı. Olaylar gece de devam etti. Sağcılar ara sokaklarda solcu avına çıktılar. Olayların ardından hükümet yayınladığı bildiride vatandaşların tahriklere kapılmamasını söyledi²⁰². Olayla ilgili olarak Nadir Nadi “Güç Taşınır Bir Yük” başlığıyla yayınladığı köşe yazısında şunları yazmıştır:

“Kanlı Pazar diye tarihe geçecek olan önceki günkü feci olayların sorumluluğunu Demirel hükümeti bakalım ne zamana kadar sırtında taşıyabilecektir? Zira, kim ne derse desin, iki vatandaşın ölümüne ve yüzden fazlasının yaralanmasına yol açan Taksim boğazlaşmasının en ağır sorumluluğunun hükümet sırtına yüklendiğine şüphe yoktur.

Olaylar, beklenmedik bir anda kendiliğinden patlak vermemiştir. Amerikan filosunu protesto etmek amacıyla düzenlenen gösteri yürüyüşünün 16 Şubat Pazar günü yapılacağı günlerden beri biliniyordu. Yürüyüşü düzenleyen öğrenci ve işçi kuruluşları kanuna uygun olarak vaktinde ilgili makamlara başvurmuşlar, gerekli izni almışlardı. Buna karşın gerici basın cephe kurmuş, bir kısım halkı suç işlemeye azmettirircesine günlerdir cihat çağruları yayınlıyordu.

²⁰⁰ Bugün, 16 Şubat 1969.

²⁰¹ Esat Korkmaz, **Kafa Tutan Günler**, c.1, Anadolu Kültür Araştırma İnceleme Yayınları, İstanbul, 2001., s.163.

²⁰² Milliyet, 17 Şubat 1969.

Bu kanunsuz yayınlar hakkında hiçbir kovuşturma açılmamış, sadece Pazar günü öğleden sonra, gösteri yürüyüşünün bitim noktası olan Taksim alanında bir miktar toplum polisi bulundurmakla yetinilmiştir. Fakat, kanunsuz toplantıları dağıtmakla görevli toplum polisi, şehrin çeşitli yerlerinden gelip İnönü Gezisinde buluşan ve orada kanunsuz olarak mevzilenen eli sopalı, göğsü işaretli kalabalığa ses çıkarmamış, onun önünde hafif bir barikat kurmaktan öteye herhangi bir işlem yapmamıştır. Yürüyüşçüler Taksim alanına geldiği zaman da Gezide bekleyen eli sopalı kalabalık bir omuz vuruşuyla göstermelik barikadı yarmış, gençlerin üzerine saldırmıştır.

Kadın, erkek, çoluk çocuk ayırt etmeksizin önüne geleni insafsızca döven, hırpalayan, kan revan içinde bırakan bu disiplinli kalabalık oradaki emniyet kuvvetlerinin gözü önünde alana hakim olmuş ve hincını alıncaya kadar bildiğini okumuştur.

Bu sırada kanunsuz saldırganlara karşı toplum polisinin pek gevşek davrandığı, çivili sopalar ve sustalı çakılar inip kalkarken olan bitenlere adeta seyirci kaldığı anlaşılmaktadır. Görgü tanıklarının sözleri de, olay yerinde alınan fotoğraflar da bu yargıyı doğrulamaktadır.

Kanlı Pazar, çok daha kanlı olaylara doğru gelişebilir, Türkiye Cumhuriyeti yeni bir 31 Mart'ın kara alevleri içine gömülebilirdi. Bereket versin İstanbul Valisi son anda Silahlı Kuvvetlere başvurmuş yetişen ordu birlikleri süngü takarak saldırganları dağıtmıştır, ortalığı yatıştırmışlardır.

Bununla beraber yurdumuzun ve demokrasimizin başı ucundaki tehlike böylelikle giderilmiş sayılmamalıdır. Canımızın ve malımızın koruyucusu bildiğimiz toplum polisinin bu üzücü davranışı, hükümetin öteden beri benimsediği genel tutumun doğal bir sonucudur. İşbaşına geldiği günden beri Demirel iktidarı, Anayasamızın laiklik ilkesine aykırı olarak gerici akımlara karşı suç sınırlarını zorlayan bir yakınlık, bir hoşgörü politikası izlemiş, devrim ilkelerini savunanları türlü yollardan engellemeye çalışırken, devrim düşmanlarına daima göz kırpmış, lisan-ı hali onlara cesaret vermiş, destek olmuştur.

Kanlı Pazar işte bu sakat tutumun bizi ulaştırdığı son aşamadır.

Bu acı tecrübeden gerekli dersi en kısa zamanda alamadığı takdirde, Demirel hem kendine hem memlekete yazık etmiş olacaktır²⁰³.

Kanlı Pazar olarak Türkiye tarihine geçen bu olay 12 Mart 1971 askeri muhtırasından önce solcu kitle hareketlerine yönelik bilinçli düzenlenen saldırılar arasında sonuçları bakımından en çok tartışılan olay oldu²⁰⁴.

²⁰³ Nadi, **a.g.e.** ss. 419-420.

²⁰⁴ Korkmaz, **a.g.e.** s.164.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MİLLİYETÇİ-MUHAFAZAKAR GENÇLİK

3.1. Türkçülük Kavramı

Osmanlı Devleti’nin Batı karşısındaki üstünlüğü gelişmelere ayak uyduramaması sebebiyle 18. yüzyıldan itibaren sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda gerilemeye başlamasına sebep olmuştur. Bunun yanında Fransız İhtilali neticesinde ortaya çıkan “milliyetçilik” akımı azınlıkların kendi devletlerini kurma isteklerini körükledi. O dönemde yaşayan Osmanlı aydınları bu kötü gidişatı durdurmak amacıyla farklı fikir ve görüşleri ileri sürmüşlerdir. Bunların en önemlileri; Türkçülük, Osmanlılık, Batıcılık ve İslamcılıktır. Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyılın sonlarında 20. yüzyılın başlarında katıldığı savaşlar, Avrupa’nın ekonomik ve ticari etkisi Türkçülük kavramının gelişmesini etkilemiştir. Resmi Jön Türk ideolojisi olan Osmanlılık giderek yerini Pantürkizme bıraktı. Ayrıca Türkleşme hareketleri ülkenin her yerinde hissedilmeye başlandı²⁰⁵. Türkleşme hareketlerinin doğmasına zemin hazırlayan iki önemli isim vardı: Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura. Jön Türk devriminden sonra milliyetçi düşüncenin merkezinde yer alan bu iki isim daha sonra gerçekleşen Kemalist devrimi destekledi ve TBMM’de milletvekili olarak yer aldı. Ancak Türk milliyetçiliğinin siyasal kavrayışına ulaşan ilk isim Ziya Gökalp oldu²⁰⁶.

Ziya Gökalp milliyetçiliğinin geliştirdiği toplum modeli ortak dil, kültür, din, geçmiş ve gelecek çerçevesinde Anadolu halkını birleştirmeyi amaçlıyordu. Bu

²⁰⁵ Fatma Müge Göçek, “Osmanlı Devleti’nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008 s. 65-66.

²⁰⁶ François Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 91.

toplum modeli Türklük ve vatanseverlik gibi milliyetçi olgular üzerine kuruluydu. Gökalp'in ulus-devlet modeli Türkiye'nin kuruluş aşamasının temelini oluşturan ulus inşasının temelini oluşturdu. Ayrıca temele alınan ulusal kültür kavramıyla da Batı medeniyetiyle de alışveriş içinde olunabileceği savunuluyordu. Gökalp, dilde ve dinde birlik esasına dayanan ulusal kültürün bireyler tarafından benimsendiğinde hars ve medeniyet arasında bir çatışma olmayacağını ve Türkiye'nin Batı medeniyeti içindeki yerini alacağını belirtmiştir. Gökalp'in Türkçülüğü, Batı'da yaşanan gelişmelerle birlikte ilerledi. Düşüncesinin temelinde kültür ile birlikte tanımlanan ulus ve vatanseverlik kavramları bulunmaktadır. Gökalp'in cevabını aradığı sorular; Türkçülüğün Osmanlı mirasını kabul edip etmeyeceği, Türk kültürünün Batı'yla uzlaşıp uzlaşmadığı, Türkçülüğün İslami değerlerden beslenip beslenmediği, Türk tanımının etnik bir tanım olup olmadığıdır. Onun milliyetçiliği ve geçirdiği değişim Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Trablusgarp Savaşı ve Arnavutluk isyanı gibi olayların etkisinde kalmıştır. Gökalp'in Türkçülüğünün içeriği farklı yorumlanabilir. Eserlerindeki Türklük ve Türk kültürü vurgusu onun bazen Turancı, bazen de etnik milliyetçi olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır²⁰⁷.

Yusuf Akçura milliyetçilik akımlarının gelişmesinde birinci dereceden rol oynamış kişilerden biridir. Millet kavramını, *“İrk ve lisanın esasen birliğinden doğan içtimai vicdanında birlik hasıl olmuş bir insan topluluğu”* olarak tanımlar. Akçura Üç Tarz-ı Siyaset'te Osmanlı milleti tasarısının saçmalığını gösterir. Akçura'nın eseri olan Üç Tarz-ı Siyaset'te üç ana konu üzerinde durulur:

1. *Bir Osmanlı ulusu meydana getirmek (Osmanlıcılık)*
2. *İslamcılığa dayanan bir devlet yapısı kurmak (İslamcılık)*
3. *Irka dayalı bir Türk siyasal ulusçuluğu meydana getirmek (Türkçülük)²⁰⁸”*

Akçura pantürkizmi her türlü romantizmden arındırarak Jön Türklerin devleti koruma ideolojisiyle birleştirdi²⁰⁹. Meşrutiyet ilanında ve Türkiye'nin kurulmasında etkili olan milliyetçiliğin izlerini bu iki isimde görmek mümkündür. Özellikle 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra bu ideolojiler Jön Türklerin ve 1909 yılında kurulan İttihadı Muhammedi Fırkası arasında yaşanan gerilimlerle daha

²⁰⁷ Ceylan Tokluoğlu, “Ziya Gökalp ve Türkçülük”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, No. 3, 2013, s. 114.

²⁰⁸ Enver Ziya Karal, *Yusuf Akçura/Üç Tarz-ı Siyaset*, TTK Yayınları, Ankara, 1984, s.3.

²⁰⁹ Georgeon, *a.g.e.* s.97.

belirgin hale geldi. Yenilikçi grup olarak nitelendirilebilecek olan Türkçüler diğer bir yenilikçi grup olan Batıcılarla yenileşme çareleri ve idealleri konusunda anlaşmazlığa düşüyorlardı. Batıcılar ideal olarak Batının irfanını ve eğitimini benimserken, Türkçüler Turan idealinden yanaydılar. Meşrutiyetin ilanından sonra daha belirgin bir çehreye bürünen Türk milliyetçiliği, Balkan Savaşları'nın ardından Osmanlılık fikrinin, Birinci Dünya Savaşı'nda Arapların Osmanlı Devleti aleyhine giriştiği hareketler sonucunda ise İslamcılık fikrinin zayıflamasıyla kendini iyice kuramlaştırdı. Bu dönemde Ziya Gökalp'in kültür birliğine dayalı Turancılık anlayışı Türk milliyetçiliğinin yapı taşlarını oluşturdu. Türkçülük anlayışını yaymak üzere 1911'de Türk Yurdu, 1912'de Türk Ocakları Teşkilatı kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduktan sonra ise Türk Ocakları 1930 yılında Halkevlerine dönüştürüldü. 1949'lu yıllara gelindiğindeyse evrimleşen milliyetçiliği yaymak amacıyla bir dernek olarak tekrar aynı adla faaliyete geçti²¹⁰.

Türkçülük kavramı tarih sahnesinde yerini edinmekte oldukça geç kalmıştı. Bunun en önemli sebebi İslam'ı benimsemeyle birlikte Türk kimliğinin tamamen arka plana itilmesi idi. Mustafa Kemal'in bu konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir: *"Biz milliyetçi düşünceleri uygulamakta çok gecikmiş ve çok ihmalcilik yapmış bir milletiz. Özellikle bizim milletimiz, milliyetini bilmemezlikten gelmesinin çok acı cezalarını gördü. Anladık ki kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış."*²¹¹. İmparatorluğun çok uluslu yapıda olması tarih bilincini de etkilemiş, vatan ve millet kavramlarına oldukça uzak kalınmıştı. Milliyetçi hareketlerin hız kazanmasında milli kimliğe sahip bir devletin kurulma çabaları büyük bir önem taşır²¹².

3.2. 1960-1970 Dönemi Milliyetçi-Muhafazakar Gençliğin Örgütlenmesi

1961 Anayasası siyasi alanda pek çok özgürlük sağlamasına rağmen *"komünizm"* sözcüğü muhafazakar kesim gençler ve devlet kademesi için hala bir tabuydu. Bu nedenle sağ-sol arasındaki ilk sürtüşmeler başladı. TMTF, TMGT ve MTTB gibi kuruluşlar sağ görüşün ilk temsilcileri oldu. Bu kuruluşların yanında Komünizmle Mücadele Derneği, Ülkü Ocakları Birliği, Genç Ülkücüler Teşkilatı, Hür Düşünce Kulüpleri Federasyonu, Eski Harbiyeliler Yardımlaşma Derneği ve

²¹⁰ Karpat, a.g.e. s.s. 106-114.

²¹¹ Taner Akçam, "Türk Ulusal Kimliği üzerine Bazı Tezler", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008 s.53.

²¹² Tanıl Bora, **Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık**, Birikim Yayınları, İstanbul, 2003, s.13.

Milliyetçi Türk Kadınları Derneği de daima solun karşısında yer aldı ve komünizmle mücadele etti. 22 Ocak 1963 tarihinde faaliyete geçen ve genel merkezi İzmir’de yer alan Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği; Ankara, İstanbul, Adana, Bursa, Konya gibi büyük şehirlerin yanı sıra küçük vilayetlerde de örgütlendi. Derneğin amacı komünist olarak görülen yapılanmalarla milli kültür ve değerlerimizi yıpratıcı fikirlerle mücadele etmektir. İlhan Egemen Darendelioğlu’nun 1965 yılında derneğin başına geçmesiyle faaliyetler hız kazandı ve Türkiye’nin çeşitli yerlerinde mitingler düzenlendi. Derneğin fahri başkanı Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’dir²¹³. 1965 seçimlerinde AP’nin seçimleri kazanmasından sonra resmi yardımlar da alan dernek, İzmir ile birlikte Antalya, Adana, Erzurum, Kars ve Trabzon’da komünizmi lanetleme mitingleri düzenleyerek solcu gençleri sindirmeye çalıştı ve TİP faaliyetlerini sabote etti²¹⁴.

1960’lı yılların başında ilk olarak İstanbul ve Ankara’daki üniversitelerde milliyetçi gençler tarafından yapılandırılmaya başlanan Ülkü Ocakları 1969 yılına geldiğinde birleştirilerek Ülkü Ocakları Birliği haline geldi. Birlik, milliyetçi gençlerin en çok katıldığı oluşumlardan biriydi ve sokak olaylarında solcularla sürekli karşı karşıya geliyordu. Ülkü Ocakları Birliği doğrudan doğruya MHP’yle bağlantılı olup yürüttüğü faaliyetler parti tarafından takip ediliyordu²¹⁵.

1964 yılında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde kurulan Hür Düşünce Kulüpleri, 11 Ocak 1967’de Hür Düşünce Kulüpleri Federasyonu haline gelmiştir. Federasyonun kurucu isimleri; Hasan Celal Güzel, Sacit Safi, Mesut Özgen ve Yakup Basmacı’ydı. Anti-komünist olan Hür Düşünce Kulüpleri Federasyonu’nun amacı, vatani ve milleti yüceltmek için fikri alanda faaliyetler göstermektir. Vatanın ve milletin yüceltilmesinin ancak Türkçülük ülküsünün benimsenmesi ve Atatürk ilkeleri doğrultusunda hareket edilmesiyle mümkün olduğuna inanıyorlardı. Dernek anti-komünist hareket içerisinde daha çok entelektüel saldırılar gerçekleştirilmesini sağladı. Bugün de milliyetçi-muhafazakar kesimin içinde yer alan pek çok isim bu derneğin içinden çıktı. Kulüp yönetim kadrosu şu şekildeydi; Başkan Hasan Celal Güzel, Genel Sekreter Murat Karayalçın, Başkan Yardımcıları Melih Gökçek ve Esat Güçhan, Yayın Kurulu Başkanı Mehmet Keçeciler, Yönetim Kurulu Üyeleri Veysel

²¹³ Ülkücü Komando Kampları, **AP Hükümeti’nin 1970’te Hazırladığı MHP Raporu**, Kaynak Yayınları, İstanbul 1997 s.11.

²¹⁴ Kabacalı, **a.g.e.** s.s. 165

²¹⁵ **A.g.r.** ss. 11-12

Atasoy ve Atilla Koç ve muhasip Abdülkadir Aksu. Kulüp 1965 ve 1967 yılları arasında CKMP ile işbirliği içindeyken, 1968 yılında Murat Karayalçın'ın başkan olmasıyla AP'yle yakınlaşmış ve daha da muhafazakarlaşmıştır. Dernek artan öğrenci olayları sonucunda 1971 yılında kapatılmıştır²¹⁶.

Eski Harbiyeliler Yardımlaşma Derneği; Cengiz Aydın, Çetin Demir, Erdoğan Yalçinkaya Güven Güleç ve İbrahim Kaplan tarafından 1965 yılında Harp Okulu'ndan kovulan öğrencilerin haklarını aramak üzere Ankara'da kuruldu. Ancak daha sonra derneğin içine Türkçülük- Turancılık fikrini benimseyen kişiler sızınca dernek asıl amacından saptı ve MHP'nin görüşlerini yayan bir kuruluş haline geldi²¹⁷.

Milliyetçi Türk Kadınlar Derneği, 21 Nisan 1967 tarihinde Ankara'da kuruldu. Derneğin amacı program ve tüzüğünde şu şekilde açıklanmıştır; *“Türk milletinin bütün fertlerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ilkeler etrafında toplamak, milleti dünya milletleri seviyesine yükseltmektir.”*²¹⁸ Ayrıca dernek Milliyetçi Türk Kadınları Derneği Yayınları adı altında yayınladıkları yazı ve broşürlerle özellikle DEV-GENÇ'e karşı cephe almış ve anti-komünist söylemlerde bulunmuştur.

1964 yılında temelleri atılan Yeniden Milli Mücadeleciler Birliği, 18 Kasım 1968 tarihinde Aykut Edibali, Necmettin Erişen, Yavuz Arslan Argun, İrfan Küçükköy, Mevlit Baltacı, Kemal Yaman, Mevlit Faruk İslamoğlu, Hasan Elmas ve Mehmet Aydın tarafından kuruldu²¹⁹. 1969 yılında *“Huzur ve Asayiş Komitesi”* isimli komiteyi kurup mitinglerde yer alan, kendilerini Mücadeleci olarak adlandıran birlik, 3 Şubat 1970 tarihinde *Yeniden Milli Mücadele* isimli dergiyi çıkardı. Derginin çıkış amacı; *“Dünyanın en güçlü sermayeleri ve tekniği karşısında; milletimize hazırlanan hıyanetleri duyurmak, onu teşkilatlamak ve mücadeleye sevk etmek elbette kolay değildir. İşte Yeniden Milli Mücadele milletin muhteşem mazisine uygun bir hayat kurmak isteyen, bütün vatanseverlerin gerçek müminlerin mecmuası olmak için çıkıyor. Elbette bu da kolay değildir. Düşmandan yılmayan, mahrumiyetlerden korkmayan, düşman vaatlerine kanmayan, dünyanın zevkine aldırış etmeyen, eyyamcılığı mahkum eden, ferdi menfaat kaygısını yok eden bir mücadelenin sancağı olmak, elbette kolay değildir! İstismar yolunu*

²¹⁶ A.g.r.s.12

²¹⁷ A.g.r. s. 13

²¹⁸ Milliyetçi Türk Kadınları Derneği Programı ve Tüzüğü, Mars Matbaası 1967 Ankara s. 3

²¹⁹ Metin Toker, Solda ve Sağda Vuruşanlar, 2. Baskı, Ankara, 1971, s. 163.

kapayarak mümini şuurlandırmak elbette kolay yol değil. Tiraj yükseltmeyi marifet zannederek, hisleri gıcıklayıp para toplamak kolay, milletin buhrandan kurtuluş mücadelesinde sağlam rehber, teşkilatlayıcı, öğretici, uyandırıcı olmak kolay değil! Bütün zorluklara rağmen, zor olanı seçeceğiz. Kuvvetimizin büyüklüğünden değil! Milletimizin yaşayabilmesi için, zor olanı seçeceğiz. Bu zor fakat şerefli mücadelemizde yardımcımız yalnız Allah, dayanağımız tahkir edile büyük millettir²²⁰.” sözleriyle açıklandı. “İlmi Sağ Tezi” ve “İnkılap İlmi” hareketin ideolojik temellerini oluşturuyordu²²¹. Birlik, 12 Mart 1971 muhtırasının ardından uygulanan sıkıyönetim kararları gereğince kapatıldı²²².

Sağ ve sol arasındaki ayrım 1962 yılında belirgin hale geldi. Sağ görüşteki gençler, 6 Ocak 1962’de Taksim Meydanında toplanarak sol görüşlere yer verdiklerini öne sürdükleri Yön, Cumhuriyet, Milliyet, Dünya, Akşam gazetelerini lanetlediler. Bu toplantıda konuşulanlar şöyleydi:

“ Onlarla ebediyen mücadele edeceğimize ant içiyoruz. Onlara buradan haykırarak diyoruz ki, memleketimizin problemleri komünizm metotlarıyla çözülemez. Bu metotlar, Türk milletine düşman fikirlerin metotlarıdır. Onun için milletin masumiyetini karanlıklara götürenler iyi bilsinler ki, Türk bayrakları bu göklerde dalgalandığı müddetçe bu topraklarda kırmızı emperyalizme ve metotlarına hayat hakkı tanımayacağız. Dün Nazım Hikmet’i müdafaa edenlerin bugün, ortam kendi lehlerinde zannederek yaymak istedikleri ideolojiyi he an kahretmeye hazırız ve muktediriz.²²³”

Toplantıdan sonra dağıtılan bildiride is şu maddeler yer alıyordu:

“1- Emniyet raporlarına göre, yalnız İstanbul’da komünizm propagandası için yirmi milyon para dağıtılmıştır.

2- Yön isimli derginin kapağına orak- çekiç resmini koymak cüretini göstermişlerdir.

3- İstiklal Marşı’nın değiştirilmesini ileriye sürece kadar sapıklıklarını açığa vurmuşlardır.

4- Müspet, kültürlü, aydın din adamları yetiştirmek için açılan okulların (İmam Hatip Okulları) kapatılmasını istemeye cüret etmişlerdir.

5- Bir kısım basında sicilli komünistler köşe başlarını tutmuşlardır.

²²⁰ **Yeniden Milli Mücadele**, 3 Şubat 1970, s.3.

²²¹ **A.g.d.**, 3 Şubat 1970, s.2-15.

²²² Kabacalı, **a.g.e.**, s. 206.

²²³ İlhan Egemen Darendelioğlu, **Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri**, Toker Yayınları, İstanbul, 1968 s.311.

6- Komünistler tarihimizin, imanımızın, ahlakımızın, bizi millet olarak ayakta tutan topyekûn kıymet hükümlerimizin düşmanlarıdır. Bizi yıkmaya çalışmaktadırlar.²²⁴”

13 Ocak 1962’de Ankara’da DTCF konferans salonunda düzenlenen komünizm karşıtı toplantıda ve TMTF, MTTB ve TMGT temsilcilerinin katılımıyla Tandoğan Meydanı’nda yapılan gösteride komünizm lanetlendi²²⁵

23 Mart 1963 tarihinde TMTF’ye bağlı gençler 27 Mayıs’a olan bağlılıklarını göstermek ve gerici hareketlerin karşısında durduklarını göstermek için Anıtkabir’i ziyaret ettiler²²⁶. 26 Mart 1963’te ise TMTF ve TMGT’ye bağlı gençler 29-29 Nisan ve 27 Mayıs ruhunu yaşatmak için bir miting düzenlemek istediler. Ancak aynı gün AP gençlik kollarının “Komünizmi Kınama Mitingi” düzenleyecek olması nedeniyle iki grup karşı karşıya geldi. Olaylar çevredekilerin müdahalesiyle önlendi²²⁷.

1968 yılında gençlik hareketleri dünyada arttığı gibi Türkiye’de de oldukça fazlaştı. Sağ ve sol arasındaki çatışma iyice şiddetlendi. MTTB ve Komünizmle Mücadele Derneği birlikte hareket etmeye başlarken CKMP komandoları ve diğer sağcı kuruluşlar sola karşı sürekli savaşım halinde oldular²²⁸.

3.2.1. Milli Türk Talebe Birliği

Kuruluş yılı 1916 olarak kabul edilen MTTB, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nin ardından kapatılıncaya kadar tarihine birçok genel kurul, miting ve bildiri sığdırmıştır²²⁹. Türk milliyetçiliğinin en uzun süren gençlik örgütlenmesi olan MTTB, tarihi boyunca dört farklı ideolojik eğilim içinde bulundu. İlk dönem, 1916-1936 yılları arasını kapsayan milliyetçi fikirleri benimseyen MTTB’ydi. Bu dönemi ardından birlik, Hatay’da yaptıkları miting gerekçesiyle 1946 yılına dek kapatıldı. İkinci dönem ise 1946 -1960 yıllarını kapsayan çok partili hayata geçişin yaşandığı dönemdi. MTTB’ye 1960-1965 yılları arasında sol görüş hakim oldu. 1965’den kapatıldığı yıl olan 1980’e kadar ise İslami çizginin etkisi altına girdi²³⁰. MTTB’nin Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra gerçekleştirdiği ilk eylem, 1924 yılında

²²⁴ A.g.e. s.312.

²²⁵ Kabacalı, a.g.e. s.s. 160-161.

²²⁶ Milliyet, 24 Mart 1963.

²²⁷ Ulus, 27 Mart 1963.

²²⁸ Kabacalı, a.g.e. s.172.

²²⁹ M. Çağatay Okutan, **Bozkurt’tan Kur’an’a Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916-1980**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.3.

²³⁰ Doğan Duman, Serkan Yorgancılar, **Türkçülükten İslamcılığa Milli Türk Talebe Birliği**, Vadi Yayınları, Ankara, 2008, s.13.

İstanbul'da üniversite öğrencilerinin tramvaylarda yarım biletle seyahat isteğiyle tramvay şirketinin basılması olayı oldu. Bu olayla başlayan gösteriler giderek yabancı sermayeye karşı açık bir tepkiye dönüştü²³¹. Bu dönemde MTTB'de Türk benliğini koruma ve onu yaşatma anlayışı hakimdi. Bu sebeple MTTB'nin ilk uğraşması gereken olgu, tek parti döneminde de düşman olarak adlandırılan komünizmdi. Komünizmin yanında düşman olarak görünen olgular Birlik Dergisi'nde misyonerler ve eroınmanlar olarak ifade ediliyordu²³². MTTB, 1933 yılında *“Vatandaş Türkçe Konuş!”* kampanyasını başlatarak Türk Ocaklarının *“Türkçeleşme”* idealini sürdürmüş oldu²³³. MTTB' nin katıldığı önemli eylemlerden biri de Vagon-Li Olayı'yla gerçekleşti. 22 Şubat 1933 tarihinde Fransız demiryolu işletmesi olan Vagon- Li şirketinin müdürü Belçikalı müdür Jannoni, memurlardan Naci Bey'in telefonda Türkçe konuşmasına tepki gösterdi ve para cezası vererek işten uzaklaştırdı. Bu olay basına yansıyınca 25 Şubat 1933 günü Darülfünun ve MTTB öğrencileri şirketin önünde toplanıp protesto gösterisi başlattılar. Protesto giderek büyüdü ve şirket tahrip edildi. Bu olayların ardından şirket müdürü görevinden alındı²³⁴. Yaşanan hadise bitmiş olmasına rağmen etkileri uzun süre devam etti. Türkçe konuşmayanlara müdahale edilirken, yabancı isme sahip dükkan isimleri zorla değiştirildi. *“Vatandaş Türkçe Konuş!”* kampanyası 27 Mayıs 1960 Hükümet Darbesinin ardından kısa bir süre daha sürdü ve sonlandı. Bu kampanyanın sona ermesi dönemin İstanbul Valisi olan Tuğgeneral Refik Tulga'nın öğrencilerle görüşüp turistlerin bu kampanyadan rahatsız olacağını ve ülke ekonomisinin zarar göreceğini söylemesi üzerine gerçekleşti²³⁵. 1933 yılında Bulgaristan'ın Razgard şehrinde Türk mezarlığının yeri değiştirilirken bazı kemiklerin açıkta kaldığı haberleri basında geniş bir yankı uyandırınca MTTB'li öğrenciler bu olayı protesto etmek istediler ancak gerekli izinleri alamadılar²³⁶. 20 Nisan 1933 günü Bulgar Konsolosluğu önünde toplanmaya başlayan MTTB'lilere diğer öğrencilerin de katılımıyla birlikte topluluk giderek kalabalıklaştı. Bu topluluk güvenlik güçleri tarafından dağıtıldı ancak grup kabileler halinde Bulgar mezarlığına doğru yürüyüşe geçti. Burada MTTB öğrencileri daha önceden kararlaştırdıkları gibi mezarlığa siyah

²³¹ A.g.e. s.36.

²³² A.g.e. s.39.

²³³ Cumhuriyet, 4 Mart 1933.

²³⁴ Ulus, 26 Şubat 1933.

²³⁵ Nadire Mater, *Sokak Güzeldir 68'de Ne Oldu?*, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s.s. 360-361.

²³⁶ Vatan, 21 Nisan 1933.

çelenk bıraktılar²³⁷. Bırakılan çelengin ardından grubun dağılması istendi fakat topluluk bu uyarıya aldırmadı ve olaylar büyüdü. Bunun üzerine MTTB başkanı Tevfik İleri kalabalığa seslendi: “*Bulgarlara yıllarca insanlık ve medeniyet dersi öğretemediysek bu kabahat bizim değil, kendi kafasız ve kabiliyetsizlikleri yüzündendir. Biz ölümlere hakaret değil, hürmet ederiz*”²³⁸. Olayların ardından MTTB Başkanı Tevfik İleri ve 23 öğrenci tutuklandı²³⁹. 1936 yılında Hayat konusunda Suriye ile gerginliklerin yaşandığı dönemde MTTB, Türklere zulüm yapıldığı gerekçesiyle izin verilmediği halde miting düzenledi. Hatay mitinginin ardından MTTB kapatıldı²⁴⁰.

MTTB, kapalı kaldığı dönemde 3 Aralık 1945’te Tan gazetesinin tahribi olayında yer aldı. 1946 yılına gelindiğinde birlik Türk Talebe Birliği adıyla yeniden kuruldu. Daha sonra bakanlar kurulu kararıyla “*Milli*” adını tekrar aldı²⁴¹. Bu dönemde MTTB gelecek dönemlerine göre oldukça pasif kalsa da çeşitli eylemlerin içinde yer aldı. Faaliyetlerinde özellikle Batı Trakya’da yaşayan Türkler ve Irak’ta yaşayan Türkmenler ile yakından alakadar oldu. Bir taraftan Atatürk haftaları düzenlenirken diğer taraftan “*irtica*”ya karşı çıkıldı. DP iktidara gelmeden hemen önce MTTB 16 Ocak 1950’de Kıbrıs Mitingi düzenledi. Bu mitinge çok sayıda üniversite öğrencisi ve kalabalık bir halk kitlesi katıldı. Bu mitingin amacı Kıbrıs’ta Ortodoks Kilisesi tarafından yapılan *plebistiyi* (referandum) protesto etmektir. Aynı grup 19 Ocak 1950’de de yaptıkları mitingle tepkilerini sürdürdü²⁴². 11 Mayıs 1964 tarihinde MTTB Genel Başkanı Yüksel Çengel, ABD Başkanı Johnson’a Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak Türk gençlerinin düşüncelerini anlatmak amacıyla bir telgraf çekti:

“Sayın Başkan,

Son Kıbrıs olaylarından bu yana, Türk gençliği olarak hür dünyanın lideri ABD’nin tutumunu üzüntü ile izledik.

Yarım asırlık dostane ilişkilerimizin ana ilkesi olan kişi özgürlüğünü yitiren, genç bir ulusun hain lideri ve yandaşlarına karşı tutumunuz yeni dünyaya yakışmayan ve ulusumuzun hala çözemediği bir problemdir. Birleşik Amerika

²³⁷ Muammer Taylak, **Türkiye’de Öğrenci Hareketleri**, Hamle Yayınları, İstanbul, 1997, s.161.

²³⁸ MTTB, 50. Genel Kurul Faaliyet Raporu, Tan Matbaası, İstanbul, 1971, s. 23.

²³⁹ Duman , Yorgancılar, **a.g.e.** s.51.

²⁴⁰ **Milliyet**, 22 Kasım 1936.

²⁴¹ Burak Kazan, Türkiye’de Yaşanan Gençlik Hareketleri ve Öğrenci Olayları (1945-1960), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı**, Erzurum, 2012, s.8.

²⁴² **Ulus**, 20 Ocak 1950.

bu tutumu ile Türk gençliği arasındaki saygınlığını zor tamir edecek şekilde sarsmıştır.

Türk milletinin gençleri olarak, haklı milli davamız Kıbrıs meselesinde NATO içinde bağlaştığımız, Kore’de silah arkadaşımız Amerikan milletinden ve onun sayın yöneticilerinden davamız gerekçelerine uygun bir anlayış, daha yakın bir ilgi ve daha kuvvetli bir destek beklemekteyiz. Kıbrıs davasında Türk halklarının başarısı, adaletin ve Batı dünyasının savunduğu ideallerin başarısı olacaktır²⁴³.”

7 Nisan 1950 tarihinde Nazım Hikmet’in açlık grevine başlamasıyla sol görüşlü bir grup olan Yüksek Tahsil Gençliği Nazım Hikmet’in affı için kampanya başlattı²⁴⁴. MTTB ve diğer milliyetçi öğrenci kuruluşları ise bu af talebini protesto ettiler. 15 Mayıs 1950 tarihinde Çiçek Palas’ta Yüksek Tahsil Gençliğinin düzenlediği, Nazım Hikmet’in ailesinin ve diğer tanınmış komünistlerin de katıldığı bir toplantı düzenlendi. Toplantıda konuşma yapan Yüksek Tahsil Gençliği başkanı İlhan Berktaş şunları söylemiştir:

“12 yıldan beri nahak yere zindanlarda çürütölmek istenilen büyük şair Nazım Hikmet’in affı için bu toplantı düzenlenmiştir. Türkiye’de koyu bir istibdadın hüküm sürdüğünü, ağızlara ve vicdanlara kilit vurulduğunu dünyanın hiçbir yerinde Türkiye’deki gibi bir rejim mevcut değildir²⁴⁵”

Meclisteki partilerden CHP ve DP, MTTB’yi kendi yanlarına çekmek için büyük çaba harcıyorlardı. MTTB’nin açık bir şekilde DP hükümeti ile yakınlaştığı faaliyetlerinden biri Atatürk Kupası Oyunları’ydı. 1955 yılında İstanbul Üniversitesi’ne dikilecek Atatürk anıtına katkıda bulunmak için MTTB’nin önderliğinde dönemin en güçlü beş takımı olan Galatasaray, Beşiktaş, Fenerbahçe, Adalet ve Vefa’nın katılımıyla bir turnuva düzenlendi. Kupayı Adalet alırken, turnuva büyük bir ilgi gördü²⁴⁶. İstanbul’un fethinin 500. yılı törenlerine katıldılar. 1963’ten sonra birliğin yayın organı olan Milli Gençlik dergisinde MTTB’nin 1945-1960 dönemi şu şekilde değerlendirilmiştir:

“MTTB’nin ikinci kuruluşunda ilk başkan Rehai İslam oldu. Rehai, Samsunlu bir Edebiyat Fakültesi talebesiydi. Her şeyden önce bir Anadolu çocuğu.

İkinci başkan, o günlerin vatansever Suphi Baykam’dı. Adanalı bir tıp talebesi olan Baykam, okul sırasında dürüst ve milliyetçi bir tutumda iken sonraları politikaya atılarak birçok skandallara adı karışmış, hariciyede çalıştığı günlerde suiistimal yapanlar listesinde ismi çıkmış bir insandır.

²⁴³ Cumhuriyet, 12 Mayıs 1964.

²⁴⁴ Zafer, 9 Nisan 1950.

²⁴⁵ Taylak, a.g.e. , s.260.

²⁴⁶ Duman, Yorgancılar, a.g.e. s.s. 70-71.

Kamuran Evliyaoğlu üçüncü genel başkan seçilmiştir. 21 Aralık 1951'de seçildikten sonra kendi devrinde üniversite bahçesine Atatürk heykelini diktirmiştir. Hayatında birçok zikzaklar yapan bu Evliyaoğlu İhtilal'den sonra AP'nin kurucularından iken kısa bir zaman sonra en büyük muarızlarından olmuştur. Bundaki zikzakların sebebini anlayabilmek için psikanalist olmak bile yetmez. 10 Nisan 1955'te seçilip 17 Mayıs 1955'te düşürülen Nejat Çerman hakkında bildiklerimiz pek tatmin edici değil. Fakat daha sonra, ihtilalden sonraki yıllarda yapılan seçimlerde oldukça garip tutumları görülmüş. Bu arada CHP'nin İl Basın Bürosu Şefliğinde de bulunması bildiğimiz pek az bilgilerden biridir.

Daha sonra Orhan Sakarya genel başkan oldu. MTTB tarihi bakımından milli konularda en hareketsiz geçen devre bunun devresidir. Genel başkanlık Vehbi Ünal'dan çok kısa zaman sonra Yaşar Özdemir'e geçmiştir.

Bu devre içinde çeşitli anlayışlarda el değiştiren MTTB'nin umumi tutumu tarihi geleneğini belli belirsiz sürdürür²⁴⁷.

27 Mayıs 1960 Hükümet Darbesinin ardından ülkedeki başlıca gençlik örgütleri darbeyi desteklediklerini açıklayan bir bildiri yayınladılar. Bu gençlik örgütlerinin içinde MTTB de vardı. Dönemin MTTB Genel Başkanı Yaşar Özdemir ve diğer yönetim kurulu üyelerinden Genel Sekreter Hüseyin Sağırçolu, İstanbul İcra Konseyi Başkanı Mete Akıncı darbeyi desteklediklerini belirten telgrafı Silahlı Kuvvetler Komutanlığına gönderdiler. Bu dönem MTTB'si sol görüşlü öğrencilerden de destek göstermektedir. Doğan Duman ve Serkan Yorgancılar, Ülkü Tamer' in görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Ülkü Tamer, MTTB'nin bu dönemde 'devrimci öğrencilerin egemenliği altında olduğunu ifade eder. Aşık İhsani'nin tutuklanarak cezaevine konması, saçının ve sakalının kesilmesi üzerine olayı duyan solcu öğrenciler MTTB merkez binasına koşarak gelirler. Aşık İhsani'nin avukatı burada öğrencilere durumu heyecanla anlatmaktadır²⁴⁸”

MTTB, 8 Haziran 1960 tarihinde “Ordu ve Gençlik Günü”ne sıkıyönetim komutanlarıyla birlikte katılarak 27 Mayıs'a olan bağlılığını bir kez daha gösterdi²⁴⁹. Ankara'da DTCF binasında yapılan toplantıya Başbakanlık Müsteşarı Kurmay Albay Alparslan Türkeş ve bazı bakanlar katıldı. Toplantı boyunca ordu ve gençliğe sürekli olarak tezahüratlar yapıldı. MTTB İkinci Başkanı Beşir Hamidi, eski iktidarın “cennet bir vatan üzerinde azabı yaşattıklarını” söyledi ve Türk ordusunu selamladı²⁵⁰.

²⁴⁷ **Milli Gençlik**, Aralık 1968, s.8.

²⁴⁸ **Radikal**, 27 Kasım 1999; aktaran Duman, Yorgancılar, **a.g.e.** s.84.

²⁴⁹ **A.g.e.** s.s. 86-57.

²⁵⁰ Feyizoğlu, **Türkiye'de Devrimci Gençlik...**, s.53.

MTTB genel başkanlığına 1961’de Faruk Narin getirildi. Bu tarihten sonra birliği 1963’te Yüksel Çengel, 1965’te Rasim Cinisli, 1967’de İsmail Kahraman yönetti. 1960’ların başında başkan genel başkan olan Faruk Narin’in solcuların yaptığı faaliyetler karşısında sessiz kaldığına inanıyorlardı. Sonraki başkan Yüksek Çengel’in döneminde de milli ruhu korumaya yönelik hiçbir harekette bulunmadığı MTTB’nin genel kurul faaliyet raporlarında belirtiliyordu. Ancak bu raporlar hazırlandığında MTTB sağ-muhafazakar grubun eline geçmişti. Aynı raporlarda 1960-1965 MTTB’sinin sol görüşlü öğrencilerin elinde olduğu ifade ediliyordu²⁵¹. 1961 yılı başında MTTB VE TMTF kısa süreliğe birleşti. Bu birliktelik döneminde siyasal partiler Kıbrıs sorunu üzerine birlikte hareket etmeye çağırıldı, İstanbul Üniversitesi Senatosu’nun harçları arttırması üzerine birlikte hareket edildi. 1963-1965 yılları arasında MTTB’nin başkanlığını yapan Yüksel Çengel, MTTB’yi ılımlı bir çizgide yürüttü. 1957 yılından itibaren CHP’li olduğunu söyleyen Çengel, bu görüşünü MTTB başkanı olduktan sonra dile getirmediğini, zaten hiçbir zaman aşırı Marksist bir çizgiye kaymadığını söyledi²⁵². MTTB başkanlığının Yüksel Çengel’den Rasim Cinisli’ye geçmesiyle iki teşkilat arasındaki birliktelik son buldu²⁵³.

3.2.2. Türkiye Milli Talebe Federasyonu ve Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı

TMTF, İÜ ve İTÜ’deki öğrenci birliklerinin birleşmesiyle 17 Mayıs 1948 tarihinde kuruldu ve 20 Eylül 1978 tarihinde “*milli*” sıfatını kullanmaya başladı²⁵⁴. TMTF başkanları sırasıyla; Can Kırış, Hüsamettin Canöztürk, Vahdet Toyan, Yalçın Küçük, Samet Göldoğan, Ayhan Soysal, Nurettin Sözen, Mahmut Kemal Kumkumoğlu, Erdoğan Tuncer, Ahmet Güryüz Ketenci, Yücel Akıncı, Sencer Güneşsoy oldu²⁵⁵. TMGT²⁵⁶ ise TMTF’nin 1949 yılında İngiltere’de toplanan Dünya Gençlik Teşkilatı’na (WAY) katılmasıyla gençlik hareketlerini tek bir çatı altında toplama düşüncesiyle Milli Gençlik Komitesi’nin kurulmasıyla ortaya çıktı. 20 Haziran 1953 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile “*milli*” unvanını kullanmaya başladı²⁵⁷. TMGT 23 Ekim 1964 tarihinde kamu yararına çalışan derneklerden biri

²⁵¹ MTTB 50. Genel Kurul..., s.35.

²⁵² Okutan, a.g.e. s.134.

²⁵³ Duman, Yorgancılar; a.g.e. ss.91-94.

²⁵⁴ TMTF tüzüğü için bkz. Ek:4.

²⁵⁵ Mater, a.g.e., s.354-355.

²⁵⁶ TMGT tüzüğü için bkz. Ek:3.

²⁵⁷ Duman, Yorgancılar a.g.e. s.84.

sayıldı²⁵⁸. TMGT başkanları ise sırasıyla; Aytekin Ozan, Kemal Okvuran, Metin Kumbasar, Çetin Özek, İsmail Giritli, Erol Ünal, Alp Kuran, Kazım Kolcuoğlu, Bozkurt Nuhoğlu'dur²⁵⁹. TMTF ve TMGT'nin WAY'deki konumu şu şekildeydi: TMGT, TMTF'nin çatı örgütü konumundaydı ve TMGT doğrudan WAY'a bağlıydı. TMTF'nin içinde; İÜTB (Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti, Diş Hekimliği Okulu Talebe Cemiyeti, Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti, İktisat Fakültesi Talebe Cemiyeti, Eczacı Okulu Talebe Cemiyeti, Orman Fakültesi Talebe Cemiyeti, Fen Fakültesi Talebe Cemiyeti, Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti, Kimya Talebe Cemiyeti), İTÜTB (İnşaat Fakültesi Talebe Cemiyeti, Mimarlık Fakültesi Talebe Cemiyeti, Makine Fakültesi Talebe Cemiyeti, Elektrik Fakültesi Talebe Cemiyeti, Maden Fakültesi Talebe Cemiyeti), AÜTB (Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti, Siyasal Bilgiler Fakültesi Talebe Cemiyeti, Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti, İlahiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti, Ziraat Fakültesi Talebe Cemiyeti, Veteriner Fakültesi Talebe Cemiyeti, Fen Fakültesi Talebe Cemiyeti, DTCF Talebe Cemiyeti), İYOTB (İktisadi ve Ticari İlimler Talebe Cemiyeti, Çapa Eğitim Enstitüsü Talebe Cemiyeti, Güzel Sanatlar Akademisi Talebe Cemiyeti, Robert Koleji Talebe Cemiyeti, Yüksek Denizcilik Okulu Talebe Cemiyeti, Çapa Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Cemiyeti), İTOTB (Harita Kadastro Talebe Cemiyeti, Mimarlık Talebe Cemiyeti, Makine Talebe Cemiyeti, Elektrik Talebe Cemiyeti, İnşaat Talebe Cemiyeti), İTÜTOTB (İnşaat Şubesi Talebe Cemiyeti, Mimarlık Şubesi Talebe Cemiyeti, Makine Şubesi Talebe Cemiyeti, Elektrik Şubesi Talebe Cemiyeti, Kimya Şubesi Talebe Cemiyeti), AYOTB (İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Talebe Cemiyeti, Gazi Eğitim Enstitüsü Talebe Cemiyeti, Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Cemiyeti, Kız Teknik Öğretmen Okulu Talebe Cemiyeti, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Cemiyeti, Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Cemiyeti), TMTF'ye bağlı müstakil cemiyetler (Atatürk Üniversitesi Talebe Cemiyeti, Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsü Talebe Cemiyeti, Zonguldak Maden Teknik Okulu Talebe Cemiyeti, Aachen Türk Talebe Cemiyeti, Berlin Türk Talebe Cemiyeti, Cenevre Türk Talebe Cemiyeti, Münih Türk Talebe Cemiyeti, New York Türk Talebe Cemiyeti) yer alıyordu. Ayrıca TMTF Dünya Talebe Federasyonları Koordinasyon Sekreterliği'nin (COSEC) Türkiye temsilcisiydi²⁶⁰.

²⁵⁸ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Dosya: 13277, Sayı:3824, 23 Ekim 1964.

²⁵⁹ Duman, Yorgancılar; **a.g.e.** s.85.

²⁶⁰ **Milli Yol**, 15 Haziran 1962, s.13.

Kuruluşlarının ilk yıllarında Anadolu'da milli bilinci güçlendirme ve komünizmle mücadele gibi konular üzerinde duran TMTF, DP iktidarı döneminde Atatürk'e bağlılıklarını gösteren gösteriler düzenledi. Ayrıca bu dönemde Kıbrıs sorunu üzerinde duruldu. Dünya Gençlik Meclisi ve Avrupa Gençlik Meclisi'yle sürekli temas halindeydi. Yurt dışında okuyan Türk TMTF'ye bağlı birlikler kuruyorlardı. Bunlardan biri Fransa'da öğrenim gören Türk öğrencilerin kurdukları Türk Talebe Cemiyeti'ydı. Cemiyet Fransa tarafından da resmi olarak tanınmıştı²⁶¹. Ayrıca 28-29 Nisan olaylarının ardından yabancı öğrenci kuruluşlarından TMTF'yi destekleyen pek çok telgraf geldi²⁶².

TMTF 1960'lı yıllar boyunca oldukça faal bir şekilde çalıştı. Toplumsal sorunların her türlüüne çözüm yolu üretmeye çalıştı. Yaptığı çalışmalar şu şekildeydi: Nükleer silahların yasaklanması için protesto düzenlendi²⁶³; Köy Enstitülerinin yeniden açılması için Başbakan İnönü'yle görüşüldü. Bu görüşmede köyde yaşayan çocukların durumları anlatılarak enstitünün gerekliliğine dikkat çekildi²⁶⁴. Kıbrıs'ta EOKA'nın faaliyetlerini kınamak amacıyla yapılan mitingin MTTB ile birlikte düzenleyicisi oldu²⁶⁵. Uluslararası organizasyonlar düzenlendi ve bu etkinlikler devlet tarafından desteklendi. TMTF'nin İstanbul'da düzenlediği "Milletlerarası Müzik Festivali" için devlet tarafından para yardımı yapıldı²⁶⁶. TMGT nitelikli gençlerin yetişmesi için bir takım girişimlerde bulunuyordu:

"TMGT dış münasebetler bürosu müdürlüğü, "Gençlik Lideri Yetiştirme Kursu" açmıştır. Kursların amacı her gün artan dış ilişkilerimizde karşılaştığımız nitelikli eleman eksikliğini karşılayabilecek ve yurt dışında yapılacak uluslararası toplantılara gönderilecek eleman yetiştirmektir. Kurslarda Türkiye ve diğer memleketlerin siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel sorunları incelenecek, Dünya Gençlik Teşkilatı ve diğer kuruluşlar hakkında gerekli bilgi verilecek, katılanlar Avrupa Konseyi, NATO, UNESCO ve bu kuruluşlar tarafından yapılacak toplantılara hazırlanacaktır²⁶⁷."

29 Aralık 1965 tarihinde ABD Başkanı Johnson'un İnönü'ye gönderdiği mektubu kınamak amacıyla miting düzenlendi. Bu mitingde TMTF İkinci Başkanı Cavit Savcı mektupla ilgili olarak, "Teksas'lı Cumhurbaşkanı müsaade etsin de

²⁶¹ **Vatan**, 27 Nisan 1960.

²⁶² **Vatan**, 11 Haziran 1960.

²⁶³ **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1961.

²⁶⁴ **Vatan**, 31 Ocak 1962.

²⁶⁵ **Ulus**, 16 Mart 1964.

²⁶⁶ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Dosya:7488, Sayı: 3454, 8 Ağustos 1964.

²⁶⁷ **Ulus**, 29 Nisan 1962.

Garp Cephesi Kumandanına neler yazmış görelim” sözlerini söyledi²⁶⁸. Bu yıllarda MTTB ile ortak faaliyetler içinde yer alan TMTF 19 Ocak 1961’de yapılan MTTB kongresine katıldı. Bu iki kuruluşun birleşmesi hakkında konuşuldu. TMTF Başkanı Nurettin Sözen kongrede şu sözleri söyledi:

“Tek gençlik kuruluşunun zorunluluğuna inanmış bulunuyoruz. İçinde bulunduğumuz milli birlik havası, karşılıklı güven ve karşılıklı işbirliği demektir. Yükseköğrenim gençliğinin birçok dertleri ve problemleri vardır. Dertlerin kolaylıkla halli ve problemlerin istenilen şekilde çözümü ancak ve ancak aynı durumda olan öğrencilerin tek gençlik kuruluşu altında toplanmasıyla olanaklı olacaktır. Eğer öğrenci problemlerinin bugüne kadar çözümü olanaklı olmadıysa bunun nedeni, yükseköğrenim gençliğini temsil savında bulunan ayrı kurumların varlığında aramak gerekir.

TMTF eskiden olduğu gibi, bugün de tek gençlik kurumu yanlısıdır. Bu konudaki içten çalışmalarına her zaman her yerde hazırız²⁶⁹.”

1960’lı yılların ortasına doğru TMTF, Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler, ülkenin tam bağımsızlığı, üniversite reformunun gerekliliği, anayasaya aykırı yasaların kaldırılması, toprak reformu gibi konularda açık oturum ve yürüyüşler düzenliyordu. 27 Ağustos 1964 tarihinde ABD aleyhine yapılan ilk yürüyüşler başladı²⁷⁰. 3 Ocak 1964 tarihinde MTTB ile ortak bildiri yayımlayarak siyasal partileri Kıbrıs konusunda birlik olmaya çağırıldılar. Bildirinin bir kısmı şöyleydi:

“Büyük bir tehlikenin eşiğinde bulunduğumuz, hatta milletçe var olmak veya yok olmak mücadelesine dahi girmemiz olasılığının geçtiği bu bunalımlı günlerde, partiler ve liderleri iş birliğine çağırıyoruz. Bu karanlık devrenin geçidinde en iyi yolun da milli birlik olduğuna inanıyoruz²⁷¹.”

1964 yılının Mayıs ayında TMTF’nin öncülüğündeki öğrenci kuruluşları *“Milli Petrol Kampanyası”*ni başlattılar. Basında çıkan haberlerde yerli olmayan petrol şirketlerine yönelik eleştirilerden etkilenen gençler ilk kez sokaklara yazı yazma ve büyük afişler kullanma yöntemlerini kullandılar. Bu kampanya mecliste de ses getirdi ve partiler bu sorun üzerine görüşlerini açıkladı. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Mehmet Turgut’un *“Petrolün millileştirilmesi için uğraşanların aklı başında değildir”* demesi üzerine, gençlik kuruluşları, üzerinde Mobil, BP, Shell ve Castrol

²⁶⁸ **Akşam**, 30 Aralık 1965.

²⁶⁹ **Cumhuriyet**, 20 Ocak 1961.

²⁷⁰ **Milliyet**, 28 Ağustos 1964.

²⁷¹ **Ulus**, 4 Ocak 1964.

tişörtlerinin armaları bulunan avukat cüppesini Turgut'a gönderdiler. Bu yapılan oldukça sinirlenen Mehmet Turgut, gençleri mahkemeye verdi²⁷².

21 Eylül 1964 'te üniversitelerde harçlar konusunda düzenleme yapılması isteklerini duyurmak için İÜ bahçesinde bir toplantı düzenlendi. Toplantıya TMTF Genel Başkanı Ahmet Güryüz Ketenci, MTTB Genel Başkanı Yüksel Çengel, İÜTB Başkanı Zeki Telci ve İYTÜTB Başkanı Hüseyin Avni Sağesen katıldı. Yapılan basın toplantısında harçlar konusunun anayasaya aykırı olduğu belirtildi ve bu karar değiştirilmediği takdirde anayasanın kendilerine tanıdığı meşru müdafaa haklarını kullanacaklarını söylediler²⁷³.

16 Mart 1966 tarihine gelindiğinde TMTF içinde anlaşmazlıklar çıktı. Bir grup sağ görüşlü genç TMTF'yi işgal etti. Baskını yapan kişiler İçişleri Bakanı Faruk Sükan'a yakınlıklarıyla tanınıyorlardı. TMTF'Yİ kuşatan bu kişiler; Aytuğ Taşyürek, Ufuk Şehri, Taner Kaptanoğlu, Atilla Kılıçoğlu ve Musa Ok idi. Bu kuşatma sonrasında olay yerine gelen polis, baskıncıları arka kapıdan kaçırdı²⁷⁴. 23 Kasım 1966 tarihinde yapılan TMTF genel kurulunda da olaylar çıktı. Ankara Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Orhan Ünal ile arkadaşları federasyonda etkili olmak istiyorlardı. Sonuç olarak Sencer Güneşsoy başkanlığa, Faruk Yalnız ikinci başkanlığa getirildi. Sağcı grubun adayı Ekrem Özer, başkanlık için yeter sayıda oy alamadı. Kongrenin bitiminde istediği sonucu alamayan Ekrem Özer ve Orhan Ünal grubu kendi aralarında bir kongre daha düzenlediler ve Ekrem Özer başkan, Ömer Barutçu ikinci başkan ilan edildi. TMTF artık iki başlı olmuştu. Önde gelen AP'li milletvekillerinin federasyon içinde sağcı kesime destek verdiği ortaya çıkınca öğrenci başkanları hükümete hakaret ettikleri gerekçesiyle tutuklandı. TMTF ortaya çıkan bu iki başlı yönetimden sonra gençlik örgütlenmeleri içinde etkisini giderek yitirdi ve 12 Mart 1971 Askeri Muhtırasından sonra kapatıldı²⁷⁵.

3.3. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

DP ile CHP arasındaki gergin siyasi havayı yumuşatmayı amaçlayan 12 Temmuz 1947 bildirisinin ardından kimi DP'lilerin iktidarla birlikte hareket ettikleri gerekçesiyle partiden ayrılarak 20 Temmuz 1948 tarihinde Fevzi Çakmak ve Osman

²⁷² Kabacalı, a.g.e. s.s.164-165.

²⁷³ **Ulus**, 21 Eylül 1964.

²⁷⁴ Hikmet Çetinkaya, **Sancılı Yıllar (1965-1971)**, İstanbul, 1986, s.10.

²⁷⁵ Kabacalı, a.g.e. ss.166-167.

Bölükbaşı önderliğinde MP kuruldu. MP 1950 genel seçimlerinden yüzde 3.1 oy aldı ve sadece Osman Bölükbaşı'nı TBMM'ye sokabildi. Osman Bölükbaşı'nın milletvekili seçildiği Kırşehir ilçe haline getirildi. MP 27 Ocak 1954'te kapatılınca parti çevresindekiler aynı yıl Cumhuriyetçi Millet Partisi kuruldu. 16 Ekim 1958 yılında Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi'nin birleşmesiyle kurulan CKMP'nin kurucusu Osman Bölükbaşı'dır. Partinin diğer kurucuları arasında Suphi Batur, Ahmet Tahtakılıç, Enis Akaygen, Hasan Koçdemir yer alıyordu²⁷⁶.

27 Mayıs 1960 Hükümet Darbesinin hemen ardından Marksist çizgiye sahip olan tek bir parti kurulurken aşırı sağı temsil eden siyasal parti 1965'e dek kurulamamıştır. Bunun sebebi DP ve onun mirasçısı konumundaki AP'nin ortanın sağını temsil eder nitelikte olmasıydı. Aşırı sağ kendini siyasi dilde tam olarak ifade edecek parti bulamasa da komünizm ile hep bir savaşım içinde olmuştur. 1961 Anayasası'nın yarattığı yeni düzenle zaten ülkede mevcut olan sol düşünce karşıtı gruplar TİP' in de kurulmasıyla kendilerine siyasi bir kanal aradılar²⁷⁷. Bu anlamda CKMP 1965 yılından başlayarak aşırı milliyetçi ve Türkçü grupların da desteğini alarak Türk sağının militan partisi konumuna geldi.

CKMP, 1961 genel seçimlerinde yüzde 13.95 oy alarak meclise girmeyi başardı. 1962 yılında partinin Genel Başkanı Osman Bölükbaşı Millet Partisi'ni kurmak üzere bir grup parlamenter ile partiden ayrıldı. Bu tarihten sonra CKMP'nin seçimlerdeki oy oranı düştü. Genel başkan seçilen Ahmet Oğuz partiyi yönetmede başarısız oldu. Ayrıca parti içinde kendisini desteklemeyen gruplar vardı. 1965 genel seçiminde ise yüzde 2.24 oy oranında kaldı. Yerel seçimlerde ise 1963'te yüzde 3.06; 1968'de yüzde 1 oy alabildi. 1965 yılında başta Alparslan Türkeş olmak üzere MBK'dan tasfiye edilen on dörtlerin girmesiyle parti yeni bir kuruluş haline geldi²⁷⁸.

3.4. Milliyetçi Hareket Partisi

J. M. Landau'nun tabiriyle “*renkli ve tartışmalı bir tip*” olan MHP'nin kurucusu Alparslan Türkeş 27 Mayıs 1960 Hükümet Darbesi'ni yapan subaylardan

²⁷⁶ Hüseyin Akyol, **Türkiye'de Sağ Örgütler/Bölüne Bölüne İktidar Olmak**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2011, s.94.

²⁷⁷ Landau, **a.g.e.** s.292.

²⁷⁸ **A.g.e.** s.296.

biriydi ve darbenin yapıldığını halka radyodan ilan eden²⁷⁹ kişiydi. Darbeyi gerçekleştirdikten sonra MBK başkanı Cemal Gürsel'in yardımcısı olarak yer aldı ve ülkeyi bir buçuk yıl yönetti. MBK yönetim konusunda ikiye bölünmüştü. Bir tarafta reformları acilen yapıp yönetimi sivillere devretmek isteyen bir grup diğer taraftaysa Alparslan Türkeş'in içinde yer aldığı on dört subaydan oluşan bir grup vardı. Bu grup demokrasiye karşı olmadıklarını belirterek sert bir toplumsal ve eğitimsel bir reform gerektiğini dolayısıyla sivil yönetime geçmek konusunda acele edilmemesi gerektiğine inanıyorlardı. On dörtler 147 öğretim üyesinin işlerini son verecek kadar güçlüydü ancak MBK'dan bu radikal hareketleri sebebiyle tasfiye edildiler. Yeni Delhi'ye sürgüne gönderilen Türkeş 1963'te Türkiye'ye döndü. Türkeş ve arkadaşları 1965 yılının Mart ayında CKMP'ye katıldı. Tanıl Bora ve Kemal Can; Türkeş'in 1963 ve 1966 yılları arasındaki söylemlerinde, korporatist, kalkınmacı-modernist Kemalist restorasyonun izlerinin bulunduğunu, 1965-1969 yılları arasında ise faşizan bir söylemle Türkçü ve fanatik görüşteki anti-komünist eylemleri ön plana çıkardığını belirtmişlerdir²⁸⁰. Türkeş'in CKMP'ye katılması milliyetçi çevrelerin dikkatini çekti. Ancak Türkeş'in parti yönetiminin başına getirildiği 1965 yılında yapılan seçimlerde CKMP'nin yüzde 2.2 oy alması AP'nin ya da CHP'nin alternatifi olamayacağını gösteriyordu. Türkeş'in parti yönetiminin başına geçmesinden rahatsız olanlar oldu ve istifa ettiler. Bunun üzerine Türkeş, milliyetçi çevreleri ve emekli askerleri partiye girmeye teşvik etti. Türkeş ve arkadaşları seçimlerin ardından partinin ideolojik açısını belirleme çalışmalarına girdi. MBK'dan tasfiye edilenler arasında olan Muzaffer Özdağ ve Numan Esin parti programını kapsamlı

²⁷⁹ 27 Mayıs 1960 sabahı Alparslan Türkeş'in radyodan okuduğu bildiri şu şekildeydi: "*Sevgili Vatandaşlar, Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz; partileri içine düştikleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hâkemiği altında, en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi, hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremi, hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkâr bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş; kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır. Mütefaklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayetlidir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh' prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıqız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. Düşüncemiz 'Yurtta sulh, cihanda sulh'tur.'*" Kongar, a.g.e., s. 155.

²⁸⁰ Tanıl Bora, Kemal Can; **Devlet, Ocak, Dergah (12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.42.

hale getirdiler²⁸¹. Bu program ana hatlarıyla izlenecek siyasi yolun milliyetçi çizgide olacağını ve ekonomik anlamda kalkınmanın birincil amaç olarak benimseneceğini içeriyordu²⁸². Türkeş partisinin uygulayacağı stratejiyi şu sözlerle açıkladı:

“Biz kendi genç kadromuzu geliştirmeden iktidar olmayı istemiyoruz. Bugün mevcut olan kadromuzla düşündüklerimizin memlekette başarılmasını çok güç görüyoruz. 27 Mayıs’ın birçok sahadaki başarısızlığının sebebi de böyle idealist reformcu sivil bir kadroya sahip olamayışı idi. Millet in sosyal yönden gelişmesi çabuk, hızlı olmaz. Çok yavaş olur... Ama kadrolar teşekkül ettikçe hızlanacaktır ve birdenbire çok hızlanacaktır²⁸³.”

CKMP’nin 1965 yılı seçim programında laiklik ilkesi savunulurken, MHP’ye dönüşüm süreci yaklaştıkça partinin tutumu değişmeye başladı. Müslümanlık, Türk tarihinin ayrılmaz bir unsuru olarak tanımlandı. Partideki bu değişimin sebebi, İslamcı kesimde var olan anti-komünizmi kullanmak ve partinin gelişmesini sağlamaktı²⁸⁴.

Partinin gençlik kolları, parti stratejisine uygun olarak yapılandırıldı. Gençlik kollarına üye olan gençler sokaklarda komando yürüyüşleri yapıyor²⁸⁵, yaşam tarzlarını askeri disiplinle şekillendiriyorlar hatta tek tip kıyafetle sokaklarda yürüyorlardı²⁸⁶. 1967 yılından itibaren gençler için komando kamplarının kurulduğu haberleri sık sık basında yer aldı. 1967-1969 yılları gençlik içinde örgütlenme yıllarıydı. Türkeş ve yakın arkadaşı Dünder Taşer teşkilatlanma anlamında yeni adımlar attı. Ülkü Ocaklarının etki alanı arttırılmaya çalışıldı. 1969 yılında tüm milliyetçi görüşteki öğrenci derneklerini ülkü ocakları çatısı altında birleştirme duyurusu yapıldı²⁸⁷. Bu dönemde Komünizmle Mücadele Derneği ve TMTF’nin etkisi azalmaya başlamıştı. Bu nedenle gençler ülkü ocaklarına ve Komando Kamplarına yönelmeye başladılar. Üniversite Kültür Derneği’nden eğitimli milliyetçiler de parti içinde aktif olarak çalışmaya başladı²⁸⁸. 1969 yılında karşıt görüşlü öğrenciler arasında şiddet olayları meydana gelmeye başladı. AP ve CHP ağırlıklı olarak olayların üzerinde durmadı. Ancak Türkeş bu çatışmaları siyasi söyleminin merkezine yerleştirdi ve üniversitelere geziler düzenledi. Türkeş’in bu

²⁸¹ Numan Esin, **Devrim ve Demokrasi**, Doğan Kitap, İstanbul, 2005, ss.250-255.

²⁸² **CKMP Parti Tüzüğü**, Ankara, 1965, s.3.

²⁸³ **Milliyet**, 6 Aralık 1969.

²⁸⁴ Bora, Can, **a.g.e.**, s.43.

²⁸⁵ **Milliyet**, 19 Ocak 1969.

²⁸⁶ **Milliyet**, 2 Eylül 1969.

²⁸⁷ Dünder Taşer, **Mesele**, Töre-Devlet Yayınları, Ankara, 1973, s.s. 232-240.

²⁸⁸ Landau, **a.g.e.** s.203.

tavru milliyetçi-muhafazakar görüşteki gençlerin dikkati çekti. Partinin gençlere verdiği mesaj oldukça açıktı. Rusya'dan gelme sosyalizmle mücadele edilmesi isteniyor ve Türk genci bu mücadelenin baş aktörü olarak görülüyordu²⁸⁹.

MHP'nin Anadolu'da liseli öğrenciler arasında örgütlenmesi ise Genç Ülkücüler Teşkilatı'yla gerçekleşti. Teşkilat, 29 Şubat 1968 tarihinde kuruldu. Merkez olarak kendine Ankara'yı seçen teşkilatın kurucuları; İbrahim Çıtak, Salih Dilek ve Kamber Gündoğdu'ydu. Teşkilatın Ankara dışındaki başlıca şubeleri; Adana, Samsun, Kars, Gaziantep, Mersin, Elazığ, Sakarya, Erzurum ve Bursa'ydı. Bunun dışında 35 il ve ilçede şubeleri mevcuttu. Genç Ülkücüler Teşkilatı'nın amacı, milliyetçi ruha sahip Türk gençliği yetiştirmek ve bölücü faaliyetlere karşı mücadele etmektir²⁹⁰. Bu teşkilata üye olanların sayısı kısa sürede Ülkü Ocakları üyelerinin sayısını açtı. Kuruluş teşkilatlandığı yerlerde yöresel gelenekleri içeren şiiir geceleri, tiyatrolar, yaylalarda şenlikler ve mevlitler düzenleniyordu²⁹¹.

CKMP'nin bu denli hızlı yapılanması parti içinde bazı kopuşları da beraberinde getirdi. Türkeş ile birlikte partiye katılan MBK üyelerinden beşi istifa etti. Bu istifaların temelinde partinin ideolojik olarak seküler milliyetçilikten muhafazakar milliyetçiliğe doğru kayıyor olmasıydı²⁹². Partinin 1969 yılında yapılan kongresi CKMP'nin MHP'ye ideolojik ve stratejik dönüşümü bakımından belirleyici oldu. Bu kongrede CKMP MHP adını aldı ve parti amblemi olarak "üç hilal" benimsendi²⁹³. MHP ve ona bağlı kuruluşlar arasında ideolojik bağlılık olsa da bu fonksiyonel değildi. Bu dönemde partinin ya da gençlik örgütlenmelerinin resmi yayın organları yoktu. Kuruluşların çıkardığı bildiriler de parti tarafından denetlenmiyordu. Türkeş'in 1967 yılından beri benimsetmeye çalıştığı "Dokuz Işık" gençler arasında benimsenmişti ancak pek tatmin edici olmamıştı²⁹⁴. Ülkücü gençler

²⁸⁹Turan Güven, **İnsan Gelecekte Yaşar**, Bilgeoğuz Yayınları, Ankara, 2006, s.s.215-221.

²⁹⁰ **A.g.r.**, s.12

²⁹¹ Hakkı Öznur, **Ülkücü Hareket**, Alternatif Yayınları, c.2, Ankara, 1999, s.s.206-224.

²⁹² **Milliyet**, 17 Ekim 1968.

²⁹³ Öznur, **a.g.e.**, c.1, ss.180-184.

²⁹⁴ Dokuz Işık: Ahlakçılık, Milliyetçilik, Ülkücülük, Toplumculuk, İlimcilik, Hürriyetçilik, Köycülük, Gelişmecilik ve Halkçılık, Endüstricilik ve Teknikçilik. Türkeş'e göre Ahlakçılık: Türk geleneklerine, ruhuna ve inançlarına uygun olmaktır. Türk ahlakı hiçbir zaman doğa kanunlarına aykırı olmamalıdır. Türk ahlakı, Türk milletinin yükselmesini, yaşamasını ve korunmasını amaçlar. Milliyetçilik: Türk milletine karşı duyulan sevginin ifadesi olup, kendini gerçekten Türk hissedene ve kendini Türklüğe adayana herkes Türk'tür. Ülkücülük: bir kişi insanlığa hizmet etmek isterse kendinden önce milletin düşünmelidir, onu yüceltmeye çalışmalıdır. Bunu yaptığında insanlığa da hizmet etmiş olur. Ülkücülük Türk milletini en kısa zamanda ve en kısa yolda çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkarmaktır. Ülkücülük, her zaman için gerçekçiliği ve Türkiye'yi hiçbir şekilde tehlikelere, risklere ve maceralara

toplumsal olaylarda ve adaletsizliklerde söz sahibi olmak istiyorlardı²⁹⁵. 1969 seçimlerinde MHP yalnızca Türkeş'i meclise sokabildi. Bu da MHP'nin meclis içinde etkisizleşmesine ve tüm dikkatini gençlik örgütlenmelerine yöneltmesine sebep oldu.

3.4.1. Türkiye Ülkücü Gençlik Teşkilatı ve Komandolar

Kendilerini ülkücü, milliyetçi, bozkurtlar olarak nitelendiren gençlerin bağımsız olarak kurdukları ilk örgüt 1966 yılının Mart ayında faaliyete geçen AÜ Hukuk Fakültesi Ülkü Ocağı'dır. Bu ocağın kurulmasında CKMP Gençlik Kolları Genel Başkanı Namık Kemal Zeybek büyük rol oynadı. Ocağın başkanı ise Attila Özer oldu. Ocağın amaçları şu şekilde açıklandı:

“Kanun, milli varlık ve menfaatler içinde:

- a. Öğrencilerde milliyetçi, toplumcu ve ahlakçı ve ülkücü duygu ve düşüncelerin kökleşmesine yardımcı olmak,
- b. Milli birlik ve beraberliğimizi kuvvetlendirecek ve yaşatacak eserlerin yurt çapında dağıtımı için çalışmak,
- c. Yükseköğrenim gençliği arasında samimiyet, yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak,
- d. Her türlü zararlı ve bölücü faaliyetlerin karşısında durmak²⁹⁶.”

Türkeş'in özel olarak önem verdiği Ülkü Ocaklarının önemi 1967'nin sonuna doğru arttı. Ülkü Ocaklarının Komando Kamplarından farkı üniversite içinde örgütlenmesiydi. 1968-1969 yılları arasında solcu öğrencilerin sosyalist faaliyetleri artınca Ülkü Ocakları da hızla çoğaldı. 1969 yılında her iki tarafta da şiddet olayları görülmeye başlandı. 1969 seçimlerinden sonra MHP gençlik örgütlenmeleri üzerinde yoğunlaştı. Üniversitelerde kurulan Ülkü Ocakları, Ülkü Ocakları Birliği adı altında

sürüklemeyi esas olarak kabul eder. Toplumculuk: Özel sermayeyi ve küçük işletmelerin birleşmesini desteklemek ile sosyal yardım ve güvenlik teşkilatı kurmayı amaçlar. İlimcilik: Tüm olaylara ilimin belirlediği esaslar doğrultusunda yaklaşmak gerektiğini, olayların incelenmesi değerlendirilmesinde hiçbir zaman kesin hükme varmamak gerektiğini ifade eder. Hürriyetçilik: Bireyin her anlamda hürriyetini ifade eder. Birleşmiş Milletler Anayasasında ifade edilen söz hürriyeti, yazı hürriyeti, vicdan hürriyeti, bilim hürriyeti, ekonomik hürriyet, sosyal hürriyet, kokudan ve baskıdan azade olmak hürriyeti, sefaletten kurtulma hürriyeti gibi hürriyetleri kapsar. Köycülük: Nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylü nüfusunun kalkınması için; miras yoluyla bölünen topraklar için miras kanunu çıkarmak, toprak reformu ya da zirai reform yapmak, zirai üretim kooperatifleri kurmak gereklidir. Gelişmecilik ve Halkçılık: Gelişmeciliğin dayandığı temel prensip elindekiyle yetinmek, daha iyiye mükemmele ulaşmaya çalışmaktır. Halkçılık ise her şeyin halk için ve halkla beraber olması gerektiğidir. Endüstricilik ve Teknikçilik: Kalkınmak için en temel prensiplerden biri teknik sahada ileriye gitmek ve dolayısıyla büyük endüstri sahibi olmaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alparslan Türkeş, **Dokuz Işık**, Hazırlayan: Cengiz Zengin, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2015.

²⁹⁵ Metin Turhan, **Ülkü Ocakları (1968-1980)**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s.5.

²⁹⁶ Turhan Feyizoglu, **Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 29.

toplandı²⁹⁷. İlk olarak 26 Nisan 1969'da İstanbul Ülkü Ocakları Birliği; Edebiyat Fakültesi, Orman Fakültesi, Hukuk Fakültesi ile Işık Mühendislik ve Mimarlık Yüksek Okulu Ülkü Ocaklarının birleşmesiyle kuruldu. Birliğin yönetim kurulu şu şekildeydi: Başkan Osman Nuri Bahadır, İkinci Başkan Mehmet Şendur, Genel Sekreter Sakin Öner, Muhasip Turan Türkoğlu, yedek üyeler ise Cahit Gözütok ve İbrahim Yolcu'ydu. 15 Mayıs 1969'da kurulan Ankara Ülkü Ocakları Birliği SBF Ülkü Ocağı, AÜ Tıp Fakültesi Ülkü Ocağı, AÜ Hukuk Fakültesi Ülkü Ocağı'nın birleşmesiyle oluştu. Ankara Ülkü Ocakları Birliği'nin Başkanı Aytekin Yıldırım olurken yönetim kurulunda Hukuk Fakültesi Ülkü Ocağı Başkanı Kürşat Özkan, Tıp Fakültesi Ülkü Ocağı Başkanı İbrahim Doğan, Zeki Göncü, Ramazan Ceylan, Turan Güven, Mehmet Keleş, İsmet Tuncer, Ali Güngör ve Ramiz Ongun gibi isimler yer aldı. İzmir Ülkü Ocakları Birliği ise 1970 yılının Mart ayında kuruldu. İzmir Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Ülkü Ocağı, Ziraat Fakültesi Ülkü Ocağı, Tıp Fakültesi Ülkü Ocağı, ve Yüksek Öğretmen Okulu Ülkü Ocağı'nın bir araya gelmesiyle oluşan birlik yönetim kurulu şu şekildeydi: Başkan Hilmi Körbeyli, İkinci Başkan Necati Metin, Sekreter Mehmet Uyanık, Muhasip Necmettin Karaca'ydı. Yedek üyeler ise Yaşar Gök, Attila Filiz, Hüseyin Ölmez, Sabit Çöplüoğlu, Sabahattin Çenet gibi isimlerden oluşuyordu²⁹⁸. Ülkü Ocakları kuruldukları üniversitelerde fikri bir savaşım amacıyla örgütlense de adı çeşitli şiddet olaylarının içine karıştı. Örneğin; Ülkü Ocakları Birliği'nin ilk başkanlarından biri olan İbrahim Doğan'ın adı da bu tip şiddet haberlerinin içinde yer aldı:

“Ülkü Ocaklarına Bağlı komandoların Ankara Tıp Fakültesine yaptıkları baskın sırasında alnın vurularak öldürülen Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesi yedek subay Dr. Necdet Güçlü'nün cenazesi dün büyük askeri ve sivil törenle kaldırılmıştır. Polis, Necdet Güçlü'yü öldürmekten sanık üç öğrenci ile bir şoförü yakalmış ve bunlardan Ülkü Ocakları İkinci Başkanı İbrahim Doğan'ı cinayetle suçlamıştır. Yakalanan İrfan Kölen ile Sedat Yakılmaz baskın sırasında sağa sola rastgele ateş etmekten ve şoför Hasan Korkmaz da suçluların kaçmasına yardım etmekten sanıktır. İbrahim Doğan ise baskın sırasında kamyonette bulunduğunu fakat doktoru öldürmediğini söylemiştir²⁹⁹.”

20 Mart 1972'de Ülkü Ocakları ve Genç Ülkücüler Teşkilatı sıkıyönetim idaresi tarafından kapatıldı.

²⁹⁷ Öznur, **a.g.e.** s.s.224-225.

²⁹⁸ Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.s. 35-38.

²⁹⁹ **Milliyet**, 15 Nisan 1970.

CKMP gençlerin fiziki eğitimine de çok büyük önem veriyordu. Bu nedenle 1968 senesinde gençleri saldırı ve saldırılardan korumayı amaçlayan özel eğitimden geçirmek üzere “*Komando Kampları*”nı kurdu. CKMP, Ülkü Ocakları Birliği, Genç Ülkücüler Teşkilatı ve MTTB bu kampları maddi ve manevi yönden destekliyordu. Komando Kampları gençleri saldırılardan korumayı amaçlayan fiziki bir eğitim vermek ve Turancılık ülküsüyle yetişmelerini sağlamak amacını taşıyordu. Dernek ilk olarak İzmir’in Gümüldür ilçesinde Rıfat Baykal’ın³⁰⁰ arazisinde ve onun yönetiminde kurularak faaliyete geçti. Bu kampa katılan genç sayısı 150-200 civarındaydı. İzmir’de kurulan kamp *Demokrat İzmir* gazetesinde de yer buldu:

“CKMP Mardin milletvekili Rıfat Baykal, önceki gün İzmir’e gelmiştir. Baykal, parti il merkezinde yüze yakın gence teşkilatın dinamik ve vurucu kuvvetlere sahip olması için komando kurslarının açılacağını söylemiştir. Dün İzmir parti il merkezinde CKMP’li gençlerle uzun süren bir toplantı yapmıştır. Baykal, önümüzdeki günlerde gençlik teşkilatı için deniz kenarında bir kamp açacağını ve tatil sırasında yüze yakın gence komando derslerinin verileceğini söylemiş ve CKMP’li gençlerin her bakımdan dinamik ve son derece etkili bir kadro haline getirileceğini söylemiştir³⁰¹.”

Komando Kampları, 1 Ağustos 1968’de Hikmet Çetinkaya tarafından Cumhuriyet gazetesine verilen röportajla kamuoyuna duyuruldu. Kamplar İstanbul, Ankara ve İzmir yakınlarında açılmıştı. Samsun yakınlarında ve Anadolu’da daha ufak kamplar oluşturulduğu yolunda haberler çıkıyordu. 3 Ağustos 1968’de Ankara’da kurulan kampın yöneticiliğini Dündar Taşer üstlendi ve bu kampa 100 genç katıldı. 21 Ağustos 1968’de İstanbul’un Silivri ilçesinde açılan kampı gençlik hareketlerinde aktif rol üstlenen Mustafa Ok yönetmiştir. Bu kamp Alparslan Türkeş’in İstanbul’a yaptığı bir seyahat esnasında bizzat ziyaret edildi. 13 Ekim 1968’de Gaziantep’teki Genç Ülkücüler Teşkilatı tarafından 40 gencin katıldığı komando kursu açıldı. 3 Temmuz 1969 tarihinde İzmir MHP il yönetim kurulu üyesi Celal Turbay’a ait Karaburun ilçesi Balıklıova köyünde bulunan arazi üzerinde 15 gün sürecek Komando Kampı açıldı. 20 Temmuz 1969’da Adana ilinin Yumurtalık ilçesinde emekli Binbaşı Ruhi Ünal ve teknik ressam Hüseyin Günel’in yönetiminde 350 kişilik Komando Kampı kuruldu. 22 Temmuz 1969’da Kayseri ilinin Yuvalı köyünde MHP il başkanı Sami Bolak tarafından yönetilen ve Yüksek İslam Enstitüsü

³⁰⁰ Rıfat Baykal, Harp Okulu mezunu olup, 27 Mayıs Darbesi’nden sonra kurulan Milli Birlik Komitesi içerisinde yer almış daha sonra on dörtlerin tasfiye edilmesiyle sürgüne gönderilmiştir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi kurucu üyelerinden biridir ve Milliyetçi Hareket Partisi eski Mardin milletvekilidir.

³⁰¹ **Demokrat İzmir**, 14 Temmuz 1968.

ile İmam Hatip Okulu'ndan 11 öğrencinin katıldığı Komando Kampı açıldı. 23 Temmuz 1969'da MHP'li Seyit Kılıçaslan'ın yöneticiliğini yaptığı komando kampı 100 kişinin katılımıyla Mersin'in Belen ilçesinde kuruldu. 29 Temmuz 1969 tarihinde Sakarya'nın Karasu ilçesinde açılan 40 kişinin eğitileceği Komando Kampı'nın yöneticiliğini Ankara DTCF Beşeri İlimler mezunu ve MHP başkanı İlyas Aslantürk üstlendi. 8 Ağustos 1969 günü Konya yakınlarında 40 kişilik Komando Kampı kuruldu. Kampın yöneticiliğini Türk Kültür ve Hareket Derneği başkanı Haydar Tosunlu ile dernek kurucuları arasında yer alan Atilla Özkara ve Sami Güçlü yaptı. Yine aynı dernek tarafından 10 Ağustos 1969 tarihinde Çankırı ilinde Kızılırmak nehri yakınlarında Komando Kampı açıldı. 13 Ağustos 1968'de Bursa'nın Mudanya ilçesinde 35 kişinin katıldığı ve 15 gün süren Komando Kampı'nı Mehmet Aytekin ve Mustafa Yılmaz yönetti. 16 Ağustos 1968 tarihinde Tokat ilinin Yaylacık ilçesinde Bozkurt Gençlik Kampı kuruldu. Bu kampa 24 kişi katıldı. Kampın yönetimini ise Mehmet Alturan ile Murat Cellatlıoğlu üstlendi. 3 Eylül 1968 tarihinde Adana'da açılan kampın yöneticisi Adana CKMP İl Başkanı Faruk Akkühah şu sözleri söyledi:

“İmanı tam, vücudu ve kafası zinde, bileği kuvvetli Türk genci her şeye muktedirdir. Biz kadın saçlı, favorili bluejean pantolonlu, ağzında çiklet, elinde gitar, gayesi, düşüncesi, mesuliyeti olmayan gençlere karşıyız³⁰².”

Amasya'da 1969 yılında açılan Komando Kampı'na 20 kişi katıldı ve bu kampın yönetimini Samsun Lisesi son sınıf öğrencisi İhsan Vural idare etti. Adana ilinin Osmaniye ilçesinde açılan komando kampını Osmaniye Ortaokulu öğretmenlerinden Ünal Arıkan ve MHP İlçe Başkanı Ali Erat ve kardeşi Cengiz Erat yönetti. Malatya ilinin Pınarbaşı ilçesinde 1969 seçimlerinde MHP listesinden aday aday olarak gösterilen Arif Köndel yönetiminde 50 kişinin katıldığı Komando Kampı kuruldu. Kars ilinde Çıldır Gölü yakınlarında Genç Ülkücüler Teşkilatı üyeleri tarafından Komando Kampı açıldı. Antalya ilinin Manavgat ilçesinde 25 kişinin, Samsun ili yakınlarında 25 kişinin, İstanbul Küçükso Hekimbaşı Çiftliğinde MHP İl Yönetim Kurulu üyeleri tarafından 40 kişinin, Erzurum ilinin Hasankale ilçesinde 100 kişinin katıldığı Komando Kampları açıldı. 29 Temmuz 1970 tarihinde Adana'da MHP'li gençleri eğitmek amacıyla Ülkü Ocakları Birliği ve Genç Ülkücüler Teşkilatı tarafından Güney Bölgesi Komando Kampı kuruldu. Bu kampta 98 kişi yer alıyordu. Bu kampta ateşli silah eğitimi verildiği tespit edildi. MHP üyesi

³⁰² Feyizoğlu, a.g.e. s.51.

Şerif Üsküp'e ait olan İzmir'in Karaburun ilçesindeki arazide MHP Gençlik Kolları ve Ülkü Ocakları üyeleri için açılan Komando Kampı'nda kampta yapılan masrafları karşılamak amacıyla makbuz karşılığında halktan yardım toplandı. 12 Temmuz 1970'te Bursa'nın Mudanya ilçesinde açılan Komando Kampı'nda Ankara Eğitim Fakültesi'nde okuyan ve arkadaşları tarafından Başbuğ Ali diye çağırılan kişi tarafından mücadele gücünü arttırıcı dersler verildi. 20 Temmuz 1970 tarihinde Gaziantep'in Merkez ilçesinde 20 kişinin katılımıyla kurulan kampı Malatya Erkek Sanat Enstitüsü Öğretmeni Mehmet Öçal Tekinsel yönetti. Bu kampın ihtiyaçları bölgedeki sağ görüşteki insanlar ve un fabrikaları tarafından karşılandı. Trabzon ilindeki kamp ise Karadeniz Teknik Üniversitesi Ülkü Ocakları tarafından açıldı. Bu kampa 80 kişi katıldı. 22 Temmuz 1970 günü Ankara Esenboğa'da Ülkü Ocakları Birliği, Türk Ocakları ve Genç Ülkücüler Teşkilatı tarafından 70 kişinin katıldığı bir kamp kuruldu. 25 Temmuz 1970'te Denizli'de açılan kampa ise 25 kişi katıldı³⁰³.

Komando Kampları'nın günlük programı şu şekildeydi:

- 03.30 : Kalkış ve temizlik
- 03.30-03.45: İctima ve iyi günler
- 03.45-03.50: Kamp Yemini
- 03.50-04.15: Sabah Namazı
- 04.15-05.30: Koşu, Kültür Fizik
- 05.30-06.30: Sabah Kahvaltısı
- 06.30-07.15: Dinlenme
- 07.15- 08.45: Judo, Karate ve Güreş Çalışmaları
- 08.45-09.45: Yürüyüş
- 09.45-10.30: Marş Çalışmaları
- 10.30-11.30: Günlük Aktüalite ve Tartışmalar
- 11.30-12.15: Öğle Namazı
- 12.15-13.00: Öğle Yemeği
- 13.00-13.15: Dini Konularda Sohbet
- 18.00-19.00: Miting Dağıtma ve Düzenleme Usulleri
- 19.00-20.00: Akşam Namazı ve Yemeği
- 20.00-21.00: Akşam Yürüyüşü
- 21.00-21.20: Yatsı Namazı
- 21.20-22.15: İctima, İyi Geceler ve Yatış³⁰⁴

Kamplarda eğitilen gençlerin ateşli silahlarla eğitildiği yönünde haberler yaygındı. Parti bu haberleri yalanlamıştır. Eğitim gören genç sayısı hiçbir zaman açıklanmadığı için yalnızca tahminler ileri sürülüyordu. İlk başlangıçta “Komando”

³⁰³ A.g.r. s.s.14-19.

³⁰⁴ A.g.r. s.s. 20.

sözcüğünü benimseyen öğrenciler, partinin de isteği doğrultusunda “*Milliyetçi Toplumcular*” ismini aldılar. Zaman bu isim “*Bozkurtlar*” ve “*Ülkücüler*” olarak anılmıştır. İlk şiddet hareketine 31 Aralık 1968’de Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Derneği’ni basarak giriştiler sonraları sol yayınları satan kitapçılar vitrinlerini kırmak ve daha başka eylemler içinde oldular. Daha çok soldaki gençlik örgütlerinin Amerikan 6. Filo’suna karşı eylemlerine ve başka gençlik hareketlerine karşı çıktılar.

Türkeş, gençlerin Komando Kampları’nda eğitildiğini, diğer partiler gibi kendilerinin de gençlerle ilgilenebileceğini söylüyordu³⁰⁵. Komandoların karıştığı şiddet olayları ile ilgili Türkeş’in yorumları çelişkiliydi. Bir konuşmasında şiddet eylemlerine karışanların komandoların içine kasıtlı olarak sızdırılan kişiler olduğunu söyledi³⁰⁶. Bir diğer konuşmasında ise karşıt görüştekilere şiddet eylemlerinin uygulandığını doğruladı:

“Komünistlerin bazılarının dövüldüğü doğrudur; kimler dövülmüştür? Türk milletini köleleştirmek isteyenlerin aletleri olanlar, Türk’ün Allah’ına sövenler, tarihiyle alay etmeye yeltenenler dövülmüştür”³⁰⁷.

Komando Kamplarının kurulmasının ardından gençlik hareketleri yeni bir safhaya girdi. Sağ ve sol arasındaki mücadele izinsiz sokak gösterilerine, karşılıklı adam kaçırmaya ve silahlı çatışmaya kaçırılmaya kadar vardı. Milliyetçi derneklere mensup komandoların karıştıkları olayları ise şu şekilde açıklamak mümkündür: 3 Mayıs 1967 günü İstanbul’da gerçekleşen MTTB Genel Kurulu Toplantısı’nda İslamcı söyleme sahip gençlerle Turancılar arasında delege seçimleri yüzünden tartışma çıktı. Bu tartışmada Hüseyin Özdemir İslamcılar tarafından ağır şekilde darp edildi. 25 Eylül 1967’de Ertuğrul Gazi’yi Anma Töreni’ne katılan Alparslan Türkeş ve beraberinde getirdiği komandolar, Türkeş’e söz verilmediği gerekçesiyle olaylar çıkardılar. 20 Ocak 1968’de Ankara Yüksek Öğretmen Okulu’nda sol ve sağ arasında çıkan olaylarda komandolar olaya müdahale etti ve solcu öğrencilerin elinde olan yatakhaneleri ele geçirdi. İki taraftan da çok sayıda öğrenci yaralandı. 21 Ocak 1968 tarihinde Ankara Yüksek Öğretmen Okulu’nda çıkan olaylar nedeniyle komandolar MHP İl Merkezi’nde toplandılar daha sonra bu guruptan on kişi FKF merkezine gidip iki sol görüşlü öğrenciyi dövdü³⁰⁸. 7 Nisan 1969 günü Ankara Türk

³⁰⁵ *Milliyet*, 4 Aralık 1969.

³⁰⁶ *Milliyet*, 6 Aralık 1969.

³⁰⁷ *Milli Hareket*, Şubat 1969, s.11.

³⁰⁸ *A.g.r.* ss.21-22.

Standartlar Enstitüsü'nde doğum kontrolüyle ilgili yapılan seminer, doğum kontrolüne karşı oldukları gerekçesiyle komandolar tarafından basıldı:

“Dünya Sağlık Günü münasebetiyle düzenlenen ‘Üremenin temel ve klinik ve halk sağlığı yönlerindeki bilimsel gelişmeler’ konulu seminer bugün MHP Gençlik Kollarına mensup oldukları söylenen komandolar tarafından basılmış, salonda patlayan Molotof kokteylleri birçok üyenin pardösü ve çorabının yanmasına sebep olmuş bazı kadın üyeler de baygınlık geçirmiştir. Patlamalar üzere üyeler paniğe kapılmışlar ve salon bir anda harp meydanına dönmüştür³⁰⁹.”

13 Nisan 1969’ da İzmir’de Gündüz Kapanı (Milliyetçiler Birliği Karşıyaka Kurucusu) ve arkadaşlarının kurucusu olduğu Nasyonel Aktivite Zinde İnkişaf Derneği (NAZİ) ile ilgili yapılan toplantı komandolar tarafından sabote edildi. 27 Nisan 1969’da MTTB’nin kurultayında komandolar ile İslamcılar arasında çatışma çıktı. 3 Haziran 1969’da İstanbul Site Öğrenci Yurdunda bulunan sol görüşlü öğrenciler komandolar tarafından yurdun basılmasıyla tartaklandı. 17 Mart 1970’te Ankara Yüksek Öğretmenler Okulu ve Fen Fakültesi’nde gerçekleşen çatışmada sağcı ve solcu öğrencilerden yaralananlar oldu. Ülkü Ocakları Birliği’ne üye olan Süleyman Özmen isimli öğrenci yaşamını yitirdi. 13 Nisan 1970’de HÜ’de çıkan olaylarda Doktor Necdet Güçlü o sırada olay yerinden geçmekteyken atılan bir kurşunla yaşamını yitirdi. Konuyla alakalı olduğu belirlenen Ülkü Ocakları Birliği Başkanı İbrahim Doğan yakalanarak tutuklandı. 5 Haziran 1970 tarihinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nde Ülkü Ocakları’na bağlı öğrenciler fakültede arama yaptılar. Jandarmayı çağırarak solculara ait olduğunu iddia ettikleri molotof kokteyllerini onlara teslim ettiler. Daha sonra Ülkü Ocakları’na bağlı arama yapan öğrenciler usulsüz arama yaptıkları gerekçesiyle yakalandılar. 8 Haziran 1970’te İÜ Edebiyat Fakültesi’nde solcu öğrencilerin Yusuf İmamoğlu’nun yaşamına son vermeleri sonucu sağcılar yürüyüş yapıp üniversitede bulunan solculara ait panolar indirip yerine Türk bayrağı astılar. 17 Haziran 1970’de Yozgat’ta düzenlenen komünizm karşıtı mitingde DEV-GENÇ’e bağlı gençlerle sağcılar arasında çatışma yaşandı. 22 Haziran 1970 günü Gazi Eğitim Fakültesi’nde sağcı ve solcu öğrenciler arasında silahlı çatışma meydana geldi ve üç öğrenci yaralandı. 20- 21 Ağustos 1970’de komandolar silahlarla Ankara Hukuk Fakültesi’ni işgal etti. Bunun sonucunda 17 öğrenci gözaltına alındı³¹⁰

³⁰⁹ Milliyet, 8 Nisan 1969.

³¹⁰ A.g.r. ss.22-25.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İSLAMCI GENÇLİK

4.1. Gün Yüzüne Çıkan İslamcı Hareket

İslamcılık, 19. ve 20. yüzyılda ortaya çıkan İslam'ı her yönden (inanç, ibadet, felsefe, ahlak, eğitim, siyaset) hayatta etkin kılmayı ve İslam dünyasını Batı etkisinden kurtarmayı amaçlar. İslami görüşteki aydınlar Batı'dan gelen milliyetçilik düşüncesinden de etkilenmişlerdir. Bu aydınlar “*İslam Milleti*” kavramından hareket ederek İslamcılığı siyasi bir birliğe dönüştürmeye çalışmışlardır. Bu durum Batılıların “*Panislamizm*” olarak nitelediği durumu ortaya çıkarmıştır. İslamcılığı geleneksel ideolojiden farklı kılan durum, İslam'ın geleneğe uygun bir şekilde ulema tarafından değil de aydınlar tarafından savunulmasıydı³¹¹.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde sadrazamlık yapan Said Halim Paşa, İslamcı fikir akımının önde gelen temsilcilerinden biridir. Said Halim Paşa'nın düşüncesinin temel noktasını İslam oluşturmaktadır. Düşünce sistemin üç kavram üzerinde durmuştur: Sosyal dayanışma, ekonomik gelişme ve sosyal gelişmedir. Osmanlı'da Batılılaşma hareketlerinin doğmasının nedenini, İslam dünyasında maddi yönden yapılması gereken şeylerin yapılmaması olarak açıklar. Aslından İslam'ın Batı medeniyetlerine rehberlik edebilecek bir konumda olduğunu ancak İslam'a olan bağlılığın zamanla azalmasından dolayı maddi ve manevi olarak çöküşün yaşandığını belirtmiştir. İslamlaşmayı; ahlak, yaşayış, inanç ve siyaset anlayışının doğru bir

³¹¹ M. Cengiz Yıldız, “Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı:14, s.4-8.

şekilde uygulamak olarak açıklayan Said Halim Paşa, İslam'ın gelişmenin önünde bir engel olamayacağını aksine gelişmeyi, ilerlemeyi teşvik ettiğini ifade etmiştir³¹².

Cumhuriyet kurulduktan sonra İslamcılık düşüncesi kendisini yenileşmenin karşısında konumlandırması “gerici” olarak nitelendirmesine neden oldu. Erken dönem Cumhuriyet siyasetinde Kemalist reformların karşısında yer alarak siyasi duruşlarını belirleyen İslamcılar sosyal, siyasi ve ekonomik reformları reddeden bir kimliğe büründü. Cumhuriyet'in muhafazakar aydınları İslamcılığı hiçbir zaman İslamcılığa özgü anti-reformist tavırla benimsemediler. Tek parti döneminde gelenekçi İslamcılar, liberalizm yanlıları ve sosyalizm savunucuları zaman zaman karşı karşıya geldiler. Sağ kesimi oluşturan İslamcı, milliyetçi ve liberal ekonomiye inananlar, siyasi geleneklerinin felsefesini akılcılık, laiklik, hümanizm ve evrenselcilik karşıtlığı üzerine kurdu³¹³. 1950'lerden itibaren İslamcılık laikliğin karşısına “kültürel restorasyon” talebiyle çıktı ve İslamcılık muhafazakarlık terimine başvurmaya başladı. Aynı yıllarda devlet muhafazakarlığı ve İslam muhafazakarlığı anti-komünist söylemlerin temelinde birleşti. İslam muhafazakarlığı laikliğe ve modernizme dönük tepkilerini anti-komünist propagandalara yansıttı. Bu düşünüşün siyasi anlamdaki ideolojik karşılığı milliyetçi-muhafazakar söylem oldu³¹⁴. Necip Fazıl Kısakürek yenilik karşısındaki görüşlerini “İki Palyaço Ve...” başlıklı yazısında şu şekilde açıklamıştır:

“Maddeye tahakküm dehasının timsali Avrupa karşısında, bozgunun sırlarını çözmek ve İslami kainatın çapında yeni hayata tatbik etmek, fikriyatından mahrum bu tipler, daima olduğu gibi, ne Batı'ya ne de Doğu'yu muhasebe edebilmiş, palyaçolar olarak, güya İslam'a yenilik getirme sevdasıyla, kalplerinin görünmez bir köşesinde, onu budamak, desteklemek, ufalamak ve düşman dünya anlayışına tabi kılmak küfrünü beslediler”³¹⁵.

Yenileşmenin karşısında yer alan İslami düşünce komünizm karşıtlığından da besleniyordu. Özellikle Büyük Doğu dergisi sık sık komünizm karşıtı söylemlerle mevcut iktidarı eleştiriyordu. Eleştirilerden biri de Türk eğitim sistemiydi:

“Milli Eğitim Bakanlığı esas tabirle Maarif Vekaleti, 1960'tan sonra, öteden beri bünyesinde sakladığı solcu unsurların açıkça futbol meydanı haline gelmiştir. Devlet bünyesinde 1960'tan sonra meydana gelen sarsıntı,

³¹² Yıldız, Said Halim Paşa'da Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ, 1994, ss.3-21.

³¹³ Nazım İrem “Türk Modernleşmesinin Sınırları: Kültürcü Özgünlük ve Eksik Liberalizm”, **Doğu Batı Dergisi-** Türk Muhafazakarlığının Eleştirisi, sayı:58, 2011, s.35.

³¹⁴ Tanıl Bora, Türk Sağının Üç Hali... , ss. 79-83.

³¹⁵ Haluk Efekan “Muhafazakarlığın Hermenötüğü”, **a.g.d.**, s.80.

solculara, zuhurları için, en uygun zemini hazırlamış; ve yeni hükümler boyunca, bakanlıktaki milliyetçi, mukaddesatçı, ananeci ve kökçü şahsiyetlere teker teker tasfiye yolu açılmıştır. Kimi emekliye ayrılmak, kimi istifaya zorlanmak, kimi de pasif işlere atanmak suretiyle...İçin için bakanlığın müdir fikirlerine nüfuz eden solcular, hususiyile son yıllarda bakanlığı o tür karıştırmışlardır ki, bir lise müdürünün bize aynen söylediği gibi 'Maarifimizin başına Kruşçev getirilseydi bundan daha fazla karışıp bozamazdı!' tarzında bir levha doğmuştur³¹⁶."

1960'lı yıllarda başlayan sol-sağ kutuplaşmasında İslami görüşteki gençler milliyetçi-muhafazakar oluşumlar içinde yer aldılar. Komünizmle Mücadele Dernekleri gibi sağcı, milliyetçi kuruluşları desteklediler. Bu yıllarda kayda değer bir İslami hareket olmadı için İslamcı gençlikten de söz edilemez³¹⁷. 1965'ten sonra MTTB'nin başına geçen Rasim Cinisli'yle birlikte milliyetçi-muhafazakar söylem hız kazandı. 1965 seçimleriyle iktidara gelen AP, İslamcılık canlanma sürecine girdi³¹⁸.

11 Nisan 1968 tarihinde Ankara'daki İlahiyat Fakültesi'nde olaylar çıktı. Hatice Babacan isimli kız öğrencinin, hocaların uyarısına rağmen derste başörtüsü takması ve bu olay sonrasında Mustafa Demirsöz'ün konuyla ilgili olarak bir öğretmene hakaret etmesi sonucu okuldan uzaklaştırılması İslamcı söyleme sahip yayınların harekete geçmesine sebep oldu. Olaylara tepkilerin büyümesi sonucu yüz kadar öğrenci fakültede boykot başlattı. Öğrenciler arkadaşları fakülteye alınmadığı takdirde derslere girmeyeceklerini söylediler. Dekan Hüseyin Gazi Yurdaydın konuyla ilgili şunları söyledi:

"Hatice Babacan'ın kayıt müddeti geçtikten sonra fakülteye müracaat ettiğini ve kaydının yapılması için ricada bulundu. Bana geldiğinde başı açıktı. Sonradan örtünmeye başladı ve kendisini ikaz eden öğretmenleri de dinsizlikle ve komünistlikle itham etti³¹⁹."

Boykotla birlikte öğrencilerin istekleri kapıya asıldı. İstekler şunlardı:

- İlim
- Tarafsızlık
- Samimiyet
- İman ve vicdan hürriyeti

³¹⁶ **Büyük Doğu** 20 Eylül 1964, s.4.

³¹⁷ Doğan Duman, **Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999, s.244.

³¹⁸ Muzaffer Sencer, **Dinin Türk Toplumunu Üzerindeki Etkileri**, May Yayınları, İstanbul, 1974, s.266.

³¹⁹ **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1968.

- Hakka saygı
- Fakülteden ihraç edilen iki öğrenciyle ilgili kararın iptali
- İslam'ı dini kaynaklardan talim etmek
- Aleni ve tarafsız imtihan

Boykot devam ederken okuldan uzaklaştırılan iki öğrenci, alınan kararın kaldırılması için Ankara Üniversitesi Senatosu'na başvurular. Dekan Hüseyin Gazi Yurdaydın üniversiteye sokulmadı. Başvuru üzerine olayı incelemek için toplanan senato öğrenciler tarafından basıldı. Ayrıca toplantıya katılmak üzere gelen profesörlerin otomobilleri geri çevrildi. Boykot 17 Haziran 1968 tarihine dek sürdü³²⁰.

Muhafazakar gençlerin oluşturduğu kuruluşlardan biri olan Genç Kuvayı Milliye Teşkilatı Başkanı Mehmet Fatih Aydemir mukaddesatçı kuruluşların Bursa'da bir toplantı yapacaklarını duyurdu. Toplantıda mini etek giyenler eleştirildi, Köy Enstitüleri eleştirilmiş, okul yerine mektep kelimesinin kullanılması talep edilmiş alkışın Yahudi icadı olduğu söylendi, Türk Dil Kurumu'nun kaldırılarak yerine Türk Dil Akademisi ve Türk Musiki Akademisi kurulması istendi³²¹.

23 Temmuz 1968'de Konya'da düzenlenecek emperyalizm karşıtı miting için Konya Esnaf Dernekleri, Ticaret Odası, Mücadele Birliği, Komünizmle Mücadele Derneği, Yeşilay Dernekleri ellerinde sopalar ve başlarında sarıklarla saldırdı. TİP il merkezi, gazete ve kitapçı binaları tahrip edildi. 14 kişi yaralandı. Olaylara asker müdahale etti³²².

4.1.1. Ticani Tarikatı'ndan Nurculara

Türkiye'de 1945-1951 yılları arasında faaliyete geçen Ticanilik Tarikatı'nın adı ilk olarak Mustafa Kemal Atatürk'e ait heykellere yönelik yapılan saldırılar sonucu duyulmuştur. Aslında Ticaniliğin ülkemizdeki kökeni 1930 yılına dek uzanır. Dünyada ise 1216 yılında Fas'ta Ahmet Teycani tarafından kurulmuştur³²³. Tarikat Fas başta olmak üzere Trablusgarp, Senegal, Mısır, Hicaz, Medine gibi bölgelerde

³²⁰ Kabacalı, a.g.e., s.s. 183- 184.

³²¹ Cumhuriyet, 26 Mart 1968.

³²² Cumhuriyet, 25 Temmuz 1968.

³²³ Tarık Zafer Tunaya, **İslamcılık Akımı**, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991, s.254-255.

hakim olmuştur³²⁴. Ülkemizde 1930 yılında Kemal Pilavoğlu tarafından kuruldu. Kemal Pilavoğlu'nun Ticaniliği Türkiye şartlarına uyarladığı söylenir. Tarikatın başkanına “*hazret*” ya da “*efendi*” diye hitap edilirken, fiili eylemleri gerçekleştiren tarikat üyeleri ise “*kahraman*” ya da “*fedai*” diye adlandırılırdı. Ticanilerin Cumhuriyet rejimine karşı çıkışları ilk olarak 1949 yılında Ankara'nın Çubuk ilçesi ile Çorum'un Şabanözü ilçesinde bulunan Atatürk heykellerine yapılan saldırılarla gerçekleşti. Heykeller tarikat tarafından “*put*” olarak nitelendiriliyor, laiklik kavramı dinsizliğin karşılığı olarak görülüyordu. Atatürk'ün halifeliği kaldırmasının ve diğer devrimleri yapmasının Türkleri putperestliğe sürüklediğine inanıyorlardı. Ticaniler, ezanın Türkçeleşmesine karşı çıkmış ve 1949 yılının Şubat ayında TBMM' de Arapça ezan okuyarak bu durumu protesto etmişlerdir³²⁵. Edirne Uzunköprü'de bir imamın Atatürk heykeline saldırması ve ardından “*Asmadığı hoca kalmadı, Türk kızları tiyatrolarda oynayamaz.*” şeklindeki açıklamaları Ticanilik tarikatına mensup kişilerin görüşlerinin ne olduğunu yansıtır³²⁶. Ticaniler 1946-1951 döneminde bunun gibi 51 olaya neden olmuşlardır. Atatürk heykellerine yönelik saldırılar DP yöneticilerini kaygılandırmıştır. DP kurmayları, saldırıların rejime yönelik olduğu sonucuna varmışlar ve bu durumda “*mürteci*” olarak damgalanmaktan oldukça kaygılanmışlardır³²⁷. Bu kaygılar, DP yöneticilerini Atatürk hakkındaki eserleri kanun yoluyla koruma çözümüne itmiştir. Böylece hem Atatürk heykelleri korunacak hem de DP'ye yönelik suçlamalar yapılamayacaktı. 4 Mayıs 1951 tarihinde “*Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun Tasarısı*” meclise sunuldu³²⁸. 31 Temmuz 1951 tarihinde ise kanun halinde resmi gazetede yayınlandı:

“Madde 1: Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret eden ve ya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Atatürk'ü temsil eden heykel, büst ve abideleri ve ya Atatürk'ün kabrini tahrip eden, kıran, bozan ve ya kirleten kimseye bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası verilir. Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçları işlemeye başkalarını teşvik eden kimse asıl fail gibi cezalandırılır.”

Madde 2: Birinci maddede yazılı suçlar, iki ve ya daha fazla kimseler tarafından toplu olarak ve ya umumi ve ya umuma açık mahallerde ve ya basın vasıtasıyla işlenirse hükmolunacak ceza yarı nispetinde artırılır. Birinci

³²⁴ Kadir Özköse, “Batı Afrika’da Tasavvuf Akımlarının Etkisi”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, no.2, 2003, s.166

³²⁵ **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1949.

³²⁶ Çetin Özek, **100 soruda Türkiye’de Gerici Akımlar**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 178.

³²⁷ Barış Ertem, “Atatürk’ü Koruma Kanunu’nun Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Tartışılması” **Turkish Studies**, sayı 8/5, Kış, Ankara, 2013, s.263.

³²⁸ Ahmad, **a.g.e.**, s.66

maddenin ikinci fıkrasında yazılı suçlar zor kullanılarak işlenir ve ya bu suretle işlenmesine teşebbüs olunursa verilecek ceza bir misli artırılır.

Madde 3: Bu kanunda yazılı suçlardan dolayı Cumhuriyet Savcılıklarınca re'sen takibat yapılır.

Madde 4: Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5: Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür³²⁹.”

1951 yılından sonra mezhep etkisini yitirip yerini yavaş yavaş Nurculuğa³³⁰ bıraksa da 1950-1960 yılları arasında da çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlar arasında dönemin başbakanı Adnan Menderes'in yeşil bayraklarla karşılanması, DP milletvekillerinden Fehmi Ustaoglu'nun Büyük Cihat dergisinde yayınlanan yazısında milletin Atatürk devrimlerine herhangi bir borcu olmadığını yazması gibi olaylar yer alır. Bunların yanında asıl önemli olaylar gazeteci Ahmet Emin Yalman suikastı girişimi ve Ulu Cami olayıdır. 1952 yılında Malatya'da Ahmet Emin Yalman'a Yahudiliği ve masonluğu protesto etmek amacıyla bir lise öğrencisi tarafından suikast girişimi düzenlendi. İslamcı basın, suikastın dini amaçlar uğruna olduğunu belirten yazılar yayınladı. Ulucami olayı ise 1956-1957 yılları arasında Bursa'ya yerleşmeye başlayan Nakşibendi müritleri tarafından 1957 yılının Temmuz ayında gerçekleştirildi. Bir Nakşibendi, Ulucami'deki Cuma namazı çıkışında kılıç ve yeşil bayrakla kendini mehdi ilan edip bir imam ve bir polisi yaraladı. Bu olayın ardından tarikatın elebaşları yakalandı. 1966 yılında İzmir'de Atatürk heykeline yönelik yapılan saldırıda da Nurcuların adı geçti. Bu saldırının ardından gençler durumu protesto etmek için Atatürk heykelinin önünde nöbet tuttular ve Bursa Nutku'nu okudular³³¹. Bursa Nutku'nun okunması 1 Şubat 1933'te Bursa'da Arapça ezan talebiyle ayaklananlar karşısında Atatürk'ün duruşuna karşı bir göndermeyi³³². Yeni İstanbul gazetesinde ise Bursa Nutku'nun yalnız solcuların rehberi olmadığı haberleri yer aldı:

“Solcu çevrelerin aylardır Türk Umumi Efkarına kabul ettirmeye çalıştıkları meşhur Bursa Nutku, milliyetçilerin sebepsiz tevkifleri ve vazifelilerin onlara reva gördükleri kanunsuz ve sert muameleler böyle devam ederse sağ çevrelerde de rağbet görmeye başlayacaktır. Atatürk'ün idarecilere karşı, icabında gençliğin nasıl hareket etmesi lazım geldiğini anlatan ve solculara birer emir telakki edilen talimatının, son hadiseler muvacehesinde milliyetçi gençler tarafından da benimsenmesi halinde, sola

³²⁹ T.C. Resmi Gazete, 31 Temmuz 1951.

³³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Neda Armaner, **Nurculuk**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.

³³¹ **Cumhuriyet**, 2 Nisan 1966.

³³² Reşit Ülker, **Atatürk'ün Bursa Nutku (Tanık ve Belgelerle)**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998, s.17.

taviz veren idarecilerle, anarşist solcuların ve komünist çevrelerin ne yapacağı merakla beklenmektedir³³³.”

Atatürk heykeline yapılan saldırı sonucu Bursa Nutku'nu bildiri olarak dağıttığı gerekçesiyle Ege Üniversitesi Fikir Kulübü Başkanı Ahmet Çelikkol'a dava açıldı³³⁴. 25 Şubat 1967'de davadan beraat eden Ahmet Çelikkol'un avukatı Cengiz İlhan şunları söyledi:

“Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'de irtica hareketleri artmıştır. Nurcular rejimi yıkmaya çalışmışlardır. Savcı'nın esas hedefi Bursa Nutku'dur. Savcı aziz Atatürk'ü kurduğu Cumhuriyet'in kanunlarına karşı gelmekle suçlamış ve Atatürk'ü mahkeme huzuruna sanık olarak çıkarmıştır. Bu her türlü irtica hareketine karşı açıktan verilmiş bir primdir. Ahmet Çelikkol artan irtica hareketleri karşısında Bursa Nutku'nu neşretmiş ve irtica heveslilerine, devrim düşmanlarına ihtarda bulunmuştur³³⁵.”

Bütün bu olaylar içinde Nurculuk giderek yayıldı ve laik yapıya karşı en güçlü tepkiyi gerçekleştirdi. Nurcuların lideri Saidi Nursi, İttihat-ı Muhammedi Fırkası'nın kurucuları arasında yer aldı. Ayrıca Şeyh Sait İsyanı'nda da yer aldı ve Risale-i Nur adlı eseri yazdı. Nurculara göre, Nurculuk Risale-i Nur'u benimsemektir. Risale-i Nur'u ise Kuran'ın döneme uygun yorumu olarak tanımlarlar. Nurcular kendilerini bir tarikat olarak tanımlamazlar. Laik sisteme tamamen karşı çıktıkları ve teokratik düzeni savundukları için kendileriyle aynı amacı taşıyan herkesi içlerine kabul ederler. Ayrıca Nurcular tarikatçılığı bölücülük olarak nitelendirmişlerdir. Siyasi hayatta CHP'yi düşman olarak gördükleri için DP'yi desteklemişlerdir. Milliyetçi anlayışa ise İslami açıdan bakıp İslam milliyetçiliğini desteklemişlerdir. Onlara göre ırka dayalı milliyetçilik Bolşevizm ya da komünizm karşısında savaşıma konusunda başarılı değildir³³⁶.

4.2. Milli Türk Talebe Birliği ve İslamcı Söylem

17 Mart 1965 tarihinde yapılan kongrede İÜ Hukuk Fakültesi'nden Rasim Cinisli'nin seçilmesiyle birlikte MTTB giderek muhafazakarlaştı. 1965'ten sonra tüm sol eğilimli gruplar MTTB'den uzaklaştırıldı³³⁷. 18 Mart 1965-28 Kasım 1966 tarihleri arasında başkanlık yapan Rasim Cinisli döneminde MTTB Mustafa Kemal

³³³ Feyizoğlu, **Türkiye'de Devrimci Gençlik...** s.307.

³³⁴ **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1966.

³³⁵ **Akşam**, 26 Şubat 1967.

³³⁶ Özek, **a.g.e.** ss. 179-181.

³³⁷ Zülküf Oruç, **Bir Öğrenci Hareketi Olarak Milli Türk Talebe Birliği**, Pınar Yayınları., İstanbul 2005, s. 47- 55.

Atatürk'ün “Biz ne Bolşevik ne de komünist, ne biri ne diğeri olabiliriz. Biz milliyetperver ve dinimize hürmetkarız” sözünü slogan olarak kullandı³³⁸.

1 Aralık 1966'da yapılan MTTB'nin 48. Genel Kurulu'nda Bursa Nutku konusu gündeme getirildi. Atatürk'ün Bursa Nutku ile Stalin'in Kiev Nutku arasındaki benzerlikler tartışmaya açıldı. Konuşmacılar Bursa Nutku'nun İstiklal Marşı gibi sürekli söyleniyor olmasını bir istismar olarak değerlendirdi ve bu durumun sorumluluğunu TMTF'ye yükledi³³⁹. İlerleyen günlerde de devam eden kongrede MTTB ikinci başkanı Yavuz Ulusu Türkiye'deki komünist faaliyetlerin merkezinin İstanbul olduğunu çünkü kendilerinin Ankara'daki komünist faaliyetleri tamamen sindirdiklerini söyledi³⁴⁰. Rasim Cinsli kongrenin sonunda “*Milli birlik ve beraberlik içinde hareket ettiğimiz müddetçe zafer mutlaka bizim olacaktır. Milliyetçi Türk gençliğinin en büyük iki düşmanı olan komünizm ve siyonizmle mücadelede bütün Türk gençliğini vazifeye davet ediyorum. Allah bizimle beraberdir*” sözlerini söyledi³⁴¹.

11 Mart 1967 tarihinde yapılan seçimler sonucunda İÜ Hukuk Fakültesi öğrencisi İsmail Kahraman MTTB başkanı seçildi³⁴². Bu tarihten sonra tamamen İslami eğilimin içine giren MTTB'nin ismi, Lenin heykeline yönelik yapılan saldırı³⁴³, Sovyetler Birliği Çağdaş Grafik ve Heykel Sergisi'nin protesto edilmesi³⁴⁴, Nikos Kazancakis'in “*Ya Hürriyet Ya Ölüm*” adıyla dilimize çevrilen “*Kaptan Mihalis*” kitabının İsmail Kahraman tarafından Türk düşmanlığı taşıdığı gerekçesiyle yakılması gibi olaylarda geçti. MTTB'liler Çanakkale Şehitlerini Anma Günü, Fetih Mitingi, Mehmet Akif Ersoy'u Anma günü, Kıbrıs Mitingleri düzenlediler. Papa 6. Paul'un Ayasofya'da diz çökerek dua etmesi üzerine tepki gösteren bir grup MTTB'li Ayasofya'da namaz kıldı³⁴⁵.

29 Ekim 1967'de Komünizmle Mücadele Derneği'nin düzenlemiş olduğu “*Cumhuriyet'in 44. yılında Türk Milliyetçiliği Komünizm Tehlikesi*” konulu toplantıda söz alan İsmail Kahraman; “*Cumhuriyeti anma günlerinde maziye küfür ve hakaret etmek moda haline gelmiştir. Geçmişe küfür etmek ve onu inkar etmek hıyanettir.*”

³³⁸ Duman, Yorgancılar, **a.g.e.** s.100.

³³⁹ **Milliyet** 3 Aralık 1966.

³⁴⁰ **Milliyet**, 6 Aralık 1966.

³⁴¹ Feyizoğlu, **a.g.e.**, s.300.

³⁴² **Tercüman**, 12 Mart 1967.

³⁴³ **Akşam**, 1 Nisan 1967.

³⁴⁴ **Cumhuriyet**, 2 Nisan 1967.

³⁴⁵ Duman, Yorgancılar, **a.g.e.**, s. 108-111.

Osmanlı İmparatorluğu devrini ve onun müesseselerini anlamamak tarihimizi bilmemenin neticesi olabilir. Nitekim 'umum-nukudum emrindedir' fermanıyla, Anadolu'ya gönderdiği paşasına Kurtuluş Savaşımızın organizasyonunu havale eden, son padişah Sultan Mehmet Vahdettin vatan haini olarak tanıtılmak istenmektedir. Gerçekten milli olan doğru bir tarihe kavuşma ve hakikatleri görme durumuna ulaşmalıyız" şeklinde konuştu³⁴⁶.

25 Ocak 1968 tarihinde FKF'nin düzenlediği Doğu Gecesi etkinliği MTTB ve komandolar tarafından basıldı. Salonda bulunan FKF'lilere amonyak ve asit dolu şişeler atıldı. MTTB'li Nuri İspir'in silahını ateşlemesiyle bir genç topuğundan yaralandı. Olaydan sonra FKF yöneticileri bütün devrimci güçlerin birleşerek haklarını sonuna dek koruyacaklarını belirttiler³⁴⁷.

MTTB 3 Mart 1968 tarihinde "*Şahlanış Mitingi*" düzenleyeceğini duyurdu. İsmail Kahraman mitingle ilgili şunları söyledi: "*Son hadiseler ve fikri atmosferin takip ettiği seyir dolayısıyla, fikirlerimizi ve kararlarımızı duyurmak üzere sizleri davet etmiş bulunuyoruz. Memleketimizde komünizm faaliyeti maalesef yoğun bir hal almıştır. Yeraltı çalışmaları sokağa dökülmüştür. Komünist faaliyetler rejimi tehdit etmek istemektedir. Bu faaliyetleri yürütmek isteyenler vatan hainidir. Maalesef bu sesler Türk parlamentosunda dahi çıkmaktadır³⁴⁸.*" 3 Mart 1968'de Taksim meydanında komünizme karşı toplandı. MTBB Başkanı İsmail Kahraman "*Son fikri ikazı yapmış bulunuyoruz. Bunlar yapılmadığı takdirde sıra fiili ikaza gelmiştir.*" dedi. Hoparlörlerle "*Davamız Allah'ın Kuran'ın yoludur. Allahsız vatan haini komünistlerin kirli çamaşırlarını ortaya koyacak bu mitinge katılın*" çağrısı yapıldı. Mitingde konuşmacı olan Necip Fazıl Kısakürek İnönü için Yoldaş İnönü deyimini kullanmış ve "*Şurada dikilmeyen heykelinin kaidesini gördüğümüz adam bizi Birinci Dünya Harbinin sonunda garp kültürü kılıfına sokmak istemiştir. Bu durum, ahlaki bir çöküntüye yol açmış, komünizmin ilk filizlerinin açılmasını sağlamıştır. Eğer İslam kültürü olmasaydı, başta İnönü, yoldaş olduğu halde her deve dikenine karşı kıpkızıl olurdu. Fakat İslamiyet buna engel olmuştur.*" dedi. Kısakürek'in bu sözlerin üzerine mitingde bulunan Ekrem Nemlioğlu isimli bir memur bu sözlere itiraz edince kalabalık tarafından dövüldü. Ekrem Nemlioğlu, "*İnönü'ye yoldaş diyor. O milli bir kahramandır. Böyle söylenir mi dedim. Üstüme yürüdüler.*"

³⁴⁶ Okutan, **a.g.e.** s.150.

³⁴⁷ Feyizoğlu, **a.g.e.**, s. 380.

³⁴⁸ **Cumhuriyet** 1 Mart 1968.

şeklinde açıklama yaptı. Mitingde komünizm tehlikesine değinen bir bildiri dağıtıldı³⁴⁹.

30 Mart 1968’de İkinci Şahlanış Mitingi Ankara’da düzenlendi. Manisa mehter takımıyla Tandoğan meydanına doğru yürüyüşe geçen grup “*Kahrolsun komünistler*”, “*Kahrolsun Çetin Altan*”, “*Çetin Altan Moskova’ya*” diye slogan attı³⁵⁰. Mitinge katılanlar arasında AP’li ve CKMP’li kişiler de vardı³⁵¹.

MTTB 1965 yılına kadar Atatürkçü çizgide komünizmi büyük bir düşman olarak gören bir oluşumdu. 1963 yılında Yüksel Çengel’in başkanlığı döneminde sol görüşlü gençlerin katılımıyla farklı bir konuma ulaşan MTTB, 1965 yılında Rasim Cinisli’nin başkan seçilmesiyle milliyetçi-muhafazakar bir yapıya büründü. 1960’lı yılların sonlarına doğru İslami değerleri tümüyle kendine referans almaya başlayan MTTB, artık milliyetçi-muhafazakar kimliğini bir yana bırakıp kendini mukaddesatçı olarak tanıttı. Yahya Kemal, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi muhafazakar aydınların yerini Büyük Doğu dergisinin sahibi Necip Fazıl Kısakürek aldı. Komünizmi kınama ve Şahlanış Mitingleriyle eylemsel kapasitesini arttıran MTTB 1970’li yıllarda çizgisini tamamen değiştirdi³⁵².

4.3. Milli Nizam Partisi

Cumhuriyet kurulduktan sonra halifelüğün kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi reformlar gerçekleştirildi. Ancak kökeni uzun yıllar öncesine dayanan tarikatları ortadan kaldırmak mümkün olmadı. Çok partili siyasi hayata geçildikten sonra İslami söylemin siyasi hayata dahil oluşu DP ile oldu. DP her ne kadar irtica gerekçesiyle MP’yi kapatmış olsa da kendi milletvekilleri içinde tarikat ve cemaatin önde gelen isimleri vardı³⁵³. 27 Mayıs’tan sonra DP’nin İslamcı söylemini AP gerçekleştirdi. Bu durum 26 Ocak 1970’te kurulan Milli Nizam Partisi’nin (MNP) kuruluşuna zemin hazırladı³⁵⁴. Seçimlere AP listesinden girmeyip bağımsız adaylığını koyup seçilen Necmettin Erbakan’ın MNP’yi kurmasıyla

³⁴⁹ *Milliyet*, 4 Mart 1968.

³⁵⁰ *Milliyet*, 31 Mart 1968.

³⁵¹ *Cumhuriyet*, 31 Mart 1968.

³⁵² Okutan, *a.g.e.* s.s. 165-198.

³⁵³ Akyol, *a.g.e.*, s.101.

³⁵⁴ H. Bahadır Eser, “Türk Siyasal Kültürü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Milli Görüş Hareketi ve Milli Nizam Partisi” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.18, s:3, 2013 s. 203.

tarikatlara ilk kez kendi partilerine kavuştular³⁵⁵. MNP, İslamcı bir hareket olan “*Milli Görüş Hareketi*”yle ortaya çıkan Türk siyasetinde din ve siyaset ilişkisi bakımından önemli bir oluşumdur. Dinin ilk kez siyasi bir hareket olarak ortaya çıkışı bu partiyle olmuştur³⁵⁶. 1960’lı yılların sonunda Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği’ndeki çekişmeler sebebiyle Anadolu’nun küçük iş yeri sahipleri, İstanbul ve İzmir’deki büyük iş yerlerine karşı bir siyasi partide birleşme gereği duyması sonucu kurulan MNP, AP’nin kentlerde büyük sanayi ve ticareti desteklemesi, kırsalda ise tarım burjuvazisine önem vermesine tepki göstermiştir. MNP bu anlamda kırsaldaki küçük esnafın ve imalatçının sözcülüğünü üstlenmiştir. MNP programında belirttiği üzere mülkiyet hakkına saygılı ve helal kazancın destekleyicisi olmakla birlikte özel teşebbüsü geliştirmek amacındadır³⁵⁷. Parti programında amaçları şu şekilde açıklanmıştır:

1. *“Partimiz, Milletimizin fıtratında mevcut olan yüksek ahlâk ve faziletin, kuvveden fiile çıkarılmasını, inkişafını ve Cemiyetimize nizam, huzur, içtimâî adalet ve vatandaşlarımıza saadet ve selâmet getirmesini gaye edinmiştir*
2. *Partimiz, Milletimizin manevî kalkınma yanında, müsbet ilimlerde ve teknikte taklitçilikten kurtulmuş, yapıcı, keşf ve icad edici gerçek bir ilmi inkişafa ve her sahada büyük şahsiyete erişmesini gaye edinmiştir.*
3. *Partimiz, Milletimizin geçirdiği büyük tarihi tecrübeler ve kazandığı olgunluk sayesinde, millî ve manevî değerlerimize halel getirmeden demokratik hukuk nizamı içerisinde manevî ve maddî kalkınma hareketlerinin basiretli ve isabetli bir sentezini yapacağını ve bu suretle beşeriyete ışık tutacak, refah ve saadet getirecek, yeniden dünyaya örnek üstün bir medeniyet kuracağını kabul eder ve bu büyük gayeye erişmek için vatandaşlarımızı hizmete çağırır³⁵⁸.”*

Parti lideri olan Necmettin Erbakan, ağır sanayinin geliştirilmesi gerektiğini savunurken Avrupa Ortak Pazarı’na karşı olduğunu belirtiyordu. Erbakan ve 17 arkadaşı tarafından kurulan MNP’nin kurucu üyeleri arasında yer alan kişiler; Ali Oğuz, Ahmet Tevfik Paksu, Ali Haydar Aksay, Süleyman Arif Emre, Hüseyin Abbas H.Tahsin Armutcuoğlu, Ömer Çoktosun, Rıfat Boynukalın Ekrem Ocaklı, Ö. Faruk Ergin, Hasan Aksay, İsmail Müftüoğlu, Nail Sürel, Fehmi Cumalıoğlu, Hüsamettin Fadiloğlu, Bahattin Çarhoğlu, Mehmet Satoğlu, , Hüsamettin Akmumcu, , İkbâl Şen. Saffet Solak’tı. Partinin kurulmasının ardından Hüsamettin Akmumcu ve Hüseyin

³⁵⁵ Akyol, **a.g.e.** s. 101.

³⁵⁶ **A.g.m.** s.214.

³⁵⁷ Özdemir, **a.g.e.**, s. 225.

³⁵⁸ **Milli Nizam Partisi Programı ve Tüzüğü**, Haktanır Basımevi, İstanbul, 1970, s.5.

Abbas AP'den istifa etti. Böylece MNP'nin TBMM'deki temsilci sayısı üçe yükselmiş oldu. “Müslüman Türkiye” kavramını benimseyen MNP, parlamentoda 44 milletvekiline sahip olsa da 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin ardından laiklik karşıtı eylemlerde bulunduğu gerekçesiyle³⁵⁹ 20 Mayıs 1971 tarihinde kapatılmıştır³⁶⁰. MNP, Milli Görüş Hareketi'nin ilk partisi olmakla birlikte gelecek yıllarda onun çizgisini takip eden partiler de kurulmuştur. Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi Milli Görüş çizgisinde kurulan diğer partilerdendir³⁶¹. Milli Görüş Hareketi'nin temsilcisi olan bu partilerin programlarının temelini oluşturan ideolojisinin sahibi Hüsametdin Akmumcu'dur. Milli Görüş Hareketi Muaammer Kaddafi'nin görüşlerinden etkilenmiş, Erbakan ile Kaddafi iyi ilişkiler içinde olmuştur³⁶².

³⁵⁹ MNP'nin kapatılması için hazırlanan iddianamede davanın konusu “MNP'nin , 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun dördüncü kısmında yer alan 92., 94., 97. ve 101. maddelere aykırı faaliyetlerde bulunulması ve bu faaliyetleri onaylar nitelikte karar alınmış olması nedeniyle aynı kanunun 111. maddesinin 2 sayılı bendi gereğince kapatılmasına karar verilmesi istenilmiştir.” şeklinde belirtilmiş olup aynı iddianamede Necmettin Erbakan'ın konuşmaları incelenmiştir. Bu iddianamede yer alan konuşmalardan bazıları şunlardır: 6 Ekim 1970 tarihinde yapılan bir konuşmada Erbakan; “Milli Nizam Partisinin diğer partilerden farklı bir çok yönleri olduğunu, esasen bir nizam ve düzen içinde çalışma gayesini güden teşkilatlarının kanunlar muvacehesinde böyle bir parti adı almak zorunda kaldığını, kendilerinin dinine, örf ve adetlerine bağlı imanlı Müslümanlar olduklarını, Avrupalılaştırmanın anlamını bulamadığını, bir kadının kocasından boşanmak için iki şahidin kafi geldiğini, Medeni Kanunun bir kadına kocasından izinsiz çalışmak hakkını verdiğini, kendilerinin millet olarak bin yıllık hak yoluna döneceklerini” söylerken 7 Ekim 1970 tarihli başka bir konuşmasında “ CHP' nin çarşaf giyenler ve peçe takanlarla uğraştığı gibi AP' nin de öğretmenlerin başörtüleri ile uğraştığını, tek tip mektep diye kız ve erkek çocukları lisenin son sınıfına kadar aynı sırada oturup ahlaksızlığı öğütlediklerini, bira içki değildir diye camiler civarında içki sattırdıklarını, milletin kültürünü tahrip için Kültür Sarayı denen tiyatro yaptıklarını, turizm bahanesiyle memlekette 85 tane kilise inşa edildiğini ama cami tamiratına para verilmediğini hastanelerde tohum bankası açıp suni ilkah için Amerikan tohumu getirtildiğini, İslam Enstitüleri bütçesine bir kuruş koyarlarken edepsiz yetiştirmek için iki tane bale mektebi kurduklarını evinde dini kitap okuyanların tutuklandığını, Kur'an kurslarının kadrolarını ortadan kaldırmak için sinsi tertipler hazırlandığını, Millet'in her şeyi anladığını tekrar hakka dönüp tarihi mahrekine oturacağını Milli Nizam denince liselerde okutulan sosyoloji ve ahlak kitaplarının yerine Efendimizin Hadis-i Şerifi kitaplarının, İmam-ı Gazali, İmam-ı Rabbani Hazretlerinin kitaplarının okutulacağını, ahlaksız yetiştiren bale mektebi açmayacağını, Milli Nizamcı olarak şahadet bayrağı altında toplanmanın mecburi olduğunu, bu kadar şehit ve evliyanın büyük eserleriyle Edirne'nin tapusunun Milli Nizama ait bulunduğunu, halkçıyım diyen bir adamın başı düşük olacağı için ona, demek batıl yola hizmet ediyorsun, bir an evvel tövbe et, gel Milli Nizama katıl tavsiyesinde bulunmanın gerekli olduğunu, besmele ile Milli Nizama kaydolmak gerektiğini, Milli Nizam iktidara gelince Sultan Fatih'in yaptığı gibi Ayasofya'yı açıp ilk Cuma namazının beraberce kılınacağını Milli Nizamla Sultan Fatih Hazretlerinin imanı, aşkı ve azminin yeniden iktidara geleceğini, Milli Nizamın şahadet işaretinin manasının çok büyük olduğunu, bu işaretin ne olduğunu bilmeyen varsa ve yapamıyorsa öğrenince eve gidip tövbe edeceğini” söylemiştir. **Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, sayı:9, Ankara, 1991, s.s.3-7.

³⁶⁰ Özdemir, **a.g.m.** s. 225.

³⁶¹ Eser, **a.g.m.**, s. 215.

³⁶² Akyol, **a.g.e.** s.102.

BEŞİNCİ BÖLÜM

12 MART 1971 ASKERİ MUHTIRASI

5.1. 12 Mart'a Giden Yol

27 Mayıs 1960 hükümet darbesinden sonra başlayan koalisyon hükümetleri dönemi 1965 yılında sona erdi. 1965 seçimlerinden sonra AP tek başına iktidarı tek başına iktidara geldi. 1961 Anayasası toplumda çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasını sağladı, sağ ve sol o zamana dek gelişmediği ölçüde gelişti. Eroğul 1961 Anayasası ile ilgili görüşlerini şu şekilde değerlendirmiştir:

“Temel hakları güvenceye bağlamak, yasama ve yürütme alanlarında belli bir siyasal akımın tekelleşmesini önlemek, yargıyı eksiksiz bir bağımsızlığa ve yaygın bir denetim yetkisine kavuşturmak ve nihayet siyasal partileri Anayasa güvencesine almak suretiyle devleti dizginlemek ve sivil toplumun serpilmesine olanak açmak yolunda o güne dek Türkiye’de uzaktan bile benzeri görülmeyen, üstelik çağdaş dünyada bile az bulunan bir demokratik hukuk çerçevesi yaratmıştır³⁶³.”

1968’li yıllarda Türkiye’de de dünyayı sarsan değişim fırtınası esmeye başlamıştı. Dünyanın birçok yerini 68 olayları sardı³⁶⁴. 1960’lardan itibaren gençliğin örgütlenmesi ve eylemler düzenlemesi 1960’ların sonlarında giderek arttı. Üniversitelerde sıkça boykot eylemleri olmaya başladı. “Bağımsız Türkiye” sloganıyla Amerikan emperyalizminin karşısında duran sol gençlik hareketlerine karşı, sağ gençlikte de örgütlenmeler başladı. 6 Ocak 1969’da ODTÜ’ye ziyaret için gelen ABD Büyükelçisi Kommer’in arabası öğrenciler tarafından yakıldı. Amerikan 6. Filosu’nu protesto için İstanbul’da toplananlar sağcı grupların saldırısına uğradı. Bu saldırının ardından iki kişi öldü, 114 kişi yaralandı. 16 Ocak 1969’da yaşanan bu olay tarihe “Kanlı Pazar” olarak geçti. 3 Mayıs 1969 tarihinde Yargıtay Başkanı

³⁶³ Cem Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu (1945-1970)”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Belge Yayınları, İstanbul. 2014, ss.145-147.

³⁶⁴ Birand, Dündar, Çaplı, **a.g.e.** s.151.

İmran Öktem'in cenaze töreninde olaylar çıktı. İmran Öktem'e yönelik tepkiler 1967 yılının Eylül ayında başlamıştı. Öktem, adli yılın açılış konuşmasında “*İnsanlar olmasaydı Allah da olmazdı, Allah'ı insanlar yarattı*” sözlerini kullanması muhafazakar kesim içinde büyük rahatsızlık yarattı. MTTB, Öktem'i istenmeyen adam ilan etti ve şu bildiriye yayınladı:

“Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in adli yılı açılış konuşmasını hayret ve teessür içinde dinledik. Aziz milletimizin tarih boyunca, en titiz bir hassasiyetle her türlü şaibeden muhafazaya muvaffak olduğu ‘Adalet Mülkün Temelidir’ mukaddes mefhumunu, adalet müessesesinin en yüksek mevkiine gelmiş bulunan bu şahıs taarruz hedefi yapmış ve katletmek istemiştir.

Türk adaletinin tarafsızlığını ihlal edip, yüksek mevkiinin verdiği hudutsuz selahiyeti kötüye kullanan bu adam, aynı zamanda milletin hukukuna, Anayasaya ve gençliğe karşı en ağır bir cinayeti de böylece işlemiş, çok kötü bir örnek olmuştur.

Artık her babanın tahsil hayatına atılan evladına ‘oğlum oku, adam ol, sakın İmran Öktem gibi olma’ diye nasihatte bulunması zarureti de böylece meydana gelmiştir.

Geçen yıl, yine aynı mevkiin verdiği büyüklük kompleksi içerisinde anayasayı ihlal ederek hukukta eşkıyalık esaslarını telkine çalışan ve bu yüzden de hakperest basın kendisine ‘Yargıtay Başkanı değil, çete başkanı’ dediği bu adam, bu yıl da basının kendisine ‘Çetin Altan kara cübbelisi’ demek mecburiyetinde bırakmıştır.

Daha sonra anarşizmin methedilmesi, gençliğimizin ikiye bölünmeye, parçalara ayrılmaya çalıştırılması tamamen anayasa ihlalidir. Vatandaş hukukuna tecavüzdür. Ne oluyoruz? Hangi diyarda yaşıyoruz? Burası İslam memleketidir, Fatihlerin, Yavuzların, Kanunilerin, Barbarosların beldesidir.

Müseccel bir sanığın komünizm suçundan gün giymiş ve sürgüne yollanmış vatan haininin, 1967 yılı adli açılışında bahsedilmesinden, doğrusu adaletle, adli yilla, bir başkanla bağdaştıramadık. Eğer Yargıtay başkanının muhakemelere tesir etmesi siyasetle uğraşması, politika yapması lazımsa ve arzu ediyorsa ‘Politika Sanatı’ kitabını okumasını tavsiye ediyoruz. Don Kişot zihniyetinin bu memlekette hortlama istidadı göstermesi muhaldir, batıldır³⁶⁵.”

Bildiri üslubundaki sertlik MTTB çizgisinin nasıl değiştiğine dair bir örnek oluştururken Öktem'in cenazesinde yaşanan gerici olayların başlangıç noktasının geldiği noktayı bize göstermiştir. 3 Mayıs 1969'da yapılan cenaze töreninde birtakım gericiler cemaatin arasından “*Allahsızın namazı kılınmaz*” diye bağırma başladı. Kalabalık içinden bağıranlara karşı tepki gösterilince iki taraf arasında çatışma çıktı. Çatışmanın ortasında kalanlar oldu. Bu kişilerden biri de İnönü'yü. İnönü'yü çatışmadan Kara Kuvvetleri Kumandanlığı Topçu Dairesi Başkan Vekili Tuğgeneral Nabi Alpartun silahını çekerek kurtardı. Olayların ardından cenaze Zafer Anıtı'na

³⁶⁵ Okutan, a.g.e., s.149.

getirildi ve 27 Mayıs Derneği'nden Taylan Benli şu konuşmayı yaptı: “Bugünkü olayları yaratanlar Derviş Vahdetin'in torunları, Said-i Nursi'nin çömezleridir, onlara çanak tutan yöneticilerdir. Biz Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı verecek olan devrimciler, Atatürk'ün huzurunda onlara layık oldukları dersi veriyoruz ve vereceğiz.” Olaylar sonucunda cami imamı ve diğer sorumlular gözaltına alındı³⁶⁶. Cenaze töreninde yaşananlar İnönü tarafından “İkinci bir 31 Mart olayı” olarak değerlendirildi³⁶⁷. 15-16 Haziran 1970 tarihine işçi eylemleri damgasını vurdu. DİSK, sendikalar yasasına karşı 15-16 Haziran günü İstanbul'da bir eylem düzenledi. Eylem sonucunda biri polis dört kişi ölürken yüzden fazla kişi yaralandı. Bu eylemler ve sonuçları gösteriyi ‘devrim provası’ olarak tanımlayan rejim için bardağı taşıran son damla oldu³⁶⁸. Bu olayların ardından ilan edilen sıkıyönetim yaklaşan askeri darbenin habercisiydi³⁶⁹. Keyder, bu büyük işçi eyleminin ardından gelen sıkıyönetimin, burjuvaziye, askıya alınmış bir demokrasinin nimetlerini göstermesi açısından önemli olduğunu söylemiştir³⁷⁰.

1970 yılında FKF içinden çıkan radikal sol örgütler kurulmaya başladı. Bunlardan biri Mahir Çayan önderliğinde kurulan THKP-C idi. THKP-C, devrimin ancak silah yoluyla gerçekleştirilebileceğine inanmaktaydı. TİP ve FKF bünyesinden yetişen MDD'yi savunan gençlerden oluşmaktaydı. Örgütün ortaya çıkışı TİP içinde başlayan MDD tartışmalarıyla gerçekleşti. *Türk Solu* ve *Aydınlık* dergisi çevresinde toplanan gençlerin silahlı mücadele düşüncesi örgütün teorik zeminini oluşturmaktaydı. Ancak bir süre MDD görüşünde de farklılaşmaya başlayan Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Ulaş Bardakçı, Ertuğrul Kürkçü, Münir Ramazan Aktolga, İrfan Uçar, Hüseyin Cevahir'in oluşturduğu grup, FKF ve DEV-GENÇ çizgisinden ayrılıp illegal bir yapılanmanın gerekliliğini ortaya koymuşlardır. 29 Aralık 1970'te kurulan grubun ideolojisini *Kurtuluş* dergisi yansıtıyordu. DEV-GENÇ'in şehir gerillası kolunu oluşturan grup başta Ankara ve İstanbul olmak üzere ses getiren eylemler yapmaya başladı. Örgütün resmen kuruluşunu duyurduğu olay ise İsrail Başkonsolosunun kaçırılıp öldürülmesi olayıdır. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamını engellemek için yaptıkları bu eylemin sonrasında örgütün beyin kadrosu

³⁶⁶ *Milliyet*, 4 Mayıs 1969.

³⁶⁷ Birand, Dündar, Çaplı, *a.g.e.*, s.162.

³⁶⁸ Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, s.174.

³⁶⁹ Doğan Özgüden, *Vatansız Gazeteci*, c:2, Belge Yayınları, İstanbul, 2010 s.493.

³⁷⁰ Çağlar Keyder “Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, İstanbul 2014, s.66.

öldürüldü. THKP-C bu olaydan sonra etkisini yitirdi. İlerleyen yıllarda THKP-C'nin içinden Devrimci Yol, Kurtuluş, Acilciler, Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birlikleri (MLSPB), Üçüncü Yol, DEV-SOL gibi örgütler çıktı³⁷¹. 4 Mart 1971 tarihinde kurulan bir başka radikal sol örgüt olan THKO bir deklarasyon ile kurulduğunu duyurdu. Deklarasyonda kuruluş amacı ABD'yi ve tüm yabancı düşmanları ülkeden temizleyerek tam bağımsız Türkiye'yi kurmak olarak açıklandı. Örgütün kurucuları Deniz Gezmiş, Cihan Alptekin, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Ömer Ayna, Sinan Cemgil, Hacı Tonak, Teslim Töre, Mustafa Yalçiner, Kadir Manga, Nahit Tören, Alpaslan Özdoğan, Fevzi Bal, Yavuz Yıldırım Türk'tü. İdeolojik konumlarını Marksist-Leninist olarak açıklayan örgüt üyeleri teorik tartışmalardan çok sansasyonel eylemlerle adını duyurdu. THKO; Sinan Cemgil, Kadir Manga ve Alpaslan Özdoğan'ın Nurhak dağlarında; Cihan Alptekin ve Ömer Ayna'nın Kızıldere olayında Mahir Çayanlarla birlikte; Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan idam edilerek öldürüldü³⁷².

1965-1969 AP döneminde dünyanın ekonomik büyümesine paralel olarak Türkiye'nin de ekonomisi büyüdü. Ancak bu büyüme kısa süreli rahatlama yaşatmış, temel ekonomik sorunlar ortadan kalkmamıştır³⁷³. 1967-1969 döneminde yüksek olan büyüme hızı 1970'ten sonra hızla düşmeye başladı. Ayrıca ülkede yaşanan döviz sıkıntısı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan devalüasyon ekonomik krizi tetiklemiştir³⁷⁴. AP dönemi ekonomisinde ticaret burjuvazisi, büyük toprak sahipleri, esnaf ve zanaatkarlar etkin konumdaydı. 1970'lere gelindiğinde büyük ölçüde dışarıya bağlı sanayi burjuvazisinin, tüccar ve esnaf üzerindeki baskısı arttı. Bu çekişme ortamı AP'nin bölünmesine ve Demokratik Parti'nin kurulmasına sebep oldu³⁷⁵. Bu bölünme büyük sermayenin, iktidarı, küçük sermayeyle paylaşmayı istemediğini gösteriyordu. 1971 muhtırasının ardından yapılan ekonomik önlemler artan işçi hareketi karşısında burjuvazinin konumunu korumayı amaçlamaktaydı³⁷⁶.

1969 genel seçimleri 12 Ekim'de yapıldı. Seçimlerden önce "*ulusal artık sistemi*"nin kaldırılması CHP ve TİP tarafından eleştirilmesine rağmen gerçekleşti. Bunun sonucunda AP oyların yarısından azını almasına rağmen mecliste çoğunlukta

³⁷¹ Akyol, **Türkiye'de Sol Örgütler...**, s.s.54-55.

³⁷² **A.g.e.** ss.56-57.

³⁷³ Çavdar, **a.g.e.** s.159.

³⁷⁴ Keyder, **a.g.m.** s.67.

³⁷⁵ Çavdar, **a.g.e.** s.161-162.

³⁷⁶ Keyder, **a.g.m.**, ss.67-68.

kalmayı başarabildi. AP seçim öncesinde anayasa değişikliği yapabilmek için çoğunluğun desteğini sağlayacak bir kampanya izledi. Fakat bu meclisin üçte ikisini elde etmek anlamına geliyordu. Seçim sonrasında AP'nin bu ümitleri boşa çıkmış oldu. Bu seçimlerde AP yüzde 46.6 oy oranıyla 256 milletvekili, CHP yüzde 27.4 oy oranıyla 143 milletvekili, Güven Partisi (GP)³⁷⁷ yüzde 6.6 oy oranıyla 15 milletvekilini meclise sokmayı başarabildi. Bunun yanında Bağımsızlar 13, Birlik Partisi (BP) 8, Millet Partisi (MP) 6, Yeni Türkiye Partisi (YTP) 6, TİP 2, MHP 1 milletvekilini meclise soktu³⁷⁸.

1970 yılının son günlerinde ülkede artan sosyal hareketlilik ekonomik zorlukları da aynı oranda arttırdı. İsmail Cem Milliyet gazetesinde yayınladığı yazısında ülkenin içinde bulunduğu durumu şu sözleriyle anlatmıştır:

“1971 yılı Türkiye için büyük sınavlar ve zorlu engellerle gelmektedir. Bu zorlukları dört alanda özetlemek mümkündür:

1. Asker ve sivil memur maaşlarına 1970’de yapılan zamların devlet yatırımları üzerinde olumsuz etki yaratması beklenmektedir. Devletin cari harcamaları artmış, bu harcamaların karşılanması için getirilen vergiler ise, iş çevrelerinin ve varlıklı zümrelerin baskıları sonucunda hayli yontulmuş, sınırlanmıştır.

2. Türkiye’nin son yıllarda kazandığı sosyal hareketlilik, ekonomik zorlukların oranında artacağına benzemektedir. İşçi ve köylü kitlelerinin artan talepleri karşısında, düzen, bu talepleri cevaplamakta büyük güçlük çekmeye namzettir. Tarım ve sanayi kesiminde bu taleplerin yarattığı somut mücadele şekillerinin 1971’de gelişmesi ve yoğunlaşması beklenebilir.

3. 1971, saray entrikalarıyla, sokak çatışmalarıyla, akıl erdirilmesi zor işbirlikleriyle ve ihanetlerle dolu bir siyasal ortamı, 1970’ten devralmaktadır. Yeni yılın yeni kuşular getirmesi uzak bir ihtimal değildir. Yunan basınının ‘Türkiye bize benzeyecek mi benzemeyecek mi?’ şeklindeki papatya falına bile fırsat tanıyan bu siyasal ortamda, sosyo-ekonomik sorunlar bir kat daha ağırlaşacak; çözümler zorlaşacaktır.

Ortadoğu, dünyanın başlıca bunalım bölgesi olmak niteliğini korumaktadır. İki süper devletin Avrupa’yı bir yana bırakarak kozlarını Ortadoğu’da paylaşmaya başlamaları, Türkiye açısından yeni sorunlar yaratmaya namzettir. Bunalımın yeni biçimler alması, Türkiye’nin bunalımda şu yada bu şekilde kullanılması düşüncelerine yol açar. Geçmiş oranla daha az bağımlı bir dış politika izleyen Türkiye’ye karşı güçlü müttefiki ABD kırılganlık göstermektedir. Son olarak, ek askeri yardım programına Türkiye’nin alınmaması şeklinde beliren bu kırılganlık başlangıcı, 1971’de daha ciddi bir tavra

³⁷⁷ 1967 yılında CHP içinde yükselen ortanın solu hareketine karşı Turhan Feyzioğlu’yla birlikte 47 milletvekilinin CHP’den ayrılmasıyla kurulan partidir. 1971’de Milli Güven Partisi, 1973’te Cumhuriyetçi Güven Partisi olarak 12 Eylül 1980 darbesine kadar siyasi yaşamına devam etmiştir. Kurucuları arasında Orhan Öztrak ve Ferit Melen de vardır. Akyol, **Türkiye’de Sağ Örgütler...**, s.214.

³⁷⁸ Kongar, **a.g.e.**, s.168.

ya da dolaylı siyasal müdahalelere yol açabilir. Türkiye bu sorunlara göğüs gerebilecek midir? Türkiye'nin sosyal güçleri ve siyasal kuruluşları, sorunların çözümüne aktif şekilde katılırken öncelikle savundukları zümrelerin öz çıkarı uyarınca gelişmelere yön verebilecekler midir?

Türkiye, 1971'e büyük şehir burjuvazisinin öncülüğünde girmektedir. Bu sınıfın içinde ise sanayi kesimi ağır basmakta; iktidar partisini ve kararları en çok o etkilemektedir.

Ancak hakim zümrelerin iç çekişmesindeki son gelişmeler, sanayi kesiminin siyasi önceliğini sürdürmek konusunda ciddi sorunlarla karşılaştığını göstermektedir: Büyük toprak sahipleriyle ve Anadolu tüccarlarıyla ara zaten açılmış, bu soğukluk MNP ve DP aracılığıyla siyasal plana da sızmıştır. Şimdi aynı hakim zümrenin ticaret ve ithalat burjuvazisiyle asker sivil bürokrasinin Finansman Kanunu'ndan etkilenen bölümüyle arasının açıldığı yönünde belirtiler vardır.

Hakim zümrelerin bu iç çekişmeleri, devlet yatırımlarını etkilemekten siyasal bölünmelere kadar uzanan dolaylı sonuçlar yaratmaktadır. Ve bu sonuçlar, 1950'den günümüze kadar işçi-köylü taleplerini karşılayabilmiş büyük şehir burjuvazisi iktidarlarının bu görevi 1971'de yapamayacakları ihtimalini de beraberinde getirmektedir. Böyle durumlarda, burjuvazinin kitle taleplerini kökünden kazıyacak otoriter yönetimleri desteklemesi ve kendi varlığını bu şekilde emniyete alması da mümkündür.

Bu ve benzeri durumlarda, halk kitlelerini iki yönlü bir mücadeleye beklemektedir:

1. Hakim zümrelerin görevini yapamamasından ötürü doğan boşluğu ve karşılanmayan talepleri kitle egemenliğine dönük bir yola kanalize etmek; yeni şartlardan kitlelerin siyasal mücadelesi için yararlanmak,

2. Halk yığınlarının kendi haklarının yok edilmesi ve gelişmelerinin önlenmesi ihtimaliyle karşılaştıkları durumlarda, bu kitleler, zamanla yarışa girmiş gibidir: Ya bir an önce siyasal planda bir kuvvet olacak ve kendilerine çok şey kaybettiren ihtimalleri uzaklaştıracaklardır ya da kitleleri bunalacak gelişmelerin kitlelerin gücü hesaba dahi alınmaksızın hakim zümrelerce planlanmasına boyun eğeceklerdir.

1971'e girerken işçi ve köylü kitlelerini öncelikle temsil etmek iddiasındaki Türkiye Sol'u zamana karşı verilen bu mücadelenin hangi noktasındadır?

Türkiye'de sol, üç kuruluşun çerçevesinde oluşmaktadır: CHP, DİSK VE TİP.

Sosyal demokrasi anlayışından yola çıkıp bu anlayışa Türkiye şartlarının zorunlu kıldığı değişimleri getirmek çabasındaki CHP, bu zorunluluklardan ötürü, giderek daha radikal bir sol anlayışa yönelmektedir. Hangi noktada duracağı henüz belli olmayan bu yöneliş, partiyi daha köklü çözümler aramaya ve bünyesini değiştirmeye mecbur bırakmıştır.

CHP'nin yeni doğrultusu kitleler açısından hem bir ümit yaratmakta hem de partiyi sürekli bünyesel değişimin kaçınılmaz zaafına hedef yapmaktadır. Bununla beraber, 1971'in eşiğindeki CHP, eskiye oranla kitlelere çok daha yakındır. 1970'in çeşitli bunalımlarında, kitleler aleyhine gelişebilecek hareketlerin karşısında güçlü bir örgüt olarak çıkabilmiştir.

Sol'un işçi kuruluşu DİSK, üye sayısını arttırmış olarak 1971'e girmektedir. Sınıfsal bilincin oluşmasında ve işçi hareketlerinde önemli katkısı bulunan DİSK, bu bilinci siyasal nitelik almasında da bir köprü görevi taşıyabilir.

Sosyalist akımın siyasal kuruluşu TİP ise, kişisel çekişmelerin ve bölünmelerin içinden çıkarak 1971'e girmektedir.

Türkiye'deki ekonomik gelişmenin ve şartların sosyalist mücadeleye işçilerin yoğun katılımına imkan vermediği bir dönemde, sosyalizmin öncülüğü daha çok aydınlara düşmüştür. Aydınlar ise, başlangıç günlerinin heyecanı sona erdiğinde, zaten geçici olan bu görevlerini yapamaz olmuşlardır. Kısır çekişmeleri geride bırakmışa benzeyen TİP günümüzde sosyalist mücadeleye gelilen imkanlar tanıyan bir ortamdan da yararlanmak ve sosyalizmin evrensel doğrularıyla Türkiye şartları arasındaki köprüleri kurmak durumundadır. TİP'in içindeki ve dışındaki sosyalistlerin kendi başına buyruk olma heveslerini bıraktıkları oranda parti güçlenmeye namzettir. Herkesin kendi çöplüğünün horozu olma sevdasıyla sürdürülen bir 'Sosyalist eylem', TİP'in ve sosyalistlerin Türkiye gerçeğini etkilenmesine, son iki yılda olduğu gibi, 1971'de de imkan vermeyecektir³⁷⁹."

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay 1970 yılına kaybedilen gençlerin derin acısı ve kuşkulu durumun memlekete yaydığı endişeler içinde girildiğini söyledi. Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu ise ülkede başlayan zararlı akımların anayasayı saf dışı bırakmak amacıyla olduğunu belirtmiştir³⁸⁰.

1971 yılına gelindiğinde toplumun birçok kesiminde hoşnutsuzluklar ve hak arayışları başlamıştı. Gençlik olayları gittikçe artıyor, üniversiteler süresiz olarak kapatılıyor, polis yurtlara baskın düzenliyor, öğrenciler ise gözaltına alınıyor ve tutuklanıyorlardı. Bu dönemde açıklama yapan Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç "*sosyal gelişmenin iktisadi gelişmeyi aştığı*" yorumunda bulundu. Bir taraftan gençlik örgütlerinin yaptığı silahlı eylemler, adam kaçırmalar ve banka soygunları artarken diğer taraftan darbe artık yüksek sesle dillendirilmeye başlanmıştı. Milliyet gazetesinde yer alan habere göre Tağmaç, "*Silahlı Kuvvetler, devlet idaresine el koymamak için çırpınıyor*" sözlerini söylerken, gazetenin başyazarı Abdi İpekçi askeri müdahalenin getireceği risklerden bahsetti³⁸¹. Bu açıklamaların yapıldığı gün THKO, Ankara Gölbaşı'ndaki ABD üssünde görevli dört Amerikalı askeri kaçırmak için 400 bin dolar fidye istedi. Olayla ilgili olarak ODTÜ'lü öğrenci Mete Ertekin tutuklandı. THKO'nun yaptığı eylem sonrasında yaptığı bildiri "*THKO halkımızın kurtuluşu ve ülkemizin bağımsızlığının silahlı mücadele ile*

³⁷⁹ **Milliyet**, 31 Aralık 1970.

³⁸⁰ **Cumhuriyet**, 1 Ocak 1971.

³⁸¹ **Milliyet**, 4 Mart 1971

kazanılacağına ve bu yolun tek yol olduğuna inanır. Bütün yurtseverleri kendi saflarına çağırır. Amacımız, Amerika'yı ve bütün yabancı düşmanları temizlemek ve tam bağımsız Türkiye'yi kurmaktır. THKO, ezilen halkımızın öncü gücüdür, halkımızın kurtuluşu dışında hiçbir harekete girişmez³⁸²." ODTÜ'ye giren güvenlik güçlerinin yaptığı müdahale sonucunda öğrencilerden Erdal Şener öldü, erlerden Mevlüt Meriç komaya girdi. Deniz Gezmiş ve arkadaşları bulunamadı. Dört Amerikalı asker ise 8 Mart 1971'de serbest bırakıldı³⁸³.

10 Mart 1971 tarihinde Tağmaç, maksadın ordunun sabrını taşırmak olduğunu, yarın çöküyormuşuz gibi ümitsizliğe kapılmamak gerektiğini söyledi³⁸⁴. Muhtıranın ayak sesleri giderek yükselmeye başlamıştı.

5.2. 12 Mart 1971 Muhtırası

1971 yılında Doğan Avcıoğlu ve İlhan Selçuk gibi aydınlardan etkilenen ilerici gruplar ile Türkiye'de artan Amerikan karşıtlığı ve işçi, gençlik olaylarından rahatsız olan ABD'nin Türkiye'deki uzantıları olan sanayici, tüccar ve toprak ağalarının darbe isteği ortaya çıktı. Darbe ilk olarak 8-9 Mart gecesi ilerici gruplar tarafından yapılmaya çalışıldı. Tümgeneral Celil Gürkan, Tuğgeneral Aydın Kirişoğlu, Tuğamiral Vedat Bilget; Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un da desteğini alıp DEV-GENÇ gibi gruplarla da bağlantılar kurarak darbe yapmaya karar verdi:

"9 Mart 1971 Salı günü gecesi, THKP-C kadroları da beşer kişilik gruplar halinde değişik evlere dağıtılmışlardı. Yüzbaşı İlyas Aydın, Selçuk Şahin Polat, Ertuğrul Kürkçü, Sinan Eren, İrfan Özbalcı ve DTCF'den iki kişi daha Emek'te bir balerinin evinde; Hüdayi Arıkan, Şaban İba, Sinan Kazım Özüdoğru ve Yusuf Küpeli ise Sıhhiye'de karargah olarak kullandıkları evlerde silahlarıyla birlikte düğmenin basılmasını, radyodan verilecek mesaja göre ve kendileriyle irtibatlı olan havacı subaylar aracılığıyla hazır şekilde beklemekteydiler. Ayrıca Ankara'da 11 fakülteden 55 kişilik DEV-GENÇ'li de beşer kişilik timler halinde ve her timin başına bir başkan olabilecek birer kişiden oluşan gruplarla, Ankara'nın değişik mekanlarında DEV-GENÇ'in kendi silah imkanlarıyla sabaha kadar bekletildiler. Bunların birçok amacı vardı. Örneğin darbe olursa, subay elbisesi giyerek cuntanın dışında bir güç oluşturmak için banka ve kuyumculara yönelik eylemler yapacaklardı. Enterne edecekleri asker ve subaylar ile askeri depolardan silah temin edecekler, en önemlisi de Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne el koyacaklardı. Aynı saatlerde İstanbul'da ise Mahir Çayan, Ziya Yılmaz, Kamil Dede, Ulaş Bardakçı, Oktay Etiman, Hüseyin Cevahir ve birkaç subay arkadaşları, Topağacı'ndaki Sim apartmanında

³⁸² Milliyet, 5 Mart 1971.

³⁸³ Cumhuriyet, 9 Mart 1971.

³⁸⁴ Milliyet, 11 Mart 1971.

sabaha kadar telsizin ve radyonun başında anonsları dinleyerek askeri darbenin yapılacağı saati beklediler. Ankara'da evden eve irtibatı ve istihbaratı Hava Yüzbaşı Orhan Savaşçı yaparak haber, bilgi getirip, götürdü. Sabaha karşı saat 03.00-03.30 sıralarında 'Bu iş olmuyor, yattı' diye haber getirdi³⁸⁵."

Darbenin gerçekleşmemesinin sebebi olayın içinde yer alan Muhsin Batur ve Faruk Gürler'in ilerici gençlerin kendilerini tasfiye edeceklerini düşünmeleri idi. Bu sebeple 12 Mart'ta yapılan hareket emir komuta zincirine uygun olarak gelişti. 12 Mart 1971 tarihinde Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve üç kuvvet komutanı Türk Silahlı Kuvvetleri adına imzaladıkları muhtırayı cumhurbaşkanı, senato ve meclis başkanına verdiler. Muhtıranın radyoda okunmasının ardından Süleyman Demirel başkanlığındaki AP hükümeti görevini bıraktı. Radyoda okunan muhtıra şu şekildeydi:

"1. Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa'nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2. Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin, partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3. Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır³⁸⁶."

Demirel, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a gönderdiği mektupta; "Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları tarafından zat-ı devletlerinize, Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına ve Millet Meclisi Başkanlığına tevdi edilip bugün saat 13.00'daki radyo haber bültenlerinde Türk kamuoyuna da duyurulan muhtıra ile Anayasa ve hukuk devleti anlayışını bağdaştırmak mümkün değildir. Bu durum muvacehesinde hükümetin istifasını saygı ile arz ederim³⁸⁷" yazıyordu. Demirel muhtıraya karşı protestosunu bu sözleriyle göstermiş oldu.

³⁸⁵ Çavdar, a.g.e., s.s.192-193.

³⁸⁶ Kongar, a.g.e., s.170.

³⁸⁷ Milliyet, 13 Mart 1971; Hürriyet, 13 Mart 1971.

5.3. Muhtıra Sonrası Yaşananlar

12 Mart 1971 tarihinde verilen muhtırada parlamento kapatılmamış, siyasi partilerin çalışması devam etmiş, yöneticiler tutuklanmamış ve hükümet idaresine fiili olarak el konulmamış olsa da bu bir darbeydi. Ordu, bu muhtırayla birlikte “Silahlı Kuvvetler İç Hizmet Talimatı”nın anayasadan daha üstün olduğunu kanıtlayarak kendi iradesini meclise dayatmıştır. O günkü gazete manşetleri şu şekilde çıktı: “Ordu ultimatı verdi, hükümet istifa etti³⁸⁸”, “Demirel istifa etti³⁸⁹”, “Türk ordusu idareyi üzerine almaya kararlı³⁹⁰”. Muhtıranın, Demirel’i ve AP hükümetini hedef aldığı düşünülüyordu. Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi, “Dar Boğaz” adlı yazısında ordunun göstermelik demokrasiye ‘paydos borusu’ çaldığını düşünmektedir³⁹¹. Nadi, “Devrimci Ordunun Sesi” başlıklı yazısında ise muhtıranın uyarıları ciddiye almayan Demirel’e verildiğini söylemekteydi³⁹². Hürriyet gazetesinde de muhtıraya olan bakış açısı aynı biçimdedir. Türkiye’nin uçuruma gittiği yönündeki ihtar ve ikazları dikkate almayan Demirel Hükümeti’nin karşısında Türk Silahlı Kuvvetleri’nin “Yeter artık” dediği belirtilmektedir³⁹³.

Muhtıra sonrası hükümet kurma görevi Nihat Erim’e verildi. Erim CHP’den istifa ederek 19 Mart’ta 46 ret ve 3 çekimser oya karşılık 321 güvenoyu alarak milli kabineyi kurdu³⁹⁴. Bu milli kabine partiler üstü bir hükümet ya da reform hükümeti olarak tanımlanıyor ve kendisinden bir takım reformlar bekleniyor ve ülke huzurunu sağlaması isteniyordu. Kimi aydınlar ve sosyalist hareketin bazı kesimleri içinde gerçekleşmesi hasretle beklenen muhtıra reformları ve inkılap kanunlarından bahsedip, radikal darbenin sonunda gerçekleştirildiği izlenimini vermesine karşın, kısa bir süre sonra radikal görüşten Tümgeneral Celil Gürkan, Hava Tuğamiral

³⁸⁸ Hürriyet, 13 Mart 1971.

³⁸⁹ Milliyet, 13 Mart 1971.

³⁹⁰ Cumhuriyet, 13 Mart 1971.

³⁹¹ A.g.g., 21 Mart 1971.

³⁹² A.g.g., 13 Mart 1971.

³⁹³ Hürriyet, 13 Mart 1971.

³⁹⁴ 19 Mart 1971 tarihinde kurulan Nihat Erim Hükümeti şu kişilerden oluşuyordu: AP: Devlet Bakanı Doğan Kitaplı, Bayındırlık Bakanı Cahit Karakaş, Gümrük Bakanı Haydar Özalp, Turizm Bakanı Erol Akçal, Spor Bakanı Sezai Ergun. CHP: Başbakan Yardımcısı Sadi Koçuş, Adalet Bakanı İsmail Arar, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı İhsan Topaloğlu; MGP: Savunma Bakanı Ferit Melen. Partilerin dışından alınan bakanlar: Ekonomik İşlerden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu, Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş, İçişleri Bakanı Hamdi Ömeroğlu, Eğitim Bakanı Şinasi Orel, Sanayi ve Ticaret Bakanı Ayhan Çilingiroğlu, Sağlık Bakanı Türkan Akyol, Tarım Bakanı Orhan Dikmen, Ulaştırma Bakanı Haluk Arık, Çalışma Bakanı Atilla Sav, İmar ve İskan Bakanı Selahattin Babüroğlu, Köy İşleri Bakanı Cevdet Aykan, Orman Bakanı Selahattin İnal, Dış Ticaret Bakanı Özer Derbil, Dışişleri Bakanı Osman Olcay. Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s.356.

Aydın Kirişoğlu ve Deniz Tuğamiral Vedii Bilget'in içinde bulunduğu bir grup subayın Türk Silahlı Kuvvetleri'nden tasfiye edilmeleri askeri müdahale beklentisi içindeki grupta hayal kırıklığına yol açmıştır. Doğan Avcıoğlu'nun Devrim dergisi bu olayı “*Doğru teşhis, yanlış tedavi*” diyerek eleştirmiş, siyasal iktidarın parlamento ile birlikte hareket etmesi gerektiğini ifade etmiş; Hikmet Kıvılcımlı ise *Sosyalist* adlı gazetede olayı, “*Ordu kılıcını attı*” şeklinde yorumlamıştır³⁹⁵.

Hükümet programı açıklandıktan sonra tekelci burjuvaziye memnun edecek şekilde kararlar alındı. Vehbi Koç gibi isimler bu kararları onayladı. AP dahi radikalizmin iktidardan uzaklaştırıldığı kanısındaydı. Başbakan Erim'in “*Bu anayasa bize lükstür*” açıklamasından sonra bir yazı kaleme alan Abdi İpekçi sorunun anayasada değil uygulanışında olduğunu söyledi³⁹⁶. Erim Hükümeti, Demirel döneminde gerçekleşmeyen anayasa değişikliklerini hayata geçirdi. Bir diğer faaliyeti ise Demirel'in reddettiği ABD'nin haşhaş ekim yasağını kabul etmek oldu. Erim'in aldığı bu karar 30 Haziran 1971 tarihinde FBI Ulusal Akademisi'nde ABD Başkanı Nixon tarafından “*Cesur devlet adamı niteliğine yakışır bir tutum*” olarak değerlendirildi³⁹⁷. Gelecek yıllarda dönemin Milli Savunma Bakanlığı Hukuk Müşaviri olan Emin Değer tarafından 12 Mart Muhtırası, 1961 Anayasası'ndaki reformcu girişimlerin, emperyalizmin çıkarlarına karşı bir bilinçlenme yaratacağından korkan ABD'nin bu bilinçlenme girişimini önleme hareketi olarak tanımlandı. Dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in de “*CIA bizim altımızı oymuş da haberimiz yokmuş*” sözünü söylemiş, ayrıca The Daily Telegraph'ta yayımlanan haberde 1971 yılında yapılan CIA'nın eylemlerinin içinde Türkiye'nin de yer aldığı yazılmıştır.³⁹⁸

5.3.1. Muhtıra Sonrası Demokrasi Sorgusu ve Sindirilen Gençlik

12 Mart 1971 Muhtırası siyasi tarihimizde bir ara rejim olarak yer aldı. Parlamento feshedilmeden ve genel seçimler olmadan partiler üstü bir hükümet kuruldu. Milli kabine, reform hükümeti olarak oluşturulan bu hükümetin Demirel hükümetinin gerçekleştiremediği reformları gerçekleştirmesi beklendi. Ancak beklenen olmadı. Nihat Erim'in “*gerekirse özgürlüklerin üzerine şal da örteriz*”

³⁹⁵ Özgüden, a.g.e., s.511.

³⁹⁶ *Milliyet*, 26 Nisan 1971.

³⁹⁷ Turhan Bilgin, “12 Mart”, *Milliyet*, 24 Mart 1976.

³⁹⁸ Orhan Tokatlı, “12 Mart'ı Anlatıyorlar”, *Milliyet*, 18 Mart 1976.

düşüncesi başbakan olduktan sonra “*kafalara balyoz gibi inmek*” sözlerini söylemesiyle birlikte iyice sertleşti. Anayasal değişikliklerle de 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlükler kısıtlandı. 12 Mart döneminde düşünce ve basın özgürlüğü, temel hak ve özgürlükler sekteye uğradı. Çok sayıda gazeteci, yazar ve aydın tutuklandı, gazeteler kapatıldı, kitaplar toplatıldı, yayın yasakları getirildi. Bu dönemde özellikle basın büyük baskılara maruz kaldı. Sıkıyönetim makamları gazetelere 39 kez süreli-süresiz gazete kapatma cezası uyguladı. O dönemde bu kısıtlamalar karşısında durmak için İstanbul’da toplanan Uluslararası Gazeteciler Federasyonu’nun 11. Kongresi’nde basın ve ifade özgürlüğünün korunması için Türk makamlarına çağrıda bulunuldu³⁹⁹.

Muhtıranın ardından dinmeyen gençlik olayları daha baskıcı bir rejimi de beraberinde getirdi. 5 Nisan 1971 tarihinde THKP-C iş adamı Kadir Has’ın yeğeni Mete Has’ı ve iş adamı arkadaşı Talip Aksoy’u 400 bin fideye karşılığında kaçırdı. Kaçırıldıkları gece iş adamı tarafından istedikleri para verilince serbest bırakıldılar. Bu eylemde yer alan THKP-C üyeleri; Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Oktay Etiman, Kamil Dede ve Rüçhan Manas’tı⁴⁰⁰. 15 Nisan 1971 tarihinde THKO kendine finans sağlamak amacıyla Doktor Rahmi Duman’ın oğlu 15 yaşındaki Hakan Duman’ı kaçırmak için 250 bin lira fideye istedi. Kaçırma eylemini gerçekleştirenler arasında Ömer Ayna, Nahit Tören, Zerruh Vakıfahmetoğlu, Avni Gökoğlu ve İbrahim Öztaş gibi isimler yer alıyordu⁴⁰¹. 18 Nisan 1971’de fideye ödenerek Hakan Duman kurtarıldı.

Olaylar sonrasında Başbakan Erim’in, 23 Nisan günü “*Alınan tedbirler balyoz gibi kafalarına inecektir*” demesinin ardından Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Diyarbakır, Kocaeli, Sakarya, Eskişehir, Hatay, Zonguldak ve Siirt’te sıkıyönetim ilan edilmiştir⁴⁰². 3 Mayıs 1971’de grev ve lokavt hakları tüm sıkıyönetim bölgelerinde kaldırıldı⁴⁰³. Nişan, nikah, düğün, okul aile birliği ve sportif faaliyetler gibi toplantılar hariç her türlü toplantı yasaklandı. Gazetelerin bağırılarak satılması bile yasaklandı. Pek çok dergi ve gazetenin yayın hayatına son verildi. Yayın hayatına son verilen gazeteler *Devrim*, *İşçi-Köylü*, *Proleter Devrim* gazeteleriydi. Kapanan dergiler ise; *Ant*, *Aydınlık*, *Türk Solu*’ydu. Cumhuriyet gazetesinden Oktay

³⁹⁹ Kabacalı, **Türk Basımında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Demokrasi Klasikleri, İstanbul, 1999, s.307.

⁴⁰⁰ **Milliyet**, 6 Nisan 1971.

⁴⁰¹ **A.g.g.**, 16 Nisan 1971.

⁴⁰² Ahmad, **a.g.e.** s.361.

⁴⁰³ **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1971.

Kurtböke ve İlhan Selçuk, Akşam gazetesinden Erol Türegün ve Çetin Altan tutuklandı. Bu gazeteler on gün süreyle kapatıldı. Gençlik kuruluşlarından DEV-GENÇ, Doğu Kültür Ocakları, Ülkü Ocakları kapatıldı. Bu uygulamaların yanı sıra evlerde kitap ve dergi aramaları yapıldı, seri tutuklamalar yaşandı. Erim'in reform hükümeti birdenbire sertleşerek demokrasiden oldukça uzak faaliyetlerde bulundu⁴⁰⁴. Sıkıyönetim uygulamalarını doruğa çıkaran olay, İsrail Başkonsolosu Ephraim Elrom'un 17 Mayıs 1971'de THKP-C üyeleri tarafından Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamını önlemek amacıyla kaçırılması oldu. Başkonsolosun kaçırıldığı haberi Başbakan Sadi Koçuş tarafından verildi:

“İsrail Devleti'nin İstanbul Başkonsolosu Ephraim Elrom İstanbul'daki evinden silahlı dört zorba tarafından kaçırılmıştır. Türkiye'de görev yapan, Türk kanunlarının ve geleneksel Türk konukseverliğinin himayesi altında bulunan bir kişiye karşı girişilen bu alçakça saldırının, bugüne kadar çeşitli kanunsuz hareketlerde bulunan ve amacı Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak ve parçalamak olan gizli örgüt mensupları tarafından yapıldığı ve saldırganların kimlikleri tespit edilmiş bulunmaktadır. Kendilerini Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi Merkez Komitesi diye tanıtan silahlı saldırganlar, küstahlıklarını daha da ileri götürerek, Türk Devleti ve hükümetiyle şartlar ileri sürerek pazarlığa girişmeye kalkışmak cüretini göstermişlerdir. İstedikleri, 'Devrimci' adını verdikleri ele geçmiş bütün tedhişçilerin 20 Mayıs saat 17'ye kadar serbest bırakılmalarıdır. Aksi halde kaçırdıkları yabancı başkonsolosu kurşuna dizeceklerini bildirmektedirler...⁴⁰⁵”

Başkonsolos, 23 Mayıs 1971'de İstanbul Nişantaşı'ndaki bir apartmanda ölü olarak bulundu⁴⁰⁶. Başkonsolosun kaçırılmasıyla birlikte insan avı başlamıştı. Baskının tam gücü bu olaydan sonra hissedildi. Gözaltına alınanlar arasında Behice Boran, Kemal Türkler, Doğan Avcıoğlu, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Fazıl Hüsni Dağlarca, Yılmaz Güney, Muammer Aksoy, İlhami Soysal, Mehdi Zana, Bahri Savcı, Uluç Gürkan, Uğur Alacakaptan, gibi isimler vardı⁴⁰⁷. 27 Mart 1972'de Cihan Alptekin ve Ömer Ayna Ünye Hava Radar Mevzi Komutanlığında görevli üç İngiliz teknisyeni kaçırdı. Tokat'ın Kızıldere mevkiisinde arkadaşlarıyla buluşup rehinelere burada tutan gençlere operasyon düzenlendi ve Mahir Çayan, Hüdayi Arıkan, Cihan Alptekin, Sinan Kazım Özudoğru, Sabahattin Kurt, Ömer Ayna ve Saffet Alp öldürüldü. Bu olay tarihe Kızıldere olayı olarak geçti⁴⁰⁸. Bu tarihten sonra sola karşı yapılan mücadele tüm mücadeleleri geride bıraktı ve sıkıyönetim iki ay daha

⁴⁰⁴ Ali Gevgili, **Türkiye'de 1971 Rejimi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973, s.266.

⁴⁰⁵ **Milliyet**, 18 Mayıs 1971.

⁴⁰⁶ **Milliyet**, 24 Mayıs 1971.

⁴⁰⁷ Birand, Dünder, Çaplı, **a.g.e.** s.237.

⁴⁰⁸ **Milliyet**, 31 Mart 1972.

uzatılarak devam etti⁴⁰⁹. 6 Mayıs 1972'de Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan, anayasayı ihlal ettikleri gerekçesiyle idam edildiler⁴¹⁰.

⁴⁰⁹ Ahmad **a.g.e.**, s.363.

⁴¹⁰ **Milliyet**, 7 Mayıs 1972.

SONUÇ

Ülkelerin tarihlerini etkileyen her büyük ideolojik ve siyasal akım, içinde bulunduğu dönemin ürünü olduğu kadar kendisinden önce yaşanan olaylara göre de şekillenir. Bu geriden bir kopuş olsa bile tarihsel mirasın yükünü taşır. İşte Türkiye’de de 27 Mayıs 1960 Hükümet Darbesi ve onun ardından hazırlanan 1961 Anayasası gençlik hareketleri açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten önce sağ ve sol birbirinden keskin bir biçimde ayrılmış değildi. Özellikle sol hareket hem Cumhuriyet öncesinde hem de sonrasında oldukça dar bir sahada kendine yaşam alanı bulabiliyordu. Türk solu içine aldığı kavramlar bakımından geniş bir alanı kapsamaktadır. Sosyalizm, komünizm, sosyal demokrasi, Kemalizim, antikomünist görüşten beslenen halkçılık, devletçilik gibi sınırları geniş kavramları içine almaktadır. Cumhuriyet kurulmadan önce Rusya’da yaşanan Ekim Devrimiyle birlikte sol düşünceyle tanışan Türk aydını çeşitli örgütlenmeler içinde bulunmuş fakat bunlar uzun soluklu olmamıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra da kendine yer bulmaya çalışan sol hareket, ülkenin kurulmasında etkili olan milliyetçiliğin gölgesinde kalmış, bu ideoloji doğrultusunda yapılan uygulamalar nedeniyle gelişmemiş, kendine taraftar bulamamıştır. Milliyetçilik kavramı ise Cumhuriyet öncesinde kendini var etti. Bu kavrama farklı aydınlar farklı yorumlar getirirse de milliyetçilik Cumhuriyet’in kurulmasında etkili oldu ve topluma benimsetilmesi ve yerleştirilmesi gereken kavramların başında geldi ve oluşturulan yeni kurumlar milliyetçilikle iç içe yerleştirilmeye çalışıldı. Milli devletin ideolojisi milliyetçilik oldu. Bu durumda muhafazakarlıktan yalıtılmış olarak milliyetçilik gençlerin karşılaştığı en köklü ideoloji oldu. Milliyetçilik çok partili döneme geçişe dek iktidara karşı karşıt bir söylem olarak kullanılmadı. Ancak DP iktidarıyla ortaya çıkan gençlerin muhalif sesi 27 Mayıs’ı destekleyen etkenlerden biri olmuş, hem sağ görüşün hem de sol görüşün desteklediği bir anayasayla birlikte her iki harekette 1970’lere doğru radikalleşecek şekilde gelişmeye başlamıştır. Bu tarihten önce var olan kısıtlı sol ve sağ hareketler karşısında durdukları iktidar Cumhuriyetin bekçisi

olarak görülen asker tarafından bertaraf edilip özgürlükçü bir anayasa hazırlanınca yapılan darbeye yönelik hiçbir gençlik hareketi ortaya çıkmadı. Yeni yapılan Anayasa'dan sonra ortaya çıkan yeni siyasi oluşumlar da gençler üzerinde etkili oldu. Bu siyasi oluşumlar içerisinde özellikle TİP, gençler arasında sol ideolojinin yaygınlaşmasında ve bu ideoloji doğrultusunda örgütlenmelerde etkili oldu. Sol yapılanmanın ilk ve en büyük kuruluşlarından biri olan FKF kendi bünyesinden çıkardığı DEV-GENÇ, onun bünyesinden çıkan THKO ve THKP-C gibi örgütler söylemlerinde ve eylemlerinde giderek radikalleşti. Bu radikalleşmenin diğer kutbunu sağ örgütler oluşturmaktaydı. Sağ örgütlenmeler de siyasi partilerden etkilenmekteydi. CKMP ve onun ardılı MHP'nin kendi eliyle ya da etkisiyle kurulmuş olan kuruluşlar sol düşünceyle en çok çatışan yapılanmalardı. MTTB, TMTF ve TMGT gibi köklü kuruluşlar 1965'e kadar milliyetçi söylemden sapmamış hatta zaman zaman sol çizgiye sahip olmuşlardır. Özellikle MTTB yönetim kurulunun değişmesinin de etkisiyle giderek muhafazakar bir yapıya bürünmüştür. İslamcı sağ gençliğin muhafazakar sağ anlayıştan ayrışmaya başlaması bu yolla gerçekleşti. Bununla birlikte 1960'ların sonlarına dek İslamcı gençliğin özgün bir örgütlenmesini görülmemektedir. Çünkü bu süreçte ideolojik olarak salt İslamcılık kendini geliştirememiştir. İslamcı hareket Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte kendini hep milliyetçi muhafazakar söylemle birleştirmiş, konumunu her zaman komünizmin karşısında yer alarak belirlemiştir. AP hükümetinin mevcut ideolojisi ve MTTB'de yaşanan gelişmelerle İslamcı gençlik ilerleyen yıllarda da etkili olmuş ve kendine özgü kuruluşlarda var olmuş, siyasi hayatta ve gençlik hareketlerinde de yerini bulmuştur.

1960'ların başında başlayan sağ ve sol çekişmesine muhafazakarlıktan mukaddesatçılık çizgisine kayan kesimler de eklenince gruplar arasındaki gerginlik iyice artmıştır. Ülkede yükselen çatışma ortamı, ekonomik zorluklar, bazı kesimlerin darbe talepleri ve kimine göre ABD'nin müdahalesiyle 12 Mart 1971 Muhtırası gerçekleşti. Muhtıranın ardından CHP'den istifa ederek hükümet kurma görevi verilen Nihat Erim kabinesinin oluşturduğu "*Reform Hükümeti*" kendisinden beklenenleri karşılayamamanın ötesinde başlattığı balyoz hareketiyle insan avını başlattı. Geri dönülmez kayıplara ve demokrasi yokluğuna sebep olan muhtıra kutuplaşmaları daha da arttırdı ve 12 Eylül 1980 darbesinin hazırlayıcısı oldu.

KAYNAKÇA

I. ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya: 4727, Sayı:1105, 20 Temmuz 1961.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya: 7488, Sayı: 3454, 8 Ağustos 1964.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya: 13277, Sayı: 3824, 23 Ekim 1964.

II. RESMİ YAYINLAR

Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi

Resmi Gazete

TBBM Zabıt Cerideleri, Devre:11, İçtima: 1, İnikat:87, c.4, 28 Ağustos 1958.

III. SÜRELERİ YAYINLAR

A. GAZETELER

Akşam

Bugün

Cumhuriyet

Demokrat İzmir

Hürriyet

Milliyet

Tercüman

Ulus

Vatan

Zafer

B. DERGİLER

Ant

Büyük Doğu

Devrimci Gençlik

Gençlik

Milli Gençlik

Milli Hareket

Milli Yol

Türk Solu

Yeniden Milli Mücadele

Yön

IV.KİTAPLAR

AHMAD, Feroz; **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, Hil Yayınları, İstanbul 2012.

_____; **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.

ALTAN, Çetin; **Suçlanan Yazılar**, Bilgi Yayınevi ,İstanbul, 1975.

ALTUĞ, Kurtul; **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1991.

AKYOL, Hüseyin; **Türkiye'de Sol Örgütler- Bölüne Bölüne Büyüme**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2010.

_____; **Türkiye'de Sağ Örgütler/Bölüne Bölüne İktidar Olmak**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2011.

AP Hükümetinin 1970'te Hazırlattığı MHP Raporu; **Ülkücü Komando Kampları**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.

ARMANER, Neda; **Nurculuk**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.

ARSLAN, Zühtü; **Türk Parlamento Tarihi/TBMM 11. Dönem (1957-1960)**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, c.1.

AYBAR, Mehmet Ali; **Türkiye İşçi Partisi Tarihi**, c:1-2-3, BDS Yayınları, İstanbul, 1988.

AYDIN, Suavi; TAŞKIN, Yüksel; **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İletişim Yayınları, 2014.

AYDIN, Zafer; **Grevden İşgale Singer Eylemleri**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2015.

AYDINOĞLU, Ergun, **Eleştirel Bir Tarih Denemesi 1960-1971: Türk Solu**, Belge Yayınları, İstanbul, 1992.

AYSAN, Yılmaz; **Afişe Çıkmak 1963-1980: Solun Görsel Serüveni**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

BAYKAM, Bedri; **68'li Yıllar Eylemciler**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.

BİRAND, Mehmet Ali; ÇAPLI, Bülent; DÜNDAR, Can; **Demirkırat: Bir Demokrasi'nin Doğuşu**, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.

_____; **12 Mart: İhtilalin Pençesinde**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

BORA, Tanıl; **Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık**, Birikim Yayınları, İstanbul, 2003.

_____; CAN Kemal; **Devlet, Ocak, Dergah (12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

CKMP Parti Tüzüğü; Ankara, 1965.

ÇAVDAR, Tefik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1850)**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004

_____; **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004

ÇETİNKAYA, Hikmet; **Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar (1965-1971)**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1986.

ÇUBUKÇU, Aydın, **Bizim 68**, Evrensel Yayınları, İstanbul, 2004.

DARENDELİOĞLU, İlhan Egemen; **Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri**, Toker Yayınları, İstanbul, 1968.

Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Doğu Matbaası, Ankara, 1949.

DUMAN, Doğan; **Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999.

_____; YORGANCILAR Serkan; **Türkçülükten İslamcılığa Milli Türk Talebe Birliği**, Vadi Yayınları, Ankara, 2008.

ESİN, Numan; **Devrim ve Demokrasi**, Doğan Kitap, İstanbul, 2005.

FEYİZOĞLU, Turhan; **Deniz/Bir İsyancının İzleri**, Belge Yayınları, İstanbul, 1994.

_____; **Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2000.

_____; **Fikir Kulüpleri Federasyonu**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2004.

_____; **Mahir -On'ların Öyküsü-**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2004.

_____; **Türkiye’de Devrimci Gençlik Hareketleri (1960-1968)**, Belge Yayınları, İstanbul, 1993.

GEORGEON, François; **Osmanlı Türk Modernleşmesi (1900-1930)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

GEVGİLİ, Ali; **Türkiye’de 1971 Rejimi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973.

GÜVEN, Dilek; **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.

GÜVEN, Turan; **İnsan Gelecekte Yaşar**, Bilgeoğuz Yayınları, Ankara, 2006.

KABACALI, Alpay, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1992.

_____; **Türk Basınında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Demokrasi Klasikleri, İstanbul, 1999.

KARADENİZ, Harun; **Olaylı Yıllar ve Gençlik**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2015.

KARAL, Enver Ziya; **Yusuf Akçura/Üç Tarzı Siyaset**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.

KARPAT, Kemal; **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

KONGAR, Emre; **21. Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

KORKMAZ, Esat; **Kafa Tutan Günler**, Anadolu Kültür Araştırma İnceleme Yayınları, İstanbul, 2001.

KÜÇÜK, Yalçın; **Türkiye Üzerine Tezler 1908–1998 Cilt:2-3**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1987.

LANDAU, J.M.; **Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979.

Milli Nizam Partisi Programı ve Tüzüğü, Haktanır Basımevi, İstanbul, 1970.

Milliyetçi Türk Kadınları Derneği Programı ve Tüzüğü, Mars Matbaası, Ankara, 1967.

MTTB 50. Genel Kurul Faaliyet Raporu, Tan Matbaası, İstanbul, 1971.

NADİR, Nadi; **Perde Aralığından**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991.

_____; **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**, Sinan Yayınları, İstanbul, 1972.

NESİMİ, Abidin; **Türkiye Komünist Partisinde Anılar ve Değerlendirmeler (1909-1949)**, c:1, Promete Yayınları, İstanbul, 1979.

NEZİROĞLU, İrfan; **Türkiye'de Askeri Müdahaleler ve Basın (1950-1980)**, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2003.

OKUTAN, M. Çağatay; **Bozkurt'tan Kuran'a Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916-1980**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.

ORUÇ, Zülküf; **Bir Öğrenci Hareketi Olarak Milli Türk Talebe Birliği**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2005.

ÖZAKINCI, Cengiz; **İrtica 1945-1999**, Otopsi Yayınları, 1999.

ÖZEK, Çetin; **100 Soruda Türkiye'de Gerici Akımlar**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968.

ÖZGÜDEN, **Vatansız Gazeteci**, c.2, Belge Yayınları, İstanbul, 2010.

ÖZNUR, Hakkı; **Ülkücü Hareket**, Alternatif Yayınları, c.2, Ankara, 1999.

ÖRS, Birsen; **Türkiye'de Askeri Müdahaleler: Bir Açıklama Modeli**, Der Yayınları, İstanbul, 1996.

ÖZTÜRK, Kazım; **Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Programları**, Ak Yayınları, İstanbul, 1968.

ÖZKAYA, Şükran, **Adım Adım 27 Mayıs**, İleri Yayınevi, İstanbul, 2005.

ÖZTUNA, Yılmaz; GÖKDEMİR, Ayvaz; **Türkiye'de Askeri Müdahaleler**, Tercüman Yayınevi, İstanbul, 1987.

SARGIN, Nihat; **TİP'li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler**, c:1, Felis Yayınevi, İstanbul, 2001.

SAYILGAN, Aclan, **Türkiye’de Sol Hareketler**, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2009.

_____ ; **Soldaki Çatlaklar**, Uygur Yayınları, Ankara, 1966.

SENCER, Muzaffer; **Dinin Türk Toplumunu Üzerindeki Etkileri**, May Yayınları, İstanbul, 1974.

TANÖR, Bülent; **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

TAŞER, Dündar; **Mesele**, Töre Devlet Yayınları, Ankara, 1973.

TAYLAK, Muammer; **Türkiye’de Öğrenci Hareketleri**, Hamle Yayınları, İstanbul, 1997.

TOKER, Metin; **Sağda ve Solda Vuruşanlar**, Akis Yayınları, Ankara, 1971.

TUNAYA, Tarık Zafer, **İslamcılık Akımı**, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991.

TUNÇAY, Mete; **Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925)**, BDS Yayınları, İstanbul, 2000.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, c.4, Bilgi Yayınları, Ankara, 1999.

TURHAN, Metin; **Ülkü Ocakları (1968-1980)**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010.

TÜRKEŞ, Alparslan; **Dokuz Işık**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2015.

Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü, İstanbul Matbaası, 1962.

ÜSTEL, Füsun; **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

ÜLKER, Reşit; **Atatürk’ün Bursa Nutku (Tanık ve Belgelerle)**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.

ÜNSAL, Artun; **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.

VARUY, Nebil; **Türkiye İşçi Partisi -Olaylar, Belgeler Yorumlar- (1961-1971)**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2004.

YILDIRIM, Ali; **Belgelerle FKF /DEV-GENÇ**, Yurt Kitap Yayın, Ankara, 1988.

ZÜRCHER, Erik Jan; **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

V.MAKALELER

AKÇAM, Taner; “Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

AKIN, Fehmi; “12 Temmuz Beyannamesi’nin Türk Siyasi Hayatındaki Yeri ve Önemi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı:7.

ARSLAN, Ali, “1963’ten Günümüze Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye’nin Siyasi Yapısı”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 4. Sayı, 2007.

BELGE, Murat, , “Türkiye İşçi Partisi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c:8, İletişim Yayınları, İstanbul.

BİLGİN, Turhan; “12 Mart”, **Milliyet**, 24 Mart 1976.

BULUT, Feryat, “68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 11/23, 2011.

BULUT, Sedef, “Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: 1. ve 2. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO üyeliği ve Balkan Politikası”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarih Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s:41, Mayıs, 2008.

BULUTLUOĞLU, Kenan; “Biz Aydınlar Sınıfı”, **Vatan**, 31 Temmuz 1958.

ÇAKMAK, Diren; “Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)”, **Akademik Bakış Dergisi**, c:2, s:3, Kış, 2008.

ÇAVDAR, Tevfik, “Gençlik/Cumhuriyet Döneminde Gençlik”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c.3, İletişim Yayınları, İstanbul.

ESMER T., Gülsüm; “Propaganda, Söylem ve Sloganlarla Ortanın Solu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c:10, s:3, 2008.

EFEKAN, Haluk; “Muhafazakarlığın Hermenötiği”, **Doğu Batı Dergisi/Türk Muhafazakarlığının Eleştirisi**, s:58, 2011.

EROĞUL Cem; “Çok Partili Düzenin Kuruluşu (1945-1970)”, **Geçiş Sürecinde Türkiye, Belge Yayınları**, İstanbul, 2014.

ERTEM, Barış; “Atatürk’ü Koruma Kanunu’nun Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Tartışılması”, **Turkish Studies**, s:8/5, Kış, Ankara, 2013.

ESER, H. Bahadır; “Türk Siyasal Kültü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Milli Görüş Hareketi ve Milli Nizam Partisi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, c.18, s.3, 2013.

GÖÇEK, Fatma Müge; “Osmanlı Devleti’nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Milliyetçilik, İletişim Yayınları**, İstanbul, 2008.

HALICI, Şaduman, “Vagon Li Olayı: Türkçeye Yapılan Hakarete Basının ve Gençliğin Tepkisi”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, yıl:6, sayı:11, 2007.

İREM, Nazım; “Türk Modernleşmesinin Sınırları: Kültürcü Özgünlük ve Eksik Liberalizm”, **Doğu Batı Dergisi/Türk Muhafazakarlığının Eleştirisi**, s:58, 2011.

ÖZDEMİR Emir, “Amerikan Belgelerine Göre Türkiye’de Demokrasili Yıllara Geçişte İnanç Hürriyetinde Yaşanan Gelişmeler (1946-1952)”, **Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, sayı:10, 2013.

ÖZKÖSE, Kadir; “Batı Afrika’da Tasavvuf Akımlarının Etkisi”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, no.2, 2003.

KAYIŞ, Yasin “1946 Belediye Seçimleri ve Basın”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 7/16-17 2008.

KEYDER, Çağlar; “Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası”, **Geçiş Sürecinde Türkiye, Belge Yayınları**, İstanbul, 2014.

KOÇAK, Cemil; “Siyasal Tarih (1923-1950)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi**, c.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989.

NAL, Sabahattin; “Demokrat Parti’nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** 60-3.

ÖZDEMİR, Hikmet; “Siyasal Tarih (1960-1980)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi**, c.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989

ŞENER, Mustafa; “Türkiye İşçi Partisi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Sol, İletişim Yayınları**, İstanbul, 2008.

TOKATLI, Orhan; “12 Mart’ı Anlatıyorlar”, **Milliyet**, 18 Mart 1976.

TUNA, Necdet, “Toprak Reformu Nasıl Engellendi?”, **Cumhuriyet**, 11 Kasım 1976

TOKLUOĞLU, Ceylan; “Ziya Gökalp ve Türkçülük”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, c: 68, no:3, 2013.

YILDIZ, M. Cengiz; “Osmanlı’nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s:14.

VI. TEZLER

AYDIN, Songül, “12 Mart 1971 Öncesinde Ant Dergisi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Programı**, İstanbul, 2008.

KAZAN, Burak; “Türkiye’de Yaşanan Gençlik Hareketleri ve Öğrenci Olayları (1945-1960)” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı**, Erzurum, 2012.

YILDIZ, M. CENGİZ; “Said Halim Paşa’da Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik”
(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Elazığ, 1994.

EKLER

EK:1

FİKİR KULÜPLERİ FEDERASYONU TÜZÜĞÜ

Ad ve Merkez:

Madde 1. Fikir Kulüpleri Federasyonu cemiyetler kanununa göre kurulmuş bir dernekler birliğidir. Merkezi Ankara'dadır.

Madde 2. Nitelik ve Amaç: Fikir Kulüpleri Federasyonu bilimsel düşünme ve davranma yetisine ulaşmış yükseköğrenim gençlerinin aralarındaki dayanışmayı karşılıklı eğitime iş ve eylem birliğine dayanan örgüttür. Fikir Kulüpleri Federasyonu; gençlik, yurt ve dünya olaylarını bir bütün olarak alır, gençlerin mutluluğunu, insanın kendini yetiştirebileceği olanakların var olduğu biz düzende görür, bu ileri düzene ulaşabilmek için gençlere ödevler düştüğü kanısındadır. Gençlerin ödevlerini yerine getirebilecek olgunluğa erişmesi, bilinçlenmesi, eş güdümlü ve örgütlü eylemlere girişerek yurda ve dünyaya yön verebilmesini amaçlar. Amacına varmak için toplantılar, yarışmalar düzenler, sergiler açar, yasalarca yasaklanmayan her türlü eğitim ve sanat çalışmalarını yapar.

Madde 3. Üyelik: Federasyona Türkiye'de yükseköğrenim veren kuruluşlarda kurulan fikir kulüpleri üye olabilirler. Üyeliğe kabul için merkez yürütme kurulunun onayı gerekir. Üye kulüplerden biri bu karara karşı çıkabilir, bu durumda genel yönetim kurulu kesin karar verir, fikir kulüpleri federasyonu üyesi bir kulübe üye olmak, merkez yürütme kurulunun onayına bağlıdır.

Madde 4. Üyelerin Hakları ve Ödevleri: Federasyon seçimlerinde, seçmek ve seçilmek her üye kulüp temsilcisinin hakkıdır, seçilmek için temsilci olmak ve

kurultayda hazır bulunmak şart değildir. Her kulüp merkez yürütme kurulunca belirten ölçüye göre federasyona göre gelirinin belli bir bölümünü verir. Federasyon yetkili organlarınca verilen kararlar kulüpleri ve kulüp üyelerini bağlar, kulüpler genel kurul kararı alarak özgürce federasyondan ayrılabilirler.

Madde 5. Federasyon Ödevleri: Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun organları şunlardır:

- a. Kurultay
- b. Genel Yönetim Kurulu
- c. Merkez Yürütme Kurulu
- d. Merkez Denetim Kurulu
- e. Merkez Onur Kurulu
- f. Sekreterlikler

Madde 6. Kurultay: Kurultay, Fikir Kulüpleri Federasyonunun en yüksek organıdır. Kurultay genel başkanı, eski başkanlar, kurucular, genel yönetim kurulu üyeleri, merkez denetim kurulu üyeleri, sekreterlik ve sekreterlik üyeleri, kulüp genel kurullarında seçilecek genel kurula katılma hakkına sahip her on üye için bir kurultay temsilcisi üyeden oluşur. İki kurultay arasında genel kurulunu yapmamış kulüpler kurultaya katılamazlar, genel yönetim kurulu aksine karar vermedikçe olağanüstü kurultaylara katılabilmek için kulüplerin genel kurallarını yapma zorunluluğu yoktur. Kurultay, genel yönetim kurulu üyelerini, merkez onur kurulu üyelerini, merkez denetim kurulu üyelerini seçer, gençlik, yurt ve dünya sorunlarını görüşür, genel yönetim kuruluna gidilecek politika konusunda ışık tutucu kararlar alır, hesapları inceler, genel yönetim kurulu raporunu tartışır, arındırma konusunda karar verir, toplantı yeter sayısının üçte ikisinin oyu ile federasyon tüzüğünde değişiklik yapabilir. Kurultayı genel yönetim kurulu toplantıya çağırır.

Madde 8. Merkez Yürütme Kurulu: Merkez yürütme kurulu, federasyonun en yüksek yürütme organıdır. Genel yönetim kurulu adına iş görür. Merkez yürütme kurulu üyelerinin merkezde oturanları arasından seçilen sekiz asıl, dört yedek üye ile genel başkandan oluşur. Genel başkanlığında haftada en az bir kez toplanır, ilk toplantıda bir genel yazman ve bir genel sayman seçer. Merkez yürütme kurulu, federasyon tüzüğü ve genel tutumuna, kendi kararlarına kulüp tüzüğüne aykırı davrandığı veya örgüte zararlı olduğu kanısına vardığı kulüp yönetim kuruluna işten

el ektirilebilir. Ancak yerine  kişilik bir geçici kurul kurar. Bu kurul bir ay içinde genel kurula gitmek zorundadır. Merkez yürütme kurulu federasyon çalışmalarının gerektirdiği işlerin yürütülüşü ile görevlidir. Gerekli gördüğü çalışma ve uzmanlık kollarını kurar.

Madde 9. Genel Başkan: Genel başkan genel yönetim kurulu yeleri arasından seçilir. Yeri boşalınca genel yönetim kurulu yeleri arasından ve kurultaya dek görevli olmak üzere bir yenisini seçer. Genel başkan federasyonu temsil eder, federasyon adına demeç vermek yalnız genel başkanın hakkıdır. Genel başkan, temsil etme ve demeç verme yetkilerini merkez yürütme kurulunun onayı ile geçici olarak belirli bir konuda başkasına devredebilir. Genel başkan federasyonun birliğini korur, organlar arasında iş gdmn sağlar, federasyonun etken bir örgüt durumuna gelmesi için merkez yürütme kurulu ile birlikte gereken bütün işleri yapar. Genel yönetim ve merkez yürütme kurulu toplantılarına başkanlık eder. Bu kurulları toplantıya çağırır.

Madde 10. Merkez Onur Kurulu: Merkez onur kurulu kurultayda seçilen üç asil, bir yedek üyeden oluşur, bu kurula bir kulüpten iki ye giremez. Kulüpler, kulüp yönetim kurulu yeleri, kulüp onur kurulu yeleri hakkında disiplin cezaları verir. Ayrıca st yargı yeri olarak da iş görür. Merkez onur kurulu, genel başkan, genel yönetim kurulu yeleri, merkez denetim kurulu yeleri hakkında disiplin cezası vermez. Bu hak kurultayındır. Merkez onur kuruluna, merkez yürütme kurulu, merkez denetim kurulu ve kulüp yönetim kurulları karar alarak başvurabilirler.

Madde 11. Merkez Denetim Kurulu: Merkez denetim kurulu kurultaya seçilen üç asil ve bir yedek üyeden oluşur, görevi genel merkezde genel saymanca tutulan hesapları denetlemektir.

Madde 12. Sekreterlikler: Sekreterlikler en az üç ye, kulübün bulunduğu ve genel yönetim kurulunun uygun gördüğü kentlerde kurulur. Genel yönetim kurulu sekreterliği feshedebilir. Sekreterlik bir sekreter ve genel yönetim kurulunun herkes için uygun göreceği sayıda sekreterlik üyelerinden oluşur. Sekreterlik ye sayısı merkez yürütme kurulu ye sayısını aşamaz. Sekreter ve sekreterlik üyelerini genel yönetim kurulu o kentteki kulüp üyelerinden atar. Sekreterlikler buldukları kentteki kulüpler ve bu kulüplerle federasyon genel merkezi arasındaki eş güdüm ile ilişkiyi sağlamakla görevlidirler. Merkez yürütme kurulundan ya da genel başkandan

açıkça yetki almadan federasyonu dışı karşı yük altına sokacak hiçbir davranışta bulunamazlar, merkez yürütme kuruluna bağlıdırlar.

Madde 13. Kulüpler: Kulüpler federasyon tüzüğüne, kurultay genel yönetim kurulu, merkez yürütme kurulu kararlarına ve genelgelerine uymak zorundadırlar. Bunun dışında kendi tüzüklerine göre çalışırlar.

Madde 14. Federasyon Gelirleri: Federasyonun başlıca gelirleri şunlardır:

- a. Üye kulüplerinden alınan ödenekler,
- b. Bağışlar,
- c. Piyango, temsil, konser, gösteri, yarışma vs. gibi eğlenceler düzenlemekten elde edilecek gelirler,
- d. Federasyon malları ve yayınlardan elde edilecek gelirler,
- e. Takvim, rozet, kimlik kartı gelirleri.

Madde 15. Ortak Hükümler: Federasyon tüzüğü ve üst organ kararları, alt organların ve kulüpleri bağlar.

Madde 16. Yedek üyelerin buldukları organda söz hakkı vardır. Oy hakları yoktur.

Madde 17. Bu tüzükte düzenlenmeyen ayrıntılarda merkez yürütme kurulunca hazırlanacak ve genel yönetim kurulunca onanacak iç tüzüğe ve orada da yoksa Türkiye Büyük Millet Meclisi iç tüzüğüne başvurulur.

Madde 18. Bir kurulu ya da bir kimseyi atayan ya da seçen kurul o kurula ya da o kimseye el çektirebilir.

Madde 19. Federasyondan çıkarılan, kapatılan ya da feshedilen kulübün federasyon organlarındaki üyesinin görevi iş gördüğü kurul ya da üst organ tersine karar almazsa sürer.

Madde 20. Fesih durumunda federasyon malları ve varlığı, merkez yürütme kurulunun kararına uygun olarak dağıtılır. Bu kurul karar almazsa mallar ve zenginlikler, Türkiye Kızılay Cemiyetine kalır.

EK :2

MİLLİ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ ANA TÜZÜĞÜ

Madde 1. Merkezi İstanbul'da Milli Türk Talebe Birliği adlı bir federasyon kurulmuştur.

Madde 2. Birliğin amacı Türk gençliğinin aydınları olan yüksek öğrenim gençliğinin:

- a. Şuurundan ve memleketçiliğinden doğmuş milliyetçi fikirlerin gelişmesini sağlamak,
- b. Memleket ve millet yolunda çalışmayı kutsal bir ödev bilen yüksek öğrenim gençliğinin işbirliğini sağlamak,
- c. Türklük şuurunu kökleştirmek ve buna aykırı fikirlerde savaşmak,
- d. Cumhuriyet inkılaplarının ve milli kültürümüzün gelişmesine ve kökleşmesine yardım etmek,
- e. Memleket içi ve dışı geziler tertip edip yurdu ve dış ülkeleri yakından tanımak ve tanıtmak,
- f. Talebe haklarının tanınmasını ve korunmasını sağlamak,
- g. Öğretim üyeleri ve öğrenciler arasındaki bağları devam ettirmek ve sıklaştırmak,
- h. Dış ülkeler yüksek öğrenim gençliğinin şahısları ile münasebetler kurmaktır.

Madde 3. Birliğin merkezi, Cağaloğlu Eminönü Öğrenci Lokali'dir.

Madde 4. Birlik, siyasetle uğraşmaz. Hiçbir partiye bağlı değildir. Milli Tesanüt Birliği'nin kurucusu ve üyesidir.

Madde 5. Kurucular

Birliğin Kurucuları: Edebiyat, Hukuk ve Tıp dernekleridir.

Madde 6. Birliğe Katılma:

Amaçları, Birliğin amaçlarına uygun surette, üniversite ve yüksek tekniker okullarında kurulmuş ve kurulacak dernekler ile, Türkiye haricinde Türk talebelerinin kurduğu ve kuracağı cemiyetler birliğine katılabilirler. Katılma teklifi Birlik Yönetim Kurulu tarafından incelenir ve varılan karar Genel Kurulun onaylamasından sonra kesinleşir.

Madde 7.

- a. Birliğe bağlı dernekler istedikleri zaman kongrelerinin kararları ile birlikten ayrılabilirler.
- b. Birlik Genel Kurulu herhangi bir dernek hakkında içtüzük ahkâmına göre ihraç kararı verebilir.

Madde 8. Birliğin Organları

- a. Genel Kongre,
- b. Genel Yönetim Kurulu,
- c. Mahalli İcra Komiteleri,
- d. Merkez İcra Konseyi,
- e. Yüksek Haysiyet Divanı,
- f. Murakabe Heyeti,
- g. Genel Yönetim Kurulunun teşkil edebileceği ihtisas komisyonları.

Madde 9. Genel Kongre

- a. Birliğe bağlı dernekleri ana tüzüklerinin kabul ettiği esaslara uyarak göndereceği beşer temsilciden kurulur. Genel Yönetim Kurulu, Murakabe Haysiyet Divanı üyeleri Genel Kongrenin asli üyeleridir. Genel Kongre her yıl Aralık ayının ikinci yarısında Genel Yönetim Kurulunun tayin edeceği vilayette toplanır. Bu toplantının bildirim ve tehiri Cemiyetler Yasasının bu husustaki hükümlerine göre yapılır. Fahri üyeler kongrede dilekler faslında konuşabilirler, oy kullanamazlar. Başkanlık Divanı hariç seçim hakları yoktur.
- b. Yıllık normal kongrelerini yapmayan dernekler kongreye iştirak edemezler. Derneklerin yıllık normal ve fevkalade kongrelerinde M.T.T.

Birliği İcra Konseyince tayin edilen bir müşahit mutlaka bulunacaktır. Ayrıca dernekler kongrelerinde en az bir hafta evvel Birliği kongre gün ve yeri ile saatinden haberdar edeceklerdir. Dernekler buldukları şehrin en çok tirajlı büyük gazetelerinde hukuki usule göre ilanlarını yapacaklardır. Bu usullere riayet etmeyen dernek kongreleri birlikçe hiç yapılmamış addedilirler.

Madde 10. Olağanüstü Kongre:

Olağanüstü kongre, görülen lüzum üzerine Yönetim Kurulu veya mevcut üye dernekleri 1/5 nin yapacakları istek üzerine veyahut Murakabe Heyeti'nin isteği üzerine Genel Başkan tarafından toplantıya çağırılır. Genel Başkan kongreyi açmaktan imtina ederse Yönetim Kurulu toplanır ve arasından seçeceği bir başkan vasıtasıyla kongreyi açtırır. Bu toplantı Genel Muhasebeci finanse edilecektir.

Madde 11. Genel Kurul toplantısı Genel Başkan tarafından açılır. Yoklama yapılır; ilk toplantıda çoğunluk sağlanmazsa geri bırakılır. Geri bırakma sebepleri ile toplantının günü, yeri ve saati toplantı gününden en az üç gün evvel iki gazete ile ilan edilir. Genel Kurul toplantıları birden fazla geri bırakılamaz. Toplantılarda gündeme konan maddeler konuşulur. Ancak delegelerin 1/20 ekseriyeti tarafından yapılan tekliflerin gündeme ilavesi mecburidir.

Madde 12. Genel Kongre, Kongrede bulunması gereken üyenin adi ekseriyetince açılır. Tüzüğün tadili, fesih kararları, başkan ve ikinci başkan seçimleri 2/3 ekseriyetle alınır.

Madde 13. Genel Kurul toplantısında çoğunluk bulunduğu takdirde temsilciler tarafından bir Başkan, bir Başkan Vekili, iki sekreter seçilir. Kongre tutanakları, Kongre başkanı tarafından imzalatılıp, birlikte saklanır.

Madde 14. Genel Kurul Görevleri ve Yetkileri

- a. Yönetim Kurulunun hazırladığı çalışma raporunu, hesap raporunu ve Denetleme Kurulu raporunu inceleyerek karara bağlar.
- b. Yönetim Kurulu, Denetleme Kurulu ve Haysiyet Divanı asil, yedek üyelerini bu organlarla ilgili maddelerdeki mevzuata göre seçer.

- c. Birlik tüzüğünün değiştirilmesi gereken maddelerini değiştirir. Hükümden kaldırır veya yenilerini yapar.
- d. Birliğin kapanmasına karar verir.
- e. Tahmini bütçe tasarılarını görüşür ve onaylar.

Madde 15. Genel Yönetim Kurulu

- a. Genel Yönetim Kurulu, Genel Başkan, İkinci Başkan ve Birliğe bağlı her dernekten şu usule göre gönderilen temsilcilerden teşekkül eder:
Usul: Genel Kurulca; her dernekten biri Yönetim Kurulu ve İcra Konseyi, diğeri İcra Konseyi üyesi olarak iki üye seçilir. Bunlardan Yönetim Kurulu ve İcra Konseyi adı ile seçilen kimse Yönetim Kurulu üyesidir. Bu iki üyenin birisinin dernek yönetim kurulu üyesi olması gerekir.
- b. Yönetim Kurulu üyesinin istifası veya mezuniyeti halinde İcra Konseyi üyesi Yönetim Kurulu üyeliği sıfatını kazanır. Dernekçe tespit edilecek yedek üye İcra Konseyi üyesi olur.
- c. Yönetim Kurulunda ve İcra Konseyinde vazifeli olarak dernek üyesinin dernekçe üyelikten ihracı halinde Birlik Haysiyet Divanı harekete geçer. Ve lüzum görürse Yönetim Kurulu üyeliği vasfını geçici –ilk Genel Kurul toplantısına kadar- olarak kaldırır.
- d. Birlik faaliyetleri, Genel Yönetim Kurulu, Genel Başkan, İkinci Başkan, mahalli icra komiteleri, Merkez İcra Konseyi ve Genel Yönetim Kurulunca tespit edilebilecek olan ihtisas komisyonları tarafından yürütülür.
- e. Genel Yönetim Kurulu azaları aralarında adi ekseriyetle vazife taksimi yaparlar.
- f. Yönetim Kurulu, Genel Kurulun onayına sunulmak üzere bir bütçe tasarısı hazırlar.

Madde 16. Genel Başkan

- a. Genel Başkan Genel Kongrede kapalı oyla 2/3 ekseriyetle seçilir.
- b. Bir Genel Başkan üst üste iki defadan fazla seçilemez.
- c. Genel Başkan birliğin temsilcisidir. Vazife ve selahiyetleri iç tüzüğün ilgili maddelerinde gösterilmiştir.

İkinci Başkan

- a. Genel Kongrede kapalı oyla 2/3 ekseriyetle seçilir. Seçim bölgesi Genel Başkanın seçildiği bölge dışında olmalıdır.
- b. Vazife ve yetkileri iç tüzüğün ilgili maddelerinde gösterilmiştir.

Genel Sekreter

- a. Genel Yönetim Kurulu üyeleri arasında 2/3 ekseriyetle seçilir.
- b. Vazifeleri iç tüzüğün ilgili maddelerinde gösterilmiştir.
- c. Genel Sekreter ancak genel merkezin bulunduğu ilden seçilir.
- d. Genel Sekreter yardımcısı, genel merkezin dışındaki ilden Genel Yönetim Kurulunca 2/3 ekseriyetle Yönetim Kurulu üyeleri arasından seçilir.

Genel Muhasip:

- a. Genel Muhasip Genel Yönetim Kurulu üyeleri arasından ve Genel Başkanın bulunduğu il adayları arasından 2/3 ekseriyetle seçilir.
- b. Vazife ve yetkileri iç tüzüğün ilgili maddelerinde gösterilmiştir.
- c. Genel muhasip yardımcısı İkinci Başkanın bulunduğu ilden Yönetim Kurulunca 2/3 ekseriyetle Yönetim Kurulu üyeleri arasından seçilir.

Madde 17. Birlik Yönetim Kurulunun Görev ve Yetkileri

- a. Bütün vasıta ve imkanlardan faydalanarak Birliğin amacının gerçekleşmesine çalışmak,
- b. Birliğin bütçe tasarısını hazırlamak, Genel Kongrede onaylanan bütçeyi uygulamak,
- c. Birliğin çalışmaları hakkında Genel Kurula sunulacak rapor ve bilançoları hazırlamak, hazırlatmak ve zamanında sunmak,
- d. Birlik adına yükümlere girmek ve ortaklıklar yapmak, Dernekçe azalarının teklif ve dileklerini incelemek ve karara bağlamak,

- e. Birliğe bağlı derneklerin çalışmalarını teşvik ve onlara yardım etmek, Yönetim Kurulu çalışmalarını iç tüzüğün ilgili hükümlerine göre tanzim etmek,
- f. Uzmanlık gerektiren meseleler için gereği kadar komisyonlar kurmak,

Madde 18. Mahalli İdare Komiteleri:

- a. Birliğin en az iki derneğinin bulunduğu vilayetlerde Genel Kongrede Genel Yönetim Kurulunu teşkil etmek üzere seçilen dernek ve temsilcilerinin mahallinde meydana getirdikleri icra organıdır.
- b. Mahalli icra komiteleri kendi üyeleri arasında başkan seçimi ve vazife taksimi yaparlar.
- c. Vazife ve yetkileri iç tüzüğün ilgili maddelerinde gösterilmiştir.

Madde 19. Merkez İcra Konseyi:

- a. Merkez İcra Konseyinin teşkili iç tüzüğün ilgili maddelerinde gösterilmiştir.
- b. Merkez İcra Konseyi, Genel Yönetim Kurulu'nun almış olduğu kararları tatbik ve tahakkuku için Genel Başkanın daveti ile Genel Yönetim Kurulunun toplanması mümkün olmadığı hallerde toplanır.
- c. Lüzumunda bir mahalli icra konseyi de çağırılabilir. Çağrı Yönetim Kurulu veya İcra Konseyine yapılır.

Madde 20. Denetleme Kurulu:

- a. Denetleme Kurulu, Genel Kongre tarafından bir yıl için üç asil, üç yedek olarak adi ekseriyetle seçilir.
- b. Denetleyiciler, birlik faaliyetlerini, Birliğin idari ve mali durumunu kontrol etmekle mükelleftir.
- c. İki müracaatları cevapsız bırakıldığı takdirde kanuni yollara başvurabilirler. Tesadüf edecekleri yolsuzlukları Yönetim Kuruluna bildirirler.
- d. Genel Kurulu olağanüstü toplantıya Genel Başkan vasıtasıyla davet edebilirler.
- e. Genel Yönetim Kurulu toplantılarını takip edebilirler. Ancak söz ve oy hakları yoktur.

- f. Denetleyiciler vazifelerinden müteselsilen mesuldürler.

Madde 21. İhtisas Komisyonları:

Genel Yönetim Kurulu ve mahalli icra komiteleri tarafından ihtisası icap ettiren hallerde faaliyet göstermek üzere dernek üyelerinden teşkil olunan organlardır. Bu organlar faaliyetlerinde bağlı oldukları komitelere karşı mesuldürler.

Madde 22. Yüksek Haysiyet Divanı:

- a. Yüksek Haysiyet Divanı beş asil, beş yedek üyeden müteşekkil olup dernek ve birlik uzuvlarını iç tüzüğün ilgili maddelerindeki esaslarına göre muhakeme ve tecziye ederler.
- b. Divan, fiilen harekete geçmek yetkisine sahiptir. Ayrıca, derneklere verilecek ihraç kararları anında derhal , lüzumu halinde ayda bir toplanır.

Madde 23. Birliğin Gelirleri:

Birliğin gelir kaynakları aşağıda gösterilmiştir.

- a. Birliğe bağlı derneklerin genel gelirlerinden alınan yüzde 25 paylar.
- b. Çalışmalardan sağlanan gelirler.
- c. Her türlü bağışlar.
- d. Hükümet, Vakıflar İdaresi, Özel İdare ve belediye, milli ve mali müesseselerle diğer kişilerin yapacakları her türlü yardımlar.
- e. Yürütülmekte bulunan mevzuata göre Birliğin sağlayabileceği gelirler.

Madde 24. Tutulacak Defter ve Dosyalar:

- a. Genel Kurul Defteri: Genel Sekreter tarafından genel kongre zabıtlarına göre tutulur. Bu deftere büyük kongrede alınan kararlar, seçim neticeleri yazılır. Genel kongre riyaset divanına da imzalatılır.
- b. Karar Defterleri: Genel Yönetim Kurulu, Merkez İcra Konseyi ve mahalli icra komiteleri kararları yazılır. İlk ikisi Genel Sekreter, üçüncüsü mahalli icra komitesi sekreteri tarafından tutulur.
- c. Üye Defterleri: Bu defter, Genel Sekreterlik tarafından her dernek için ayrı ayrı tutulur. Ve derneklerin yönetim kurulu üyelerinin isim ve adresleri yazılır.

- d. Gelen, giden evrak defter ve dosyası: Genel Sekreterlik tarafından tutulur.
- e. Demirbaş Defteri: Genel Sekreterlik tarafından tutulur.
- f. Muhasebe Defteri ve Makbuzlar: Genel Muhasip tarafından tutulur.

Madde 25. Mali hususlar iç tüzüğün ilgili maddelerine göre tanzim edilir. Başkan ve İkinci Başkanca yapılacak sarflar:

- a. 150 liraya kadar yapılacak sarflarda re'sen sarf selahiyeti vardır.
- b. Re'sen sarfların toplamı 5 bin TL' sini geçmez.
- c. Başkanlar bu sarf için Yönetim Kurulunun tasvibini almak mecburiyetindedir. Ve tasvip edilen meblağ kadar kullanmaya yetkileri vardır.

Madde 26. Tüzüğü Değiştirme:

Yönetim Kurulu veya mevcut derneklerin en az yarından bir fazlasının veyahut Genel Kurulu teşkil eden temsilcilerin 1/5'inin teklifi ile ana tüzükte değişiklik yapılabilir. Ancak bu değişikliğin gerçekleşebilmesi için gereken müzakere nisabının ve karar verme çoğunluğu Birliğin kapanması hakkındaki maddede yazılı nisap ve çoğunluktur.

Madde 27. Ana tüzükte değişiklikler için Genel Kurul toplantısından 15 gün önce değişiklik teklifleri ile mucip sebeplerin bütün temsilcilere bildirilmesi gerekir.

Madde 28. Birliği Kapama: Genel Kurul Birliğin kapanmasına karar verir.

- a. Kapama teklifini konuşacak Genel Kurul toplantısında temsilcilerinin 2/3'ünün bulunması şarttır. İlk toplantıda bu çoğunluk bulunmazsa ikinci toplantıya gelenlerle iktifa olunur. Ancak her iki halde de kapama kararı hazır temsilcilerin 2/3 çoğunluğu ile verilebilir.
- b. Kapama halinde Birliğin malları beş kişilik bir heyet tarafından tespit edilir ve devredileceği yeri Genel Kurul tayin eder.

İÇ TÜZÜK

Madde 1. Genel Kongre müzakere usulleri T.B.M.M. iç tüzüğüne göre uygulanır.

Madde 2. Genel İdare Heyeti seçim, vazife ve yetkileri:

- 1. Genel Başkan:** Birliği, umumi olarak Genel Başkan temsil eder. Genel Başkan, Birliğin bütün çalışma, iş ve organizasyonundan mesuldür. Dilediği zaman toplantılara başkanlık eder. Bütün teşkilat üzerinde nazım rolündedir. Birlik amaçlarının gerçekleşmesine çalışmak, Genel Kurul toplantılarını açmak vazifeleri arasındadır. Genel kongrede gösterilen namzetler arasından 2/3 ekseriyetle yedeksiz olarak seçilir. Genel kongreye karşı birinci derecede mesuldür. Birlik çalışmaları hakkında mevzuat dahilinde beyanata yetkilidir. İstifasılhalinde genel kongreyi toplaması icap eder. Genel kongrenin toplanamayacağı hallerde Genel Yönetim Kurulunun kendi içinden tayin edeceği bir şahıs vekalet eder. Genel kongreye sunulacak faaliyet raporları Genel Başkan tarafından tanzim edilir. Bu faaliyetlere ait dokümanlar mahalli icra komiteleri tarafından genel kongreden en az 20 gün evvel Genel Başkanına verilmesi şarttır.
- 2. Genel Sekreter:** Dahili ana tüzüğün 16. Maddesinde zikredilmiştir. Genel Sekreterin vazifesi Birliğin umumi muhaberatını tayin etmek ve teşkilatın birbirleriyle olan irtibatını aksatmaksızın temin etmektir. Birliğin resmi sözcüsü olan Genel Sekreter ancak Yönetim Kurulunun sadece umumi mevzularda almış olduğu kararları yine Yönetim Kurulunun kararı ile beyana yetkilidir. Genel Sekreter, Birliğin umumi muhaberatına ait dosyaları tanzim eder ve Genel Yönetim Kurulu kararlarının muntazam bir şekilde tutulup muhafaza edilmesini temin eder. Mesuliyeti birinci derecede Genel Başkanına karşıdır. Vazifesini ihmal ettiği tespit edilirse Genel Başkan tarafından değiştirilir.
- 3. İkinci Başkan ve Mahalli İcra Komiteleri Başkanları:** Genel kongrede Birliğin en az iki derneğin bulunduğu vilayetlerin göstereceği adaylar arasında teker teker 2/3 ekseriyetle yedeksiz seçilirler. Birliğin o vilayette resmi temsilcileri olan icra konseyi başkanları muayyen günlerde toplanan icra komitelerine riyaset ederler. Komitelerin çalışmaları hakkında beyanata

selahiyetlidir. Ancak Birliğin umumi mevzularında Genel Başkanın fikrini almadan hiçbir beyanatta bulunmazlar. İstifaları halinde Genel Yönetim Kurulu toplantısına kadar icra komitesi bir vekil tayin eder. Bu vekil Genel Yönetim Kurulunun kararıyla tasdik edilir veya yeniden seçilir.

- 4. Genel Muhasip:** Genel Muhasip, Birliğin ana muhasebesinden mesuldür. Yönetim Kurulunda Genel Başkanın seçildiği vilayet namzetleri arasından 2/3 ekseriyetle yedekli olarak seçilir. Birliğin kasasına giren bütün paraların hesabı Genel Muhasip tarafından tutulur. İcra komitelerinin temin ettiği paralar genel kasaya yatırılır. Genel Muhasip 150 lirayı geçmeyen tediye için Genel Başkanın ita emrini almaya mecburdur. Daha yüksek meblağlar için Merkez İcra Konseyinin veya Genel Yönetim Kurulunun kararlarının alınması şarttır. Birliğin genel muhasebeye ait evrak, defter ve makbuzlarından Genel Başkan ve Genel Yönetim Kuruluna karşı mesuldür.
- 5. Mahalli İcra Komiteleri Muhasipleri:** Mahalli icra komitelerinin gelir, gider, evrak, dosya ve makbuzlarını tanzim ederler. Ve bunlardan mesuldürler. Mesuliyetleri Genel Muhasibe, mahalli icra komitesine ve Genel Yönetim Kuruluna karşıdır. Bütçeden mahalli icra komitesine ayrılan miktar üzerinden tasarruf ederler. En fazla 50 TL'sine kadar olan masraflar için ita emri, mahalli icra komitesi başkanıdır. Daha yüksek kararlar için icra komitesi kararı şarttır.
- 6. Mahalli İcra Komitesi Sekreterleri:** Mahalli icra komitelerinin bütün muhaberatını tayin ve tanzim ederler, gerekli defter, dosya ve eşya demirbaş evraklarını tespit ve muhafaza ederler. Mahalli icra komitesi başkanına karşı mesuldürler. Çalışmadıkları tespit olunursa, mahalli icra konseyi başkanı tarafından değiştirilirler.

Madde 3. Merkez İcra Konseyi: Genel Başkan, Genel Sekreter, Genel Muhasip, mahalli icra komiteleri başkanı, sekreter ve muhasiplerden teşekkül eder. Vazife ve selahiyetleri ana tüzüğün 19. Maddesinde zikredilmiştir.

Madde 4. Mahalli İcra Komiteleri: Seçimi ve bünyesi ana tüzüğün ilgili maddelerinde tayin edilmiş olan bu komiteler kendi aralarında tayin ettikleri muayyen günlerde toplanırlar. Genel Yönetim Kurulunda alınan kararları kendi mahallerinde tatbik ederler. Birlik mevzuatı dahilinde mahalli faaliyetlerde bulunurlar. Umumi mevzularda aldıkları Genel Yönetim Kuruluna veya Merkez İcra

Konseyine getirmeye mecburdurlar. Bu kararları böyle tasvipten çıktıktan sonra Birliğin umumi faaliyetleri arasında yer alır.

Madde 5. Yüksek Haysiyet Divanı: Seçiliş tarzı ana tüzüğün 20. maddesinde zikredilen bu divan dernek haysiyet divanlarında üst mercidir. Genel Yönetim Kurulu azaları ile dernekleri muhakeme ve tecziye eder. Yüksek Haysiyet Divanına verilme şu sebeplerden dolayı olur:

- a. Birliğin ana tüzüğü ikinci maddesinde belirtilen gayelere aykırı hareket etmek,
- b. Birliğin haysiyet, şeref ve itibarını sarsacak herhangi bir harekette bulunmak,
- c. Herhangi bir siyasi teşekkül veya birlik gayelerine aykırı faaliyetlerde bulunan teşekküllerle işbirliği yaparak birlik menfaatlerini bu yolda feda etmek,
- d. Şahsi menfaatleri uğruna birlik ismini istismar ederek birlik menfaatlerini haleldar etmek ,

Bu sebeplerden ötürü Haysiyet Divanına verilebilmek için Genel Yönetim Kurulu ve Merkez İcra Konseyinin kararları şarttır. Herhangi şahıs veya derneğin mahalli icra komiteleri Yüksek Haysiyet Divanına vermek yetkisini haiz değildir. Ancak bu komiteler şahıs veya dernekleri Haysiyet Divanına verilmesini aldıkları istinaden Genel Yönetim Kuruluna veya Merkez İcra Konseyine teklif ederler.

Yüksek Haysiyet Divanının Genel Yönetim Kurulu veya Merkez İcra Konseyi kararı ile muhakeme ettiği şahıslar veya dernekler hususunda aldığı kararlar kesindir. Dernekler hakkında almış olduğu kararlar daimi ihraç kararı ise, alakadar derneğe tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde Genel Yönetim Kuruluna daveti üzerine toplanacak olağanüstü kongreye arz edilir. Karar, kongrenin 2/3 çoğunluğunun oyu ile kesinleşir. Birlik Genel Başkanı için de aynı hükümler caridir.

Yüksek Haysiyet Divanı suçun nevine göre tenbih, ihtar ve ihraç kararları verilir.

Madde 6. Mali Hususlar: Birliğin umumi gelirleri merkez muhasebesinde toplanır. Mahalli icra komiteleri kendilerine ayrılan tahsisat üzerinden harcamada bulunabilirler. Bu harcamalar ikişer aylık fasıllarla Genel Muhasebeye bildirilir. Bir

masrafın tediye edilebilmesi için masraf sahibi ita amirinin imzasının bulunması şarttır. İta amirleri emirleri ile yapılan masrafları en geç 15 gün içinde müsbet evrak veya sarf mazbataları ile muhasebe kapatılması şarttır. Bu hesaplar kapanmadan ikinci bir tediye hiçbir surette yapılamaz.

Faturası alınmayan masraflar için 25 lirayı geçmemek şartı ile bir mazbata tanzim edilir. Bu mazbata ait olduğu başkanın imzasını taşıması şarttır. Bütün bu sarfiyatlar mazbut, dosya, defter ve matbu evrakları ile muhasipler tarafından tanzim edilir.

Kongreler için hazırlanacak olan muhasebe raporlarına ait dokümanlar muhasipler tarafından hazırlanır ve Genel Muhasibe tevdi edilir. Genel Muhasip, bunları tanzim ederek muhasebe raporunu hazırlar.

EK 3:

TÜRKİYE MİLLİ GENÇLİK TEŞKİLATI ANA TÜZÜĞÜ

ADI VE MERKEZİ

Madde 1. Tüzel Kişiliğın adı, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatıdır. (Kısaltılmış adı TMGT'dir.)

Madde 2. TMGT' nin merkezi İstanbul' dadır. Genel Başkanlık İstanbul'da, 2. Başkanlık Ankara'dadır. Genel Yönetim Kurulunun uygun gördüğü yerlerde Bölgesel Yürütme kurulları bulunur.

AMAÇ

Madde 3. TMGT'nin amacı: Türkiye'de çeşitli yönlerde çalışan veya çalışılacak olan genç insanları ulusal bir ülkü etrafında birleştirerek kültür dayanışmasını sağlamak, ulusal sorunlarda Türk gençliğinin görüşlerini Türk ve dünya kamuoyuna açıklamak, ulusumuzun gençlik sorunlarını Atatürkçü bir görüşle yorumlamak, açıklamak ve çözümlerini göstermek, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” prensibinin tüm dünyada geçerli olması için diğer ülke gençleri ile ilişkiler kurmak, onlara ulusumuzu tanıtmak, gençlik turizmüne katkıda bulunmak, ulusal sorunların çözümünde ulusumuzun çıkarına bir kamuoyu yaratmaktır. TMGT bu amaçları gerçekleştirmek için taşınmaz mal satın alabilir, yaptırabilir, tesisler kurabilir, işletmeler açabilir.

Madde 4. Çalışma Şekli: TMGT istişari, temsili ve icrai bir organdır. Çalışmaları 3.maddede yazılı amaçların gerçekleşmesi için yapar. Üyesi olduğu uluslararası örgütlerin Dünya Gençlik Teşkilatı (WAY), Avrupa Gençlik Teşkilatları Konseyi (CENYC), Avrupa Gençlik Vakfı Dayanışma Kurulu (YAC), Avrupa Tarım Konfederasyonu (CEA), UNESCO Milli Komisyonu, Uluslararası Öğrenci Seyahat Konferansı (ISTC), Uluslararası Gençlik Turizm Teşkilatları Federasyonu (FIYTO), Uluslararası Gençlik ve Öğrenci Değişim Bürosu (BITEJ), Uluslararası Gençlik Hostelleri Federasyonu ve diğer kuruluşların programlarında kendisine düşen

ödevleri yerine getirmek, ülkemizi ilgilendiren sorunlarda bu kuruluşlar nezdinde olumlu kamuoyu yaratmak, gençlik sorunlarında prensip kararları almak, üye kuruluşlar arasında işbirliğinin sağlanmasına çalışmaktır.

Madde 5. TMGT siyasetle uğraşmaz.

ÜYELİK

Madde 6. Asil Üyelik: Ülkemizde kurulan ya da kurulacak olan bütün gençlik örgütleri TMGT üyesi olabilirler. Bu tür bir gençlik örgütü TMGT'ye üye olabilmesi için önce kendi Genel Kurulunda TMGT'nin ana tüzüğünü kabul ettiğine dair bir kararla başvurması gerekir. Bu istek Genel Yönetim Kurulunda incelendikten sonra kabul edilirse Genel Kurula sunulur. Üyelik konusunda son karar Genel Kurulundur. Aynı iş kolunda birden fazla sendika üye olamaz. Üyeliğe Kabul kararı yarıdan bir fazla oyla alınır. Türkiye'de çalışan gençlik hareketleri Teşkilatın asil üyesi olabilirler. Bir gençlik hareketinin Teşkilata üye olabilmesi için Teşkilat Başkanlığına kendi Kongresinin bu tüzük şartlarını yerine getirmeyi kabul kararı ilişik olarak başvurması yeter. Bu istek Yönetim Kurulunca incelendikten sonra gençlik hareketi tarifine uygun olduğu, Teşkilatın amaçlarının gerçekleşmesine yardım edeceği ve Teşkilatın mevcut üyeleri arasında baş vuran teşekküle aynı amaçları güden, aynı kütleyi temsil eden ve aynı metotlarla çalışan teşekkül olmadığı hususunda oy birliği hasıl olursa Genel İdare Kurulunca Teşkilat Kongresine sunulur. Aksi halde bu istek Yönetim Kurulunca ret edilir. Üyelik hususunda son karar Kongrenindir. Üyeliğe kabul kararı Kongrede 2/3 çoğunlukla alınır.

Madde 7. Müşahit Üyelik:

- a. Gençlik hareketi tarifine uymamakla beraber Teşkilatta temsil edilmemiş bir gençlik kütlesini, çalışmaları ile bizzat veya dolayısıyla alakadar eden teşekküller Teşkilat'a müşahit üye olabilirler. Bunun için müşahit üye olmak isteyen teşekkül bu isteği tevsik eden yetkili organın kararı ile birlikte Yönetim Kuruluna müracaat eder. Yönetim Kurulu isteği uygun bulursa Kongreye sunar. Kongrede bu hususta 2/3 ekseriyet hasıl olursa istekte bulunan teşekkül müşahit üyeliğe alınmış olur.

- b. Asil üyelik için müracaat eden bir teşekkül Kongre tarafından asil üyeliğe kabul edilmezse (a) bendindeki şartları haiz olduğu takdirde müşahit üyeliğe kabul olunabilir. Bu karar ilgili teşekkülün yetkili organının müşahit üyeliği kabul etmesiyle yürürlüğe girer.

Madde 8. Üye teşekküller, Teşkilat'a senede 120 lirayı geçmemek üzere bir yıllık öderler.

Madde 9. Haysiyet Divanının görevleri mahfuz olmak üzere, üye teşekkülün gençlik hareketi vasfını kaybetmesi halinde Yönetim Kurulu üyelikten çıkarılmasını Kongreye teklif eder. Kongrede çıkarma kararı 2/3 çoğunlukla alınır. Bu yolla çıkarılan teşekkül ilerde yeniden gençlik hareketi vasfını kazanırsa tekrar üyeliğe alınabilir.

ORGANLAR

Madde 10. Teşkilatın organları şunlardır:

- a. Kongre
- b. Yönetim Kurulu
- c. Başkanlıklar
- d. İcra Komiteleri
- e. Denetleme Kurulu
- f. Haysiyet Divanı
- g. Sürekli ve Geçici Komisyonlar
- h. Gençliğin Avrupa Kampanyası Türkiye Sekreterliği

Madde 11. Kongre:

- a. Teşkilatın en büyük organıdır. Kongre normal olarak Nisan ayının ikinci yarısında toplanır. Olağanüstü hallerde Yönetim Kurulu kararıyla Kongre toplantıya çağırılabilir gibi, asil üye iki teşekkülün Yönetim Kuruluna müracaatla olağanüstü toplantı istemeleri halinde de kongrenin toplantıya çağırılması mecburidir.
- b. Denetleme Kurulu ve Haysiyet Divanı üyelerinin müştereken ve 2/3 çoğunlukla karar vermeleri halinde de kongre olağanüstü toplantıya çağırılır.

- c. Kongre üye teşekküllerin, üye sayıları ne olursa olsun gönderecekleri 12'şer delegeden teşekkül eder. Yönetim Kurulu, Haysiyet Divanı ve Denetleme Kurulu üyeleri sonuna kadar Kongrenin tabii delegeleridir. Teşkilatın müşahit üyeleri Kongreye en çok 3'er delege yollayabilirler. Müşahit üyelerin rey hakkı yoktur.
- d. Kongre toplantısının günü, saati, yeri ve gündemi en az üç gün önceden iki gazete ile ilan olunur ve hükümete bildirilir.
- e. Kongre, ilan olunan ve hükümete bildirilen gün ve saatte muayyen yerde toplanır. Toplantı geri bırakıldığı takdirde en az üç gün evvel üyeler yeniden çağrılır ve geri bırakılma sebepleri ile beraber iki gazetede ilan olunur. Hükümete bildirilir. Kongrenin birden fazla geri bırakılması caiz değildir.
- f. Kongrede yalnız gündeme konulan maddeler müzakere olunur. Ancak mevcut delegelerin en az 1/20'si tarafından müzakeresi istenen maddelerin gündeme konulması mecburidir.

Madde 12. Kongrenin görev ve yetkileri:

- a. Teşkilatın çalışma ve ilerleme istikametini belirtmek,
- b. Yönetim Kurulu, Denetleme Kurulu ve haysiyet Divanı Üyeleri ile Teşkilat Genel Başkanını ve İkinci Başkanını seçmek,
- c. Yönetim Kurulunun faaliyet ve muhasebe raporlarıyla Denetleme Kurulu raporu hakkında karar vermek,
- d. Teşkilatın yıllık bütçe tasarısını tasdik etmek,
- e. Teşkilatın Tüzüğünü değiştirmek,
- f. Teşkilatın kapanmasına karar vermek.

Madde 13. Kongre kararları üye teşekküllerin başkanlıklarına yeni seçilen Yönetim Kurulu tarafından yazıyla bildirilir.

Madde 14. Yönetim Kurulu

- a. Yönetim Kurulu, Teşkilat Genel Başkanı ve İkinci Başkanı ile üye teşekküllerin gösterdikleri dörder aday arasından Kongrece seçilen ikişer üyeden ve üye teşekküllerin Başkanlıklarından müteşekkildir.

- b. Her teşekkülün adaylarından diğer ikisi rey alış sırasına göre Yönetim Kurulunun yedek üyeleridir.
- c. Müşahit üye olan teşekküller Yönetim kuruluna birer temsilci gönderebilirler. Bu temsilcilerin rey hakkı yoktur.
- d. Yönetim Kurulu, yılda en az dört defa toplanır. Yönetim Kurulunu toplantıya Genel Başkan davet eder.

Madde 15. Yönetim Kurulunun görev ve yetkileri:

- a. Kongre kararlarının icrasını sağlamak,
- b. Başkanların seçtikleri icra komiteleri üyelerinin tasvibi hususunda karar vermek,
- c. Merkez İcra Komitesinin seçtiği komisyon başkanlarının tasvibi hususunda karar vermek,
- d. İcra komitelerinin faaliyetlerini takip ve murakabe etmek, direktifler vermek,
- e. Gençliğin Avrupa Kampanyası Türkiye Sekreterini seçmek,
- f. Beynelmillel toplantılara gidecek delegasyonları seçmek ve direktifler vermek,
- g. Teşkilatın bütçe tasarısını hazırlamak.

Madde 16. Başkanlıklar

- a. Teşkilatın bir Genel Başkanı bir de İkinci Başkanı vardır.
- b. Genel Başkan seçilebilmek için 3/5 çoğunluğun bir aday üzerinde birleşmesi lazımdır. Bu temin olununcaya kadar seçime devam edilir.
- c. İkinci başkanın seçimi için yarıdan bir fazla çoğunluk yeter.
- d. Başkanlık seçimleri gizli reyle yapılır.

Madde 17. Genel Başkan ve İkinci Başkan hiyerarşik olarak Teşkilatı temsil yetkisini haizdirler.

Madde 18. Yönetim kurulu Genel Başkana 3/5, İkinci Başkana yarıdan bir fazla çoğunlukla itimatlılık gösterirse, 15 gün içinde Kongrenin olağanüstü toplantıya çağırılması mecburidir. Genel Başkan veya İkinci Başkanın istifası halinde de aynı

usul tatbik edilir. Olağanüstü toplanan Kongrenin görev ve yetkileri, normal toplanan Kongrenin görev ve yetkilerinin aynıdır.

Madde 19. İcra Komiteleri

- a. Genel Başkanın ve İkinci Başkanın bulunduğu vilayetlerde ve bunların başkanlığı altında birer icra komitesi teşkil olunur.
- b. Genel Başkan, bir Genel sekreter, bir Genel Muhasip ve iki üyeden müteşekkil olarak seçtiği Merkez İcra Komitesini, İkinci Başkan da bir Sekreter, bir Muhasip ve iki üyeden müteşekkil olarak seçtiği Mahalli İcra Komitesini Genel Kurulunun tasvibine sunar.
- c. Genel Muhasibin Yönetim Kurulu üyelerinden olması şarttır.
- d. Yönetim Kurulunun ekseriyeti İcra Komitesinin tasvip etmediği veya tasvipten sonra itimatsızlık gösterdiği takdirde yenileri teşkil olunarak Yönetim Kurulunun tasvibine sunulur.

Madde 20. İcra Komitelerinin görev ve yetkileri:

- a. İcra Komiteleri Teşkilatın icrai organlarıdır.
- b. İcra Komiteleri komisyon çalışmalarını koordine ve kontrol ederler.
- c. İcra Komitelerini görüş ve kararlarından dolayı Genel Sekreter temsil eder.

Madde 21. Denetleme Kurulu: Denetleme Kurulu üye teşekküllerden Kongrece seçilen birer kişiden meydana gelir. Denetçiler aralarından birini Başkan seçerler. Ayrı ayrı veya birlikte denetlerler. Raporları kongreye beraber sunulur.

Madde 22. Haysiyet Divanı: Haysiyet Divanı, üye teşekküllerden Kongrece seçilen birer kişiden kurulur. En yaşlı üye Haysiyet Divanı Başkanıdır.

Madde 23. Sürekli ve geçici komisyonlar

MALİ HUSUSLAR

Madde 29. Teşkilatın gelirleri şunlardır:

- a. Üye teşekküllerin verecekleri yıllıklar
- b. Hakiki ve Hükmi şahısların bağışları
- c. Kitap, Mecmua ve çeşitli müsamereler gelirleri

Madde 30.

- a. Teşkilatın her çeşit geliri karşılığında gelir makbuzu kesilir. Giderler fatura ve sarf mazbatalarına müsteniden yapılır.
- b. Teşkilatın umumi gelir ve gider muhasebesi muhasip tarafından tutulur. Genel Muhasip umumi gelir matrahı üzerinden %1 prim alır.
- c. Teşkilatın parası milli bankalardan birinde saklanır. Genel Muhasip ve muhasip faaliyetlerinin icrası için 500 TL.'na kadar bir meblağı elinde bulundurabilir. Milli bankalardan para, Genel Başkanla Genel Muhasibin veya İkinci Başkanla Muhasibin müşterek imzalarıyla çekilir.
- d. Genel Başkan veya İkinci Başkanı ödeme emri olmaksızın hiçbir masraf yapılamaz ve avans verilemez.
- e. Teşkilatın para ve mallarının korunması için gerekli tedbirlerin alınmamasından dolayı hâsıl olacak zararlardan Yönetim Kurulu Üyeleri müteselsilen mesuldürler. Zararların telafisinden sonra diğer üyelerin kusurlu şahsa rücu hakları mevcuttur.

Madde 31. Teşkilatın yazışmaları ve muhasebeyi alakadar edenler hariç gerekli defter ve dosyaların tutulması ile Genel Sekreter ve Sekreter görevlidir.

Madde 32. Teşkilatta aşağıdaki defter ve dosyalar tutulur:

- a. Kongre kararları defteri
- b. Yönetim Kurulu karar defteri
- c. Merkez İcra Komitesi ve Mahalli İcra Komitesi karar defterleri
- d. Gelen ve giden evrak dosyaları
- e. Demirbaş eşya defteri
- f. Gelir-gider defterleriyle sarf evrakı dosyası (Genel Muhasip tarafından tutulur)

TÜZÜK TADİLİ VE TEŞKİLATIN FESHİ

Madde 33. Tüzüğün tadili teklifini Yönetim Kurulu veya üye teşekküllerden biri yapabilir.

Madde 34. Tüzüğün tadiline Kongre karar verir. Bu kararı verecek olan Kongrenin 2/3 çoğunlukla toplanması lazımdır. İlk toplantıda bu çoğunluk hâsıl olmaz ise, ikinci

toplantıya gelenlerle iktifa olunur. Tadil kararının da Kongrede mevcut bulunan delegelerin 2/3 çoğunluğu ile alınması gerekir.

Madde 35. Teşkilatın feshi hakkında da tüzük tadili hususundaki hükümler caridir.

TARİFLER

Madde 36.

- a. **Genç:** Medeni haklara sahip, 18 (hariç) ile 35 (dahil) yaşları arasında, aşağıdaki tarife uygun bir şekilde teşekkülün kayıtlı üyesi bulunan T.C. vatandaşı herkes Türkiye Milli Gençlik Teşkilatınca genç olarak kabul edilir. Diğer memleketlerdeki aynı şartları taşıyan benzer teşekküllerin üyeleri de genç tarifine girerler.
- b. **Gençlik Hareketi:** Gençliği fikir, beden veya mesleki çalışma konularına veyahut toplumsal çalışma esaslarına göre temsil edilebilen, memleket için en az iki yerde teşkilatı bulunan bağımsız teşekküller (kayıtlı üyelerin 2/3'ü 18 ile 35 yaş arasında olmaları şartı ile) gençlik hareketi tarifine girerler.

Madde 37. Kurucu Üyeler:

- a. Türk Kadınlar Birliği
- b. Türk Milliyetçiler Derneği
- c. Türkiye Milli Talebe Federasyonu
- d. Yeşilay Gençlik Kolu

EK:4

TÜRKİYE MİLLİ TALEBE FEDERASYONU İSTANBUL YÜKSEKOKULLAR TALEBE BİRLİĞİ TÜZÜĞÜ

Madde 1. İstanbul'daki Yüksek Okullar Talebe Cemiyetleri İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği adı ile birlikte kurulmuştur.

Madde 2. Birliğin merkezi Cağaloğlu, Ankara Caddesi No.40'tadır. Şubesi yoktur.

Madde 3. Birliğin gayesi: Yüksek tahsil gençlerinin milli karakter sahibi Türk inkılabının ilkelerine bağlı vatandaşlar olarak yetişmesine çalışmak, gençliğin maddi ve manevi kuvvet ve melekelerinin milli hakimiyet esasına bağlılık ve vatan sevgisi yolunda inkişafı imkanları aramak ve temin etmek, gençlikte halk ve memleket için feragatle ve fedakarlıkla çalışmanın lüzumunu ve zevkini duyurmak, birliği vücuda getiren cemiyetlerin müşterek gayelerini gerçekleştirmek için çalışmaktır.

Madde 4. Birlik siyasetle meşgul olmaz.

BİRLİĞE GİRME-ÇIKMA-ÇIKARILMA

Madde 5. İstanbul'daki Yüksek okul talebe cemiyetleri ancak aşağıdaki hususlarla Birliğe girebilir:

- a. Birliğe girecek Yüksek Okul talebe cemiyeti Birlik tüzüğünü kabul etmiş sayılır.
- b. Birliğe girme kararını kendi genel kongresinden aldıktan sonra yazılı olarak Birlik idare heyetine bildirmek zorundadır.
- c. Birlik idare heyeti müracaat eden Yüksek Okul talebe cemiyetinin teklifini red veya kabul edebilir. Ancak bu kararın Genel Kurulun tasvibinden geçmesi şarttır. Genel Kurulun verdiği karar kat'idir.
- d. Müracaat eden Yüksek okul talebe cemiyetlerinin teklifini İdare Heyeti bir ay zarfında cevaplandırmak zorundadır.
- e. Bu hususta Birlik Yönetim Kurulu, isterse Genel Kurulu fevkalade toplantıya çağırabilir.

Madde 6. Birlikten çıkmak isteyen cemiyet, ancak kendi genel kurulundan çıkma kararı almak suretiyle ayrılabilir. Çıkma isteği yazılı olarak Birlik Yönetim Kuruluna bildirilir. Müracaat tarihinden itibaren bir hafta geçmesi ile cemiyet, birlikten ayrılmış addolunur. Ancak o çatışma yılı için kendisine düşen mali yüklemi yerine getirmekle ödevlidir. Aynı cemiyet birliğe tekrar girmek istediği takdirde beşince madde ahkamına tabidir.

Madde 7.

- a. Birliğin gayelerine aykırı hareket eden cemiyetin durumu, yönetim kurulunun teklifi ve haysiyet divanının mütalaasıyla Genel Kurula arz edilir. Bu hususta Genel Kurulun vereceği karar esastır.
- b. Diğer sebepler içinde birlikten çıkarılma kararını Yönetim Kurulunun teklifi ve haysiyet ve haysiyet divanının yazılı mütalaasıyla Genel Kurul verir.
- c. Birlikten her hangi bir sebeple olursa olsun çıkarılan cemiyet, girmek için tekrar müracaat ederse haysiyet divanının yazılı mütalaası alınarak ilk toplanacak Genel Kurulu'nda karara bağlanır.

Madde 8. Birliğin üyeleri, Birliğe dahil olan İstanbul Yüksek Okullar Talebe Cemiyetleridir.

Madde 9. Birliğin uzuvları:

- a. Genel Kurul
- b. Yönetim Kurulu
- c. Denetleme Kurulu
- d. Haysiyet ve Uzlaştırma Divanı

Madde 10. Genel Kurul birliği vücuda getiren cemiyetlerin gönderecekleri yirmişer delegeden kurulur. Cemiyetler Birlik Yönetim Kurulu'nda vazife almış delegelerin gayrisini değiştirebilir. Değiştirmedeği Birlik Yönetim Kuruluna bildirmeğe mecbur değildirler. Birlik Genel Kurulu her yıl yönetim kurulunun daveti ile (Aralık ayının ikinci yarısında) toplanır. Yönetim kurulunun kararı veya delegelerin %15'inin isteği ile Genel Kurul olağanüstü olarak da toplanır.

Madde 11. Toplantı, cemiyetler kanunu hükümleri gereğince ilan olunur. Toplantıda çoğunluk olmazsa en geç bir hafta sonra ve aynı suretle ilan olunacak toplantıya gelebilen delegelerle Genel Kurul toplantısı açılır. Genel kurul toplantısının birden ziyade geri bırakılması caiz değildir.

Madde 12. Genel Kurul toplantısını birlik başkanı açar ve çoğunluk olup olmadığı anlaşılacak üzere yoklama yaptırır. Çoğunluk halinde Genel Kurul kendine bir başkan, bir başkan vekili ve iki sekreter seçer. Seçilenler toplantının idaresini deruhte ederler.

Madde 13. Genel Kurul, kararlarını hazır bulunan delegelerin çoğunluğu ile verir. Tüzük değiştirme ve Birliği kapatma hakkındaki kararlar mahsus maddelerde yazılı çoğunluklarla verilir.

Madde 14. Genel Kurul toplantılarında yalnız gündemde mevcut maddeler müzakere olunur. Ancak toplantıda mevcut delegelerin 1/20'si tarafından konuşulması istenen maddelerin gündeme konması mecburidir. Tüzük değiştirme teklifleri için mahsus madde hükümleri mahfuzdur. Genel kurul müzakere zabıtları, reis, reis vekili ve sekreterler tarafından imzalanarak saklanır. Genel Kurulda alınan kararlar cemiyetlere ve başkalarına, birlik merkezine asılmak suretiyle bildirilir.

Madde 15. Genel Kurulun görev ve yetkileri:

- a. Birliğin çalışma ve ilerleme istikametlerini dileklerle bildirmek,
- b. Yönetim kurulunu, Denetleme Kurulunu, Haysiyet ve Uzlaştırma Divanını seçmek,
- c. Yönetim Kurulunun yıllık çalışma raporu ve Denetleme Kurulunun hesap raporu hakkında karar vermek,
- d. Tüzüğü değiştirmektir.

Madde 16. Yönetim Kurulu, her derneğin ikişer temsilcisinden kurulur. Bu temsilcileri ve ikişer yedek üyeyi birlik genel kurulu her cemiyetin delegeleri arasından namzetler meyanında seçer.

Madde 17. Yönetim Kurulunda işler ve bunların bölümü: Yönetim Kurulu, reislik, reis vekilliği, genel sekreterlik, muhasiplik ve veznedarlık vazifeleriyle yardım işleri, talebeye tenzilât işleri, seyahat işleri, toplantı, temsil ve konferans işleri, spor işleri,

yayın işleri, memleket dışı öğrenci teşekkülleri ile temas işleri propaganda için iş bölümü yapar. Yönetim kurulu başka lüzum göreceği başka kollarda ihdas edebilir.

Madde 18. Birlik başkanı her yıl genel kurul tarafından gizli oyla seçilir. Adayın başkan seçilebilmesi için 3-5 ekseriyet lazımdır. Başkan vekilini, aynı cemiyetten olmamak üzere başkan seçer. Genel sekreterleri başkan ve vekilinin olmadığı cemiyetten olmak üzere diğer vazifelerle beraber danışma yolu ile taksim edilir. Bir vazifeye birden fazla istekli bulunursa seçime başvurulur.

Madde 19. Yönetim kurulu en az on beş günde bir toplanır. Mazeretsiz üç toplantıya gelmeyen Yönetim Kurulu üyesi istifa etmiş sayılır.

Madde 20. Başka, birliği temsil eder. Yönetim kurulunca alınan ve yapılması kendisine havale olunan kararları yürütür. Başkandan gayri diğer yönetim kurulu üyeleri yapacakları işler için yönetim kurulunda prensip kararı alırlar. Kararların tatbikine ait teferruatı kendileri tespit ederler. Bir yönetim kurulu üyesi deruhte ettiği iş dolayısıyla yönetim kurulunun kararı olmadan ancak 25 liraya kadar ve başkanın muvafakati ile masraf yapabilir.

Madde 21. Başkan istifa eder veya herhangi bir sebeple vazifeden ayrılırsa yeni başkan herhangi bir cemiyetten olmak üzere seçilir.

Madde 22. Birlik denetleme kurulu her üye cemiyetten bir kişiden mürekkeptir. Genel Kurul tarafından ve ayrı cemiyetlerden olmak üzere bir yıl seçilir.

Madde 23. Denetleme kurulunun vazifesi, birliğin gelir ve gider defterini, makbuz ve müsbit evrak dosyalarını tetkik etmek, yapılan masrafların Yönetim Kurulu kararına dayanıp, dayanmadığını incelemek lüzumunda birlik başkanını ikaz etmek ve yıllık genel kurula rapor sunmaktır.

Madde 24. Yönetim Kurulu, denetleme kurulunun inceleme ödevini kolaylaştırmakla mükelleftir.

Madde 25. Haysiyet ve Uzlaştırma Divanı: Her cemiyetten bir asıl ve bir yedek olmak üzere Genel kurulca bir yıl için seçilir. Son Genel Kurul başkanı divanın tabii azasıdır. Divan, başkanı kendisi seçer. Divanın uzlaştırma fonksiyonu yaparken tam mevcutla toplanması şart değildir.

Divanın salahiyetleri: Birlik gayelerine aykırı hareket eden cemiyetleri ihtar ve birlikten tard cezaları ile cezalandırabilir. Tard kararı Genel Kurulun 2/3ekseriyetince onandıktan sonra katiyet kesp eder. Şahıslar hakkında cemiyet haysiyet divanlarına şikayette ve tahkikat talebinde buluna bilir. Divanın kararı katidir.

BİRLİĞİN GELİR VE GİDERLERİ

Madde 26. Birliğin Gelirleri: Cemiyetlerin yıllık 100 lira aidatı ile bağışlardan, kitap mecmua ve müsamereler, spor karşılaşmaları hasılatından ibarettir. Her çeşit gelir için makbuz kesilir.

Madde 27. Yapılan icraatlardan doğacak maddi ziyanlardan yönetim kurulu başkanı ile mesul komisyon başkanı sorumludur.

BİRLİĞİN DEFTER, MAKBUZ VE DOSYALARI

Madde 28. Birlikte aşağıdaki defter ve dosyalar tutulur:

- a. **Genel Kurul Defteri:** Genel Kurul başkan ve sekreteri tarafından tutulur. Genel Kurul kararları bu deftere yazılır. Genel Kurul başkan ve sekreteri tarafından imzalanır.
- b. **Üye Defteri:** Birlik Genel Sekreteri tarafından tutulur. Bu deftere birliğe ait dernekler, cemiyetlerin yönetim kurulları, delegeler ve yıllık aidat taahhütleri yazılır.
- c. **Karar Defteri:** Yönetim Kurulu kararlarını ihtiva eden bu defter, Genel Sekreterler tarafından tutulur. Kararlar yönetim kurulu üyeleri tarafından imzalanır.,
- d. **Makbuzlar ve Müsbıt Evrak Dosyası:** Birliğin dip koçanlı müteselsil numaralı makbuzları vardır. Derneğe giren her meblağ için makbuz kesilir. Ve veznedar tarafından imzalanır. Yıllık aidat ve bağışlar gibi makbuz kesilmesi mutad olan gelirler dışında kitap, mecmua gibi aynı meblağların hesapları yönetim kurulunca salahiyetli kılınacak bir üye tarafından tutulur. Muayyen müddetlerinde yapılacak hesap hülasaları ile birliğe giren meblağlar yekûnları belirtilir ve tahsilatı yapan üye adına makbuz kesilir. Dip koçanına parayı veren imza atar. Yönetim kurulunca yapılacak masrafların fatura, senet veya mazbatasını ihtiva eden bir

müsbıt evrak dosyası tutulur. Makbuzlar ne olursa olsun birliğe giren ve birlikten çıkan bütün meblağları ihtiva eder.

- e. **Gelir ve Gider Defteri:** Birliğin gelirlerini dip koçanlı makbuzlara istinaden belirten bir gelir defteri ve yapılan masrafları müsbıt evrak dosyasına göre açıklayan bir giderler defteri tutulur. Yıllık raporlar, bilanço ve kati hesaplar tutulacak mahsus bir dosyada muhafaza olunur. Bu maddenin dört beş ve altıncı bentlerinde yazılı defter ve dosyalar muhasip tarafından tutulur.

TÜZÜĞÜ DEĞİŞTİRME

Madde 29. Genel kurul, yönetim kurulunun ve genel kurul üyelerinin 1/5'inin teklifi ile tüzükte değişikliğe karar verebilir. Tüzükte değişiklik isteyen yönetim kurulu veya delegelerin 1/5'i Genel Kurul toplantısından 15 gün evvel değişiklik tekliflerini mucip sebeple birlikte en az iki gazete ile ilana ve üye cemiyetlere bildirmeye mecburdurlar. Bu husus gerçekleşmeden Genel Kurul gündemine değişiklik maddesi konamaz.

Madde 30. Gündeminde tüzüğü değiştirme maddesi ihtiva eden genel kurul toplantısının müzekkere nisabı ve karar verme çoğunluğu, birliğin kapanması, hakkında maddelerde yazılı nisap ve çoğunluktur.

BİRLİĞİ KAPAMA:

Madde 31. Genel Kurul, Birliğin kapanmasına karar verebilir. Kapama teklifini konuşacak Genel Kurul toplantısında delegelerin 2/3 'ünün bulunması şarttır. İlk toplantıda bu çoğunluk bulunmazsa ikinci toplantıya gelebilenlerle iktifa olunur. Ancak her iki halde de fesih kararı delegelerin 2/3 çoğunluğu ile verilebilir.

Madde 32. Feshe karar veren son genel kurul, toplantısında, birliğin demirbaşlarının ve parasının nereye verileceğini tayin eder.

KURULUŞ TARİHİ VE KURUCULAR

Madde 33. Birlik 16 Şubat 1950 günü kurulmuştur.

- a. **Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu Adına:**

-Emin Pinti Eskizağra 1926 K. Langa Katip Muslihiddin sokak No:33
İstanbul

-Mustafa Şenman Pizren 1927 Laleli Mesih Paşa Sokak No:66 İstanbul

b. İstanbul Teknik Okul Adına:

-Mehmet İnan Malatya 1926 Teknik Okul Yurdu İstanbul

-Nazım İlıkça Malatya 1927 Teknik Okul Yurdu İstanbul

-Hakkı Çalış Denizli 1928 Teknik Okul Yurdu İstanbul

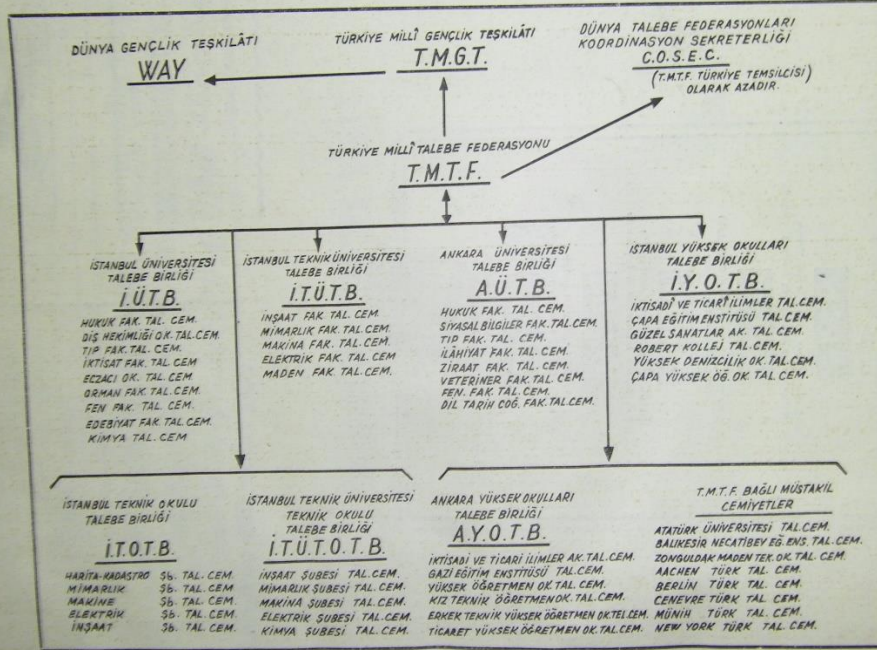
-Ömer Özcan Kayseri 1929 Teknik Okul Yurdu İstanbul

-Abdullah Atar Konya 1926 Teknik Okul Yurdu İstanbul

-Mustafa Benikan Kayseri 1926 Laleli Çukur Çeşme Sokak No:27
İstanbul

24 Ocak 1954 günü yapılan Beşinci Genel Kurul toplantısında tatil edilen tüzük maddelerini muhtevindir.

Türkiye Milli Talebe Federasyonu ve Bağlı Teşekkülleri

EK 5: TMTF ve TMGT'nin bağlı olduğu ve kapsadığı kuruluşları gösteren bir tablo⁴¹¹

⁴¹¹ Milli Yol, 15 Haziran 1962, s.13.

EK 6: 28-29 Nisan olaylarının ertesinde yapılan anma töreni⁴¹²

⁴¹² Devrim Gençliği, Mayıs 1961, ss.10-11.

EK 7: Polis tarafından öldürülen Vedat Demircioğlu'nun sembolik cenaze töreninde Deniz Gezmiş konuşma yaparken⁴¹³

⁴¹³ Feyizoğlu, *Deniz/ Bir İsyancının İzleri*, ss.328-329.

EK 8: 1969 yılında ODTÜ Sosyalist Fikir Kulübü'nden Ertuğrul Kürkçü ve Ali Artun'un birlikte hazırladığı bu kitapçık Bertolt Berecht'in şiirinin yanı sıra 1960'larda Brezilya'da artan sosyo-ekonomik problemler sonucunda başlayan "Cinema Nova" hareketinin üyelerinden yönetmen Glauber Rocha'nın 1964 yılında çektiği "Dues e Diabo Na Terra do Sol" (Tanrı ve Şeytan Güneşin Toprağında) adlı filminin basına dağıtılan görüntülerindeki kişi yer almaktadır. Ancak bu kare gerçek filmde yer almaz. Türkiye'de çıkan sol yayınlarda da sık sık bu kare kullanılmıştır⁴¹⁴.

⁴¹⁴ Yılmaz Aysan, *Afişe Çıkmak 1963-1980: Solun Görsel Serüveni*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 134.

EK 9: FKF'nin DEV-GENÇ'e dönüşüm sürecinde TİP'li gençler tarafından kurulan Sosyalist Gençlik Örgütü'nün, toplum polisinin kaldırılması isteğiyle düzenlediği kampanyadan bir afiş⁴¹⁵

⁴¹⁵ A.g.e. s.286.

EK 10: 1966 yılında kurulan ODTÜ Sosyalist Demokrasi Derneği'ne ait bir afiş⁴¹⁶

⁴¹⁶ A.g.e., s.296.

EK 11: MTTB'nin düzenlediği Şahlanış Mitinginden bir kare⁴¹⁷

⁴¹⁷ Milliyet, 4 Mart 1968.